

Šachoví géniovia

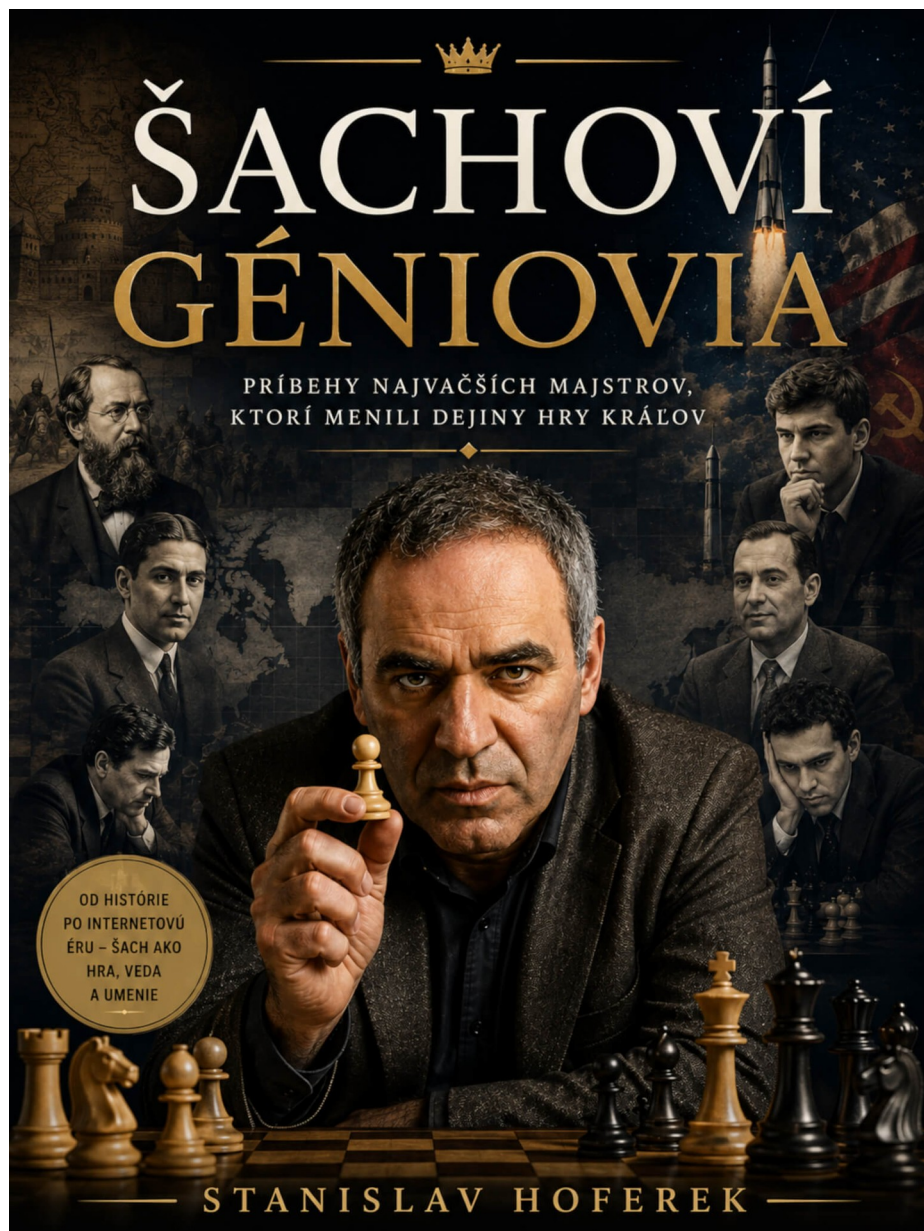
Autor	Vydavateľ	Licencia	Vydanie	Autor obálky
<u>Stanislav Hoferek</u>	<u>Greenie knižnica</u>	<u>CC-BY-NC-ND</u>	<u>Prvé (2026)</u>	<u>Stanislav Hoferek</u>

O knihe

Šach je hra, ktorú poznajú takmer všetci. Šesťdesiatštyri políčok, dve armády, šesťnásť figúrok na každej strane a pravidlá, ktoré sa za stáročia zmenili len málo. Za touto jednoduchou podobou sa však skrýva svet plný príbehov, geniality, rivality, tragédií, odvážnych rozhodnutí, nečakaných víťazstiev aj otázok, na ktoré dodnes nemáme úplne jednoduché odpovede.

Táto kniha je cestou dejinami šachu prostredníctvom ľudí, ktorí ho pomáhali vytvárať. Od Wilhelma Steinitza, prvého oficiálneho majstra sveta a jedného zo zakladateľov moderného pozičného šachu, cez Laskera, Capablancu, Alechina, Botvinnika, Tala, Petrosiana, Spasského, Fischera, Karpova, Kasparova, Kramnika, Ananda, Carlsena až po dnešnú generáciu reprezentovanú Dingom Lirenom a Gukeshom. Nezostáva však iba pri mužských majstroch sveta.

Niektorí z týchto hráčov sa stali majstrami sveta. Iní sa k titulu nikdy nedostali, no ich meno pozná celý šachový svet. Kniha však nechce byť iba prehliadkou mien a dátumov. Postupne sa pýta, prečo sú niektorí šachisti takí neuveriteľne silní. Prečo veľmajster vidí v rovnakej pozícii niečo úplne iné než začiatočník? Prečo môže mať jeden bod v turnaji úplne inú hodnotu než iný bod? Čo vlastne znamená šachová intuícia, prečo si veľmajster dokáže zapamätať zmysluplnú pozíciu lepšie než náhodne rozmiestnené figúrky a prečo nestačí jednoducho „počítať viac ťahov dopredu“?

Wilhelm Steinitz

Osobný život

Wilhelm Steinitz sa narodil 14. mája 1836 v Prahe ako jedno z trinástich detí v židovskej rodine. K šachu sa dostal približne vo veku dvanástich rokov, čo je v porovnaní s dnešnými šachovými zázrakmi pomerne neskoro. Jeho talent sa však začal prejavovať veľmi rýchlo. Neskôr odišiel do Viedne, kde študoval na polytechnike, no štúdium nedokončil. Čoraz väčšiu časť jeho života totiž zaberala hra, ktorá sa postupne stala jeho povoláním.

Vo Viedni sa Steinitz dostal do kontaktu s najlepšimi šachistami svojej doby a čoskoro sa začal presadzovať aj na medzinárodnej scéne. V roku 1862 sa zúčastnil významného turnaja v Londýne a práve britská metropola sa na niekoľko desaťročí stala jeho novým domovom. Bol vysoký, bradatý, fyzicky nie príliš pôsobivý muž s výraznou osobnosťou a veľmi sebavedomým vystupovaním. V šachovom prostredí si postupne vybudoval povesť človeka, ktorý sa nebál povedať svoj názor a ktorý bol ochotný do poslednej chvíle obhajovať svoje presvedčenie. Nešlo pritom iba o šach za šachovnicou. Steinitz sa stal novinárom, publicistom a teoretikom a jeho články často vyvolávali ostré reakcie. Dokázal sa so svojimi súpermi a kritikmi hádať celé roky a jeho spory prostredníctvom šachovej tlače boli natoľko známe, že sa pre ne dokonca používalo označenie „vojna atramentu“. Šach preňho nebol iba športom. Bol predmetom neustáleho premýšľania, analyzovania a argumentovania.

Zaujímavé pritom je, že Steinitz nezačal ako pokojný pozičný hráč, ktorého poznáme z neskorších učebníc šachu. Práve naopak. V mladosti patril k predstaviteľom takzvaného romantického šachu. Vtedajší hráči milovali otvorené partie, rýchly vývin figúr, útoky na kráľa a najmä obete materiálu. Ak bolo možné obetovať figúru a vytvoriť krásnu kombináciu, považovalo sa to za jeden z vrcholov šachového umenia. Steinitz bol v tomto prostredí veľmi úspešný. Jeho víťazstvo nad slávnym Adolfom Anderssenom v roku 1866 znamenalo obrovský zlom. Anderssen patril medzi najväčšie hviezdy romantického šachu a jeho porážka zo Steinitza urobila jedného z najsilnejších hráčov sveta. Hoci ešte neexistoval titul majstra sveta, Steinitz bol od tohto obdobia všeobecne považovaný za vedúceho hráča svetového šachu.

Práve v nasledujúcich rokoch však Steinitz urobil niečo, čo bolo možno ešte významnejšie než jeho víťazstvá. Začal meniť svoje vlastné chápanie šachu. Postupne si uvedomoval, že veľkolepý útok nemusí byť automaticky dobrý útok a že aj tá najkrajšia kombinácia môže byť nesprávna, ak jej nepredchádzala skutočná pozičná výhoda. Namiesto otázky, ako zaútočiť na súperovho kráľa, sa začal pýtať, prečo by vlastne útok mal fungovať. Skúmal postavenie pešiakov, slabé polia, otvorené línie, aktivitu figúr, priestor či bezpečnosť kráľa a snažil sa nájsť všeobecné pravidlá, podľa ktorých by bolo možné hodnotiť šachovú pozíciu. Bola to na svoju dobu revolučná myšlienka. Šach sa podľa Steinitza nemal hrať iba podľa pocitu a krásy kombinácií. Mal mať svoje zákonitosti.

Jeho myšlienky spočiatku pôsobili zvláštne a mnohí hráči ich nechápali. Steinitz často nechával svojich súperov vyzerat' aktívnejšie, než v skutočnosti boli. Namiesto okamžitého útoku pokojne zlepšoval svoju pozíciu, čakal na súperovu chybu a postupne hromadil malé výhody. V čase, keď diváci obdivovali predovšetkým obeť a útoky, mohol jeho spôsob hry pôsobiť až nudne. Lenže práve z týchto „malých“ výhod dokázal vytvoriť víťazné pozície. Jeho najdôležitejším poslanstvom bolo, že útok treba začať vtedy, keď naň existujú objektívne dôvody. Ak výhoda neexistuje, násilný útok môže byť iba ilúziou. Ak však hráč najskôr vytvorí slabinu a potom ju začne napádať, útok už nie je hazardom, ale logickým dôsledkom celej predchádzajúcej hry. Steinitz tým položil základy pozičného šachu a ovplyvnil spôsob, akým sa na túto hru pozeráme dodnes. FIDE ho preto označuje za jedného z najvplyvnejších teoretikov a za autora pozičnej školy šachu.

Steinitz sa napokon presťahoval do Spojených štátov, kde sa stal americkým občanom. Pokračoval v hraní, písaní a šachovej publicistike, no jeho osobný život nebol ani zďaleka taký úspešný ako jeho kariéra. Postupne sa dostával do finančných problémov. Zdravie mu začalo slúžiť čoraz horšie a v závere života trpel aj vážnymi psychickými problémami. Zomrel 12. augusta 1900 v New Yorku vo veku šesťdesiatštyri rokov, v chudobe a v psychiatrickej nemocnici. Muž, ktorý bol kedysi najlepším šachistom sveta, tak napokon zomrel za veľmi smutných okolností. FIDE jeho život opisuje ako príbeh človeka, ktorý dokázal radikálne zmeniť svoj vlastný herný štýl a tým položiť základy moderného šachu.

Najväčší úspech

V roku 1886 prišla chvíľa, ktorá mu zabezpečila nesmrteľnosť v šachovej histórii. V Spojených štátoch sa uskutočnil zápas medzi Steinitzom a Johannesom Zukertortom, jedným z ďalších najlepších hráčov svojej doby. Hralo sa v New Yorku, St. Louis a New Orleanse a víťazom sa mal stať hráč, ktorý ako prvý dosiahne desať víťazstiev, pričom remízy sa do výsledku nezapočítavali. Steinitz napokon dosiahol desať víťazstiev, Zukertort päť a ďalších päť partií sa skončilo remízou. Dnes sa tento zápas považuje za prvé oficiálne majstrovstvá sveta v šachu a Steinitz sa tak stal vôbec prvým majstrom sveta.

Samotný zápas pritom vôbec nezačal jednoznačne. Zukertort vyhral prvú partiu a potom pridal ďalšie tri víťazstvá za sebou. Po niekoľkých partiách v St. Louis tak mal náskok, ktorý sa zdal veľmi výrazný. Steinitz však dokázal zápas otočiť. Zlomovým momentom bola deviata partia, v ktorej zvíťazil čiernymi a predviedol pozičný spôsob hry, ktorý sa výrazne líšil od romantického šachu jeho súpera. FIDE tento moment označuje za jednu z udalostí, ktoré symbolicky ukázali prechod od romantického šachu k modernej pozičnej hre.

Steinitz však nebol iba majstrom sveta, ktorý získal titul a následne ho bránil. Jeho dominancia sa začala oveľa skôr. Po víťazstve nad Anderssenom v roku 1866 bol považovaný za najsilnejšieho hráča sveta a túto pozíciu si udržiaval počas ďalších desaťročí. FIDE mu pripisuje aj mimoriadne dlhú sériu bez porážky v zápasovej hre a jeho význam v druhej polovici 19. storočia bol taký veľký, že sa stal prirodzeným prvým kandidátom na novovytvorenú svetovú korunu.

Ako majster sveta dokázal svoj titul obhájiť proti Michailovi Čigorinovi a Isidorovi Gunsbergovi. Až v roku 1894 narazil na hráča z úplne inej generácie. Emanuel Lasker bol od Steinitza mladší o viac než tridsať rokov. Keď sa títo dvaja muži stretli v zápase o titul, Steinitz mal už päťdesiatosem rokov. Lasker ho napokon porazil a stal sa druhým majstrom sveta. Steinitz sa ešte pokúsil titul získať späť v odvetnom zápase v rokoch 1896–1897, ale Lasker zvíťazil opäť.

Je príznačné, že práve Lasker patril medzi ľudí, ktorí si Steinitzov teoretický odkaz veľmi vážili. Steinitz teda svojho nástupcu nedokázal poraziť, ale pomohol vytvoriť šachový svet, v ktorom mohol Lasker vyniknúť. FIDE priamo uvádza, že Lasker Steinitzovu šachovú doktrínu ďalej rozvíjal.

Štýl hry

Steinitzova najväčšia šachová revolúcia spočívala v tom, že odmietol predstavu, podľa ktorej je dobrý šach predovšetkým sledom krásnych kombinácií. V jeho ponímaní mala každá pozícia svoju vlastnú rovnováhu a hráč musel najskôr pochopiť, kto má výhodu a prečo. Až potom mal hľadať správny spôsob, ako túto výhodu využiť.

Tým sa jeho hra postupne vzdialila od romantického štýlu, s ktorým začínal. Kým mladý Steinitz rád útočil a obetoval materiál, neskorší Steinitz bol oveľa pokojnejší. Zaujímali ho slabiny v súperovej pozícii, pešiaková štruktúra, kontrola polí, priestor, aktivita figúr a predovšetkým otázka, či má útok skutočné pozičné opodstatnenie. FIDE ho preto označuje za zakladateľa pozičnej školy šachu.

Jeho hra mohla v porovnaní s romantickými partiami pôsobiť až zvlášť. Divák, ktorý čakal okamžitý útok na kráľa, mohol sledovať niekoľko pokojných manévrov, presuny figúr a zdanlivo nenápadné zlepšovanie pozície. Steinitz však postupne vytváral podmienky, v ktorých mal súper stále menej možností. Keď sa potom objavila konkrétna taktická príležitosť, útok už nebol náhodnou kombináciou. Bol výsledkom celej predchádzajúcej hry.

Práve tento spôsob uvažovania sa stal základom moderného pozičného šachu. Steinitzove pravidlá samozrejme neboli posledným slovom šachovej teórie a neskorší veľmajstri ukázali, že takmer každé pozičné pravidlo má svoje výnimky. Dôležité však je, že Steinitz vôbec začal hľadať všeobecné princípy. Z hry, ktorú mnohí vnímali predovšetkým ako umenie a súboj talentov, pomohol vytvoriť systém, ktorý sa dal analyzovať takmer vedeckým spôsobom.

Jeho slávna myšlienka, že **ak máte výhodu, musíte zaútočiť, inak výhoda zmizne**, pritom dobre ukazuje podstatu jeho systému. Steinitz nebol proti útoku. Bol proti útoku bez dôvodu. Najprv mala vzniknúť pozičná výhoda a až potom mal hráč využiť jej dôsledky.

Jeho štýl bol preto oveľa významnejší než jednotlivé víťazné partie. Naučil šachistov premýšľať o pozícii ako o celku. Tento spôsob myslenia následne ovplyvnil Tarrascha a ďalších predstaviteľov pozičnej školy a cez nich sa dostal do hlavného prúdu šachovej teórie. Neskorší majstri sveta už vyrastali vo svete, v ktorom bolo prirodzené premýšľať o slabinách, štruktúre pešiakov, priestore, profylaxii a dlhodobom pláne.

Steinitzov vplyv siaha prakticky cez celú históriu moderného šachu. Jeho najdôležitejším priamym dedičom bol Emanuel Lasker, ktorý jeho pozičné myšlienky prevzal a ďalej rozvíjal. Neskôr na jeho práci stavali ďalší teoretici a hráči pozičnej školy, predovšetkým Siegbert Tarrasch. Steinitz tak vytvoril intelektuálny základ, z ktorého vyrastala veľká časť šachovej teórie 20. storočia.

Jeho význam možno pochopiť aj tak, že pred Steinitzom neexistoval všeobecne prijatý systém, ktorý by vysvetľoval, prečo má byť určitá pozícia dobrá. Samozrejme, hráči poznali strategické myšlienky aj pred ním a už romantickí majstri mali obrovské praktické schopnosti. Steinitz však začal tieto poznatky systematizovať. Pokúsil sa z nich vytvoriť pravidlá, ktoré bolo možné učiť, skúmať a ďalej rozvíjať.

V tomto zmysle bol jedným z prvých šachových vedcov. Jeho najväčším dedičstvom nebola konkrétna otvorená línia ani jediná slávna kombinácia. Bola ním zmena spôsobu, akým šachisti premýšľajú. Moderný hráč, ktorý pred útokom skúma štruktúru pešiakov, slabé polia, priestor alebo bezpečnosť kráľa, vlastne používa jazyk, ktorý Steinitz pomáhal vytvoriť.

Jeho odkaz je viditeľný aj v tom, že mnohí neskorší majstri sveta sa síce od jeho konkrétnych pravidiel odchýlili, ale zostali v tradícii, ktorú vytvoril. Šach sa po Steinitzovi už nikdy úplne nevrátil k predstave, že najlepší hráč je jednoducho ten, kto dokáže vymyslieť najkrajšiu kombináciu. Hráč musel rozumieť aj tomu, **prečo** kombinácia funguje.

Steinitz teda inšpiroval nielen konkrétnych šachistov, ale vlastne celý moderný spôsob výučby šachu. Jeho práca pomohla položiť základy školy, v ktorej sa pozícia analyzuje, hodnotí a následne sa hľadá správny plán. Aj preto ho FIDE dodnes označuje za otca moderného šachu.

Wilhelm Steinitz bol okrem hráča aj mimoriadne plodným autorom a publicistom. Jeho najvýznamnejším dielom bol **The Modern Chess Instructor**, ktorý vyšiel v roku 1889. Snažil sa v ňom svoje šachové myšlienky nielen prezentovať, ale aj systematicky vysvetľovať. V čase, keď sa šachová teória ešte len formovala, išlo o mimoriadne dôležitú prácu. Steinitz tak nebol iba mužom, ktorý svoje myšlienky používal pri šachovnici – bol aj človekom, ktorý sa ich pokúšal vysvetliť ďalším generáciám.

Zaujímavý je aj samotný charakter jeho zápasu so Zukertortom v roku 1886. Dnes ho poznáme ako prvé majstrovstvá sveta, no vtedy ešte neexistovala FIDE ani iná medzinárodná organizácia, ktorá by titul oficiálne spravovala. FIDE vznikla až v roku 1924. Označenie „majster sveta“ preto získalo definitívny inštitucionálny význam až neskôr, ale historická tradícia jednoznačne považuje Steinitza za prvého oficiálneho majstra sveta.

Steinitz mal navyše pozoruhodne silné sebavedomie. Jeho istota vo vlastné šachové schopnosti bola niekedy až extrémna. V neskoršom veku sa jeho psychické problémy prehlbovali a objavovali sa aj veľmi zvláštne predstavy. Jeho život sa tak postupne dostal do dramatického kontrastu s jeho šachovou genialitou. Človek, ktorý dokázal šachovú pozíciu analyzovať s nebyvalou presnosťou, nedokázal vždy rovnako dobre riadiť vlastný život.

Steinitz je tiež príkladom toho, ako veľmi sa šachista môže počas kariéry zmeniť. Keď sa pozrieme na jeho mladé partie a porovnáme ich s jeho neskoršími výkonmi, máme pred sebou takmer dvoch rôznych hráčov. Najprv bol jedným z najodvážnejších predstaviteľov romantického šachu, neskôr sa stal mužom, ktorý práve tento spôsob uvažovania pomáhal prekonať. Je to jeden z najpozoruhodnejších vývojov štýlu v celej histórii šachu. FIDE práve túto schopnosť „znovuobjaviť“ vlastnú hru považuje za jeden z jeho najväčších historických prínosov.

Jeho osobnosť pritom dokázala vyvolávať rešpekt aj u ľudí, ktorí s ním nesúhlasili. Emanuel Lasker o ňom neskôr hovoril ako o mysliteľovi, ktorý by si zaslúžil miesto v univerzitných sieňach. Steinitz totiž nebol iba hráčom, ktorý vedel vyhrávať partie. Bol človekom, ktorý mal potrebu pochopiť podstatu hry a svoje pochopenie formulovať do pravidiel a teórií.

Jeho život sa skončil smutne. V roku 1900 zomrel v New Yorku ako šesťdesiatštyriročný, finančne aj zdravotne zlomený muž. FIDE ho pri pripomenutí roku 1900 označila za človeka, ktorý svojou premenou z romantického na pozičného hráča vytvoril „definitívny model“ moderného spôsobu hrania. Je v tom určitá irónia: Steinitz dokázal počas svojho života premeniť šachovú hru, ale nedokázal rovnako úspešne premeniť svoje vlastné životné podmienky.

Najväčšou iróniou Steinitzovho príbehu je však možno to, že jeho najväčší úspech vôbec nemusí spočívať v tom, že sa v roku 1886 stal prvým majstrom sveta. Titul sa po čase stratil, rovnako ako sa strácajú všetky športové rekordy. Jeho skutočné dedičstvo je oveľa trvácnejšie. Steinitz pomohol šachistom pochopiť, že pozícia na šachovnici má svoju vnútornú logiku. Naučil ich, že nie každá aktívna pozícia je dobrá, že útok musí mať svoje opodstatnenie a že malé výhody môžu postupne prerásť do víťazstva.

Wilhelm Steinitz tak stojí na úplnom začiatku príbehu moderných majstrov sveta. Bol prvým mužom, ktorý oficiálne získal šachovú korunu, ale zároveň mužom, ktorý pochopil, že samotná koruna nie je tým najdôležitejším, čo môže šachistovi zostať. Titul po ňom zdedil Lasker, neskôr Capablanca, Alechin, Botvinnik a ďalší. Steinitz však zanechal niečo, čo sa nedalo odovzdať jediným zápasom. Zanechal spôsob premýšľania.

Wilhelm Steinitz nebol iba prvým majstrom sveta. Bol mužom, ktorý pomohol vysvetliť, prečo šach funguje tak, ako funguje – a tým položil základy hry, ktorú poznáme dodnes.

Emanuel Lasker

Ak bol Wilhelm Steinitz mužom, ktorý pomohol šach zmeniť, Emanuel Lasker bol človekom, ktorý túto zmenu dokázal využiť po svojom. Keď v roku 1894 porazil Steinitza a stal sa druhým majstrom sveta, nikto ešte nemohol tušiť, že na šachovom tróne zostane neuveriteľných dvadsaťsedem rokov. Lasker držal titul od roku 1894 až do roku 1921, čo je dodnes najdlhšie obdobie vlády ktoréhokoľvek oficiálne uznávaného majstra sveta. Ešte pozoruhodnejšie však je, že šach zďaleka nebol jeho jediným záujmom. Lasker bol matematikom s doktorátom, filozofom, autorom kníh, publicistom a človekom fascinovaným rôznymi druhmi hier. Dokázal sa pohybovať medzi šachovnicou, akademickým svetom a filozofickými úvahami o živote tak prirodzene, akoby medzi týmito svetmi neexistovala žiadna hranica.

Emanuel Lasker sa narodil 24. decembra 1868 v meste Berlinchen v Prusku, dnešnom Barlinku v Poľsku, do židovskej rodiny. Jeho otec Adolf bol kantorom v synagóge. Keď mal Emanuel jedenásť rokov, poslali ho do Berlína, kde mal bývať u svojho staršieho brata Bertholda. Práve Berthold ho naučil hrať šach. Bol pritom sám veľmi silným hráčom a v začiatkoch deväťdesiatych rokov 19. storočia patrila medzi približne desať najlepších šachistov sveta. Emanuel teda nevstupoval do šachového sveta úplne bez rodinného zázemia, no jeho vlastný talent sa čoskoro ukázal byť ešte väčší. Zaujímavé je, že rodičia sa spočiatku obávali, že šach odvádza mladého Emanuela od školy. Poslali ho preto na inú strednú školu, aby sa viac venoval vzdelaniu. Ani tam však šachu neušiel. Riaditeľ školy bol prezidentom miestneho šachového klubu a učiteľ matematiky bol zároveň miestnym šachovým šampiónom. Lasker tak pokračoval v oboch svojich veľkých vášňach naraz – v matematike aj v šachu.

Už v mladosti bolo zrejmé, že Lasker nebude obyčajným šachovým profesionálom. V berlínskych kaviarňach hrával šach a kartové hry o malé sumy, aby pomohol zlepšiť finančnú situáciu rodiny, no zároveň pokračoval v štúdiu. V roku 1889 vyhral významný turnaj v Berlíne a krátko nato získal titul majstra. V nasledujúcich rokoch sa jeho kariéra rozbehla neuveriteľným tempom. V Londýne porážal domácich hráčov a v roku 1893 sa vybral do Spojených štátov. Tam vyhral významný turnaj v New Yorku bez jedinej remízy či prehry – všetkých trinásť partii vyhral. To bol výkon, ktorý mu otvoril cestu k zápasu so Steinitzom. Lasker mal vtedy iba dvadsaťpäť rokov a jeho súper bol o viac než tridsať rokov starší.

Lasker však počas svojej kariéry odmietal predstavu, že by mal byť iba šachistom. Už v roku 1893 prednášal o diferenciálnych rovniciach na Tulane University v New Orleans. Neskôr študoval matematiku a filozofiu na viacerých nemeckých univerzitách a v roku 1902 získal doktorát z matematiky. Jeho vedecká práca pritom nebola iba nejakou kuriozitou slávneho šachistu. V roku 1905 publikoval významnú prácu z oblasti komutatívnej algebry a jeho meno dodnes nesú takzvané Laskerovské okruhy. Je pozoruhodné, že človek, ktorý bol celé desaťročia svetovým šachovým šampiónom, zároveň prispel aj k skutočnej matematickej vede.

Lasker sa zaujímal aj o filozofiu a o samotnú podstatu súťaženia. V roku 1906 vydal knihu *Kampf*, v ktorej sa pokúsil vytvoriť všeobecnú teóriu zápasu a súťaže. Neuvažoval iba o šachu, ale aj o obchode, vojne a ďalších oblastiach, v ktorých človek súperí s iným človekom. Neskôr napísal aj filozofické diela *Das Begreifen der Welt* a *Die Philosophie des Unvollendbaren*. Jeho filozofické práce síce nezískali taký význam ako jeho matematika alebo šach, ale veľmi dobre ukazujú, ako premýšľal. Laskera zaujímala nielen otázka, **ako vyhrať**, ale aj to, čo vlastne znamená súťažiť, rozhodovať sa a bojovať proti protivníkovi.

Jeho záujem o hry sa pritom nezastavil pri šachu. Lasker sa stal veľmi silným hráčom go, venoval sa bridžu a zaujímal sa aj o matematickú stránku kartových hier. Dokonca vytvoril vlastnú spoločenskú hru s názvom Lasca. Go hral s Edwardom Laskerom, nemecko-americkým šachistom a inžinierom, ktorý mu pomáhal aj s prípravou na zápas proti Siegbertovi Tarraschovi. Lasker si go obľúbil natoľko, že sa mu venoval prakticky až do konca života. Tradícia mu pripisuje dokonca výrok, podľa ktorého by sa možno nikdy nestal majstrom sveta v šachu, keby go objavil skôr.

Veľmi dôležitou súčasťou jeho života bola aj Martha Laskerová, ktorá ho sprevádzala počas neskorších desaťročí jeho života. Lasker mal zároveň blízko k významným osobnostiam svojej doby a medzi jeho priateľov patrili aj Albert Einstein. Einstein po Laskerovej smrti napísal úvod k jeho životopisu a opísal ho ako jedného z najzaujímavejších ľudí, ktorých v neskorších rokoch svojho života poznal. Práve Einsteinovo svedectvo je zaujímavé preto, že Laskera nehodnotil ako šachistu, ale ako človeka. Videl v ňom osobnosť, ktorá sa zaujímala o veľké ľudské problémy a zároveň si zachovala výraznú nezávislosť.

Najväčší úspech

Najväčším Laskerovým úspechom bolo samozrejme získanie titulu majstra sveta. V roku 1894 vyzval Wilhelma Steinitza, muža, ktorý držal šachový svet pod kontrolou takmer tri desaťročia. Lasker však neprišiel iba ako mladý vyzývateľ, ktorý sa pokúša prekvapiť starého šampióna. Už pred zápasom mal za sebou sériu vynikajúcich výsledkov a najmä fantastické víťazstvo v New Yorku v roku 1893. Napriek tomu niektorí Steinitzovi priaznivci pochybovali, či si mladý Nemec vôbec zaslúži možnosť hrať o titul. Jedným z jeho kritikov bol aj Siegbert Tarrasch, ktorý Laskera v roku 1892 odmietol a odkázal mu, aby najskôr vyhral významný medzinárodný turnaj. Lasker si túto výzvu vzal k srdcu. O rok neskôr vyhral v New Yorku všetkých trinásť partíí a jeho pozícia bola zrazu úplne iná.

Zápas so Steinitzom sa začal v New Yorku a pokračoval vo Philadelphii a Montreale. Lasker začal veľmi dobre a po vyrovnanom úvode vyhral päť partíí za sebou. Steinitz sa ešte pokúsil o návrat, ale mladší súper už svoju príležitosť nepustil. Lasker sa stal druhým majstrom sveta. O niekoľko rokov neskôr Steinitza porazil ešte raz v odvetnom zápase, tentoraz ešte presvedčivejším spôsobom. Tým definitívne ukázal, že jeho prvé víťazstvo nebolo iba dôsledkom veku starého šampióna.

Nasledujúce roky potom vytvorili jednu z najdlhších vlád v dejinách športu. Lasker obhájil titul proti Frankovi Marshallovi, Siegbertovi Tarraschovi a Dawidovi Janowskému a dokázal zostať na vrchole napriek tomu, že sa často nevenoval šachu tak intenzívne ako jeho súper. V roku 1907 porazil Marshalla bez jedinej prehry, pričom Marshall nedokázal vyhrať ani jednu partiu. O rok neskôr porazil Tarrascha $10\frac{1}{2} : 5\frac{1}{2}$. V roku 1910 potom nasledoval zvláštny zápas s Carlom Schlechterom, ktorý bol po deviatich partiách vyrovnaný. Lasker napokon desiatu partiu vyhral a titul si zachránil. Neskôr v tom istom roku úplne dominoval nad Janowským a vyhral zápas $9\frac{1}{2} : 1\frac{1}{2}$.

Laskerov vrchol však nebol iba v zápasoch o titul. V roku 1914 sa v Petrohrade stretol v mimoriadne silnom turnaji s nastupujúcou generáciou. V závere dokázal predbehnúť mladých José Raúla Capablancu a Alexandra Alechina, ktorí sa neskôr sami stali majstrami sveta. Lasker mal vtedy už štyridsaťpäť rokov. Keď napokon v roku 1921 prehrал zápas s Capablancou a titul stratil, mal päťdesiatdva rokov. Ani tým však jeho šachová kariéra neskončila. Ešte v roku 1935, ako šesťdesiatšesťročný, skončil tretí na silnom turnaji v Moskve bez jedinej prehry.

Ak bol Steinitz mužom pravidiel a princípov, Lasker bol mužom flexibility. Jeho šach sa totiž veľmi ťažko zmestí do jednej jednoduchej definície. Súperi o ňom často tvrdili, že hrá psychologický šach a že zámerne robí horšie ťahy, aby protivníka zmiatol. Táto predstava sa stala súčasťou Laskerovej legendy. Moderné analýzy však naznačujú, že skutočnosť bola pravdepodobne oveľa zaujímavejšia. Lasker jednoducho dokázal pristupovať ku každej pozícii individuálne a nebál sa hrať inak, než odporúčali dobové šachové poučky. Bol pripravený akceptovať určitú pozičnú slabinu, ak za ňu získal inú výhodu. Dokázal hrať strategicky, takticky aj veľmi prakticky a jeho najväčšou zbraňou bola schopnosť nájsť spôsob hry, ktorý bol nepríjemný práve pre konkrétneho súpera.

Práve preto sa Lasker niekedy ťažko študuje. Po Steinitzovi by sa mohlo zdať, že ďalší vývoj šachu povedie k čoraz presnejším pravidlám. Lasker však ukázal, že pravidlá nie sú všetko. Ak Steinitz učil šachistov chápať pozíciu, Lasker ich učil chápať aj človeka, ktorý sedí oproti nim. Nebolo preňho rozhodujúce iba to, či je určitý ťah objektívne najlepší. Dôležité bolo aj to, akú pozíciu vytvorí, aké problémy súperovi položí a či sa v nej súper dokáže správne orientovať. Práve tým sa Lasker stal jedným z prvých veľkých majstrov praktického šachu.

Dobрым príkladom bol jeho zápas proti Tarraschovi v roku 1908. Tarrasch bol veľkým obhajcom presných šachových princípov a Lasker sa mu svojím flexibilným spôsobom hry úplne vymkol. V jednej z partií sa Lasker dostal do pozície, v ktorej mal o pešiaka menej, jeho strelec mal veľmi zlú pozíciu a pešiaci boli zdvojení. Zdanlivo mal všetky dôvody na obavy. Napriek tomu dokázal pozíciu postupne obrátiť a Tarrascha prinútiť vzdať sa. Lasker napokon zápas vyhral presvedčivo. Tento konflikt bol viac než iba súbojom dvoch hráčov. Bol to súboj dvoch predstáv o tom, čo vlastne znamená hrať správny šach.

Laskerov prístup k šachu zároveň dobre vystihuje jeho širšie uvažovanie o súťaži. Zaujímalo ho, ako človek reaguje pod tlakom, ako sa rozhoduje v neistej situácii a ako možno využiť nielen silu, ale aj okolnosti. Nešlo však o lacné „psychologické triky“. Jeho skutočnou výhodou bola mimoriadna schopnosť prispôbiť sa. Dokázal hrať proti každému súperovi inak a nebol otrok vlastného štýlu. Aj preto zostal konkurencieschopný v období, keď sa šachová elita postupne menila.

Koho inšpiroval

Laskerov najväčší vplyv sa prejavil v tom, že pomohol spojiť Steinitzovu pozičnú revolúciu s oveľa praktickejším chápaním šachu. Steinitz ukázal, že pozície majú svoje zákonitosti. Lasker ukázal, že človek, ktorý tieto zákonitosti používa, nemusí byť ich otrokom. Šachista môže vytvoriť určitú slabinu, prijať dočasný problém alebo sa vzdať malej materiálnej výhody, ak tým dosiahne niečo dôležitejšie. Takýto prístup neskôr výrazne ovplyvnil chápanie praktického šachu.

Jeho odkaz možno vidieť aj v tom, ako sa na šach pozerali ďalší veľkí hráči. Laskerova schopnosť bojovať v komplikovaných a nejasných pozíciách bola jedným z prvých veľkých príkladov toho, že svetový šampión nemusí mať jednu dokonale rozpoznateľnú šachovú „podpisovú techniku“. Niekoľko ako Tal bude neskôr známy útokmi, Petrosian obranou a Capablanca čistotou hry. Lasker bol v tomto zmysle chameleónom. Jeho najväčšou vlastnosťou nebolo to, že hral vždy určitým spôsobom, ale že dokázal nájsť spôsob, ktorý fungoval.

Jeho vplyv navyše ďaleko presiahol šach. Lasker uvažoval o hrách ako o všeobecnom modeli ľudského rozhodovania. V jeho práci *Kampf* sa pokúsil nájsť spoločné princípy medzi šachom, vojnou a obchodom. Neskôr sa zaoberal aj kartovými hrami a problémami, ktoré sú dnes zaujímavé z hľadiska matematickej teórie hier. Je preto trochu paradoxné, že Laskerova najväčšia vedecká stopa nevznikla v šachu, ale v matematike. Jeho práca z roku 1905 o primárnom rozklade ideálov sa stala dôležitou súčasťou abstraktnej algebry a po ňom sa dodnes hovoria o takzvaných Laskerovských okruhoch.

Zaujímavosti

Jednou z najpozoruhodnejších vecí na Laskerovi je, že sa stal majstrom sveta napriek tomu, že šach často nebol jeho hlavnou životnou prioritou. V období, keď už bol šampiónom, sa venoval matematike, písal filozofické texty, publikoval šachové časopisy a venoval sa ďalším hrám. Nebol teda človekom, ktorý by od rána do večera analyzoval šachové varianty. Jeho súper sa často venovali šachu oveľa systematickejšie. Lasker však disponoval obrovskou schopnosťou riešiť konkrétne problémy a prispôbiť sa situácii. Aj preto bol schopný porážať ľudí, ktorí boli možno teoreticky lepšie pripravení.

Zaujímavý je aj jeho vzťah k peniazom. Lasker veľmi dobre videl, čo sa stalo Steinitzovi. Prvý majster sveta zomrel v roku 1900 v biednych podmienkach a Lasker nechcel dopadnúť rovnako. Preto požadoval vysoké finančné odmeny za zápasy a tvrdil, že šachisti by mali mať právo na finančné využitie svojich vlastných partií. Vtedajšiemu šachovému svetu sa jeho požiadavky často nepáčili a niektorí ho považovali za príliš náročného. Z dnešného pohľadu však jeho postoj vyzerá trochu inak. Lasker patril medzi ľudí, ktorí pomohli vytvoriť predstavu, že špičkový šachista má právo byť profesionálom a živiť sa vlastným umením.

Jeho tvrdé vyjednávanie však malo aj tienistú stránku. Niektoré zápasy o titul sa odkladali práve preto, že Lasker požadoval vysoké finančné zabezpečenie. Keď ho v roku 1911 vyzval José Raúl Capablanca, Lasker požadoval okrem iného nezvyčajné podmienky pre prípad, že by bol zápas vyrovnaný. Capablanca sa neskôr snažil presadiť pravidlá, ktoré by podobné situácie riešili systematickejšie. Lasker tak paradoxne pomohol vytvoriť profesionálnejšiu podobu šachu, ale zároveň patril medzi ľudí, ktorí ukazovali, aké problémy môže priniesť absencia centrálnej autority riadiacej majstrovstvá sveta. A potom je tu jeho neuveriteľná dlhovekosť. Keď v roku 1921 prehral s Capablancom, šachový svet už vyzeral úplne inak ako v čase, keď Lasker získal titul. Napriek tomu sa nevzdal. Ešte ako šesťdesiatročný dokázal hrať na najvyššej úrovni a v roku 1934, ako šesťdesiatšesťročný, porazil v Zürichu Maxa Euweho, budúceho majstra sveta. V tejto partii dokonca obetoval dámu a obrátil obrannú pozíciu na útok. Lasker prežil aj veľmi ťažké obdobie európskych dejín. Ako Žid musel po nástupe nacizmu opustiť Nemecko. Istý čas žil v Sovietskom zväze, no v roku 1937 spolu s manželkou Marthou odišiel do Spojených štátov. Posledné roky života strávil v Amerike. Zomrel 11. januára 1941 v New Yorku vo veku sedemdesiatdva rokov na infekciu obličiek. Jeho posledné obdobie už nebolo životom svetového šampióna obklopeného slávou a peniazmi. Zomrel ako emigrant v cudzej krajine, iba niekoľko rokov pred koncom druhej svetovej vojny.

Emanuel Lasker je preto v dejinách šachu zvláštnou postavou. Steinitz bol muž, ktorý šach začal vysvetľovať. Lasker bol muž, ktorý ho začal chápať ako súboj dvoch ľudí. Bol prvým šampiónom, ktorý ukázal, že najlepší hráč nemusí byť ten, kto pozná najviac pravidiel alebo má najkrajší štýl. Môže ním byť človek, ktorý sa dokáže prispôbiť, ktorý dokáže súperovi vytvoriť problémy a ktorý zostane pokojný aj v pozícii, ktorá vyzerá objektívne nepríjemne. Zároveň bol matematikom, filozofom, milovníkom hier a priateľom Alberta Einsteina. Jeho meno preto patrí nielen do dejín šachu, ale aj do širších dejín intelektuálneho života začiatku dvadsiateho storočia.

A možno práve preto je Lasker ideálnym druhým mužom tejto knihy. Steinitz nám ukázal, **ako sa šach zmenil**. Lasker nám ukazuje, **čo všetko môže byť človek, ktorý tento nový šach ovládne**.

José Raúl Capablanca

V dejinách šachu existuje len veľmi málo hráčov, pri ktorých súper opisovali ich schopnosti takmer ako niečo nadprirodzené. José Raúl Capablanca bol jedným z nich. Jeho šach pôsobil tak ľahko, že divák mohol nadobudnúť dojem, že vlastne nič zvláštne nerobí. Žiadne veľkolepé útoky, žiadne desiatky ťahov pripravené dopredu, žiadne teatrálne obete. Capablanca jednoducho položil figúry na správne miesta, počkal, kým súper urobí malú chybu, a potom ju využil. Čím dlhšie partia pokračovala, tým viac sa zdalo, že šachovnica patrí iba jemu. Práve preto dostal prezývku „šachový stroj“. Nebola to však prezývka, ktorá by označovala chladného človeka bez emócií. Capablanca bol naopak elegantný, spoločenský a sebavedomý muž, ktorý sa pohyboval v spoločnosti diplomatov, umelcov a politikov. Mal rád baseball, cestovanie a spoločenský život a šach niekedy dokonca považoval za príliš jednoduchý. Jeho príbeh je preto zvláštnym spojením geniálneho šachistu, spoločenského elegána a človeka, ktorý možno nikdy celkom nepochopil, prečo ostatní ľudia považujú šach za takú náročnú hru.

José Raúl Capablanca y Graupera sa narodil 19. novembra 1888 v Havane na Kube, v tom čase ešte v období španielskej nadvlády. Jeho otec José María Capablanca bol dôstojníkom španielskej armády a práve pri pozorovaní otca pri šachu sa malý José prvýkrát zoznámil s hrou, ktorá ho neskôr preslávila po celom svete. Podľa známeho príbehu sledoval otca hrať a jedného dňa ho upozornil na nesprávny ťah. Otec ho vyzval, aby mu teda ukázal, ako sa hrá správne. Chlapec ho následne porazil. Capablanca mal vtedy iba štyri roky. Príbeh sa časom stal súčasťou šachovej legendy a nie všetky detaily sa dajú spoľahlivo overiť, no isté je, že už ako dieťa prejavoval mimoriadny talent. Vo veku približne dvanástich rokov už dokázal poraziť kubánskeho šampióna Juana Corza a bolo zrejmé, že Havana má pred sebou mimoriadneho mladého šachistu.

Capablanca pritom nevyrastal v prostredí, kde by šach predstavoval jediná možnosť jeho budúcnosti. Jeho rodičia dbali na vzdelanie a mladý José neskôr odišiel do Spojených štátov, kde študoval na Columbia University. Pôvodne sa mal venovať chemickému inžinierstvu, no jeho život sa postupne stále viac spájal so šachom. Už počas mladosti však ukazoval, že nechce byť typickým šachovým fanatikom. Šach ho fascinoval, ale zároveň mal mnoho ďalších záujmov. Obľuboval baseball a spoločenský život a neskôr sa stal známym aj svojím elegantným vystupovaním. Na rozdiel od mnohých neskorších šachových profesionálov nebol Capablanca človekom, ktorý by celý deň sedel pri šachovnici a študoval varianty. Práve naopak, často sa o ňom hovorilo ako o prirodzenom talente, ktorý sa spolieha na svoju intuíciu a schopnosť okamžite pochopiť podstatu pozície.

V mladosti začal cestovať po svete a jeho šachová kariéra sa postupne spojila s diplomatickým životom. Kuba v ňom získala jednu zo svojich najväčších športových osobností a Capablanca sa stal akýmsi neoficiálnym veľvyslancom svojej krajiny. Pohyboval sa v prostredí, kde sa stretávali politici, diplomati a významné osobnosti kultúry. Jeho vzhľad a vystupovanie k tomu dokonale pasovali. Bol vysoký, elegantný a pôsobil sebavedomo. Na šachistu svojej doby sa veľmi nehodil k predstave uzavretého človeka, ktorý sa zaujíma iba o šachovnicu. Práve táto kombinácia geniálneho hráča a spoločenského človeka pomohla vytvoriť jeho legendu.

Capablanca sa počas života oženil dvakrát. Jeho prvou manželkou bola kubánska šľachtičná a diplomatická dcéra Gloria Betancourt, s ktorou mal deti. Neskôr sa oženil s Olgou Chagodaevovou, ruskou emigrantkou, ktorá pochádzala z aristokratického prostredia. Jeho súkromný život však nebol vždy pokojný a v neskorších rokoch sa začali prejavovať aj zdravotné problémy. Trpel vysokým krvným tlakom a práve ten sa napokon stal jedným z najväznejších problémov jeho života.

Capablancova osobnosť mala aj svoju menej sympatickú stránku. Jeho sebavedomie bolo obrovské a niekedy pôsobil až arogantne. Možno to však nebolo úplne prekvapujúce. Od detstva počúval, že je výnimočný, ako mladý porážal dospelých majstrov a neskôr dokázal poraziť prakticky každého, kto sa mu postavil do cesty. Človek, ktorý dokáže celé roky prehrávať takmer vôbec, môže ľahko nadobudnúť pocit, že jeho spôsob uvažovania je jednoducho správny. Capablanca dokonca veril, že šach sa postupne približuje k hranici, za ktorou budú najlepší hráči schopní hrať tak presne, že väčšina veľkých partií skončí remízou. A práve z tohto presvedčenia vznikla jedna z jeho najzvláštnějších myšlienok.

Najväčší úspech

Capablanca sa k titulu majstra sveta dostával veľmi dlho. Už v roku 1909, keď mal iba dvadsať rokov, porazil amerického šampióna Franka Marshalla v zápase, ktorý vyhral bez jedinej prehry. Ešte výraznejšie však zapôsobil na veľkom turnaji v San Sebastiane v roku 1911. Organizátori ho pôvodne ani nechceli pozvať, pretože bol mladý a v Európe ešte nemal takú reputáciu ako najlepší miestni hráči. Capablanca však turnaj vyhral pred celou radou vtedajších hviezd. Jeho víťazstvo bolo ďalším dôkazom, že sa na šachovej scéne objavil hráč, ktorý môže ohroziť samotného Laskera.

Lasker však vedel, čo robí. Keď Capablanca prvýkrát požiadal o zápas o titul, Lasker jeho výzvu nepovažoval za jednoduchú formalitu. Medzi oboma mužmi existoval rešpekt, ale aj určitá opatrnosť. Capablanca bol totiž jedným z mála hráčov, pri ktorých sa začalo hovoriť o tom, že Lasker môže konečne prísť o svoju korunu. Napriek tomu trvalo ďalších desať rokov, kým sa zápas skutočne uskutočnil. Prvá svetová vojna medzitým prerušila medzinárodný šachový život a Lasker zostal majstrom sveta.

V roku 1921 však konečne prišiel zápas, na ktorý šachový svet čakal. Hrало sa v Havane a pre Capablancu malo dejisko obrovský význam. Pred domácim publikom sa stretol s mužom, ktorý bol majstrom sveta neuveriteľných dvadsaťsedem rokov. Lasker bol starší o viac než dvadsať rokov a jeho kariéra už smerovala k záveru. Napriek tomu bol stále mimoriadne silným hráčom. Capablanca však ukázal, prečo sa o ňom hovorilo ako o šachovom géniovi. Zvíťazil štyrikrát, ani raz neprehral a desať partií sa skončilo remízou. Konečný výsledok bol 4 : 0 na víťazné partie v prospech Capablancu.

Bolo to pozoruhodné víťazstvo nielen preto, že porazil jedného z najväčších hráčov všetkých čias. Capablanca tým zároveň získal titul bez jedinej porážky. Z Laskera sa stal bývalý majster sveta a z Capablancu tretí muž, ktorý oficiálne získal šachovú korunu. Na Kube sa z neho stala národná ikona. Jeho vláda však nebola iba korunová sláva. V rokoch 1916 až 1924 prehral v turnajovom šachu jedinú partiu? Presnejšie, jeho neuveriteľná séria bez prehry v serióznych partiách trvala od roku 1916 do roku 1924 a zahŕňala 63 partií, z ktorých 40 vyhral a 23 remizoval. Celkovo počas svojej kariéry prehral iba 34 serióznych partií, čo je pri množstve zápasov a turnajov, ktoré odohral, mimoriadne číslo.

Capablanca však nemal byť majstrom sveta navždy. V roku 1927 sa v Buenos Aires stretol s Alexandrom Alechinom. Väčšina šachového sveta považovala Capablancu za favorita. Bol obhajcom titulu, mal za sebou takmer neuveriteľnú sériu úspechov a jeho hra pôsobila bezchybne. Alechin sa však na zápas pripravoval mimoriadne dôkladne a dokázal nájsť spôsob, ako Capablancu dostať do komplikovanejších pozícií. Zápas bol dlhý a vyčerpávajúci a nakoniec Alechin zvíťazil. Capablanca prišiel o titul, ktorý získal iba šesť rokov predtým.

A potom prišla jedna z najväčších tragédií jeho šachového života. Capablanca chcel odvetu. Alechin však už nebol ochotný jednoducho zopakovať podmienky zápasu a rokovania sa komplikovali. Postupne sa medzi oboma mužmi vytvorila nevraživosť. Rematch sa nikdy neuskutočnil. Capablanca tak zostal bývalým majstrom sveta, ktorý nedostal možnosť pokúsiť sa získať korunu späť. Hoci ešte dlhé roky dokázal porážať špičkových hráčov, jeho kariéra už nikdy nedosiahla rovnakú výšku ako pred rokom 1927.

Ak by sme mali Capablancov šach opísať jediným slovom, bolo by to pravdepodobne **jednoduchosť**. To však môže byť veľmi zavádzajúce slovo. Je jednoduché hrať jednoducho, keď súper robí chyby. Capablanca však dokázal vytvoriť jednoduchosť aj z pozícií, ktoré boli pre ostatných hráčov mimoriadne komplikované. Dokázal veľmi rýchlo rozpoznať, ktoré vlastnosti pozície sú skutočne dôležité a ktoré sú iba šumom. Namiesto dlhého počítania množstva variantov často našiel krátku cestu k tomu, čo potreboval.

Jeho najväčšou silou bol pozičný cit a najmä koncovky. Dokázal premeniť zdanlivo malú výhodu na víťazstvo spôsobom, ktorý súperovi často nedal žiadnu skutočnú šancu. Nešlo o násilný útok. Capablanca často postupoval tak, že vymenil figúry, dostal sa do koncovky a tam začal súperovi postupne odoberať možnosti. Jeho protivník mohol mať ešte stále materiál aj relatívne zdravú pozíciu, ale postupne sa ukazovalo, že všetky jeho figúry sú horšie postavené a všetky jeho možnosti vedú do slepej uličky. Mikhail Botvinnik neskôr povedal, že Capablancova hra vytvárala umelecký dojem práve vďaka svojej jednoduchosti a hĺbke. Anatolij Karpov ho označil za hráča, ktorý sa najviac približuje ideálu šachistu, zatiaľ čo Bobby Fischer ho obdivoval pre jeho „ľahký dotyk“ a schopnosť nájsť správny ťah veľmi rýchlo.

To však neznamená, že Capablanca nevedel hrať takticky. Keď to bolo potrebné, dokázal vytvárať nádherné kombinácie a brániť sa aj proti veľmi agresívnym súperom. Legendárnym príkladom je jeho zápas proti Frankovi Marshallovi v roku 1918. Marshall proti nemu pripravil známu a veľmi ostrú útočnú variantu, ktorú mal dôkladne analyzovanú. Capablanca sa však dokázal v komplikovanej pozícii zorientovať priamo počas partie a jeho obrana nakoniec útok odrazila. Jeho sila teda nebola v tom, že by komplikácie nevedel hrať. Skôr v tom, že ak si mohol vybrať, často komplikácie jednoducho nepotreboval.

Capablanca mal navyše výnimočný cit pre koncovku už počas strednej hry. Dokázal sa pozerat' na pozíciu tak, akoby už vedel, kam sa partia bude vyvíjať o dvadsať ťahov neskôr. Vedel, ktoré figúry vymeniť, ktorého pešiaka oslabiť a ktorú malú výhodu si ponechať. Jeho súper tak niekedy prehral partiu skôr, než si vôbec uvedomil, že sa dostal do prehranej pozície. Bobby Fischer neskôr pripomínal, že pri Capablancovi mohla byť partia v skutočnosti rozhodnutá už v strednej hre, hoci súper si to uvedomil až v koncovke.

Práve preto je Capablanca jedným z hráčov, ktorých sa ostatní pokúšali napodobňovať, ale málokedy s úspechom. Jeho hra vyzerala jednoducho. To však neznamená, že bola jednoduchá. Bola jednoduchá preto, že Capablanca dokázal odstrániť všetko nepotrebné. Keď sa iný hráč pokúsil hrať rovnako, často iba začal zbytočne vymieňať figúry a dúfať, že z toho vznikne Capablancova koncovka. To, čo vyzeralo ako absencia námahy, bolo v skutočnosti mimoriadne presné chápanie pozície.

Koho inšpiroval

Capablancov vplyv na ďalšie generácie bol obrovský. Jeho technika sa stala vzorom pre množstvo hráčov, ktorí obdivovali schopnosť vyhrávať partie bez zbytočného rizika. Mikhail Tal, jeden z najväčších útočníkov v dejinách šachu, neskôr priznával, že bez techniky sa na vrchol dostať nedá a že šachisti sa musia od Capablancovej jemnej techniky učiť. Bobby Fischer ho považoval za jedného z najväčších hráčov histórie a Anatolij Karpov v ňom videl takmer ideálny obraz šachistu. Takáto kombinácia obdivu je pozoruhodná, pretože Fischer, Tal a Karpov predstavovali veľmi odlišné šachové svety. Napriek tomu všetci videli v Capablancovi niečo, čo presahovalo konkrétnu šachovú školu.

Veľký vplyv mal aj na hráčov, ktorí prišli bezprostredne po ňom. Jeho schopnosť hrať koncovky a využívať malé pozičné výhody sa stala jedným zo základov modernej techniky. Capablanca bol prirodzeným pokračovaním toho, čo začal Steinitz a čo rozvinul Lasker. Steinitz hľadal zákonitosti pozície, Lasker do nich vložil psychológiu a praktické rozhodovanie a Capablanca dokázal túto tradíciu priviesť k mimoriadne čistej podobe. Jeho šach sa stal akýmsi mostom medzi staršou klasickou školou a moderným pozičným chápaním hry.

Zaujímavé je, že Capablanca sám sa obával, že práve dokonalosť šachovej techniky môže byť pre hru problémom. Myslel si, že keď budú hráči stále lepšie chápať správne pokračovania, šach sa môže dostať do stavu, v ktorom bude pri dokonalejšej hre väčšina partii remízová. Nešlo pritom iba o filozofickú úvahu. Capablanca sa pokúsil problém riešiť vytvorením vlastnej varianty šachu. Navrhoval väčšiu šachovnicu a nové figúry, aby vzniklo viac priestoru pre originálnu hru a znížila sa pravdepodobnosť, že sa šachová teória raz dostane do slepej uličky. Jeho verzia, neskôr známa ako Capablanca Chess, používa najmä dosku s rozmermi 10×8 polí a pridáva dve nové figúry – kancelára kombinujúceho schopnosti veže a jazdca a arcibiskupa kombinujúceho strelca a jazdca.

Capablanca sa teda paradoxne stal jedným z najväčších majstrov klasického šachu a zároveň človekom, ktorý pochyboval, či klasický šach dokáže zostať zaujímavý navždy. História mu v tomto prípade nedala za pravdu. O viac než sto rokov neskôr stále nevieme šach dokonale vyriešiť a moderné počítače ukázali, že hra je omnoho komplikovanejšia, než si Capablanca predstavoval. Jeho obava však zostáva fascinujúcim dôkazom toho, ako hlboko premýšľal o budúcnosti hry.

Capablanca bol v mnohých ohľadoch pravým opakom predstavy o typickom šachistovi. Mal rád spoločnosť, cestovanie a baseball a nebol človekom, ktorý by chcel celý život zostať uzavretý medzi šachovnicami. Dokonca sa vyjadril, že by bol rád, keby mohol v živote robiť aj niečo iné, napríklad venovať sa hudbe alebo medicíne. Šach preňho nebol nutne jediným cieľom života. Možno práve preto pôsobil tak prirodzene. Nemal potrebu dokazovať okoliu, že je génus. Jeho výsledky to dokazovali zaňho.

Zvláštne je aj to, ako málo potreboval na prípravu. V časoch, keď sa šachová teória ešte len rozvíjala, sa mnohí hráči snažili memorovať množstvo variantov. Capablanca bol známy tým, že sa spoliehal predovšetkým na pochopenie pozície. Jeho schopnosť nájsť správny plán bola taká silná, že jeho partie niekedy vyzerajú, akoby ich hral počítač. Samozrejme, počítače v jeho dobe neexistovali a samotná predstava algoritmického šachu by bola absurdná. Napriek tomu moderní hráči často obdivujú, ako presne dokázal nájsť jednoduché riešenie v pozíciách, ktoré by dnes počítače analyzovali tisíce variantov.

Ďalšou zvláštnosťou je jeho neuveriteľná séria bez prehry. Od roku 1916 do roku 1924 odohral desiatky vážnych partíí bez jedinej porážky. Niektoré zdroje uvádzajú túto sériu ako 63 partíí, pričom Capablanca štyridsať z nich vyhral a dvadsaťtri remizoval. Počas tohto obdobia sa stal aj majstrom sveta. Je to jeden z dôvodov, prečo sa na Capablancu dodnes pozerá ako na jedného z najčistejších prirodzených talentov v dejinách šachu.

Po strate titulu však jeho život nabral trochu trpkéjši smer. Capablanca zostal silným hráčom, ale jeho hlavnou túžbou bola odvetná partia s Alechinom. K nej nikdy nedošlo. Dôvody boli čiastočne finančné a čiastočne osobné. Veľká hospodárska kríza sťažila získanie peňazí na zápas a vzťah medzi oboma bývalými súpermi sa postupne zhoršil. Capablanca tak zostal v zvláštnej situácii. Bol bývalým majstrom sveta, ktorý stále patril medzi najlepších hráčov na svete, ale už nemal možnosť rozhodnúť o svojej vlastnej šachovej budúcnosti.

Napriek tomu sa v tridsiatych rokoch ešte niekoľkokrát vrátil k veľkým výsledkom. V roku 1936 vyhral silný turnaj v Moskve a v roku 1939 reprezentoval Kubu na šachovej olympiáde v Buenos Aires. Na prvej šachovnici dosiahol výborný výsledok a zostal neporazený. V tom čase už mal viac ako päťdesiat rokov a jeho zdravie sa zhoršovalo. Stále však dokázal hrať na úrovni, na ktorú väčšina šachistov nikdy nedosiahla.

Jeho koniec bol náhly. Dňa 7. marca 1942 sa Capablanca nachádzal v Manhattan Chess Club v New Yorku. Počas rozhovoru s ďalšími šachistami skolaboval a bol prevezený do nemocnice. Nasledujúci deň, 8. marca, zomrel vo veku iba päťdesiattri rokov na mozgové krvácanie, ktoré súviselo s jeho dlhodobými problémami s vysokým krvným tlakom. Ironickým detailom je, že zomrel v nemocnici Mount Sinai, teda v tej istej nemocnici, v ktorej približne rok predtým zomrel jeho bývalý súper a predchodca na tróne Emanuel Lasker.

Capablancova smrť znamenala koniec života jedného z najprirodzenejších talentov, aké šach poznal. Alexander Alechin, muž, ktorý mu vzal titul a s ktorým mal komplikovaný vzťah, po jeho smrti napriek tomu hovoril o obrovskom šachovom géniovi. Lasker, jeho predchodca a súper, ho považoval za jediného skutočného šachového génia, ktorého poznal. A možno ešte výstižnejšie to ukázali generácie hráčov, ktoré prišli po ňom. Tal, Fischer, Karpov a ďalší veľmajstri sa k jeho partiám vracali celé desaťročia.

José Raúl Capablanca bol tretím majstrom sveta, ale jeho najväčší odkaz nespočíva iba v titule. Steinitz ukázal šachistom, že pozícia má svoje zákonitosti. Lasker ukázal, že treba chápať aj človeka sediaceho oproti. Capablanca dokázal tieto poznatky pretaviť do hry, ktorá pôsobila neuveriteľne jednoducho. Keď hral najlepší šach svojej doby, nevyzeralo to ako boj dvoch géniov. Vyzeralo to, akoby jeden z nich jednoducho vedel, čo má robiť.

A možno práve preto je Capablanca dodnes taký fascinujúci. Nie je to šachista, ktorého si zapamätáme podľa jednej obrovskej obete, jedného dramatického zápasu alebo jedného výbuchu geniality. Jeho genialita bola v tom, že ju takmer nebolo vidieť. Súper sa často ani nestihol zľaknúť. Partia sa len pomaly menila, možnosti sa zužovali a zrazu bolo po všetkom. **Capablanca nerobil šach efektným. Robil ho nevyhnutným.**

Alexander Alechin

Alexander Alexandrovich Alechin patrí medzi najväčších, ale zároveň aj najrozporuplnejších šachistov všetkých čias. Na šachovnici bol brilantný, neuveriteľne pracovitý a schopný pripraviť na súperu takú hĺbku analýzy, akú dovtedy šachový svet prakticky nepoznal. Mimo šachovnice však jeho život sprevádzali konflikty, alkohol, politické kontroverzie a rozhodnutia, ktoré dodnes vyvolávajú diskusie. Bol ruským aristokratom, ktorý prežil revolúciu, väzenie a emigráciu. Stal sa francúzskym občanom a neskôr svetovým šampiónom. Porazil muža, ktorého mnohí považovali za prirodzenejšieho šachového génia než jeho samotného, a potom sa celý život odmietal vzdať predstavy, že jeho vlastný spôsob hry je nadradený. Jeho osud je ešte tragickejší v tom, že po skončení druhej svetovej vojny zostal jeho obraz navždy poškodený obvineniami z antisemitizmu a spolupráce s nacistami. Keď v roku 1946 zomrel, titul majstra sveta zostal po prvýkrát v dejinách bez držiteľa. Alechin tak dodnes zostáva postavou, pri ktorej sa nedá oddeliť šachová genialita od veľmi problematického životného príbehu.

Osobný život

Alexander Alechin sa narodil 31. októbra 1892 v Moskve do bohatej ruskej rodiny. Jeho otec Alexander Ivanovič bol vysokopostaveným úradníkom a poslancom, matka Anisija Ivanovna pochádzala z bohatej priemyselnickej rodiny. Alechin teda vyrastal vo svete ruskej vyššej spoločnosti, v prostredí, ktoré bolo od neskoršieho života emigranta a utečenca veľmi vzdialené. Mal staršieho brata Alexeja a staršiu sestru Varvaru. Práve rodinné prostredie mu umožnilo kvalitné vzdelanie a dostatok času na rozvoj jeho mimoriadnych schopností. Šach sa naučil hrať ako dieťa a veľmi skoro sa ukázalo, že nejde o obyčajný talent. Podobne ako pri Capablancovi sa okolo jeho detstva vytvorili legendy, no tentoraz bol rozdiel v tom, že Alechin svoju hru od začiatku systematicky študoval.

Mladý Alechin nebol typom šachistu, ktorý by iba intuitívne nachádzal správne ťahy. Mal mimoriadne silnú pamäť a obrovskú schopnosť analyzovať. Už ako tínedžer si zapisoval partie, skúmal ich a pokúšal sa pochopiť, prečo jednotlivé ťahy fungovali. V roku 1909 sa zúčastnil významného turnaja v Petrohrade a postupne sa začal presadzovať medzi najlepšími ruskými hráčmi. V roku 1914 sa zúčastnil legendárneho petrohradského turnaja, na ktorom sa stretol s najlepšimi hráčmi sveta. Turnaj vyhral Lasker, druhý skončil Capablanca a Alechin sa dostal medzi absolútnu špičku. V tom čase mal iba dvadsaťdva rokov.

Potom však prišla prvá svetová vojna a spolu s ňou dramatická zmena Alechinovho života. Počas vojny sa dostal do zajatia v Nemecku, hoci jeho situácia bola komplikovanejšia než jednoduchý príbeh vojnového zajatca. Po návrate do Ruska sa jeho život úplne zmenil. V roku 1917 vypukla revolúcia a aristokratický svet, v ktorom Alechin vyrastal, sa prakticky rozpadol. Jeho rodina prišla o svoje postavenie a majetok. Alechin sa počas občianskej vojny dostal do situácií, v ktorých mu išlo o život. Bol dokonca určitý čas väznený bolševikmi a neskôr sa v Moskve rozšírili správy, že bol popravený. Nebola to pravda. Prežil a postupne sa mu podarilo opustiť Rusko.

V roku 1921 odišiel Alechin do Francúzska. Pre človeka, ktorý vyrastal v cárskom Rusku, to znamenalo začať prakticky nový život. V Paríži sa venoval šachu profesionálne, študoval na Sorbonne a neskôr získal francúzske občianstvo. Jeho život sa tak paradoxne skončil úplne inde, než začal. Z ruského aristokrata sa stal francúzsky občan a svetový šachový šampión.

Alechin bol pritom veľmi vzdelaný človek. Okrem šachu sa zaujímal o právo, politiku, literatúru a jazyky. Hovoril viacerými jazykmi a jeho schopnosť komunikovať mu pomáhala aj pri cestovaní a organizovaní zápasov. Jeho osobnosť však mala aj temnejšiu stránku. Bol známy tým, že veľa pil, a alkohol sa postupne stal jedným z problémov jeho života. Niektoré jeho najlepšie partie však vznikli práve v období, keď už bol jeho životný štýl veľmi ďaleko od predstavy disciplinovaného športovca.

Jeho súkromný život bol navyše mimoriadne pestrý. Alechin bol ženatý štyrikrát a jeho manželky pochádzali z rôznych spoločenských prostredí. Jeho poslednou manželkou bola Grace Wishaarová, americká šachová hráčka a umelkyňa, ktorá bola od neho staršia. Ich manželstvo bolo v mnohých ohľadoch nezvyčajné a Grace zohrala dôležitú úlohu aj v jeho posledných rokoch.

Alechinova cesta k svetovému titulu bola teda úplne iná ako Capablancova. Capablanca vyrastal na Kube, stal sa národným hrdinom a do svetového šachu vstúpil ako mladý prirodzený talent. Alechin musel svoj život prakticky niekoľkokrát začínať odznova. Revolúcia mu zobrala domov, emigrácia ho prinútila budovať si nové postavenie a šach sa postupne stal nielen jeho vášňou, ale aj spôsobom, ako sa v novom svete presadiť.

Najväčší úspech

Alechinovým najväčším úspechom bol samozrejme zisk titulu majstra sveta v roku 1927. Cesta k nemu však bola pozoruhodná už niekoľko rokov predtým. Po príchode do Francúzska sa stal jedným z najsilnejších hráčov sveta a jeho hlavným cieľom bolo jediné – dostať šancu hrať proti Capablancovi o titul.

Capablanca bol v tom čase obrovskou hviezdou. Po víťazstve nad Laskerom v roku 1921 sa zdalo, že jeho vláda môže byť podobne dlhá ako Laskerova. Mal za sebou fantastické výsledky a jeho reputácia bola taká veľká, že väčšina šachistov považovala jeho porážku za mimoriadne nepravdepodobnú. Alechin bol však presvedčený, že práve on má proti kubánskemu géniovi šancu.

Obaja muži sa stretli v New Yorku v roku 1924 a neskôr na turnaji v Buenos Aires v roku 1927, kde už bolo jasné, že Alechin je Capablancovým najväčším vyzývateľom. Na zápas však potreboval peniaze. Sám nemal dostatočné finančné prostriedky a preto podnikol jednu z najpozoruhodnejších finančných kampaní v dejinách šachu. Získal podporu argentínskych šachových nadšencov a dokázal zhromaždiť potrebné peniaze na cestu a zápas.

Keď zápas v Buenos Aires v roku 1927 začal, Capablanca bol favoritom. Nikto však neočakával, aký dlhý a vyčerpávajúci súboj z toho vznikne. Hralo sa na šesť víťazných partii a zápas trval neuveriteľných 34 partii. Alechin vyhral šesť, Capablanca tri a až 25 partii sa skončilo remízou. Alechin sa stal novým majstrom sveta. (museum.fide.com)

Víťazstvo bolo o to významnejšie, že Alechin porazil hráča, proti ktorému dovtedy v klasickej partii nikdy nevyhral. Pred zápasom s Capablancom mal proti nemu nepriaznivú bilanciu a jeho víťazstvo preto nebolo iba triumfom v jednom zápase. Bol to dôkaz, že Alechin dokázal poraziť svojho najväčšieho osobného rivala práve v okamihu, keď išlo o najdôležitejšiu trofej.

Alechin sa po získaní titulu začal k šachovým zápasom správať inak ako jeho predchodcovia. Už nebol ochotný jednoducho prijímať podmienky vyzývateľov. Zaviedol vysoké finančné požiadavky a podmienky, ktoré mali zabezpečiť, aby majster sveta dostal za zápas dostatočnú odmenu. Capablanca sa snažil získať odvetu, ale nikdy ju nedostal. Toto rozhodnutie dodnes patrí medzi najväčšie kontroverzie Alechinovej kariéry.

Alechin však titul následne obhájil proti ďalším súperom. V roku 1929 porazil Efima Bogoljubova a v roku 1934 ho porazil znovu. Jeho vláda však nebola úplne bez problémov. V roku 1935 sa proti nemu postavil Max Euwe a Alechin prehral. Svetový titul stratil po ôsmich rokoch. Mnohí však predpokladali, že pôjde iba o dočasnú stratu.

O dva roky neskôr dostal Alechin odvetu. Tentoraz sa pripravil mimoriadne dôkladne a Euwemu titul zobral späť. Stal sa tak prvým majstrom sveta, ktorý stratil titul a následne ho opäť získal. Tento rekord zostal dlho jedinečný. Neskôr ho zopakoval iba Michail Botvinnik.

Alechin tak držal titul v rokoch 1927 až 1935 a potom znovu od roku 1937 až do svojej smrti v roku 1946. Keby nebolo druhej svetovej vojny a politických udalostí, mohla byť jeho vláda ešte výraznejšia. V roku 1946 totiž zomrel stále ako úradujúci majster sveta.

Alechinov šach bol úplným opakom Capablancovho. Kým Capablanca sa snažil pozíciu zjednodušiť, Alechin ju často komplikoval. Kým Capablanca pôsobil, akoby presne vedel, ktoré figúry treba vymeniť, Alechin ich často nechával na šachovnici čo najviac. Vytváral pozície, v ktorých bolo potrebné počítať obrovské množstvo variantov a v ktorých jedna nepresnosť mohla znamenať okamžitú katastrofu.

Alechin bol predovšetkým výnimočný taktik. Mal obrovskú predstavivosť a dokázal vidieť kombinácie, ktoré boli pre ostatných hráčov veľmi ťažko predvídateľné. Jeho partie často obsahujú dlhé kombinácie, obete materiálu, útoky na kráľa a zdanlivo chaotické manévry, ktoré sa po niekoľkých ťahoch ukázali ako dokonale premyslené.

Jeho sila však nespočívala iba v taktike. Alechin bol zároveň mimoriadne silný pozičný hráč. Dokázal vytvoriť dlhodobý tlak a pripraviť pôdu pre kombináciu, ktorá prišla až neskôr. Práve spojenie strategického plánovania a obrovskej taktickej predstavivosti z neho urobilo jedného z najnebezpečnejších hráčov, akí kedy sedeli za šachovnicou.

Veľmi dôležitou súčasťou jeho prípravy bola analýza súpera. Alechin patril medzi prvých hráčov, ktorí systematicky študovali konkrétneho protivníka. Nechcel jednoducho hrať svoj vlastný šach. Chcel vedieť, čo konkrétny súper obľubuje, aké pozície mu vyhovujú a kde má slabiny. Potom sa snažil vytvoriť práve takú pozíciu, v ktorej mohol svoju výhodu využiť.

Tým sa dostávame k jednému z najväčších rozdielov medzi Capablancom a Alechinom. Capablanca veril svojej schopnosti pochopiť šachovú pozíciu takmer okamžite. Alechin veril príprave. Bol ochotný stráviť obrovské množstvo času analýzou. Jeho partie často ukazujú, že si konkrétnu myšlienku pripravoval ešte predtým, než súper vôbec pochopil, kam sa pozícia uberá.

Jednou z najznámejších vlastností jeho štýlu bolo takzvané „Alechinovo šachové videnie“. Dokázal kombinovať viacero hrozieb naraz a vytvoriť pozíciu, v ktorej mal súper pocit, že každý jeho obranný ťah vytvára nový problém. Jeho partie preto pôsobia mimoriadne dynamicky aj po takmer sto rokoch.

Alechin navyše miloval komplikácie. V tom sa jeho osobnosť a jeho šach dokonale stretávali. Nechcel iba vyhrať. Chcel súpera dostať do situácie, v ktorej musel riešiť množstvo problémov naraz. Keď sa mu to podarilo, jeho schopnosť počítať varianty mu umožnila orientovať sa v chaose lepšie než väčšine súperov.

Jeho štýl však mal aj svoju cenu. Komplikované pozície znamenali obrovské riziko. Alechin sa mohol dostať do situácie, v ktorej mal všetko pod kontrolou, ale jediná chyba zničila niekoľko desiatok ťahov prípravy. Práve preto boli jeho najlepšie partie také krásne a jeho zlé partie niekedy také dramatické.

Ak Capablanca ukazoval, že šach môže vyzerat' ako dokonalá logická stavba, Alechin ukazoval, že môže byť aj umeleckým dielom.

Koho inšpiroval

Alechinov vplyv na šach bol obrovský. Jeho spôsob prípravy, dôraz na konkrétnu analýzu a schopnosť vytvárať komplikované pozície ovplyvnili celé generácie hráčov. Mnohí neskorší majstri sveta sa učili práve z jeho partii.

Obrovský vplyv mal najmä na hráčov, ktorí sa snažili spojiť pozičné chápanie s taktickou energiou. Jeho odkaz môžeme vidieť napríklad u Michaila Tala, ktorý neskôr vytvoril ešte extrémnejší štýl plný obetí a komplikácií. Tal bol však oveľa intuitívnejší. Alechinove kombinácie boli často výsledkom dlhého výpočtu a prípravy, zatiaľ čo Tal dokázal obetovať figúru aj preto, že jednoducho cítil, že v pozícii musí niečo byť.

Jeho vplyv možno nájsť aj u Garryho Kasparova. Kasparov sa k Alechinovi často vracal a jeho šachový štýl má s Alechinovým viac spoločného než len útočnosť. Obaja boli mimoriadne silní v príprave, v dynamických pozíciách a v schopnosti vytvárať na súperov obrovský tlak. Kasparov navyše podobne ako Alechin veril, že konkrétna príprava proti konkrétnemu súperovi môže byť rozhodujúcou zbraňou.

Alechin tiež pomohol zmeniť predstavu o tom, ako sa má pripravovať majster sveta. Pred ním sa šachisti samozrejme pripravovali, ale Alechin posunul prípravu na úplne inú úroveň. Jeho zápas s Capablancom ukázal, že úspešný šachista nemusí byť iba prirodzene talentovaný. Môže si vytvoriť obrovskú databázu vedomostí o svojom súperovi a pripraviť mu pozície, v ktorých bude musieť robiť presne tie rozhodnutia, ktoré mu nevyhovujú.

Alechin tak predstavuje ďalší krok vo vývoji šachu. Steinitz položil základy pozičného myslenia, Lasker pridal psychológiu a praktický boj, Capablanca ukázal neuveriteľnú technickú čistotu a Alechin spojil tieto prvky s masívnou konkrétnou analýzou. Šach sa po ňom stal ešte viac vedeckou disciplínou.

Zaujímavosti

Alechinova kariéra je plná paradoxov. Jedným z najväčších je jeho vzťah ku Capablancovi. Obaja muži boli rivalmi a ich vzťah bol napätý, ale Alechin zároveň Capablancu rešpektoval ako výnimočného šachistu. Ich zápas z roku 1927 bol jediným zápasom o titul, ktorý spolu odohrali. Alechin sa potom odmietol zaviazat' k jednoduchej odvete. Capablanca sa ešte roky snažil získať možnosť hrať proti nemu znova, ale Alechin mu ju nedal.

Tým vznikla jedna z najväčších „čo keby“ otázok šachovej histórie. Čo by sa stalo, keby sa Capablanca a Alechin stretli v odvete? Capablanca mal stále obrovskú silu a v tridsiatych rokoch dokázal vyhrávať veľké turnaje. Alechin bol však mimoriadne silný a jeho príprava by bola pravdepodobne ešte dokonalejšia. Nikdy sa to nedozvieme. Ich rivalita zostala nedokončená.

Ďalšou zvláštnosťou je jeho vzťah k alkoholu. Alechin bol známy ako veľký konzument alkoholu a jeho pitie sa časom stalo vážnym problémom. Napriek tomu dokázal počas veľkej časti kariéry udržiavať neuveriteľnú výkonnosť. To však nemožno romantizovať. Jeho neskorší život bol alkoholom výrazne ovplyvnený a pravdepodobne prispel aj k jeho zdravotným problémom.

Veľmi zaujímavé sú aj jeho domáce zvieratá. Alechin bol veľkým milovníkom mačiek a počas turnajov sa jedna z jeho mačiek, menom Chess, objavovala aj v jeho okolí. Existujú fotografie Alechina s mačkou počas šachových podujatí a príbeh o „Chess the cat“ sa stal súčasťou jeho legendy. Je to takmer absurdný kontrast k obrazu vážneho a sústredeného majstra sveta.

Alechin bol tiež neuveriteľne produktívny autor. Jeho knihy o šachu patria medzi klasiku šachovej literatúry. Dokázal svoje partie nielen hrať, ale aj veľmi podrobne komentovať. Jeho komentáre nám umožňujú nahliadnuť do spôsobu, akým premýšľal. Samozrejme, moderné počítačové analýzy niektoré jeho hodnotenia opravili, ale jeho schopnosť vysvetľovať šachové myšlienky zostáva veľmi cenná.

Najkontroverznejšou kapitolou jeho života však zostáva druhá svetová vojna. Počas vojny žil v Európe a publikoval články, ktoré obsahovali antisemitské tvrdenia a nacistickú propagandu. Dodnes sa vedú spory o okolnostiach ich vzniku, o tom, do akej miery ich skutočne napísal Alechin a aký bol jeho vzťah k nacistickému režimu. Isté je, že jeho meno bolo týmito textami vážne poškodené. Po vojne bol preto v šachovom svete vnímaný s veľkou nedôverou.

Táto časť jeho života je dôležitá práve preto, že Alechina nemožno jednoducho zaradiť do kategórie „dobrý človek“ alebo „zlý človek“. Historické okolnosti boli komplikované, existujú rôzne interpretácie jeho konania a niektoré otázky zostávajú dodnes predmetom diskusie. Je však správne povedať, že jeho vojnové pôsobenie a antisemitské publikácie sú vážnou súčasťou jeho historického odkazu a nemožno ich pri jeho životopise obísť.

Po vojne sa Alechin pokúšal vrátiť do medzinárodného šachu. Jeho meno však bolo poškodené a niektoré plánované zápasy boli zrušené. Napriek tomu zostával majstrom sveta. V roku 1946 sa pripravoval na nový zápas, ktorý by mohol jeho reputáciu čiastočne obnoviť.

K tomu už nedošlo. Dňa 24. marca 1946 bol Alechin nájdený mŕtvy v hoteli v Estorile v Portugalsku. Mal päťdesiattri rokov. Presná príčina jeho smrti bola dlho predmetom špekulácií. Najčastejšie sa uvádza srdcové zlyhanie, prípadne komplikácie súvisiace s jeho zdravotným stavom a alkoholizmom. Okolo jeho smrti vznikli dokonca rôzne konšpiračné teórie, podľa ktorých mohol byť zavraždený. Dôveryhodné dôkazy pre takéto tvrdenia však neexistujú a oficiálne vysvetlenie zostáva založené na prirodzenej príčine smrti.

Jeho smrť mala jednu historickú zvláštnosť. Alechin zomrel ako úradujúci majster sveta. Nikto po ňom titul nezdedil. Po prvýkrát v dejinách tak svetový šampionát nemal svojho držiteľa a bolo potrebné vytvoriť nový systém, ktorý by rozhodol o nástupcovi. O niekoľko rokov neskôr sa majstrom sveta stal Michail Botvinnik.

Alexander Alechin preto zostal navždy zvláštnym paradoxom šachovej histórie. Bol jedným z najväčších géniov, akých hra poznala, a zároveň človekom, ktorého život obsahuje rozhodnutia a postoje, ktoré nemožno ospravedlniť jeho šachovým talentom. Bol aristokratom, emigrantom, Francúzom, Rusom, svetovým šampiónom, spisovateľom, milovníkom mačiek aj človekom bojujúcim s alkoholom. Na šachovnici dokázal vytvoriť kombinácie, ktoré vyzerali ako kúzla, a mimo nej často žil život plný chaosu.

Možno práve preto je Alechin pre životopisnú knihu taký dôležitý. Pri Steinitzovi sme sledovali vznik moderného šachu. Pri Laskerovi sme spoznali univerzálneho intelektuála a pri Capablancovi prirodzeného génia, ktorý dokázal šach zjednodušiť až na hranicu dokonalosti. Alechin nám ukazuje inú stránku geniality. **Človeka, ktorý nechcel šach iba hrať. Chcel mu rozumieť do posledného detailu, rozobrať súpera, pripraviť každú možnosť a vytvoriť na šachovnici taký chaos, v ktorom sa dokázal orientovať iba on.**

A práve preto jeho meno zostalo v dejinách. Nie ako meno bezchybného človeka, ale ako meno jedného z najväčších šachových mysliteľov, akých kedy šachovnica poznala.

Max Euwe

Max Euwe sa narodil 20. mája 1901 vo Watergraafsmeeri pri Amsterdame. Jeho príbeh začína pomerne obyčajne, dokonca až nenápadne. Jeho otec bol učiteľom a doma sa hrávali šachy – otec s matkou a neskôr aj s malým Maxom. Euwe sa naučil hrať približne ako päťročný a už ako dieťa začal rodičov porážať. Keď mal desať rokov, odohral svoj prvý turnaj a vyhral všetky partie. O dva roky neskôr vstúpil do amsterdamského šachového klubu a postupne sa začal objavovať medzi najslubnejšími mladými hráčmi v Holandsku. Už v devätnástich rokoch získal prvýkrát titul holandského majstra.

Šach však pre Euweho nikdy nebol jediným svetom. Práve v tom sa jeho život výrazne odlišoval od väčšiny budúcich majstrov sveta. Euwe bol výnimočne nadaný matematik a na Amsterdamskej univerzite vyštudoval matematiku s vyznamenaním. V roku 1926 získal doktorát a začal pôsobiť ako učiteľ matematiky. Neskôr učil na viacerých školách a jeho akademická kariéra pokračovala aj v období, keď sa už radil medzi absolútnu svetovú šachovú špičku. Matematiku pritom nevnímal ako niečo oddelené od šachu. Logika, presnosť a schopnosť rozkladať komplikovaný problém na menšie časti boli podľa neho užitočné v oboch oblastiach. Jeho vedecké myslenie sa dokonca priamo dotklo šachových pravidiel. V roku 1929 publikoval matematickú prácu, pomocou ktorej ukázal, že podľa vtedajších pravidiel bolo teoreticky možné, aby šachová partia nikdy neskončila. Išlo o elegantný matematický dôkaz nedokonalosti vtedajšieho pravidla o opakovaní pozície.

Euwe sa pritom nikdy úplne nevrhol na profesionálny šach. Práve naopak, niekoľkokrát dal prednosť štúdiu a práci. V rokoch 1933 a 1934 dokonca hrával pomerne málo, pretože sa sústredil na svoju kariéru. Napriek tomu jeho šachová sila postupne rástla. V roku 1930 vyhral turnaj v Hastings pred José Raúlom Capablancom a začiatkom tridsiatych rokov sa už pravidelne objavoval medzi najlepšími hráčmi sveta. V roku 1932 skončil druhý za Alechinom v Berne a postupne bolo čoraz jasnejšie, že Holanďan nie je iba silným amatérom, ale potenciálnym vyzývateľom svetového šampióna.

Zaujímavé je, že Euwe sa s Alechinom stretol v zápase už v roku 1926, ešte predtým, ako sa Rus stal majstrom sveta. Euwe prehral tesne 2:3, pričom ďalších päť partií skončilo remízou. Pre mladého Holanďana to však bol mimoriadne dôležitý výsledok. Ukázal mu, že proti hráčovi Alechinovho kalibru môže reálne konkurovať. O niekoľko rokov neskôr už nešlo o prípravu ani o skúsenosť. Išlo o titul majstra sveta.

Osobný život

Euweho osobný život bol v porovnaní s mnohými šachovými géniami pozoruhodne usporiadaný. Nebol typom samotárskeho šachistu, ktorý by celé dni sedel pri šachovnici a postupne strácal kontakt s bežným svetom. Mal rodinu, učil, venoval sa vede a šach hrával popri tom všetkom. Práve preto je trochu paradoxné, že sa stal majstrom sveta. Kým mnohí jeho súper i mohli venovať príprave prakticky celý svoj život, Euwe musel svoj čas deliť medzi viacero oblastí.

Jeho učiteľské povolanie navyše nebolo iba formálnym zamestnaním. Euwe mal k vzdelávaniu veľmi blízko a neskôr napísal veľké množstvo šachových kníh. Patril medzi najplodnejších šachových autorov spomedzi všetkých majstrov sveta. Jeho knihy neboli určené iba profesionálnym hráčom. Snažil sa vysvetľovať šach tak, aby mu rozumel aj človek, ktorý sa ho ešte len učí. Aj preto sa jeho meno stalo veľmi dôležitým v šachovej pedagogike.

Po druhej svetovej vojne sa jeho záujmy postupne posunuli ešte ďalej. Euwe začal intenzívne pracovať s počítačmi a automatickým spracovaním informácií. V roku 1954 sa stal profesorom kybernetiky a neskôr pôsobil v oblasti automatického spracovania dát. V Spojených štátoch študoval vývoj počítačovej techniky a v rokoch 1961 až 1963 predsedal komisii Euratomu, ktorá skúmala možnosti programovania počítačov tak, aby dokázali hrať šach. Euwe tak patril medzi ľudí, ktorí sa začali zaoberať vzťahom medzi šachom a počítačmi ešte dávno pred érou moderných šachových programov.

A práve tu sa jeho príbeh stáva takmer symbolickým. Muž, ktorý sa v mladosti venoval matematike a šachu, sa v starobe ocitol pri zrode oblasti, ktorá raz zásadne zmení spôsob, akým ľudia šach hrajú a analyzujú.

Najväčší úspech

Najväčším Euweho úspechom samozrejme zostáva zápas o titul majstra sveta proti Alexanderovi Alechinovi v roku 1935. Na začiatku však takmer nič nenasvedčovalo tomu, že by mal vyhrať. Alechin bol úradujúcim majstrom sveta, obrovskou šachovou osobnosťou a všeobecným favoritom. Euwe bol stále učiteľom matematiky, ktorý hrával šach popri svojej práci. Napriek tomu sa pustil do jedného z najťažších zápasov, aké mohol šachista svojej doby absolvovať.

Zápas sa hral od októbra do decembra 1935 v trinástich holandských mestách. Začiatok bol pre Euweho katastrofálny. Po desiatej partii prehrával o tri body. V dnešnom ponímaní by sa mohlo zdať, že zápas je prakticky rozhodnutý. Lenže Euwe sa nezrútil. Postupne začal náskok znižovať, získaval späť stratené body a v závere zápasu dokázal neuveriteľný obrat. Nakoniec zvíťazil 15½:14½ a stal sa piatym majstrom sveta.

Na jeho víťazstve je najpozoruhodnejšie práve to, že nešlo o krátku sériu šťastných partií. Zápas mal tridsať partií a Euwe musel dokázať svoju odolnosť počas niekoľkých mesiacov. FIDE preto oprávnenne upozorňuje, že označovať jeho titul za obyčajnú náhodu je príliš jednoduché. Alechin možno nebol v ideálnej forme a jeho príprava nemusela byť taká profesionálna ako inokedy, ale Euwe musel byť dostatočne silný na to, aby jeho zaváhanie dokázal využiť.

Euwe sa stal majstrom sveta 17. decembra 1935. Zaujímavé je, že krátko po získaní titulu podporoval myšlienku, aby právo organizovať zápasy o majstra sveta prešlo pod FIDE. V tom čase to bol veľmi dôležitý krok smerom k systému, ktorý dnes považujeme za samozrejmý. Výnimkou zostal dohodnutý odvetný zápas s Alechinom.

Odveta v roku 1937 však dopadla úplne inak. Alechin sa na zápas pripravil oveľa dôkladnejšie a tentoraz bol pripravený využiť všetky slabiny svojho súpera. Euwe vyhral prvú partiu, no potom začal strácať pôdu pod nohami a Alechin získal titul späť výsledkom 15½:9½. Euwe teda zostal majstrom sveta iba dva roky. Napriek tomu jeho výkon z roku 1935 zostal jedným z najväčších prekvapení v dejinách zápasov o svetový titul.

Štýl hry

Euweho šach bol veľmi odlišný od Alechinovho. Kým Alechin miloval komplikácie, obete, nečakané taktické údery a pozície, v ktorých sa súper musel orientovať v džungli možností, Euwe pôsobil systematickejšie. Jeho veľkou zbraňou bola logika. Dokázal presne vypočítať varianty, rozpoznať strategické slabiny a následne ich postupne využívať.

FIDE jeho štýl opisuje ako logický, založený na presnom výpočte variantov, pričom Euwe bol zároveň silným taktikom a odborníkom na otváraciu teóriu. Nebol teda žiadnym nudným hráčom, ktorý by iba bezpečne vymieňal figúry a čakal na remízu. Jeho opatrnosť bola skôr dôsledkom toho, že sa snažil pochopiť pozíciu a nájsť najlepšie pokračovanie.

Jeho matematické myslenie sa v šachu prejavovalo prirodzene. Euwe mal rád jasnú štruktúru a dokázal veľmi dobre pracovať s konkrétnymi variantmi. Zároveň však nebol iba „počítacím strojom“. Mal dostatočnú predstavivosť, aby dokázal využiť taktické príležitosti, keď sa objavili.

Pozoruhodné je, že aj napriek tomu, že už ako mladý hráč patril medzi špičku, stále mal pocit, že sa musí zlepšovať. Jeho prístup k šachu bol skôr vedecký než romantický. Nešlo mu iba o to vyhrať konkrétnu partiu. Chcel pochopiť, prečo určitý ťah funguje a aké všeobecné pravidlá z toho možno odvodiť.

Koho inšpiroval

Euweho vplyv je možno menej nápadný než vplyv Steinitza alebo Alechina, ale o to širší. Jeho najväčším odkazom nie sú iba vlastné partie, ale spôsob, akým dokázal šach vysvetľovať. Jeho učebnice a knihy sa používali celé desaťročia a pomáhali generáciám hráčov pochopiť strategické princípy hry. FIDE ho dodnes uvádza ako autora významných diel, medzi ktoré patria napríklad *The Logical Approach to Chess, Judgement and Planning in Chess* či *The Road to Chess Mastery*.

Zaujímavé je, že jeho profesionálny prístup ocenil aj Vladimir Kramnik. Kramnik upozornil, že za zakladateľa systematickej prípravy sa často považuje Botvinnik, no podľa jeho názoru bol Euwe jedným z prvých hráčov, ktorí pristupovali k príprave mimoriadne kompetentne a profesionálne. To je dôležitá pripomienka, pretože Euweho často zatieni jeho krátke dvojročné panovanie.

Euwe navyše ukázal, že šachista nemusí obetovať celý život jedinej hre. Môže byť vedcom, učiteľom, spisovateľom, organizátorom a neskôr dokonca človekom stojacim pri začiatkoch počítačového šachu. V tomto zmysle jeho vplyv siaha ďaleko za šachovnicu.

Zaujímavosti

Jednou z najzaujímavejších vecí na Euweho živote je už samotná skutočnosť, že **nikdy nebol profesionálnym šachistom na plný úväzok**. Keď sa stal majstrom sveta, stále bol človekom, ktorý mal normálne akademické a pedagogické povinnosti. FIDE ho preto právom opisuje ako šachového amatéra, matematika a učiteľa.

Ešte zvláštnejšia je jeho matematická práca o nekonečnej šachovej partii. Euwe ukázal, že vtedajšie pravidlá nedokázali úplne zabrániť nekonečnej hre. Nebola to iba abstraktná matematická hračka – išlo o skutočný problém v logike pravidiel šachu. Je fascinujúce predstaviť si, že muž, ktorý sa neskôr stal majstrom sveta, zároveň matematicky dokazoval limity samotných šachových pravidiel.

Euwe sa tiež stal dôležitou postavou pri rozvoji počítačového šachu. V päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch sa zaoberal automatickým spracovaním dát a možnosťou naprogramovať počítače na hranie šachu. V roku 1957 sa počas návštevy Spojených štátov stretol aj so štrnásťročným Bobbym Fischerom a odohral s ním dve neoficiálne partie – jednu vyhral a druhú remizoval.

A potom prišla možno najväčšia druhá kariéra jeho života. V roku 1970 bol Euwe zvolený za prezidenta FIDE a vo funkcii zostal do roku 1978. Ocitol sa tak v úplne inej pozícii než kedysi ako mladý hráč v Amsterdame. Už nebol iba mužom, ktorý bojoval o titul. Bol jedným z ľudí, ktorí rozhodovali o smerovaní svetového šachu.

Najväčšou skúškou jeho prezidentovania bol zápas Bobbyho Fischera s Borisom Spasským v roku 1972. Fischer bol mimoriadne náročný, často menil požiadavky a zápas sa niekoľkokrát ocitol na pokraji zrútenia. Euwe však svojou trpezlivosťou a diplomatickými schopnosťami pomohol zabezpečiť, aby sa zápas vôbec uskutočnil. Bol to moment, keď jeho pokojná povaha a schopnosť hľadať praktické riešenia možno urobili pre svetový šach viac než kedysi jeho najlepšie ťahy na šachovnici.

Max Euwe zomrel 26. novembra 1981 v Amsterdame vo veku osemdesiat rokov. Keď sa na jeho život pozrieme ako na celok, jeho titul majstra sveta je paradoxne iba jednou jeho časťou. Bol matematikom, pedagógom, spisovateľom, šachovým teoretikom, profesorom informatiky, organizátorom a prezidentom FIDE. A predovšetkým bol dôkazom, že človek nemusí žiť iba pre šach, aby sa dostal až na jeho úplný vrchol.

Možno práve preto je Euweho príbeh jeden z najľudskejších medzi všetkými majstrami sveta. Steinitz vytváral moderný šach, Lasker ho spojil s psychológiou, Capablanca ukázal jeho čistú krásu a Alechin ho premenil na komplikovanú taktickú vedu. Euwe doň priniesol niečo iné: **myšlienku, že šach môže byť súčasťou vzdelaného, vedeckého a normálneho života – a napriek tomu vás môže do viesť až k titulu majstra sveta.**

Michail Botvinnik

Michail Moisejevič Botvinnik sa narodil 17. augusta 1911 v Kuokkale vo Fínskom veľkokniežatstve, ktoré bolo v tom čase súčasťou Ruskej ríše. Jeho život sa začal v období, keď svet vyzeral úplne inak ako o niekoľko desaťročí neskôr. Ruská ríša sa čoskoro rozpadla, prišla revolúcia, občianska vojna a vznik Sovietskeho zväzu. Práve v novej sovietskej spoločnosti však šach postupne získal mimoriadne postavenie a Botvinnik sa stal prvým skutočne svetovým šachistom, ktorý vyrástol priamo v sovietskom systéme. Neskôr sa stal jeho najvýznamnejším predstaviteľom a zároveň človekom, ktorý pomohol vytvoriť spôsob práce, z ktorého čerpali ďalšie generácie šachistov.

Botvinnik sa k šachu dostal pomerne neskoro v porovnaní s niektorými zázračnými deťmi, ktoré poznáme z dejín hry. Začal ho vážnejšie hrať počas veľkej sovietskej „šachovej horúčky“ v rokoch 1924–1925. Napriek tomu postupoval neuveriteľne rýchlo. Už v šestnástich rokoch sa stal majstrom a v dvadsiatich rokoch získal titul sovietskeho šampióna. Nebol však typom hráča, ktorý by sa spoliehal iba na talent alebo prirodzenú intuíciu. Od začiatku sa snažil šach rozobrať, pochopiť a vytvoriť si metódu. Práve táto vlastnosť ho odlišovala od mnohých jeho veľkých predchodcov. Kým Capablanca pôsobil, akoby šach jednoducho prirodzene cítil, Botvinnik chcel vedieť, **prečo** určitá pozícia funguje, ako sa na ňu pripraviť a ako možno rovnaký princíp použiť nabudúce.

Zároveň však bolo veľmi dôležité, že Botvinnik nebol iba šachistom. Vyštudoval elektrotechniku a získal technické vzdelanie, neskôr obhájil vedeckú prácu a stal sa odborníkom v oblasti elektroniky. V roku 1951 získal doktorát technických vied a jeho akademická kariéra pokračovala aj v čase, keď bol jedným z najlepších šachistov planéty. Už samotná kombinácia šachu a technického myslenia veľa napovedá o jeho osobnosti. Botvinnik nechcel byť umelcom sediacim pred šachovnicou a čakajúcim na inšpiráciu. Chcel byť **výskumníkom**, ktorý dokáže svoj výkon zlepšovať systematickou prácou.

Osobný život

Botvinnik vyrastal v židovskej rodine a jeho rodičia mali vlastné intelektuálne a politické zázemie. Jeho otec pracoval ako zubný technik a v mladosti sa angažoval v ilegálnej tlači Bundu, zatiaľ čo jeho matka bola zubárka a patrila k menševickému prostrediu. Botvinnik teda nevyrastal v rodine, ktorá by bola spätá s tradičnou aristokraciou či vojenskou elitou. Jeho život sa odohrával v novom sovietskom prostredí, v ktorom vzdelanie, technika a schopnosť pracovať pre spoločnosť získavali čoraz väčšiu hodnotu.

V osobnom vystupovaní bol Botvinnik úplne iný ako napríklad Mikhail Tal, ktorý neskôr pôsobil spontánne, spoločensky a takmer bohémsky. Botvinnik bol vážny, disciplinovaný a často pôsobil rezervovane. Nebol človekom, ktorý by sa snažil publikum zabávať. Dokonca aj jeho spôsob vyučovania mal podobu skôr vedeckej prednášky než neformálneho rozhovoru. Anatolij Karpov neskôr spomínal, že Botvinnik hovoril pokojne a premyslene a jeho lekcie pripomínali prednášky.

Táto povaha sa prejavovala aj v jeho prístupe k samotnému životu šachistu. Botvinnik bol jedným z prvých veľkých hráčov, ktorí začali brať prípravu na turnaj ako komplexnú disciplínu. Nezaujímal ho iba to, aké otvorenie bude hrať. Zaujímal sa o denný režim, spánok, fyzickú kondíciu, psychickú pripravenosť a o to, ako sa človek správa počas celého turnaja. Vladimir Kramnik neskôr práve toto označil za jednu z jeho veľkých noviniiek. Botvinnik bol podľa neho priekopníkom komplexnej prípravy na súťaž.

Niektoré detaily jeho každodenného režimu dnes pôsobia až úsmevne, no ukazujú, ako vážne to myslel. Pred partiou rád chodil na prechádzku, po partii odporúčal pohyb a počas dlhých hier pil čaj s citrónom a cukrom. V jeho ponímaní totiž šachista nebol iba mozog sediaci na stoličke. Bol to človek, ktorého fyzický stav mohol ovplyvniť kvalitu jeho rozhodovania. Tento pohľad sa dnes zdá úplne normálny, no v jeho dobe bol na pomery šachového sveta veľmi pokrokový.

Najväčší úspech

Botvinnik sa medzi svetovú špičku dostal už pred druhou svetovou vojnou. V tridsiatych rokoch začal pravidelne porážať najlepších zahraničných hráčov a jeho výsledky naznačovali, že práve on môže byť budúcim vyzývateľom Alexandra Alechina. K zápasu o titul však nedošlo. Jedným z dôvodov bola druhá svetová vojna a neskôr Alechinova smrť v roku 1946. Botvinnik sa tak stal súčasťou úplne novej situácie: svet po smrti úradujúceho majstra sveta potreboval nájsť jeho nástupcu a tentoraz už nechcela rozhodovanie ponechať iba na dohode jednotlivcov. FIDE prevzala organizáciu majstrovstiev sveta a vytvorila systém, ktorý mal určovať najlepšieho hráča planéty.

V roku 1948 sa preto uskutočnil mimoriadny turnaj, ktorý nemal v dejinách šachu obdobu. Na jednej strane stál Botvinnik a proti nemu štyria ďalší hráči patriaci medzi absolútnu svetovú špičku – Vasily Smyslov, Paul Keres, Max Euwe a Samuel Reshevsky. Hralo sa v Haagu a Moskve a každý účastník sa stretol s každým päťkrát. Botvinnik turnaj zvládol mimoriadne presvedčivo. Získal 14 bodov z 20, o tri body viac než druhý Smyslov, a stal sa šiestym majstrom sveta.

Nebolo to iba víťazstvo jedného človeka. Bolo to zároveň symbolické víťazstvo nového sovietskeho šachu. Sovietsky zväz sa len nedávno stal členom FIDE a jeho šachová reprezentácia začala postupne dominovať svetovým súťažiam. Botvinnik sa stal jej prvou veľkou hviezdou. Jeho titul otvoril éru, ktorá bude trvať desaťročia a počas ktorej sa na svetovom šachovom tróne vystrieda množstvo sovietskych a neskôr ruských hráčov.

Na Botvinnikovej kariére je však fascinujúce niečo iné. Jeho panovanie nebolo súvislé. Dvakrát o titul prišiel – a **dvakrát ho získal späť**.

V roku 1957 ho porazil Vasily Smyslov. Zápas skončil 12½:9½ v prospech Smyslova a Botvinnik sa musel zmieriť so stratou titulu. Vtedajšie pravidlá však obsahovali mimoriadne ustanovenie: bývalý majster sveta mal právo na odvetu bez toho, aby musel znovu absolvovať celý kvalifikačný cyklus. Práve preto sa toto ustanovenie neskôr začalo prezývať „Botvinnikovo pravidlo“. V odvetnom zápase v roku 1958 Botvinnik začal mimoriadne silno, vyhral prvé tri partie a nakoniec Smyslova porazil 12½:10½. Titul bol späť.

O dva roky neskôr sa však história zopakovala. Tentoraz bol jeho súperom mladý lotyšský génus Mikhail Tal. Tal mal iba 23 rokov a hral úplne iným spôsobom než Botvinnik. Obetoval figúry, vytváral komplikácie a neustále hľadal iniciatívu. V roku 1960 Botvinnika porazil 12½:8½ a stal sa najmladším majstrom sveta svojej doby. Botvinnik však opäť dostal právo na odvetu. A opäť ho využil. V roku 1961 vyhral zápas 13:8 a stal sa majstrom sveta tretíkrát.

Tak vznikla jedna z najpozoruhodnejších štatistík v histórii šachu. Botvinnik mal **tri obdobia na svetovom tróne: 1948–1957, 1958–1960 a 1961–1963**. V skutočnosti bol majstrom sveta takmer pätnásť rokov, hoci dvakrát musel svoj titul na krátky čas prenechať súperovi.

Jeho posledným súperom o titul bol Tigran Petrosian. V roku 1963 už Botvinnik tentoraz odvetu nedostal a po prehre s Petrosianom sa jeho éra majstra sveta definitívne skončila. Mal 51 rokov. Pre mnohých hráčov by to znamenalo koniec kariéry, no pre Botvinnika nie. Šachovnicu jednoducho neopustil. Len sa jeho záujem začal presúvať iným smerom.

Štýl hry

Botvinnikov štýl sa dá veľmi ťažko opísať jediným slovom. Nebol taký intuitívny ako Capablancov, taký psychologický ako Laskerov ani taký explozívny ako Alechinov. Jeho najväčšou zbraňou bola **príprava**. Botvinnik dokázal prísť na turnaj s konkrétnym plánom a pripraviť si pozície, ktoré jeho súper možno ešte nikdy predtým nevidel.

Jeho šach bol hlboko strategický, ale neznamenal to pasivitu. Dokázal hrať veľmi agresívne, keď si to pozícia vyžadovala. Dôležité bolo, že jeho agresivita zvyčajne nevychádzala z náhleho vnuknutia. Bola výsledkom prípravy. V otváraní sa nesnažil iba nájsť nejakú lacnú pascu. Chcel vytvárať systémy, ktorých typické pozície poznal lepšie než jeho súper. Práve preto jeho príprava pôsobila na ďalšie generácie tak revolučne.

Botvinnik navyše veľmi dobre chápal, že šachová partia nie je iba súbojom dvoch objektívnych pozícií. Je to aj súboj dvoch ľudí. FIDE medzi jeho myšlienkami uvádza aj dôraz na psychológiu a zároveň varovanie pred bezduchým memorovaním variantov. Podľa Botvinnika bolo dôležitejšie pochopiť princíp a vedieť sa orientovať v novej situácii než jednoducho reprodukovat' naspamäť stovky ťahov.

Tým sa dostávame k jednej z jeho najväčších zásluh. Botvinnik pomohol zmeniť predstavu o tom, čo znamená **pripravovať sa na šachovú partiu**. Pred ním samozrejme existovala šachová teória a veľkí hráči analyzovali svoje partie. Botvinnik však tento proces povýšil na systematickú metódu. Študoval vlastné chyby, analyzoval súperov, pripravoval otváracie novinky, skúmal typické pozície a premýšľal dokonca nad tým, ako by mal hráč fungovať počas celého turnaja.

Práve preto sa o ňom neskôr hovorilo ako o „patriarchovi sovietskej šachovej školy“. Jeho skutočné dedičstvo nebolo iba v jeho vlastných partiách. Bolo v spôsobe myslenia, ktorý odovzdal ďalším hráčom.

Koho inšpiroval

Ak by sme mali vybrať jednu osobu, ktorá najlepšie ukazuje Botvinnikov vplyv, bol by to nepochybne Garry Kasparov. Botvinnik bol Kasparovovým jediným učiteľom, ale jeho vplyv na mladého hráča bol zásadný. Kasparov neskôr prevzal veľkú časť jeho filozofie: dôkladnú prípravu, hľadanie novinek, štúdium súperov, prácu s počítačmi a presvedčenie, že šach sa dá neustále skúmať a posúvať dopredu.

Botvinnik pritom založil vlastnú šachovú školu už v roku 1963. Jej význam postupne ďaleko prerástol jeho vlastnú generáciu. Medzi hráčov, ktorí s jeho školou pracovali alebo z nej výrazne čerpali, patria budúci majstri sveta Anatolij Karpov, Garry Kasparov a Vladimir Kramnik. A práve tento zoznam je možno najlepším dôkazom, aký obrovský bol jeho vplyv. Traja rôzni majstri sveta, traja úplne odlišní šachisti, ale všetci sa určitým spôsobom dotkli Botvinnikovej školy.

Je pritom zaujímavé, že Botvinnik nebol neomylný pri odhadovaní talentu. Keď sa stretol s mladým Kasparovom, dokázal v ňom veľmi skoro rozpoznať výnimočný potenciál a neskôr o ňom hovoril ako o budúcnosti šachu. Pri prvom kontakte s mladým Karpovom však jeho odhad dopadol oveľa horšie. Karpov neskôr spomínal, že Botvinnik o ňom pôvodne nemal veľmi vysokú mienku. Ukazuje to, že ani človek s takým analytickým myslením nedokázal vždy predpovedať, z ktorého dieťaťa vyrastie majster sveta.

Kramnik sa s Botvinnikom stretol už v neskorom období jeho života a neskôr ho opisoval oveľa srdečnejšie, než by človek čakal podľa legendy o Botvinnikovej prísnej povahe. Botvinnik mu pomáhal a využíval svoj vplyv na to, aby mladý hráč dostával príležitosti. Kramnik neskôr pripisoval veľký význam práve Botvinnikovej škole a jeho spôsobu uvažovania.

A práve tu je možno najväčší paradox Botvinnikovho života. Keby sme hodnotili iba jeho vlastné výsledky, patrí medzi najväčších majstrov sveta. Ak však hodnotíme **jeho vplyv na šach**, dostávame sa ešte ďalej. Botvinnik neovplyvnil iba hráčov svojej generácie. Jeho spôsob prípravy sa preniesol cez Karpova a Kasparova k ďalším generáciám a nepriamo ovplyvnil aj moderný profesionálny šach.

Zaujímavosti

Botvinnik bol fascinovaný počítačmi v čase, keď boli obrovské stroje schopné robiť iba zlomok toho, čo dnes zvládne obyčajný mobilný telefón. Po odchode zo svetového šachu sa intenzívne venoval otázke, či by bolo možné vytvoriť „elektronického veľmajstra“. Nechcel iba vytvoriť program, ktorý by slepo prehľadával čo najviac variantov. Pokúšal sa vytvoriť systém, ktorý by vedel **vyberať dôležité pokračovania podobne ako človek**. Jeho výskum preto pracoval s myšlienkou selektívneho vyhľadávania – počítač nemal skúmať úplne všetko, ale mal sa naučiť rozpoznať, ktoré možnosti sú skutočne hodné pozornosti.

Táto myšlienka bola na svoju dobu veľmi zaujímavá, hoci sa nakoniec ukázalo, že budúcnosť počítačového šachu pôjde iným smerom. Ako sa počítače stávali výkonnejšími, dokázali prehľadávať obrovské množstvo variantov a potreba takého výrazne selektívneho prístupu sa zmenšovala. Botvinnik však neostal iba pri teórii. Jeho program PIONEER dokázal pomáhať pri plánovaní údržby elektrární a za túto prácu získal v roku 1991 čestný doktorát matematiky na univerzite vo Ferrare.

Ďalšou pozoruhodnou vecou je jeho úloha pri vzniku moderného systému majstrovstiev sveta. Po Alechinovej smrti bolo jasné, že starý systém, v ktorom majster sveta sám rozhodoval, koho vyzve a za akých podmienok, už nebude fungovať. Botvinnik patril medzi ľudí, ktorí podporovali prenesenie kontroly nad titulom na FIDE. Systém zavedený po vojne potom určoval svetového šampióna prostredníctvom kvalifikačných cyklov a zápasov a v rôznych podobách prežil desaťročia.

Botvinnik mal zároveň zvláštny vzťah k vlastným prehrám. Prehru nevnímal iba ako nešťastie. Bola preňho zdrojom informácií. Jeho metóda bola založená na dôkladnom rozbere toho, čo sa pokazilo, a na následnej úprave prípravy. Práve preto dokázal po prehrách so Smyslovom a Talom zmeniť svoj prístup a oboch súperov v odvetách poraziť. Nebol teda iba hráčom, ktorý vedel vyhrávať. Bol človekom, ktorý sa dokázal **učiť z vlastných porážok**.

Keď sa v roku 1963 skončila jeho posledná vláda nad svetovým šachom, Botvinnik ešte nebol pripravený odísť. Ďalšie desaťročia venoval výskumu, písaniu a predovšetkým mladým hráčom. Jeho škola sa stala jedným z najdôležitejších miest sovietskeho šachového sveta. Keď neskôr vyrástli Karpov, Kasparov a Kramnik, ukázalo sa, že Botvinnikova práca mala možno ešte väčší význam než jeho vlastné majstrovské tituly.

Michail Botvinnik zomrel v Moskve 5. mája 1995 vo veku 83 rokov. Zanechal po sebe päť titulov majstra sveta, tri obdobia na svetovom tróne, množstvo významných partií, vedeckú prácu, experimenty s počítačovým šachom a predovšetkým celú školu nasledovníkov.

Ak by sme teda chceli každému z doterajších majstrov sveta priradiť jednu charakteristickú myšlienku, Steinitz nám ukázal **modernú pozičnú hru**, Lasker **psychológiu a praktické myslenie**, Capablanca **čistotu a jednoduchosť**, Alechin **dynamiku a komplikácie**, Euwe **spojenie šachu s vedou a vzdelaním** a Botvinnik priniesol **system**.

A práve jeho systém prežil samotného Botvinnika. Keď sa pozeráme na šach Karpova, Kasparova či Kramnika, stále v ňom môžeme nájsť kus človeka, ktorý kedysi pochopil, že šach sa dá nielen hrať, ale aj **študovať ako vedecká disciplína**.

Vasilij Smyslov

Vasilij Vasilievič Smyslov sa narodil 24. marca 1921 v Moskve. Do sveta šachu ho priviedol jeho otec, ktorý bol sám silným šachistom. Smyslov sa so šachovnicou zoznámil približne ako šesťročný, no na rozdiel od mnohých slávnych detských talentov nezačal okamžite objavovať veľké turnaje. Súťažne začal hrať až ako štrnásťročný. Napriek tomu sa jeho talent rozvíjal mimoriadne rýchlo. V sedemnástich rokoch vyhral sovietske juniorské majstrovstvá a postupne sa začal presadzovať medzi najsilnejšími hráčmi obrovskej krajiny. V roku 1948 už patril medzi piatich hráčov vybraných na turnaj, ktorý mal rozhodnúť o novom majstrovi sveta po smrti Alexandra Alechina. Skončil druhý za Botvinnikom. O niekoľko rokov neskôr už nestál v jeho tieni, ale bol jeho najväčším súperom.

Smyslov však nikdy nebol iba šachistom. Už od mladosti mal obrovskú vášeň pre hudbu a disponoval kvalitným barytónovým hlasom. Hudba preňho nebola iba koníčkom, ale vážnou alternatívnou životnou cestou. V roku 1950 sa dokonca uchádzal o miesto operného speváka v slávnom Bolšojovom divadle. Dostalo sa mu uznania, ale konkurz nevyhral. Práve v tomto období sa rozhodol sústrediť na šach. Mohol sa z neho stať profesionálny spevák, namiesto toho sa stal profesionálnym šachistom. Hudbu však nikdy nepovažoval za niečo, čo musí zo svojho života odstrániť. Spieval ďalej, študoval spev a neskôr vystupoval dokonca pred publikom. V 75 rokoch absolvoval samostatný koncert so symfonickým orchestrom v sále Moskovského konzervatória a nahrál aj nahrávky ruských romancí.

Práve spojenie šachu a hudby je kľúčom k pochopeniu Smyslovovej osobnosti. Sám hovorieval o snahe dosiahnuť na šachovnici harmóniu podobnú tej, ktorú človek hľadá v hudbe. Nešlo pritom iba o poetické prirovnanie. Smyslov skutočne vnímal šach ako umeleckú disciplínu. Pre neho nebola najdôležitejšia komplikovanosť, množstvo obetí alebo efektnosť jednotlivých ťahov. Dôležité bolo, aby figúry spolupracovali, aby každý kameň stál na správnom mieste a aby výsledná pozícia pôsobila prirodzene. Jeho ideálom bola krása, harmónia, intuícia a technická dokonalosť.

Osobný život

Smyslovov osobný život bol v porovnaní s mnohými šachovými veľikánmi pomerne pokojný, hoci ani jeho kariéra sa nevyhla komplikáciám. Väčšinu života prežil v Sovietskom zväze a stal sa jednou z najvýznamnejších tvárí sovietskeho šachu. Nebol však typom človeka, ktorý by pôsobil ako uzavretý vedec alebo fanatický šachový pracovník. Jeho záujmy boli oveľa širšie. Hudba, spev a kultúra tvorili významnú súčasť jeho života a jeho vystupovanie bolo známe pokojnosťou a eleganciou.

Je pozoruhodné, že Smyslovova hudobná kariéra sa neskončila neúspešným konkurzom v roku 1950. Hoci si nakoniec nezvolil operné javisko ako svoje hlavné povolanie, spev zostal jeho celoživotnou vášňou. V šachovom svete tak existoval človek, ktorý mohol po náročnej partii odísť od šachovnice a namiesto analýzy otvárania sa venovať operným áriám. Jeho hlas pritom zostal kvalitný aj vo vysokom veku. Keď v roku 1996, teda ako 75-ročný, vydal nahrávky ruských romancí, nešlo iba o nostalgický návrat k mladosti. Smyslov sa hudbe venoval prakticky celý život.

Takáto kombinácia je v dejinách majstrov sveta takmer unikátna. Mnohí šachisti mali umelecké záujmy, ale u Smyslova bola hudba natoľko vážna, že existoval reálny okamih, keď sa mohol rozhodnúť medzi dvoma úplne odlišnými kariérami. Keby v roku 1950 konkurz do Bolšojho divadla dopadol inak, dejiny šachu mohli vyzerat' úplne odlišne.

Smyslov bol zároveň pozoruhodne dlhovekým šachistom. Kým mnohí hráči po štyridsiatke postupne zmizli zo svetovej špičky, on sa dokázal vracat' medzi najlepších aj vo veku, keď už väčšina jeho pôvodnej generácie dávno nehrala. Jeho kariéra sa preto nedá chápať iba ako príbeh jedného majstrovského titulu. Je to príbeh viac než štyroch desaťročí na najvyššej úrovni.

Najväčší úspech

Smyslov sa prvýkrát dostal k zápasu o titul majstra sveta v roku 1954. Predtým vyhral turnaj kandidátov v Zürichu v roku 1953, pričom za sebou nechal množstvo vynikajúcich hráčov vrátane Davida Bronsteina, Samuela Reshevského, Paula Keresa či Tigrana Petrosiana. Proti Botvinnikovi nastúpil ako vyzývateľ, no zápas bol mimoriadne vyrovnaný. Po 24 partiách bol stav 12:12. Keďže majster sveta si pri remíze titul ponechával, Botvinnik zostal šampiónom. Smyslov však ukázal, že jeho čas sa blíži.

O tri roky neskôr dostal druhú šancu. Tentoraz si cestu k Botvinnikovi opäť vybojoval víťazstvom v turnaji kandidátov, tentoraz v Amsterdame v roku 1956. Zápas o titul sa začal 5. marca 1957 v Moskve. Smyslov už nebol mladým vyzývateľom, ktorý skúša šťastie proti úradujúcemu šampiónovi. Bol hráčom, ktorý mal obrovské skúsenosti, vynikajúcu techniku a za sebou roky prípravy. A tentoraz Botvinnika porazil. Konečný výsledok bol 12½:9½. Vasilij Smyslov sa stal siedmym majstrom sveta.

Jeho vláda však trvala iba niečo vyššie roka. Botvinnik využil svoje právo na odvetný zápas a v roku 1958 sa opäť stretli. Smyslov navyše počas zápasu ochorel na zápal pľúc, no napriek tomu pokračoval v hre. Tentoraz bol úspešnejší Botvinnik a vyhral 12½:10½. Smyslov tak prišiel o titul, ktorý držal od 27. apríla 1957 do 9. mája 1958. Jeho obdobie na tróne bolo krátke, ale tým sa jeho kariéra ani zďaleka neskončila.

Práve naopak. Po strate titulu zostal Smyslov celé desaťročia medzi svetovou elitou. V roku 1959 sa opäť zúčastnil turnaja kandidátov, neskôr pokračoval v turnajoch a pravidelne dosahoval víťazstvá aj proti najlepším hráčom svojej doby. Jeho výsledky ukazovali, že strata svetového titulu neznamenal začiatok úpadku. Smyslov jednoducho pokračoval v hraní šachu na najvyššej úrovni.

A potom prišiel rok 1983.

Smyslov mal 62 rokov. Väčšina šachistov, ktorí boli jeho súčasníkmi, už dávno nepatrila medzi kandidátov na svetový titul. Smyslov však v turnaji kandidátov a následných zápasoch dokázal porážať hráčov o celé generácie mladších. V semifinále zdolal Maďara Zoltána Ríbliho a dostal sa do finále. Tam naňho čakal 21-ročný Garry Kasparov. Rozdiel medzi nimi bol neuveriteľných 42 rokov. Kasparov bol mladý hráč, ktorý sa chystal ovládnuť svetový šach, Smyslov muž, ktorý sa v rovnakom cykle pokúšal o ďalší návrat na trón, ktorý získal ešte v roku 1957. Kasparov nakoniec zvíťazil 8½:4½.

Napriek prehre je Smyslovovo vystúpenie v roku 1983 jedným z najúžasnejších príbehov v histórii majstrovstiev sveta. Predstavme si, že človek vo veku 62 rokov sa dostane na jediný krok od zápasu o svetový titul a zastaví ho hráč, ktorý je mladší než jeho vlastné deti. Smyslov však nebol v tejto chvíli iba nostalgickou legendou. Bol skutočne silným veľmajstrom schopným konkurovať absolútnej svetovej špičke.

V roku 1991 sa navyše stal prvým majstrom sveta seniorov. Mal vtedy 70 rokov. Jeho posledné veľké vystúpenia prišli ešte neskôr a profesionálny šach definitívne opustil až v dôsledku zhoršujúceho sa zraku. Hrával teda šach na najvyššej úrovni počas neuveriteľne dlhého obdobia.

Štýl hry

Smyslovov šach bol založený na harmónii. To slovo sa pri jeho hrách objavuje znova a znova, pretože presne vystihuje jeho spôsob uvažovania. Nesnažil sa pozíciu násilne pretlačiť do komplikácií. Jeho figúry sa postupne dostávali na ideálne polia a vytvárali spoluprácu, ktorá mohla byť pre súpera dlho takmer neviditeľná. Potom sa zrazu ukázalo, že všetky Smyslovove predchádzajúce ťahy smerovali k jedinému cieľu.

Práve preto jeho hry často pôsobia veľmi jednoducho. Niektoré Smyslovove ťahy by si možno človek pri sledovaní partie ani nevšimol. Nevyzerajú ako kombinácie Alechina alebo neskôr Tala. Nemajú vždy dramatický moment, keď hráč obetuje figúru a divák okamžite pochopí, že sa deje niečo výnimočné. Smyslovova sila bola často ukrytá v detailoch. Jeho figúry jednoducho stáli tam, kde mali stáť.

Veľmi silný bol v koncovkách. FIDE ho označuje za hráča známeho pozitívnym štýlom a precíznym vedením koncoviek, pričom zároveň upozorňuje, že jeho partie obsahovali aj pôsobivé taktické údery. Nebol teda iba technikom. Dokázal kombinovať intuitívnu pozitívnu hru s presným výpočtom v okamihu, keď to pozícia vyžadovala.

Boris Spassky o ňom raz povedal, že Smyslov je ako „ruka“ – akoby jeho ruka sama vedela, na ktoré pole má figúru položiť, bez toho, aby musel všetko komplikovane počítat'. Garry Kasparov zase upozorňoval, že Smyslovova technika bola svojím spôsobom predbehnutá svojou dobou. A Vladimir Kramnik neskôr odporúčal Smyslovove partie ako jedny z prvých, ktoré by si mal študent šachu pozrieť, pretože podľa neho predstavujú veľmi čistú podobu správnej šachovej hry.

Smyslov pritom nebol odporcom taktiky. Keď pozícia vyžadovala presný výpočet, dokázal počítat' ďaleko a presne. Jeho veľkou výhodou však bolo, že často vedel rozpoznať, **čo vlastne treba počítat'**. Nemusel analyzovať každú možnosť na šachovnici. Jeho intuícia mu umožňovala vybrať správny smer a následne použiť výpočet tam, kde bol skutočne potrebný.

Aj preto sa jeho štýl tak dobre spájal s hudbou. V dobrej hudobnej skladbe nie je každá nota rovnako dôležitá a veľká sila často spočíva v tom, ako jednotlivé tóny spolupracujú. Smyslov sa na šachovnici snažil dosiahnuť podobnú súhru. Jeho ideálom bola pozícia, v ktorej nič nepôsobí zbytočne.

Koho inšpiroval

Smyslovov vplyv bol výrazný predovšetkým na hráčov, ktorí sa zaujímali o pozičný šach a koncovky. Nebol zakladateľom školy v rovnakom zmysle ako Botvinnik, ale jeho partie sa stali učebnicovým materiálom pre celé generácie. Zaujímavé pritom je, že jeho najväčšími obdivovateľmi boli aj hráči s úplne odlišným štýlom.

Mikhail Tal, ktorý dokázal obetovať figúru len preto, aby vytvoril chaos, Smyslovov šach veľmi obdivoval. Označil ho za moderného Capablancu a vyzdvihoval jeho virtuóznú hru v koncovkách. Je to trochu paradoxné. Tal predstavoval šachovú explóziu, Smyslov šachovú harmóniu. Napriek tomu Tal veľmi dobre chápal, aká veľká sila sa skrýva v Smyslovovej zdanlivej jednoduchosti.

Ešte významnejší je jeho vplyv na neskorších majstrov sveta. Anatolij Karpov vyrastal v tradícii sovietskej pozičnej školy, ktorá Smyslovove partie veľmi oceňovala. Garry Kasparov sa so Smyslovom osobne stretol nielen ako mladý súper, ale neskôr o jeho šachu hovoril s veľkým rešpektom. A Vladimir Kramnik dokonca odporúčal Smyslovove partie ako ideálny študijný materiál pre mladých šachistov.

Smyslov tak ovplyvnil predstavu, že šach nemusí byť ani súbojom brutálnej taktiky, ani matematickým výpočtom všetkých možností. Môže byť aj otázkou správneho umiestnenia figúr, intuície a techniky. Jeho hry ukázali, že niekedy je najťažšie zahrať práve ten ťah, ktorý vyzerá najprirodzenejšie.

Zaujímavosti

Jednou z najkrajších zvláštností Smyslovovho života zostáva jeho vzťah k hudbe. Nie každý šachista môže povedať, že v jednej fáze svojho života reálne uvažoval o profesionálnej kariére v opere. Smyslov však túto možnosť skutočne mal. V roku 1950 sa dostal na konkurz do Bolšojho divadla a hoci neuspel, jeho hlas zostal súčasťou jeho života. Neskôr vystupoval na koncertoch a ako 75-ročný spieval so symfonickým orchestrom.

Ďalšou pozoruhodnou vecou je jeho neuveriteľná odolnosť voči starnutiu. Keď sa v roku 1983 dostal do finále kandidátov, mal 62 rokov. Jeho súper Kasparov mal 21. Smyslov teda nebol iba najstarším hráčom v turnaji. Bol o viac než dve generácie starší než človek, ktorý ho napokon zastavil. O niekoľko rokov neskôr však Smyslov stále hrával na významných turnajoch a v roku 1991 získal titul majstra sveta seniorov vo veku 70 rokov.

Zaujímavý je aj jeden malý predmet, ktorý sa zachoval v Moskovskom šachovom múzeu – Smyslovov vodičský preukaz z roku 1957, teda práve z roku, keď získal titul majstra sveta. Pri preukaze sa zachoval aj takzvaný „warning ticket“, do ktorého sa zapisovali dopravné priestupky. Smyslov v ňom nemal zaznamenaný ani jeden priestupok. Aj takýto detail vytvára zvláštny obraz pokojného človeka, ktorý získal svetový titul a zároveň dokázal byť mimoriadne disciplinovaným vodičom.

Smyslov bol tiež mimoriadne plodným autorom a teoretikom. Jeho meno zostalo v šachovej teórii dodnes, pretože viaceré varianty otvorení nesú jeho meno. Napísal aj vlastné zbierky partíí a knihy o šachu. Jeho poznámky a analýzy pritom presne odrážali jeho spôsob uvažovania – pokojný, systematický a zameraný na pochopenie pozície.

A napokon je tu jedna z najkrajších štatistík jeho života. Smyslov bol majstrom sveta iba približne jeden rok, ale na svetovej šachovej scéne pôsobil **viac než štyri desaťročia**. Jeho kariéra prežila niekoľko generácií šachistov. Hral proti Botvinnikovi, Talovi, Petrosianovi či Fischerovi a na sklonku kariéry nastúpil proti mladému Kasparovovi. Videl teda takmer celý prechod od povojnového sovietskeho šachu k modernej ére.

Vasilij Smyslov zomrel v Moskve 27. marca 2010, iba tri dni po svojich 89. narodeninách. Dožil sa veku, ktorý je v šachu mimoriadny, a ešte pozoruhodnejšie je, ako dlho dokázal zostať aktívnym hráčom. Jeho život sa skončil ako príbeh človeka, ktorý nikdy úplne neopustil ani jednu zo svojich veľkých vášní. Šach zostal jeho povolaním, hudba jeho druhým svetom.

Ak by sme doterajším majstrom sveta priradili jednotlivé slová, Steinitz by bol **pozícia**, Lasker **psychológia**, Capablanca **jednoduchosť**, Alechin **dynamika**, Euwe **veda**, Botvinnik **systém** a Smyslov **harmónia**.

A práve v tom je jeho miesto v dejinách šachu. Smyslov nepotreboval šachovnicu zaplniť chaosom. Potreboval iba dosiahnuť, aby na nej všetko bolo **na svojom mieste**.

Michail Tal

Michail Nekhemievič Tal sa narodil 9. novembra 1936 v Rige, hlavnom meste Lotyšska, ktoré bolo v tom čase súčasťou Sovietskeho zväzu. Do sveta šachu vstúpil ako mimoriadne nadané dieťa, no jeho cesta na úplný vrchol bola neuveriteľne rýchla. FIDE opisuje jeho vzostup ako takmer neuveriteľný: od relatívne neznámeho majstra po majstra sveta sa dostal v priebehu iba troch rokov. Keď v roku 1960 porazil Michaila Botvinnika, mal iba 23 rokov a stal sa najmladším majstrom sveta v histórii. Tento rekord vydržal až do roku 1985, keď ho prekonal Garry Kasparov.

Tal však nebol iba mladým talentom, ktorý sa náhle objavil medzi sovietskymi veľmajstrami. Už od začiatku pôsobil na šachovnici trochu inak než ostatní. Zatiaľ čo Botvinnik sa snažil pozíciu rozobrať, pochopiť a pripraviť, Tal ju často zámerne komplikoval. Chcel súpera dostať do situácie, v ktorej by už nebolo možné všetko vypočítať. Vtedy nastupovala intuícia, odvaha a psychologický tlak. Jeho súper mal pred sebou množstvo možností a musel sa rozhodnúť, či prijme obeť, odmietne ju, alebo sa pokúsi nájsť nejakú tretiu cestu. A Tal veľmi často vedel, že nech súper vyberie čokoľvek, bude sa cítiť neprijemne.

Práve preto dostal prezývku „**Čarodejník z Rigy**“. Nebola to iba novinárska prezývka. Pri jeho partiách často vznikali pozície, v ktorých ani samotní súper, ani neskorší analytici nedokázali okamžite pochopiť, prečo Tal obetoval figúru. Niekedy bola obeta objektívne správna, inokedy možno nie celkom. Talovi však často ani nešlo o to, aby bola jeho obeta dokázateľne správna. Chcel vytvoriť pozíciu, v ktorej bude musieť súper vyriešiť množstvo problémov pod časovým a psychologickým tlakom. Sám neskôr priznával, že niektoré kombinácie našiel skôr intuitívne než klasickým výpočtom. FIDE zachovala jeho pozoruhodnú myšlienku, že niekedy jednoducho cítil, že kombinácia musí existovať, hoci nedokázal svoj myšlienkový proces preložiť do bežného jazyka.

Osobný život

Tal bol v mnohých ohľadoch presným opakom predstavy asketického šachového profesionála. Bol spoločenský, vtipný, spontánny a mimoriadne obľúbený. Ľudia ho mali radi aj mimo šachovnice. Michail Botvinnik, jeho neskorší súper, o ňom hovoril ako o človeku, ktorý bol v živote takmer neškodný a príjemný, hoci za šachovnicou vedel byť nemilosrdný. Jeho humor bol legendárny a počas života vzniklo obrovské množstvo jeho bonmotov a príhod. FIDE dokonca uvádza jeho zmysel pre humor ako jednu z vecí, ktoré ho charakterizovali rovnako výrazne ako jeho šach.

Tal pritom nikdy nepôsobil ako človek, ktorý by si dokonale organizoval život. Práve naopak. Vedel byť nepraktický, zabúdal na peniaze, strácal ceny alebo ich jednoducho neriešil a podľa spomienok súčasníkov dokázal chodiť niekoľko dní v dvoch rôznych topánkach. Meškanie na lietadlá či zabúdanie na administratívne povinnosti neboli ničím výnimočným. Všetky tieto veci ho jednoducho nezaujímali tak ako šach. FIDE o ňom píše, že organizačné a finančné záležitosti ho skôr rušili od toho, čo považoval za svoje skutočné poslanie.

Jeho život bol však poznačený aj veľmi vážnymi zdravotnými problémami. Tal trpel ochorením obličiek a postupne absolvoval množstvo operácií a hospitalizácií. Jeho zdravotný stav mal priamy vplyv na jeho šachovú kariéru. Niekedy odohrával turnaje prakticky pod vplyvom liekov a v roku 1962 sa počas turnaja kandidátov jeho zdravotný stav natoľko zhoršil, že skončil v nemocnici. Neskôr sa jeho problémy opakovali a výrazne ovplyvňovali jeho prípravu aj výsledky. FIDE opisuje jeho zdravotné ťažkosti ako problém, ktorý sprevádzal podstatnú časť jeho života.

Tal navyše veľa fajčil a jeho životný štýl rozhodne nebol príkladom zdravého spôsobu života. Bol známy cigaretami, alkoholom a veľmi malým záujmom o šport. Pri človeku s jeho zdravotnými problémami to vytváralo mimoriadne nebezpečnú kombináciu. Dnes by sme možno jeho životný štýl považovali za takmer neuveriteľne nezodpovedný. Tal však sám seba jednoducho nevnímal týmto spôsobom. Chcel hrať šach, cestovať, stretávať ľudí, rozprávať sa, hrať bleskové partie a užívať si život. A práve preto jeho príbeh pôsobí tak zvláštne – bol plný radosti, ale zároveň aj sebazničujúceho spôsobu života.

Najväčší úspech

Tal sa do svetovej špičky dostal neuveriteľnou rýchlosťou. V roku 1956 sa objavil na sovietskom šampionáte a okamžite na seba upozornil. O tri roky neskôr vyhral turnaj kandidátov v Juhoslávii a získal právo vyzvať Botvinnika na zápas o titul majstra sveta. Kandidátsky turnaj bol mimoriadne silný a Tal ho vyhral presvedčivým spôsobom. V priebehu niekoľkých rokov sa teda z mladého lotyšského hráča stal vyzývateľ najlepšieho šachistu sveta.

Zápas s Botvinnikom sa uskutočnil v Moskve v roku 1960. Začal sa 15. marca a pozostával z 24 plánovaných partií. Tal nastúpil proti mužovi, ktorý bol symbolom systematického sovietskeho šachu. Botvinnik bol skúsený, vedecky založený, mimoriadne dobre pripravený a mal za sebou roky bojov na najvyššej úrovni. Tal mal naopak 23 rokov a priniesol úplne inú filozofiu hry.

A práve táto filozofia fungovala.

Tal vytváral komplikácie, obetoval materiál a neustále hľadal iniciatívu. Botvinnik bol nútený riešiť problémy, ktoré si možno sám nevybral. Čím dlhšie zápas pokračoval, tým viac bolo jasné, že mladý Lotyšan sa svojho spôsobu hry nevzdá. Tal nakoniec zvíťazil **12½:8½** a stal sa ôsmym majstrom sveta.

Bola to obrovská symbolická zmena. Botvinnik predstavoval disciplínu, prípravu a vedecký prístup. Tal predstavoval predstavivosť, riziko a intuície. A zrazu sa ukázalo, že proti najdokonalejšie pripravenému systému môže fungovať aj úplne iná cesta.

Tal však držal titul iba krátko. Jeho zdravotný stav sa zhoršoval a pred odvetným zápasom s Botvinnikom nebol v dobrej kondícii. V roku 1961 Botvinnik využil svoje právo na odvetu a tentoraz bol výsledok výrazne jednoznačnejší. Vyhrál 13:8 a svetový titul získal späť. Tal sa tak stal jedným z najkratšie vládnucich majstrov sveta.

Mohlo by sa zdať, že tým sa Talov príbeh skončil. V skutočnosti sa však jeho najväčšia legenda ešte len začínala.

Po strate titulu sa opakovane vracal medzi absolútnu špičku. V roku 1964 vyhral Interzonal bez jedinej prehry a následne postupoval cez zápasy kandidátov. V roku 1965 sa dostal až do finále kandidátov, kde ho zastavil Boris Spassky. Tal tak prišiel o ďalšiu možnosť bojovať o titul, ale stále patril medzi najlepších hráčov sveta.

Jeho neskoršia kariéra je možno ešte fascinujúcejšia než jeho krátke obdobie na tróne. Zdravotné problémy ho neustále vracali do nemocníc, no zakaždým sa pokúšal vrátiť. V roku 1973 a 1974 dokonca vytvoril jednu z najpozoruhodnejších sérií vo svojej kariére. **95 súťažných partii za sebou neprehral**, pričom 46 vyhral a 49 remizoval. Dlhý čas išlo o rekord v neporaziteľnosti v súťažnom šachu.

A potom prišla ešte jedna neuveriteľná kapitola.

V roku 1988, keď mal Tal 51 rokov, sa v kanadskom Saint John konali prvé oficiálne majstrovstvá sveta v bleskovom šachu. Medzi účastníkmi bol aj vtedajší majster sveta Garry Kasparov. Tal však turnaj vyhral. Muž, ktorý bol už dávno po svojom najväčšom období, ktorého telo bolo vážne poškodené desaťročiami chorôb a ktorý mal viac než päťdesiat rokov, sa stal **prvým oficiálnym majstrom sveta v bleskovom šachu**. Predstihol pritom aj samotného Kasparova.

Táto epizóda možno vystihuje Tala lepšie než jeho titul z roku 1960. Jeho genialita nebola iba krátkym výbuchom mladosti. Aj v pokročilom veku dokázal hrať spôsobom, ktorý súperov nútil premýšľať úplne inak.

Štýl hry

Talov štýl patrí medzi najľahšie rozpoznateľné v celých dejinách šachu. Ak by sme niekomu ukázali jeho partiu bez uvedenia mena hráča, často by bolo možné pomerne rýchlo uhádnuť, kto ju hral. Jeho typickým znakom boli obety materiálu, tlak na kráľa, komplikácie a neustále hľadanie iniciatívy.

Tal nechcel iba získať materiálnu výhodu. Chcel dostať súpera do situácie, v ktorej sa bude musieť rozhodovať pod obrovským tlakom. Obeta figúry preto často nebola jednoduchou matematickou výmenou. Tal mohol obetovať strelca alebo jazdca a získať zaň niekoľko pešiakov, otvorené línie, aktivitu a predovšetkým psychologický tlak. Súper potom musel nájsť presnú obranu.

A práve tu sa ukrývala jedna z najväčších Talových zbraní. Človek môže byť v šachu veľmi silný, ale keď pred sebou vidí pozíciu plnú nejasných možností a na hodinách zostáva málo času, jeho schopnosť správne počítať prudko klesá. Tal tento moment využíval dokonale.

Jeho slávne obety preto neboli vždy objektívne najlepším riešením. Moderné počítače dnes dokážu ukázať, že niektoré z nich boli prinajmenšom sporné. To však paradoxne Talovu legendu nezničilo. Práve naopak. Ukázalo sa, že Tal často vedome vstupoval do pozícií, v ktorých bolo pre človeka veľmi ťažké nájsť správnu obranu. Počítač môže povedať, že určitá obeta nie je úplne korektná. Ľudský súper však takúto odpoveď musí nájsť sám – často za šachovnicou, pod časovým limitom a s vedomím, že proti nemu sedí Tal.

Talova filozofia sa krásne odrážala aj v jeho výrokoch. Jedna z jeho najznámejších myšlienok hovorí, že súper musí byť zavedený do „hlbokého, temného lesa“, kde prestáva fungovať jednoduchá logika. Inde zase poznamenal, že bezchybná partia by bola bezfarebná. Pre Tala bola určitá miera rizika prirodzenou súčasťou krásy šachu.

Zaujímavé je, že Tal nebol úplným odporcom pokojnej hry. Sám upozorňoval, že tiché ťahy môžu niekedy urobiť väčší dojem než divoké kombinácie s množstvom obetí. To je dôležitý detail, pretože jeho obraz v populárnej kultúre sa niekedy zjednodušuje na „šialeného hráča, ktorý stále niečo obetuje“. V skutočnosti bol Tal mimoriadne silným pozičným hráčom a jeho intuícia často spočívala v tom, že vedel, kedy má zaútočiť a kedy je lepšie počkať.

Koho inšpiroval

Talov vplyv na šach je obrovský. Jeho spôsob hry inšpiroval množstvo hráčov, ktorí pochopili, že šach sa nedá vždy redukovat' na presný výpočet. Samozrejme, dnešný veľmajster nemôže jednoducho začať obetovať figúry ako Tal a očakávať rovnaké výsledky. Talova skutočná lekcia je hlbšia: **nie všetky pozície sa dajú vyriešiť iba výpočtom a niekedy musí hráč pracovať s intuíciaou, dynamikou a psychológiou.**

Mimoriadne zaujímavý je jeho vplyv na Garryho Kasparova. Kasparov vyrastal v inom šachovom prostredí a jeho vlastný štýl bol oveľa systematickejší, ale Talovu tvorivosť obdivoval. FIDE ho označuje za jednu z najjasnejších hviezd šachového neba a pripomína, že jeho kombinácie, obety a neobmedzený optimizmus z neho urobili výnimočnú osobnosť.

Tal však ovplyvnil aj samotnú predstavu o tom, čo môže byť šachová genialita. Pred ním existovali útoční hráči a existovali kombinácie. Ale Tal z nich urobil takmer osobnú filozofiu. Jeho partie ukázali, že šach môže byť dobrodružstvom, v ktorom nie je vždy potrebné presne vedieť, kam cesta vedie. Niekedy stačí veriť, že súper sa v komplikáciách stratí skôr než vy.

V tomto zmysle sa stal inšpiráciou aj pre úplne odlišných hráčov. Anatolij Karpov, ktorý bol v mnohých ohľadoch jeho pozičným opakom, Talove schopnosti veľmi rešpektoval. Vladimir Kramnik, Kasparov a ďalší neskorší majstri sveta študovali jeho partie. A možno ešte dôležitejšie je, že Tal zostal obľúbený medzi amatérmi. Jeho partie totiž dokážu nadchnúť aj človeka, ktorý šachu nerozumie na veľmajstrovej úrovni.

Keď Capablanca ukazoval, aká nádherná môže byť jednoduchosť, Tal ukázal, aká nádherná môže byť **neistota.**

Zaujímavosti

Tal mal neuveriteľný zmysel pre humor a jeho poznámky sa stali súčasťou šachového folklóru. Jedna známa príhoda pochádza z olympiády, keď sa ho Botvinnik spýtal, prečo obetoval pešiaka. Tal mu údajne odpovedal, že mu pešiak prekážal. Táto krátka odpoveď dokonale vystihuje jeho osobnosť. Pre väčšinu šachistov je pešiak materiál. Pre Tala mohol byť jednoducho prekážkou v ceste k zaujímavejšej pozícii. FIDE túto príhodu uvádza ako príklad jeho charakteristického humoru.

Tal mal tiež mimoriadny vzťah k bleskovému šachu. Dokázal v ňom využiť svoje obrovské intuitívne schopnosti a psychologický tlak ešte výraznejšie než v klasických partiách. Keď v roku 1988 získal titul majstra sveta v bleskovom šachu, nešlo iba o symbolické víťazstvo starej legendy. Turnaj mal mimoriadne silné obsadenie a Tal v ňom porazil hráčov najvyššej svetovej úrovne.

Pozoruhodná je aj jeho séria 95 partií bez prehry z rokov 1973–1974. V tomto období už Tal rozhodne nebol mladým zázračným dieťaťom. Mal takmer štyridsať rokov a za sebou už boli roky zdravotných problémov. Napriek tomu dokázal vytvoriť sériu, ktorá patrila dlhé desaťročia k najvýznamnejším rekordom v šachovej histórii.

Jeho život však mal aj tragické momenty. Zdravie sa postupne zhoršovalo a Tal bol nútený podstupovať ďalšie a ďalšie lekárske zákroky. Napriek tomu odmietal šach opustiť. Dokázal hrať turnaje krátko po hospitalizácii, hrával bleskové partie, analyzoval, písal a stretával sa s ďalšími hráčmi. Dokonca aj keď už jeho telo výrazne strácalo schopnosti, jeho šachový mozog zostával mimoriadne ostrý.

V roku 1992 sa jeho život blížil ku koncu. Tal zomrel 28. júna v Moskve vo veku iba 55 rokov. Jeho život bol krátky, no neuveriteľne intenzívny. Za sebou zanechal titul majstra sveta, šesť titulov majstra Sovietskeho zväzu, osem zlatých medailí zo šachových olympiád, množstvo legendárnych partií a nespočetné množstvo príbehov.

Tal však v skutočnosti nebol iba ôsmym majstrom sveta. Bol jedným z tých ľudí, ktorí zmenili predstavu o tom, čo môže šach znamenať. Steinitz učil hráčov chápať pozíciu, Lasker psychológiu, Capablanca jednoduchosť, Alechin dynamiku, Euwe vedu, Botvinnik systém a Smyslov harmóniu.

Tal do toho všetkého priniesol chaos.

Ale nie chaos bez zmyslu. Bol to chaos, ktorý mal prinútiť človeka rozmýšľať inak.

Jeho najväčšia sila totiž nespočívala v tom, že vždy vedel, čo sa stane. Niekedy to nevedel ani on. Jeho genialita bola v tom, že dokázal vstúpiť do pozície, kde to nevedel nikto – a cítil sa tam ako doma.

Práve preto zostal „Čarodejník z Rigy“ jedným z najmilovanejších šachistov všetkých čias.

Tigran Petrosian

Osobný život

Tigran Petrosian sa narodil 17. júna 1929 v Tbilisi, vtedajšom hlavnom meste Gruzínskej sovietskej socialistickej republiky. Hoci sa narodil v Gruzínsku, celý život zostal silne spätý s arménskou kultúrou a v Arménsku sa neskôr stal jednou z najväčších národných športových osobností. Zomrel 13. augusta 1984 v Moskve vo veku iba 55 rokov. Jeho životná cesta bola pritom pozoruhodná už od detstva. Šach sa naučil hrať približne ako osemročný a veľmi skoro sa ukázalo, že nejde o obyčajný talent. Jeho mladosť však nebola jednoduchá. Druhá svetová vojna a jej následky zasiahli jeho rodinu aj celé prostredie, v ktorom vyrastal, a Petrosian sa napriek tomu dokázal postupne prepracovať medzi najlepších sovietskych šachistov.

Na jeho vývoj mal výrazný vplyv Aron Nimcovič a jeho slávna kniha *My System*. Petrosian si z nej osvojil najmä myšlienku profylaxie – teda schopnosti premýšľať nielen nad tým, čo chce urobiť človek sám, ale predovšetkým nad tým, čo chce urobiť súper. Práve táto vlastnosť sa neskôr stala jeho poznávacím znamením. Petrosian sa nesnažil byť za každú cenu aktívnejší ako súper. Skôr sa pokúšal odstrániť jeho možnosti jednu po druhej, až kým súper nezostal bez rozumného plánu. V tomto zmysle bol jeho šach takmer opačný než Talov. Tal hľadal možnosti, ktoré ešte neexistovali; Petrosian hľadal nebezpečenstvá, ktoré ešte neexistovali, a odstraňoval ich skôr, než vznikli. Fischer o ňom neskôr výstižne povedal, že dokázal vidieť a odstrániť nebezpečenstvo približne dvadsať ťahov predtým, než sa objavilo.

Petrosian bol pritom človekom, ktorý mal rád poriadok, logiku a predvídateľnosť. Jeho vlastné chápanie šachu bolo veľmi filozofické. Veril, že v dobre odohranej partii by nemalo byť nič náhodné a že správny ťah musí vychádzať z požiadaviek konkrétnej pozície. To však neznamená, že bol nudným alebo pasívnym hráčom. Práve naopak. Jeho šachovnica bola často pokojná len na prvý pohľad. Pod povrchom neustále prebiehal boj o políčka, otvorené línie, štruktúru pešiakov a možnosti jednotlivých figúr. Keď Petrosian usúdil, že nastal správny okamih, dokázal prejsť z úplnej obrany do protiútok s neuveriteľnou rýchlosťou.

Najväčší úspech

Petrosian sa medzi svetovú elitu dostával postupne a bez veľkého divadla. V roku 1953 získal titul veľmajstra a v nasledujúcich rokoch sa stal stabilnou súčasťou absolútnej špičky. Štyrikrát sa prebojoval k titulu majstra Sovietskeho zväzu a desaťkrát reprezentoval Sovietsky zväz na šachovej olympiáde. Jeho skutočný okamih však prišiel v roku 1962. Vtedy vyhral Turnaj kandidátov na Curaçau so ziskom 17,5 bodu z 27, iba o pol bodu pred Paulom Keresom a Jefimom Gellerom. Za ním skončili aj veľké mená ako Viktor Korčnoj, Mikhail Tal či šestnásťročný Bobby Fischer. Víťazstvo znamenalo jediné: Petrosian dostal právo vyzvať majstra sveta Michaila Botvinnika.

V roku 1963 sa tak stretli dvaja šachisti, ktorí predstavovali dve generácie sovietskeho šachu. Botvinnik bol symbolom systematickej prípravy, vedeckého prístupu a autority, ktorá dominovala svetovému šachu od povojnových rokov. Petrosian bol jeho dokonale pripraveným nástupcom. Zápas skončil víťazstvom vyzývateľa 12,5:9,5, pričom Petrosian vyhral päť partií, dve prehral a pätnásť skončilo remízou. Stal sa tak deviatym majstrom sveta.

Na Petrosianovom víťazstve je zaujímavé, že nešlo o žiadne veľké rozdrvenie súpera. Nebol to Fischerov neskorší útok proti Spasskému, kde sa súper postupne psychicky aj šachovo rozpadol. Petrosian získal titul spôsobom, ktorý dokonale zodpovedal jeho osobnosti. Súperovi dovolil veľmi málo. Často stačilo, že zlepšil vlastné figúry, odstránil potenciálny útok a počkal. Keď sa pozícia začala meniť v jeho prospech, prišiel rozhodujúci úder.

Ešte pozoruhodnejšia bola jeho obrana titulu. V roku 1966 proti nemu nastúpil Boris Spassky, jeden z najuniverzálnejších šachistov svojej generácie. Petrosian zápas vyhral 12,5:11,5 a zostal majstrom sveta. O tri roky neskôr sa však história obrátila. Spassky dostal ďalšiu šancu a tentoraz Petrosiana porazil 12,5:10,5. Petrosian tak stratil titul, ktorý už nikdy nezískal späť.

Je však dôležité, že strata titulu neznamenalala koniec jeho veľkej kariéry. Petrosian zostal jedným z najlepších hráčov sveta ešte dlhé roky. V roku 1975 dokonca získal svoj štvrtý titul majstra Sovietskeho zväzu a na olympiádach reprezentoval Sovietsky zväz až do roku 1978. A ešte v roku 1981, keď už mal 52 rokov, dokázal na turnaji v Tilburgu poraziť mimoriadne talentovaného mladého Garryho Kasparova.

Štýl hry

Ak by sme mali vybrať jednu jedinú vlastnosť, ktorá charakterizuje Petrosianov šach, bola by to **profylaxia**. Dnes je to bežný pojem, ale Petrosian ho dokázal povýšiť takmer na umenie. Pri každom ťahu sa pýtal: „Čo chce súper?“ A ešte dôležitejšia otázka znela: „Čo by mohol chcieť o päť alebo desať ťahov?“ Ak napríklad súper pripravoval útok na kráľovskom krídle, Petrosian nemusel okamžite začať s protiútokom. Mohol jednoducho zmeniť postavenie jednej figúry, zavrieť jednu diagonálu alebo vymeniť jednu útočnú figúru. Zrazu plán súpera prestal fungovať. A súper často ani nevedel presne povedať, kedy sa jeho pôvodne sľubná pozícia pokazila.

Práve preto sa Petrosianovi začalo hovoriť „**Železný Tigran**“. Jeho obrana pôsobila takmer nepreniknuteľne. FIDE ho opisuje ako mimoriadne pevného pozičného hráča a zároveň brilantného taktika. To druhé je dôležité, pretože obraz Petrosiana ako človeka, ktorý iba bránil a vymieňal figúry, je značne skreslený. V skutočnosti bol schopný veľmi hlbokých kombinácií. Len ich nepoužíval tak okázalo ako Tal.

Jeho najslávnejšou zbraňou bola **obet' kvality** – teda výmena veže za strelca alebo jazdca. Na prvý pohľad išlo o materiálnu stratu. Petrosian však dokázal veľmi presne vyhodnotiť, že konkrétna veža má v uzavretej pozícii menšiu hodnotu než súperova ľahká figúra, alebo že odstránením určitej figúry získa kontrolu nad dôležitým poľom. Jeho kariéra obsahuje viac než tridsať úspešných obetí kvality a niektoré z nich sa stali učebnicovými príkladmi pozičnej hry.

Tým vzniká jeden z najväčších paradoxov jeho šachu. Petrosian vyzeral ako hráč, ktorý nikdy neriskuje, ale v skutočnosti dokázal obetovať materiál veľmi odvážne. Rozdiel bol v tom, že jeho obete neboli založené na romantickej viere v útok. Boli založené na presnom pochopení pozície. Botvinnik preto vytvoril nádhernú vetu, ktorá sa neskôr stala súčasťou Petrosianovej legendy: **„Ak Tal obetuje figúru, vezmite ju. Ak Petrosian obetuje figúru, neberte ju.“**

Petrosianov šach bol teda predovšetkým o kontrole. Chcel kontrolovať priestor, tempo, možnosti súpera aj samotné riziko. Preto jeho partie niekedy vyzerajú pokojne až do okamihu, keď sa zrazu ukáže, že súper už vlastne nemá dobrý ťah. Potom nasledoval protiútok. Vasily Smyslov ho označoval za mimoriadne nebezpečného práve v protiútokoch, pretože dokázal súperovi dovoliť rozvinúť jeho agresívne zámery a následne využiť slabiny, ktoré pri tom vznikli.

A práve v tomto sa Petrosian stal jedným z najdôležitejších predchodcov modernej pozičnej hry. Jeho šach nebol založený na tom, že by súperovi povedal: „Teraz na teba zaútočím.“ Skôr mu hovoril: „Nebudeš mať možnosť zaútočiť.“ Rozdiel je malý v slovách, ale obrovský na šachovnici.

Koho inšpiroval

Petrosianov vplyv je viditeľný predovšetkým u hráčov, ktorí pochopili, že šach sa nedá vyhrať iba útokom. Jedným z najvýznamnejších pokračovateľov jeho myšlienok bol Anatolij Karpov. Aj Karpov preslávil spôsob hry, pri ktorom súperovi postupne odoberal aktívne možnosti, zlepšoval svoje figúry a čakal na moment, keď sa protivník dostane do nepríjemnej pasivity. Karpovova hra bola samozrejme odlišná, ale myšlienka profylaxie a kontroly pozície je v nej veľmi silná.

Petrosian však ovplyvnil aj hráčov, ktorí boli od jeho štýlu na prvý pohľad veľmi vzdialení. Garry Kasparov ho považoval za jedného z najdôležitejších hráčov, od ktorých sa dá učiť. A možno ešte zaujímavejšie je, že samotný Petrosian bol schopný poraziť mladého Kasparova aj v čase, keď už jeho vlastná kariéra smerovala k záveru. Kasparov neskôr zdôrazňoval hodnotu Petrosianovho odkazu pre pochopenie vyššej úrovne šachového majstrovstva.

Jeho vplyv však siaha ešte ďalej. Moderný šach je plný myšlienok, ktoré Petrosian používal systematicky: profylaktické ťahy, obmedzovanie súperových figúr, blokády, pozičné obete kvality a presné prechody z obrany do protiútoku. Dnes môže počítač vyhodnotiť milióny variantov, ale otázka, ktorú Petrosian kládol už pred desaťročiami – **„Čo chce môj súper?“** – zostáva jednou z najdôležitejších otázok, ktoré si môže šachista položiť.

Petrosianova povest' bola taká silná, že jeho štýl začal žiť vlastným životom. Keď sa povedalo, že niekto hrá „ako Petrosian“, neznamenal to iba, že dobre bráni. Znamenalo to, že dokáže vopred odhadnúť plány súpera a zabrániť im. Fischerova poznámka o dvadsiatich ťahoch dokonale vystihuje tento obraz. Anatolij Karpov zase obdivoval jeho schopnosť vytvárať kombinácie, pričom Petrosian podľa neho svoj taktický talent často zámerne ukrýval za pokojnou pozičnou hrou.

Zaujímavé je aj porovnanie Petrosiana s jeho predchodcom Botvinnikom a jeho nasledovníkom Spasským. Botvinnik predstavoval vedeckú systematickosť, Petrosian dokonalú kontrolu a Spassky univerzálnosť. Petrosian pritom Botvinnika veľmi rešpektoval a sám neskôr priznal, že jeho generácia sa od neho učila. Keď sa však títo dvaja stretli v zápase o titul, žiak už dokázal prekonať svojho učiteľa.

Petrosian bol zároveň významnou osobnosťou mimo samotných šachových partií. V Arménsku sa stal národným symbolom a jeho meno tam zostalo živé aj desaťročia po smrti. V roku 2018 sa dokonca objavil na arménskej bankovke v hodnote 2000 dramov. Na bankovke sú pritom zobrazené šachové pozície odkazujúce na zápas, v ktorom v roku 1963 získal titul majstra sveta.

A potom je tu ešte jedna vlastnosť, ktorá robí Petrosiana výnimočným. Bol majstrom sveta v období, keď svet šachu obdivoval predovšetkým dramatické útoky, veľké kombinácie a obete. On ukázal, že aj **prevencia môže byť zbraňou**. Nemusel súperovi vytvoriť chaos. Stačilo mu odstrániť všetky cesty, ktoré z chaosu mohli viesť k jeho víťazstvu.

Petrosian preto patrí k tým šachistom, ktorých človek môže pri prvom pohľade pochopiť úplne nesprávne. Jeho partie môžu vyzerat' pokojne. Niekedy dokonca až nudne. Keď sa však na ne človek pozrie pozornejšie, zistí, že tá pokojnosť bola iba výsledkom neuveriteľne presnej práce. Súper nemal kam ísť, pretože Petrosian mu všetky cesty zavrel ešte predtým, než sa po nich pokúsil vydat'.

A práve preto zostáva **Tigran Petrosian jedným z najzaujímavejších majstrov sveta v histórii šachu**. Tal dokázal súpera ohromiť tým, čo vytvoril. Petrosian ho dokázal ohromiť tým, čo mu nedovolil vytvoriť.

Boris Spassky

Osobný život

Boris Vasilievič Spassky sa narodil 30. januára 1937 v Leningrade, dnešnom Petrohrade. Jeho detstvo však bolo poznačené vojnou. Počas obliehania Leningradu sa ako dieťa spolu s bratom dostal z mesta cez takzvanú Cestu života. Vyrastal teda v prostredí, ktoré bolo od bežného detstva veľmi vzdialené, no šach sa preňho stal únikom do úplne iného sveta. Už ako mladý chlapec prejavil mimoriadny talent a sovietsky šachový systém si ho všimol veľmi skoro. V roku 1955 sa stal juniorským majstrom sveta a prakticky v tom istom období už patril medzi najlepších mladých šachistov na svete. Veľmajstrovský titul získal ako osemnásťročný a už ako devätnásťročný sa objavil v Turnaji kandidátov v Amsterdame.

Spassky však nebol typickým predstaviteľom sovietskej šachovej školy. Bol jej produktom, ale zároveň si od nej udržiaval určitý odstup. Šachový systém Sovietskeho zväzu bol v tom čase obrovskou štátnou inštitúciou a najlepší hráči boli zároveň športovými reprezentantmi krajiny. Spassky však nemal povahu človeka, ktorý by chcel celý svoj život podriaďiť jednej disciplíne. Bol spoločenský, zaujímal sa o kultúru a mal rád život mimo šachovnice. Sám neskôr hovoril o tom, že obdobie, keď bol majstrom sveta, nepatrilo medzi najšťastnejšie roky jeho života. Titul totiž znamenal obrovskú zodpovednosť a navyše žil v komunistickom štáte, s ktorým sa politicky nestotožňoval. Nebol komunistom a nechcel byť vnímaný iba ako nástroj sovietskej športovej politiky.

Tento rozdiel medzi Spasskym a mnohými jeho súpermi sa prejavoval aj v samotnom prístupe k šachu. Spassky mal šach rád, ale nechcel, aby mu šach vzal celý život. Nebol typom hráča, ktorý by dokázal celé mesiace sedieť nad jedným otvorením a analyzovať každú možnosť. Jeho sila vychádzala z prirodzenosti. Dokázal sa prispôbiť pozícii a súperovi, pričom nepotreboval, aby každá partia vyzerala podľa jedného vopred pripraveného vzorca. Práve preto ho neskôr Vladimir Kramnik označil za **prvého skutočne moderného univerzálneho hráča**.

Jeho osobný život bol pomerne pestrý a počas života sa niekoľkokrát oženil. V roku 1976 sa spolu so svojou treťou manželkou presťahoval do Francúzska, kde v roku 1978 získal francúzske občianstvo. Za Francúzsko potom nastupoval aj na šachových olympiádach, dokonca na prvej šachovnici. V roku 2012 sa napokon vrátil do Ruska. Spassky zomrel 27. februára 2025 vo veku 88 rokov a zostal tak posledným žijúcim majstrom sveta zo slávnej generácie, ktorá predchádzala Fischerovi.

Najväčší úspech

Spassky sa k súboju o titul majstra sveta dostal prvýkrát v roku 1966. Jeho cesta bola vtedy mimoriadne pôsobivá. V zápasoch kandidátov postupne porazil Paula Keresa, Jefima Gellera a napokon aj Mikhaila Tala. Čakal ho Tigran Petrosian, ktorý bol v tom čase považovaný za jedného z najťažšie prekonateľných hráčov na svete. Prvý zápas v Moskve však Spassky prehral 11,5:12,5. Petrosian sa ubránil a zostal majstrom sveta.

Spassky však nebol človekom, ktorý by sa po jednej prehre vzdal. V ďalšom cykle kandidátov sa opäť prepracoval až k poslednému zápasu. Tentoraz už bol zrelší, skúsenejší a jeho šach pôsobil kompletnejšie. V roku 1969 dostal druhú šancu proti Petrosianovi. Zápas sa opäť konal v Moskve a opäť bol mimoriadne vyrovnaný, ale tentoraz sa história obrátila. Spassky zvíťazil 12,5:10,5 a stal sa desiatym majstrom sveta.

Jeho víťazstvo bolo v určitom zmysle symbolické. Petrosian bol šachista, ktorý sa snažil minimalizovať možnosti súpera. Spassky bol človek, ktorý sa dokázal prispôbiť takmer akejkolvek situácii. Proti pozičnému hráčovi vedel hrať pozične, proti útočníkovi sa dokázal brániť a proti taktickému hráčovi sa nebál komplikácií. Práve preto bol pre Petrosiana takým nepríjemným súperom. Nebolo ľahké prinútiť Spasského hrať šach, ktorý mu nevyhovoval.

Jeho vláda však netrvala dlho. Už o tri roky neskôr prišiel zápas, ktorý zatienil prakticky všetko ostatné v jeho kariére. V roku 1972 sa v Reykjavíku stretol s americkým vyzývateľom Robertom „Bobbym“ Fischerom. Nebol to obyčajný zápas dvoch šachistov. Bol to súboj medzi Spojenými štátmi a Sovietskym zväzom v čase studenej vojny, medzi dvoma úplne odlišnými osobnosťami a do určitej miery aj medzi dvoma predstavami o tom, čo znamená byť šachovým majstrom. FIDE ho dodnes označuje za slávny „Match of the Century“. Fischer vyhral 12,5:8,5 a stal sa jedenástym majstrom sveta.

Paradoxne práve táto prehra spôsobila, že sa Spassky stal svetovo známym spôsobom, aký by možno nedokázalo zabezpečiť ani víťazstvo nad Petrosianom. Milióny ľudí, ktorí predtým šach vôbec nesledovali, zrazu poznali meno Boris Spassky. Jeho súboj s Fischerom sa stal jednou z najväčších udalostí v dejinách šachu a zároveň jedným zo symbolov studenej vojny. Spassky pritom zostal aj po prehre pozoruhodne dôstojným súperom. Fischer mal počas zápasu množstvo požiadaviek, problémov a konfliktov s organizátormi, zatiaľ čo Spassky bol ochotný pokračovať a umožniť zápasu, aby sa vôbec uskutočnil.

A práve tu vzniká jedna z najzaujímavejších irónií jeho kariéry. Spassky prehral najznámejšiu šachovú partiu svojho života, ale táto prehra z neho urobila legendu. Keby v roku 1972 vyhral, možno by bol v dejinách vnímaný predovšetkým ako majster sveta z rokov 1969 až 1972. Takto sa stal súčasťou jedného z najväčších príbehov dvadsiateho storočia.

Spasskyho najväčšou zbraňou bola **univerzálnosť**. Kým pri niektorých majstroch sveta dokážeme pomerne ľahko povedať, čo bolo ich hlavnou zbraňou, pri Spasskom je to oveľa ťažšie. Nebol iba taktik, iba stratég, iba útočník ani iba obranca. Vedel používať všetky tieto zbrane a podľa potreby medzi nimi prechádzať.

To z neho robilo mimoriadne nebezpečného súpera. Mohol začať partiu pokojne, vybudovať pozičnú prevahu a potom jediným taktickým úderom úplne zmeniť jej charakter. Dokázal hrať otvorené aj zatvorené pozície a nemal problém ani s komplikáciami. Jeho hry často pôsobia prirodzene, pretože sa nesnažil násilne vnucovať pozícii určitý štýl. Skôr sa snažil pochopiť, čo si konkrétna pozícia vyžaduje.

Práve vďaka tomu ho Kramnik neskôr označil za **prvého skutočne moderného univerzálného hráča**. Toto označenie je pre Spasského veľmi dôležité. Moderný veľmajster musí vedieť meniť štýl podľa pozície a súpera a Spassky túto schopnosť ukazoval už v šesťdesiatych rokoch.

Jeho univerzálnosť však neznamenal nerozhodnosť. Spassky vedel hrať veľmi agresívne. V jeho najlepších partiách nájdeme nádherné útoky, obete figúr, preniknutie dámou do súperovej pozície aj taktické kombinácie, ktoré pôsobia veľmi moderne. Jednou z jeho slávnych partii bola hra proti Petrosianovi v zápase o titul v roku 1966. Napriek tomu, že celý zápas nakoniec prehral, práve jeho schopnosť vytvárať problémy majstrovi sveta ukázala, že Petrosian čelí súperovi, ktorý sa nedá jednoducho zatlačiť do defenzívy.

Zaujímavý je aj Spasskyho vzťah k psychológii. Fischer neskôr tvrdil, že jeho cieľom bolo protivníka psychicky zlomiť. Spassky mal k šachu úplne iný vzťah. Nechcel svojho súpera ponížovať ani „zničiť jeho ego“. Sám hovoril o tom, že chce so silným protivníkom jednoducho bojovať za rovnakých podmienok. Táto vlastnosť bola zároveň jeho veľkou silou aj slabosťou. Vďaka nej dokázal zostať pokojný v mimoriadne vypätých situáciách, ale niekedy mu chýbala Fischerova posadnutosť víťazstvom.

Jeho problém nebol v nedostatku talentu. Skôr v tom, že človek s takým obrovským talentom nie vždy cíti potrebu využiť ho na maximum. Spassky nebol šachovým askétom. Mal rád život, cestovanie, spoločnosť a slobodu. V šachu sa často spoliehal na prirodzený talent a schopnosť improvizovať. Proti väčšine súperov to stačilo. Proti Fischerovi, ktorý bol ochotný podriaadiť šachu prakticky všetko, sa však táto vlastnosť ukázala ako problém.

Koho inšpiroval

Spasskyho vplyv je trochu odlišný od vplyvu Botvinnika, Petrosiana alebo Tala. Nie je taký ľahko definovateľný jednou konkrétnou šachovou metódou. Jeho odkaz spočíva predovšetkým v predstave, že vrcholový hráč nemusí byť uzavretý v jedinom štýle. Môže byť agresívny aj pokojný, pozičný aj taktický, môže útočiť aj brániť. Dôležité je vedieť pochopiť, čo vyžaduje samotná pozícia.

Táto myšlienka sa stala mimoriadne dôležitou pre ďalšie generácie. Garry Kasparov označil Spasského za svojho prvého šachového idola. Vladimir Kramnik zase zdôraznil jeho univerzálnosť a odporúčal štúdium jeho partií nielen kvôli zlepšovaniu šachovej úrovne, ale aj pre ich estetickú hodnotu.

Spassky navyše ukázal, že šachový majster nemusí pôsobiť ako stereotypný „šachový stroj“. Jeho osobnosť bola spoločenská, otvorená a kultivovaná. Dokázal byť veľkým športovcom bez toho, aby prestal byť človekom so záujmami mimo šachovnice. V tomto zmysle je veľmi blízky dnešným predstavám o profesionálnom športovcovi, ktorý má svoju vlastnú osobnosť a život mimo samotnej súťaže.

Zároveň zostal jedným z posledných veľkých predstaviteľov generácie, ktorá vyrástla v sovietskom šachovom systéme, ale dokázala ho prekročiť. Jeho neskoršie rozhodnutie žiť vo Francúzsku a reprezentovať túto krajinu ukazuje, že Spassky nikdy nebol ochotný úplne podriaďiť svoju identitu štátu, ktorý ho vychoval.

Zaujímavosti

Jednou z najväčších zvláštností Spasského kariéry je skutočnosť, že **jeho najväčšia sláva prišla po prehre**. Väčšina majstrov sveta je známa predovšetkým vďaka svojim víťazstvám. Spassky je však v povedomí širokej verejnosti navždy spojený s Reykjavíkom 1972. Keď sa povie Spassky, mnohí ľudia si okamžite vybaví Fischerovo meno. To však trochu nespravodlivo zatláča do úzadia fakt, že Spassky bol sám jedným z najväčších hráčov svojej generácie a majstrom sveta sa nestal náhodou.

Jeho športová bilancia je pritom obdivuhodná. Za Sovietsky zväz odohral sedem šachových olympiád v rokoch 1962 až 1978 a získal celkovo trinásť medailí, tímových aj individuálnych. V 94 olympijských partiách získal 69 bodov a prehral iba jednu jedinou partiu. Neskôr reprezentoval Francúzsko a na troch olympiádach v rokoch 1984 až 1988 nastupoval na prvej šachovnici.

Zaujímavý je aj jeho vzťah k Fischerovi. Napriek tomu, že práve Fischer mu vzal titul majstra sveta, Spassky o ňom neskôr hovoril s rešpektom. V roku 1992 sa dokonca stretli ešte raz. Fischer vtedy tvrdil, že je stále skutočným majstrom sveta, a Spassky prijal výzvu na zápas v Juhoslávii. Fischer ho vyhral 10:5 a potom sa opäť stiahol zo šachového sveta. Pre Spasského to bol zvláštny návrat k zápasu, ktorý definoval jeho kariéru o dvadsať rokov skôr.

A potom je tu možno najkrajšia charakteristika Spasského, ktorú možno odvodiť z jeho celej kariéry. Bol majstrom sveta, ktorý nechcel pôsobiť ako neporaziteľný človek. Nemal Fischerovu tvrdosť, Talovu extravaganciu ani Petrosianovu nepreniknuteľnosť. Bol jednoducho Boris Spassky – človek, ktorý dokázal hrať takmer akýkoľvek druh šachu a ktorý sa dokázal dostať až na úplný vrchol bez toho, aby zo seba urobil stroj.

Možno práve preto pôsobí aj dnes tak moderne. V šachu neexistuje iba jeden správny spôsob, ako byť veľkým hráčom. Nieкто môže byť génus kombinácií, iný majster obrany. Spassky ukázal tretiu možnosť: **byť schopný takmer všetkého.**

A keď sa v roku 1972 stretol s Fischerom, svet videl súboj dvoch úplne odlišných osobností. Fischer chcel dokázať, že je najlepší. Spassky už najlepší bol – a možno práve preto k šachu nikdy nepristupoval s rovnakou posadnutosťou. Fischer vyhral zápas a získal titul. Spassky však zostal človekom, bez ktorého by príbeh Fischerovho vzostupu nikdy nebol taký veľký.

Boris Spassky tak v dejinách šachu zostáva zvláštnym paradoxom: **majster sveta, ktorého najslávnejšou partiou nebola jeho výhra, ale zápas, ktorý prehral.**

Bobby Fischer

Osobný život

Robert James Fischer, ktorého celý svet poznal ako Bobbyho, sa narodil 9. marca 1943 v Chicagu. Jeho detstvo však nebolo práve typickým detstvom budúceho majstra sveta. Vyrastal predovšetkým so svojou matkou Reginou a staršou sestrou Joan, pričom jeho otec v jeho živote prakticky nefiguroval. Rodina sa neskôr presťahovala do Brooklynu a práve tam sa začal príbeh jedného z najväčších šachových talentov v dejinách. Keď mal Fischer šesť rokov, sestra dostala šachovú súpravu a deti sa z návodu naučili pravidlá. Joan však šach čoskoro prestal zaujímať. Bobbyho naopak úplne pohltil. Začal hrať sám proti sebe, čítať šachové knihy a postupne trávil pri šachovnici takmer všetok voľný čas. Už ako malý chlapec sa začal správať tak, akoby šach nebol hrou, ale niečím, čo musí pochopiť do posledného detailu.

Jeho matka si čoskoro uvedomila, že nejde o obyčajný detský záujem. Fischer nemal veľa kamarátov, ktorí by s ním dokázali držať krok, a postupne sa jeho život začal točiť takmer výhradne okolo šachu. V mladosti sa dostal pod vplyv významných amerických šachových trénerov, najmä Johna W. Collinsa, v ktorého byte strávil mnoho hodín štúdiom partií veľkých majstrov. Fischer pritom nebol iba mimoriadne inteligentný. Mal fenomenálnu pamäť, obrovskú schopnosť sústredenia a predovšetkým neuveriteľnú súťaživosť. Chcel vyhrať. Nestačilo mu hrať dobre a nestačilo mu patriť medzi najlepších. Chcel byť najlepší zo všetkých. Už v mladom veku sa preto začala formovať osobnosť, ktorá bola súčasne fascinujúca aj problematická.

V roku 1956, keď mal iba trinásť rokov, vyhral americké juniorské majstrovstvá a v tom istom roku odohral slávnu partiu proti Donaldovi Byrneovi, ktorá dostala neskôr prezývku „**Partia storočia**“. O rok neskôr sa stal najmladším víťazom amerického šampionátu a vo veku pätnástich rokov získal titul veľmajstra, čím vytvoril v tom čase historický rekord. Fischer pritom prakticky opustil klasickú školskú cestu. Šach sa stal jeho povoláním a zároveň jeho posadnutosťou. Neskôr sa dokázal presťahovať z pozície amerického talentu až medzi absolútnu svetovú špičku, kde narazil na fenomén, ktorý sa zdal takmer neporaziteľný – sovietsku šachovú školu.

Fischer bol pritom veľmi zvláštnou osobnosťou. Na jednej strane pôsobil ako človek s obrovskou vnútornou disciplínou. Dokázal celé hodiny analyzovať šachové pozície a sústrediť sa na jedinú partiu spôsobom, ktorý bol pre ostatných takmer nepredstaviteľný. Na druhej strane bol mimoriadne konfliktný. Mal vysoké nároky na organizátorov, odmietal podmienky, ktoré považoval za nevhodné, často menil svoje požiadavky a postupne sa dostával do čoraz väčšej izolácie. To, čo mu počas šachového vzostupu pomáhalo – absolútna neústupnosť a presvedčenie, že kompromis je zbytočný –, sa po získaní titulu začalo obracať proti nemu.

Fischerov osobný život bol neskôr čoraz komplikovanejší. Po zápase so Spasským v roku 1972 prakticky zmizol zo svetovej šachovej scény. Keď v roku 1975 odmietol obhajovať titul proti Anatolijovi Karpovovi za podmienok, ktoré požadoval, FIDE mu titul odobrala a Karpov sa stal majstrom sveta bez odohrania zápasu. Fischer sa následne na takmer dve desaťročia úplne stiahol. V roku 1992 sa však nečakane objavil a prijal výzvu Borisa Spasského na odvetný zápas. Vyhral ho 10:5, pričom pätnásť partii skončilo remízou. Zápas bol neoficiálny a odohrával sa v bývalej Juhoslávii napriek medzinárodným sankciám. Fischer sa tým definitívne dostal do konfliktu s americkými úradmi a do Spojených štátov sa už nevrátil.

Posledné roky jeho života boli veľmi vzdialené obrazu mladého šachového génia. Fischer žil prevažne v zahraničí, neskôr získal islandské občianstvo a usadil sa na Islande, ktorý mu poskytol nový domov. Zomrel 17. januára 2008 v Reykjavíku vo veku 64 rokov na zlyhanie obličiek. Z človeka, ktorý dokázal sústrediť pozornosť celého sveta na jednu šachovnicu, sa počas desaťročí stal takmer legendárny samotár. Práve tento obrovský rozdiel medzi mladým Fischerom a Fischerom na sklonku života je jedným z dôvodov, prečo je jeho príbeh taký silný.

Najväčší úspech

Ak existuje jediný okamih, ktorý definoval Bobbyho Fischera, je to samozrejme rok 1972 a Reykjavík. Cesta k nemu však bola oveľa dramatickejšia než samotný zápas. Fischer sa v roku 1962 dostal do Turnaja kandidátov v Curaçau, kde skončil štvrtý, no potom sa na čas stiahol z kvalifikačných cyklov. Keď sa vrátil, bol silnejší než kedykoľvek predtým. V roku 1970 vyhral Interzonál v Palme de Mallorce a následne predviedol sériu výkonov, ktorá patrí medzi najúžasnejšie v dejinách šachu. V zápasoch kandidátov najprv porazil Marka Taimanova 6:0, potom Benta Larsena rovnakým výsledkom a napokon Tigrana Petrosiana 6,5:2,5. Celkovo získal v týchto troch zápasoch trinásť víťazstiev po sebe. FIDE dodnes túto sériu uvádza ako jeden z najväčších výkonov v histórii kvalifikácie o titul.

Fischer sa tým dostal k Borisovi Spasskému, úradujúcemu majstrovi sveta. A práve tu začína príbeh, ktorý už dávno prekročil hranice šachu. Sovietsky zväz dominoval svetovému šachu od roku 1948. Botvinnik, Smyslov, Tal, Petrosian a Spassky boli súčasťou generácie, ktorá vytvorila jednu z najväčších športových škôl v histórii. Zrazu proti nim stál jediný Američan. Fischer navyše nebol súčasťou žiadneho veľkého tímu, ktorý by ho dokázal viesť. Bol v podstate sám proti celému systému.

Zápas v Reykjavíku sa preto okamžite stal politickým a kultúrnym symbolom studenej vojny. FIDE ho označuje ako „**Match of the Century**“ a práve jeho priebeh ukázal, prečo. Fischer prehral prvú partiu po veľmi nezvyčajnej chybe, druhú vôbec neodohral a prehral ju kontumačne. Po dvoch partiách teda prehrával 0:2 a jeho sen sa mohol skončiť skôr, než sa poriadne začal. Namiesto toho sa však vrátil a postupne začal Spasského rozoberať. Po dvadsiatich jednej partii bol výsledok 12,5:8,5 pre Fischera a americký šachista sa stal jedenástym majstrom sveta. Po 24 rokoch tým prerušil nepretržitú sovietsku nadvládu nad titulom.

Najslávnejšou partiou zápasu sa stala šiesta. Fischer v nej prekvapil Spasského ťahom 1.c4, hoci bol známy predovšetkým svojím 1.e4. Následne odohral jednu z najkrajších pozičných partii svojej kariéry a Spassky po 41 ťahoch vzdal. Potom sa stalo niečo, čo dokonale vystihuje rozdiel medzi Spasským a Fischerom. Porazený majster sveta vstal a začal svojmu súperovi tlieškať. Publikum sa k nemu pridalo. Spassky tým uznal kvalitu partie napriek tomu, že prehral jednu z najdôležitejších hier svojho života.

Fischer však titul nedokázal obhájiť. V roku 1975 mal nastúpiť proti mladému Anatolijovi Karpovovi, no nezhodol sa s FIDE na podmienkach zápasu a odmietol nastúpiť. Titul tak získal Karpov bez boja. Pre šachový svet to bola neuveriteľná situácia. Človek, ktorý práve dokázal zosadiť najlepšiu šachovú veľmoc sveta, sa vzápätí rozhodol, že svoj titul nebude brániť.

A tým sa zrodila jedna z najväčších záhad šachovej histórie. Fischer mal iba 32 rokov a teoreticky mohol zostať na vrchole ešte mnoho rokov. Namiesto toho sa jednoducho vytratil.

Štýl hry

Fischerov šach bol úplne iný než šach Spasského. Kým Spassky bol univerzálny a dokázal meniť štýl podľa situácie, Fischer mal neuveriteľne silnú predstavu o tom, ako má vyzerat' správna šachová partia. Miloval aktívnu hru, otvorené línie, iniciatívu a presnú analýzu. Bol známy predovšetkým svojím 1.e4 a dokonca preslávil výrok, že ide o najlepší prvý ťah „podľa testu“. Čiernymi dokázal používať otvorenia, ktoré boli v jeho dobe považované za mimoriadne pevné, ale zároveň z nich dokázal vytvoriť aktívnu hru.

Jeho sila však nebola iba v kombináciách. Fischer bol výnimočný technik. Keď získal malú výhodu, dokázal ju pretaviť do víťazstva s presnosťou, ktorá bola na svoju dobu mimoriadna. Mal vynikajúci cit pre koncovky, veľmi dobre chápal aktivitu figúr a dokázal hrať dlhé partie bez toho, aby jeho koncentrácia výrazne klesla. Jeho šach pôsobil čisto. Nebol založený na náhodných trikoch. Fischer veril, že existuje objektívne najlepší ťah a že úlohou šachistu je nájsť ho.

To súviselo aj s jeho obrovskou prípravou. Fischer dokázal celé hodiny analyzovať konkrétne varianty a veľmi dobre si pamätal partie i pozície. Nechcel však byť iba človekom, ktorý sa naučí naspamäť množstvo otvorení. Jeho najväčšia sila spočívala v kombinácii prípravy a pochopenia. Presne to ukázala šiesta partia proti Spasskému. Fischer vstúpil do otvorenia, ktoré dovtedy prakticky nepoužíval, a napriek tomu ho odohral na špičkovej úrovni.

Zaujímavý bol aj jeho vzťah k psychológii. Fischer často pôsobil, akoby psychologické hry odmietal. Tvrdil, že neverí v psychológiu, ale v dobré ťahy. Zároveň však veľmi dobre vedel, že súperovi môže ublížiť už samotným výberom otvorenia, tempom hry alebo tým, že ho prinúti riešiť neznáme problémy. Jeho zápas proti Spasskému bol do veľkej miery aj súbojom nervov.

Fischerova obrovská koncentrácia bola možno ešte dôležitejšia než jeho samotný šachový talent. Dokázal sedieť pri šachovnici a venovať pozícii pozornosť spôsobom, ktorý bol pre súperov vyčerpávajúci. Boris Spassky to neskôr vyjadril veľmi dramaticky: „**Keď hráte s Bobbym, nejde o to vyhrať alebo prehrať. Ide o prežitie.**“

A práve v tom spočívala Fischerova veľkosť. Nebol iba šachistom, ktorý vedel nájsť brilantný ťah. Dokázal vytvoriť tlak, pod ktorým začal súper robiť chyby. Jeho šach bol preto veľmi priamy. Fischer nepotreboval pozíciu skrášľovať. Potreboval ju pochopiť a potom z nej vytiahnuť maximum.

Koho inšpiroval

Fischerov vplyv na šach je obrovský a presahuje samotný spôsob hry. Predovšetkým ukázal, že jeden človek môže byť schopný postaviť sa proti celej šachovej veľmoci. Sovietsky zväz mal obrovské množstvo veľmajstrov, trénerov, analytikov a inštitúcií. Fischer mal predovšetkým seba, svoju rodinu, niekoľko trénerov a vlastnú schopnosť analyzovať. Napriek tomu dokázal celý systém poraziť.

Jeho spôsob prípravy ovplyvnil množstvo neskorších veľmajstrov. Hráči ako Garry Kasparov či neskôr Magnus Carlsen vyrastali v šachovom svete, ktorý už Fischer svojou existenciou zmenil. Fischer ukázal, že špičkový hráč musí byť nielen talentovaný, ale musí byť schopný vytvoriť si vlastnú predstavu o šachu a nebáť sa ju presadzovať. Jeho dôraz na konkrétnu analýzu, koncovky, otvorenia a fyzickú pripravenosť sa stal súčasťou profesionálneho šachu.

Mimoriadne dôležitý bol aj jeho vplyv na popularitu šachu. Pred rokom 1972 bol šach v Spojených štátoch relatívne okrajovým športom. Fischer z neho urobil celonárodnú a následne globálnu senzáciu. Ľudia, ktorí dovtedy nevedeli rozlíšiť vežu od strelca, sledovali televízne prenosy a noviny plné správ z Reykjavíku. Šach sa na chvíľu stal jednou z najväčších športových tém planéty. FIDE priamo uvádza, že zápas Fischer–Spassky výrazne zvýšil celosvetový profil šachu.

A jeho meno prežilo aj v populárnej kultúre. V roku 2014 vznikol film **Pawn Sacrifice**, ktorý dramatizuje Fischerov život a predovšetkým jeho cestu k zápasu so Spasským. Fischera v ňom stvárnil Tobey Maguire a Spasského hral Liev Schreiber. Film sa nesnaží byť presným dokumentom každej udalosti Fischerovho života, ale približuje jeho psychologický stav, posadnutosť šachom a atmosféru studenej vojny. Pre veľa ľudí, ktorí o Fischerovi predtým veľa nevedeli, bol práve tento film prvým kontaktom s jeho príbehom.

Zaujímavosti

Fischerova kariéra obsahuje množstvo výkonov, ktoré by samy osebe stačili na samostatnú kapitolu. V americkom šampionáte 1963/64 vyhral všetkých jedenásť partii, teda 11 z 11. Takýto výsledok na turnaji najvyššej úrovne je dodnes jedným z najúžasnejších výkonov v histórii šachu.

Ešte neuveriteľnejšie pôsobí jeho séria z rokov 1970–1971. Najprv vyhral Interzonál v Palme de Mallorce, pričom posledných sedem partii vyhral za sebou. Potom nasledovali tri zápasy kandidátov a trinásť víťazstiev v rade proti Taimanovovi, Larsenovi a Petrosianovi. Tým sa dostal do zápasu o titul s človekom, ktorého dovtedy nikdy v klasickej partii neporazil – Borisom Spasským. Fischer však napriek tomu dokázal prísť do Reykjavíku a stať sa majstrom sveta.

Veľmi zaujímavý bol aj jeho vzťah k novým pravidlám. Fischer sa po návrate k šachu v deväťdesiatych rokoch snažil presadiť myšlienku, že klasické otváracie prípravy začínajú byť príliš dominantné. Z jeho myšlienok neskôr vznikol **Fischer Random Chess**, dnes známy aj ako Chess960. V tejto variante sa počiatočné postavenie figúr náhodne vyberá podľa pravidiel, takže hráči nemôžu celé roky pripravovať konkrétne otvorenia naspamäť. FIDE túto formu šachu oficiálne uznala v roku 2019.

Fascinujúci bol aj Fischerov návrat v roku 1992. Po dvadsiatich rokoch prakticky bez oficiálneho šachu sa opäť posadil oproti Borisovi Spasskému. Zápas bol označovaný ako odvetný súboj dvoch bývalých majstrov sveta a Fischer ho vyhral 10:5 pri pätnástich remízach. Nebol to však oficiálny zápas o titul a Fischerovo neskoršie tvrdenie, že je stále „skutočným“ majstrom sveta, nebolo medzinárodným šachovým systémom uznané.

Fischerov príbeh má preto zvláštnu štruktúru. Je to príbeh chlapca z Brooklynu, ktorý sa takmer náhodou dostal k šachovnici a postupne sa z neho stal najlepší šachista planéty. Je to príbeh človeka, ktorý sám porazil systém, ktorý celé desaťročia ovládal svetový šach. Je to príbeh majstra sveta, ktorý získal svoj titul v jednom z najslávnejších športových súbojov všetkých čias. A zároveň je to príbeh človeka, ktorý po dosiahnutí svojho životného cieľa nedokázal alebo nechcel zostať súčasťou sveta, ktorý mu tento cieľ umožnil dosiahnuť.

Bobby Fischer tak zostáva jedným z najväčších paradoxov športovej histórie. **Ako šachista dosiahol takmer dokonalosť. Ako človek zostal nepochopenou a veľmi kontroverznou postavou.** Jeho šachové partie však prežili všetky jeho osobné konflikty. A keď dnes niekto otvorí šachovnicu a prehrá si jeho najlepšie hry, stále tam nájde presne toho mladého Fischera, ktorý sedel pri stole celé hodiny, pozeral na 64 polí a snažil sa nájsť jediný správny ťah. Možno práve preto jeho príbeh tak priťahuje aj filmárov. *Pawn Sacrifice* s Tobeyom Maguireom nám ukazuje človeka, ktorý sa postupne stráca vo vlastnom géniovi. Skutočný Fischer bol však ešte zložitejší než filmová postava. A práve preto patrí jeho život medzi najväčšie príbehy, aké môže kniha o majstroch sveta v šachu obsahovať.

Anatolij Karpov

Anatolij Karpov patrí medzi najvýznamnejších šachistov 20. storočia. Bol dvanástym majstrom sveta, titul držal v rokoch 1975 až 1985 a neskôr sa k nemu ešte vrátil počas rozdelenia svetového šachu. Jeho meno je však spojené predovšetkým s jedným mimoriadnym šachovým fenoménom: Karpov dokázal vyhrávať partie spôsobom, ktorý na prvý pohľad často vyzeral takmer neviditeľne. Súper neprehrával po veľkom útoky, po obrovskej obeti ani po nejakej senzačnej kombinácii. Najskôr prišiel o trochu priestoru, potom o aktívnu figúru, potom o pešiaka, potom zistil, že jeho veža nemá dobré pole – a napokon už nebolo čo zachraňovať. Práve preto sa pre jeho štýl ujalo prirovnanie k boa constrictorovi, ktorý svoju korisť nezdoľáva jediným úderom, ale postupne ju pripravuje o možnosť uniknúť.

Osobný život

Anatolij Jevgenievič Karpov sa narodil 23. mája 1951 v meste Zlatoust na Urale v Sovietskom zväze. Šach začal hrať ako veľmi malé dieťa a jeho talent sa prejavil skoro. Vyrastal v období, keď Sovietsky zväz považoval šach za jednu zo svojich prestížnych intelektuálnych disciplín. Pre mladého Karpova existoval celý systém trénerov, turnajov a šachových škôl, ktorý dokázal mimoriadne talentovaných hráčov posúvať veľmi rýchlo nahor. Karpov týmto systémom prešiel až na samotný vrchol. Už v mladosti bolo zrejmé, že nejde iba o nadaného chlapca, ale o človeka s mimoriadnou schopnosťou sústrediť sa na šachovú pozíciu a presne pochopiť jej najmenšie nuansy.

Na rozdiel od Fischerovej predstavy šachového génia, ktorý sa do veľkej miery spoliehal na vlastné štúdium, alebo Talovho extravagantného obrazu šachistu, Karpov pôsobil veľmi disciplinovane. Nebol typom hráča, ktorý by potreboval vytvárať okolo seba divadlo. Jeho sila bola práve v sústredení, trpezlivosti a schopnosti robiť dlhé série správnych rozhodnutí. Už jeho cesta medzi svetovú elitu ukázala, že dokáže zvládať zápasy, v ktorých rozhoduje psychická odolnosť a dlhodobá presnosť.

V roku 1973 vyhral interzonálny turnaj v Leningrade a kvalifikoval sa do zápasov kandidátov. Tam začala cesta, ktorá ho mala priviesť priamo k Fischerovi. Najprv porazil Leva Polugajevského 3:0 pri ôsmich remízach, potom Borisa Spasského 4:1 pri šiestich remízach a nakoniec Viktora Korchnoja 3:2 pri devätnástich remízach. Karpov tak získal právo vyzvať Bobbyho Fischera.

Lenže Fischer zápas odmietol. Po dlhých rokovaníach o podmienkach obhajoby titulu sa nedohodlo riešenie, ktoré by Fischer akceptoval, a americký šampión sa rozhodol titul neobhajovať. Karpov sa tak v roku 1975 stal majstrom sveta bez odohrania jediného zápasu o titul. Bola to mimoriadne zvláštna situácia a dodnes existuje otázka, ako by dopadol prípadný Fischer–Karpov. Odpoveď však už nikdy nedostaneme. Karpov bol pritom na začiatku svojej kariéry a Fischer mal za sebou niekoľkoročnú prestávku. Je preto možné vytvárať rôzne hypotézy, ale nie ich dokázať. Isté je iba to, že Karpov sa svojho titulu následne držal viac než desať rokov a porážal prakticky každého, kto sa k nemu dostal.

Karpovova kariéra sa pritom neukončila ani po strate titulu. V roku 1993 sa stal opäť majstrom sveta v rámci FIDE po rozdelení svetového šachu a titul obhájil v roku 1996 proti Gata Kamskému a v roku 1998 proti Viswanathanovi Anandovi. FIDE ho tak eviduje ako majstra sveta v rokoch 1975–1985 a následne 1993–1999.

Najväčší úspech

Karpovovým najväčším úspechom je samozrejme titul majstra sveta, no jeho význam nemožno pochopiť iba cez samotné získanie titulu v roku 1975. Oveľa pôsobivejšie je to, čo nasledovalo. Karpov sa stal dominantným hráčom druhej polovice 70. rokov a prvej polovice 80. rokov. Svoj titul dvakrát obhájil proti Viktorovi Korchnojovi, ktorý bol jedným z najnebezpečnejších hráčov svojej generácie.

Prvý zápas sa odohral v roku 1978 v filipínskom Baguio. Bol to jeden z najdramatickejších zápasov v dejinách majstrovstiev sveta. Korchnoj predtým opustil Sovietsky zväz a stal sa ostrým kritikom sovietskeho režimu, zatiaľ čo Karpov zostal reprezentantom sovietskeho šachového systému. Politické napätie preto preniklo priamo do zápasu. Na šachovnici však išlo o mimoriadne vyrovnaný boj. Karpov sa dostal do vedenia 4:1, ale Korchnoj sa nevzdal a vyrovnal na 5:5 po 31 partiách. Keďže víťazom sa mal stať hráč, ktorý ako prvý dosiahne šesť víťazstiev, všetko rozhodla ďalšia partia. Karpov ju vyhral a titul si udržal.

Druhý zápas proti Korchnojovi prišiel v roku 1981 v talianskom Merane. Tentoraz bol priebeh podstatne jednoznačnejší a Karpov svojho súpera porazil. Jeho pozícia najlepšieho šachistu sveta tým zostala neotrasená.

Potom však prišiel hráč, ktorý Karpovovu éru úplne zmenil. Bol ním Garry Kasparov.

Ich prvý zápas v Moskve v rokoch 1984–1985 sa stal legendou. Hrало sa bez obmedzenia počtu partií do šiestich víťazstiev. Po 48 partiách, piatich mesiacoch a neuveriteľných štyridsiatich remízach bol zápas za stavu 5:3 pre Karpova prerušený a anulovaný. Rozhodnutie vyvolalo veľké kontroverzie, ale FIDE následne usporiadala nový zápas. Ten už mal limit 24 partií a v roku 1985 v ňom Kasparov zvíťazil 13:11 a stal sa najmladším majstrom sveta v histórii.

Karpov však neodišiel. V nasledujúcich rokoch sa s Kasparovom stretol v ďalších troch zápasoch o titul. V roku 1986 prehral tesne 11½:12½, v roku 1987 skončil zápas 12:12 a v roku 1990 prehral 11½:12½. Celkovo tak Karpov a Kasparov odohrali päť zápasov o majstrovský titul a ich rivalita sa stala jednou z najväčších šachových konfrontácií všetkých čias.

A práve tu je možno Karpovov najväčší úspech. Jeho éra sa neskončila tým, že prehral s novým géniom. Dokázal sa s Kasparovom opakovane vracat' na vrchol a ešte niekoľko rokov zostať jeho najväčším súperom.

Štýl hry

Keby sme mali Karpovov štýl opísať jedinou vetou, mohli by sme povedať: **Karpov nechcel súperovi umožniť hrať jeho vlastnú hru.**

Bol majstrom pozičného šachu. Nešlo mu primárne o to vytvoriť na šachovnici čo najväčší chaos. Naopak, často si vybral pozíciu, v ktorej mal o trochu lepšie postavené figúry, o trochu lepšiu štruktúru pešiakov alebo o trochu viac priestoru. Potom tento malý rozdiel postupne zväčšoval. Súper mohol mať spočiatku pocit, že sa vlastne nič nedeje. Lenže po desiatich či dvadsiatich ťahoch zistil, že jeho figúry sú pasívne, jeho možnosti sa zmenšili a Karpovove figúry stoja presne tam, kde majú.

Pre tento spôsob hry sa používa označenie „boa constrictor“ – škrtič. Karpov svojho súpera nezničil jednou veľkou kombináciou. Skôr mu postupne odoberal priestor a možnosti, až kým sa súperova pozícia nerozpadla. Jeho hra bola pevne pozičná, veľmi málo riskantná, no zároveň mimoriadne nemilosrdná voči aj tým najmenším chybám.

Zaujímavé je, že Karpov nebol iba „nudný pozičný hráč“, ako sa niekedy nespravodlivo zjednodušuje. Vedel hrať aj takticky a útočne. Jeho skutočná sila spočívala v tom, že dokázal vybrať presne taký typ pozície, ktorý mu najviac vyhovoval. Ak bola potrebná kombinácia, dokázal ju nájsť. Ak bolo potrebné brániť sa, vedel sa brániť. Ak bolo možné vyhrať koncovku malou výhodou, nepotreboval nič dramatickejšie.

Sám Karpov veľmi dobre vystihol svoju filozofiu tým, že dával prednosť jasnému pozičnému tlaku vedúcemu ku koncovke pred krásnym taktickým úderom, pri ktorom by bolo potrebné počítať množstvo nejasných variantov. To je možno najlepší spôsob, ako pochopiť rozdiel medzi Karpovom a napríklad Talom. Tal sa snažil protivníkovi vytvoriť problém, ktorý nedokázal vyriešiť. Karpov často urobil niečo ešte nepríjemnejšie: vytvoril pozíciu, v ktorej protivník postupne zistil, že už nemá dobré možnosti.

Karpov bol tiež mimoriadne silný v koncovkách a v práci s pešiakovou štruktúrou. Sám hovorieval, že pešiaci sú základom celej pozície – akousi pôdou, na ktorej vyrastá celá šachová partia. Jeho partie preto dodnes patria medzi výborný študijný materiál pre hráčov, ktorí sa chcú naučiť pozičný šach.

Koho inšpiroval

Karpov mal obrovský vplyv na celú generáciu šachistov, hoci jeho vplyv bol iný než pri Fischerovi či Talovi. Fischer ukázal, čo dokáže individuálny génus, Tal posunul hranice útoku a obetí, zatiaľ čo Karpov ukázal, aká neuveriteľne silná môže byť **dokonalá pozičná hra**.

Jeho hry ovplyvnili množstvo šachistov, ktorí sa učili, ako vytvárať tlak bez zbytočného rizika. Jeho štýl bol zároveň jedným zo základov šachovej kultúry, proti ktorej neskôr vyrástol Kasparov. Ich rivalita bola fascinujúca práve preto, že nešlo iba o dvoch skvelých hráčov. Do určitej miery sa stretli dva odlišné pohľady na šach. Karpov predstavoval kontrolu, presnosť a postupné zlepšovanie pozície. Kasparov priniesol obrovskú dynamiku, energiu, prípravu a agresivitu. Napriek tomu sa navzájom veľmi veľa naučili.

Karpov navyše ukázal, že šachový šampión nemusí byť najhlasnejší človek v miestnosti. Jeho sila bola v samotnej hre. Aj preto sa stal vzorom pre množstvo pozičných hráčov a jeho partie sa dodnes používajú na výučbu strategického myslenia. FIDE ho charakterizuje ako jednu z ústredných osobností šachovej histórie druhej polovice 20. storočia.

Zaujímavosti

Jednou z najzaujímavejších vecí na Karpovovi je, že sa k titulu majstra sveta dostal bez zápasu s úradujúcim šampiónom. Paradoxne však práve následná kariéra prakticky odstránila pochybnosti o tom, či si titul zaslúžil. Keby bol Karpov iba priemerným šampiónom, Fischerova neúčasť by zostala veľkou škvrnou na jeho kariére. Namiesto toho Karpov strávil desať rokov na samotnom vrchole a porazil množstvo najlepších hráčov sveta.

Karpov je tiež držiteľom obrovského množstva turnajových úspechov. Počas kariéry vyhral viac než 160 turnajov a viac ako 100 mesiacov bol svetovou jednotkou podľa ratingu. To je číslo, ktoré ukazuje, že jeho sila nebola viazaná iba na zápasy o titul, ale prejavovala sa aj v bežných turnajových podmienkach.

Ďalšou zaujímavosťou je, že Karpov sa zapísal do histórie aj v rapid šachu. V roku 1988 v Mexiku vyhral prvé majstrovstvá sveta v rapid šachu uznané FIDE.

A napokon je tu jeho neuveriteľná rivalita s Kasparovom. Karpov proti nemu bojoval o titul, keď bol ešte stále svetovou jednotkou, prehral, následne sa pokúsil titul získať späť a opakovane sa k nemu vracal. Ich päť zápasov o titul predstavovalo spolu 167 partií a vytvorilo jednu z najväčších ság v dejinách športu. FIDE preto označuje rivalitu Karpova a Kasparova za jednu z udalostí, ktoré definovali celú éru šachu.

Karpovova kariéra je v tomto zmysle zvláštnym príbehom. Na začiatku sa stal majstrom sveta preto, že Fischer odmietol obhajovať titul. Na konci však už nikto nemohol vážne tvrdiť, že Karpov je majstrom iba náhodou. Desať rokov držal svetový šach pod kontrolou a potom ďalších päť rokov bojoval s Kasparovom v jednom z najväčších súbojov, aké šach pozná.

Karpov nebol šachistom, ktorý by potreboval súperovi ukázať, že ho porazil. Jeho partie často vyzerali, akoby sa súper porazil sám. V skutočnosti však práve o to išlo. Karpov ho k tej chybe postupne prinútil.

Jeho šach nebol o jednom veľkom okamihu. Bol o stovkách malých rozhodnutí, z ktorých každé bolo o trochu lepšie než rozhodnutie súpera.

Garry Kasparov

Garry Kasparov je jedným z tých šachistov, pri ktorých sa slovo „génus“ používa úplne prirodzene. Jeho kariéra však nebola iba príbehom mimoriadne nadaného hráča. Bola príbehom človeka, ktorý chcel byť najlepší, bol ochotný pre tento cieľ podriaadiť šachu takmer všetko a napokon sa stal symbolom nielen šachovej geniality, ale aj konfliktu medzi jednotlivcom a systémom. Kasparov bol majstrom sveta od roku 1985, keď ako dvadsaťdvaročný porazil Anatolija Karpova a stal sa v tom čase najmladším majstrom sveta v histórii. Počas ďalších rokov dokázal udržať svetový titul proti celej generácii vynikajúcich hráčov, opakovane bojoval s Karpovom, vytvoril prvotriedne partie plné dynamiky a kombinácií a neskôr sa stal prvým veľkým majstrom sveta, ktorý sa dostal do priameho súboja s modernou počítačovou umelou inteligenciou.

Osobný život

Garry Kimovič Kasparov sa narodil 13. apríla 1963 v Baku, vtedajšom hlavnom meste Azerbajdžanskej SSR. Jeho pôvod bol zmiešaný – otec Kim Moisejevič bol Žid a matka Klara Šagenovna bola Arménka. Pôvodné priezvisko rodiny bolo Weinstein, ale po otcovej smrti začal mladý Garry používať matkinu podobu priezviska Kasparov.

Šach sa do jeho života dostal veľmi skoro. Keď mal približne sedem rokov, rodičia si všimli jeho mimoriadny záujem o hru. Zaujímavé je, že Kasparov spočiatku ani nevedel hrať šach na profesionálnej úrovni. Fascinovala ho však logika hry a veľmi rýchlo sa ukázalo, že dokáže riešiť šachové problémy spôsobom, ktorý bol na jeho vek nezvyčajný. Jeho talent si všimli tréneri a mladý Kasparov sa postupne dostal do sovietskeho systému prípravy, ktorý bol v tom čase najrozvinutejším šachovým prostredím na svete.

Rozhodujúcu úlohu zohral Michail Botvinnik. Patriarcha sovietskeho šachu už nebol aktívnym majstrom sveta, ale vytvoril vlastnú šachovú školu, v ktorej sa mladí hráči učili nielen jednotlivé varianty, ale predovšetkým premýšľať o šachu ako o systéme. Botvinnik bol presvedčený, že šachista musí analyzovať vlastné partie, pripravovať sa na konkrétnych súperov a vytvárať si vedecký prístup k hre. Práve v tejto škole sa stretli tradície Botvinnika s obrovskou energiou mladého Kasparova.

Kasparov bol pritom úplne iný typ osobnosti než Botvinnik. Kým Botvinnik pôsobil ako vedec, ktorý šach skúmal, Kasparov pôsobil skôr ako bojovník, ktorý ho chcel ovládnuť. Mal obrovské sebavedomie, mimoriadnu pracovnú disciplínu a veľmi silnú túžbu víťaziť. Už ako tínedžer dokázal vyhrávať proti dospelým veľmajstrom a na sovietskej scéne sa začal objavovať ako hráč, o ktorom bolo jasné, že jedného dňa bude bojovať o titul.

V roku 1980 sa stal juniorským majstrom sveta a v rovnakom roku získal titul veľmajstra. V nasledujúcich rokoch sa jeho postup zrýchlil. V roku 1981 ako osemnásťročný vyhral sovietske majstrovstvá a v roku 1982 vyhral interzonálny turnaj v Moskve. Tým sa kvalifikoval do zápasov kandidátov. Jeho cesta k majstrovskému titulu bola mimoriadne rýchla. Zo sovietskeho šachového zázraku sa počas niekoľkých rokov stal vyzývateľ úradujúceho majstra sveta.

Kasparovov osobný život bol pritom počas jeho kariéry neoddeliteľne spojený so šachom. Nebol hráčom, ktorý by šach vnímal ako príjemné hobby. Bol to jeho hlavný životný projekt. Práve táto vlastnosť z neho urobila takého mimoriadne silného súťažiaceho, ale zároveň mu priniesla aj množstvo konfliktov. Kasparov mal výrazný názor na to, ako má vyzerat' šach, ako sa má organizovat' jeho svetová federácia a ako by sa mal správat' šachový profesionál.

Najväčší úspech

Kasparovov najväčší úspech je jeho víťazstvo nad Anatolijom Karpovom v roku 1985. Lenže samotný zápas je iba časťou príbehu.

Ich prvý zápas sa začal v Moskve v roku 1984 a pôvodne mal pokračovat' dovtedy, kým jeden z hráčov nezíska šesť víťazstiev. Karpov začal neuveriteľne. Po deviatich partiách viedol 4:0 a zdalo sa, že mladého vyzývateľa čaká katastrofa. Kasparov však dokázal prehrávat' bez toho, aby sa psychicky zrútil. Začal remizovat' jednu partiu za druhou a postupne získaval späť pôdu pod nohami.

Zápas sa stal maratónom. Po 48 partiách Karpov viedol 5:3, ale obaja hráči boli fyzicky aj psychicky vyčerpaní. FIDE napokon zápas za kontroverzných okolností ukončila a rozhodla o novom zápase. Svet šachu tým dostal jednu z najpodivnejších situácií vo svojej histórii: po mesiacoch hrania nemal zápas víťaza a dvaja súper sa museli stretnúť znova.

Druhý zápas sa začal v septembri 1985. Tentoraz bol limit stanovený na 24 partií. Kasparov sa už nesprával ako mladý vyzývateľ, ktorý sa snaží prežiť. Hral ako hráč presvedčený, že patrí na vrchol. Zápas bol mimoriadne vyrovnaný a pred poslednou partiou viedol Karpov 12:11. Kasparov však poslednú partiu vyhral čiernymi kameňmi a získal skóre 13:11. Vo veku 22 rokov sa stal majstrom sveta – najmladším v histórii vtedajšieho šachu.

A tým sa začala jedna z najväčších rivalít v dejinách športu.

Kasparov a Karpov spolu neskôr odohrali ešte ďalšie štyri zápasy o titul. V roku 1986 Kasparov vyhral 12½:11½, v roku 1987 skončil zápas remízou 12:12, pričom Kasparov si titul udržal, a v roku 1990 zvíťazil 12½:11½. World Chess Hall of Fame uvádza, že počas piatich zápasov o titul odohrali spolu 143 partíí.

Ich rivalita však nebola iba športová. Obaja boli úplne odlišné osobnosti. Karpov predstavoval sovietsky šachový systém, hoci jeho vlastný vzťah k politike bol komplikovanejší. Kasparov bol mladší, hlučnejší, sebavedomejší a čoraz otvorenejšie kritizoval spôsob, akým sovietske a neskôr ruské šachové organizácie fungovali. Ich zápasy preto sledoval celý svet.

Kasparov navyše dokázal takmer neuveriteľnú vec: titul nestratil počas obdobia, keď sa stretával s celou radou svetových šachových hviezd. World Chess Hall of Fame uvádza, že zo svojich ďalších 22 zápasov o majstrovský titul vyhral všetky okrem jedného.

Štýl hry

Kasparovov štýl bol v mnohom protikladom Karpovovho. Karpov chcel súperovi postupne odoberať možnosti. Kasparov často chcel vytvoriť pozíciu, v ktorej bude musieť súper robiť rozhodnutia pod obrovským tlakom.

Bol mimoriadne dynamický hráč. Dokázal obetovať materiál za iniciatívu, využívať otvorené línie, tlačiť súperove figúry do pasivity a následne zaútočiť. Jeho hry často pôsobili, akoby sa na šachovnici naraz otvorilo desať možností a Kasparov ako jediný presne vedel, ktorá z nich vedie k víťazstvu.

Veľkou súčasťou jeho sily bola príprava. Kasparov patril medzi prvých šachistov, ktorí využívali počítače a databázy ako mimoriadne silný nástroj profesionálnej prípravy. Jeho tím analyzoval množstvo partií, hľadal novinky v otvoreníach a snažil sa predvídať, čo môže súper pripraviť. Kasparov potom dokázal tieto informácie spojiť s vlastnou fenomenálnou schopnosťou počítať varianty.

Jeho šach však nebol iba „výpočtový“. Kasparov mal mimoriadne silný cit pre iniciatívu. Vedel, kedy treba pozíciu zjednodušiť a kedy naopak všetko skomplikovať. Práve preto je jeho štýl často charakterizovaný ako dynamický pozičný šach. Nebol iba útočníkom. Dokázal hrať strategické partie, koncovky aj dlhé manévrovacie pozície. Rozdiel oproti Karpovovi spočíval predovšetkým v tom, že Kasparov bol ochotnejší vytvoriť nerovnováhu.

Jeho najznámejšie partie preto často obsahujú obete a útoky. Jedna z najznámejších prišla už pred jeho titulom, keď ako čierny proti Veselinovi Topalovovi v roku 1999 v holandskom Wijk aan Zee vytvoril jednu z najslávnejších kombinácií modernej šachovej histórie. Dlhá séria obetí vyústila do útoku na kráľa a partia sa dodnes objavuje v zbierkach najkrajších šachových hier.

Kasparov bol zároveň mimoriadne silný v tom, čo by sme mohli nazvať „praktickou agresivitou“. Súper síce mohol objektívne ešte stále stáť dobre, ale musel robiť množstvo presných rozhodnutí. Kasparov mu takmer nikdy nedal pohodlnú cestu k remíze.

Ak Karpov predstavoval vrchol klasického pozičného šachu, Kasparov predstavoval jeho dynamickú modernizáciu. Jeho vplyv na nasledujúce generácie bol obrovský. Mnohí mladí hráči vyrastali na jeho partiách a učili sa z nich nielen kombinácie, ale aj spôsob profesionálnej prípravy.

Kasparov zároveň ukázal, akú veľkú úlohu môže mať v šachu príprava. Moderný veľmajster už nemohol byť iba človekom, ktorý pozná princípy šachu. Musel poznať tisíce partíí, analyzovať otvorenia, sledovať súperov a pracovať s počítačmi. Kasparov patril medzi ľudí, ktorí túto novú éru pomáhali vytvárať.

Veľmi významný bol jeho vplyv aj na Vladimira Kramnika, ktorý sa neskôr stal majstrom sveta. Kramnik sa dostal do Kasparovovho tímu a v roku 2000 ho dokonca porazil v zápase o titul. Bola to jedna z najväčších zmien generácií v histórii šachu: Kasparov, ktorý kedysi zosadil Karpova, prehral svoj titul s mladším hráčom, ktorý vyrastal v šachovom svete vytvorenom aj jeho vlastným odkazom.

Kasparov však ovplyvnil aj širšie chápanie šachu. Ukázal, že šachový majster môže byť verejne známou osobnosťou, autorom kníh, komentátorom a intelektuálom, ktorý hovorí o politike, technológiách a spoločnosti. Jeho kniha *How Life Imitates Chess* napríklad používa šachové princípy ako metaforu pre rozhodovanie v bežnom živote. Kasparov sa tak postupne stal osobnosťou, ktorej meno poznajú aj ľudia, ktorí šach prakticky nehrajú. World Chess Hall of Fame ho zaradila medzi svoje významné osobnosti už v roku 2005.

Jednou z najväčších kapitol Kasparovovho života je jeho súboj s počítačom Deep Blue. V roku 1996 sa stretol s počítačom IBM v zápase, ktorý vyhral Kasparov. O rok neskôr sa však uskutočnila odveta a tentoraz Deep Blue zvíťazil. Bol to historický okamih, pretože po prvýkrát dokázal počítač v zápase podľa klasických pravidiel poraziť úradujúceho majstra sveta.

Pre šachistov nešlo iba o jednu prehru. Symbolicky sa tým začala nová éra. Dovtedy bol počítač nástrojom, ktorý človeku pomáhal. Po zápase s Deep Blue bolo jasné, že nastáva doba, keď môže počítač v samotnej šachovej hre prekonať aj najlepšieho človeka na svete.

Kasparov však nebol človekom, ktorý by jednoducho prijal výsledok a ustúpil. O okolnostiach zápasu, o kvalite počítačových ťahov a o rozhodnutiach tímu IBM sa viedli dlhé diskusie. Deep Blue navyše nebol všeobecnou umelou inteligenciou v dnešnom zmysle. Bol to špecializovaný superpočítač vytvorený na hranie šachu. Napriek tomu jeho víťazstvo predstavovalo obrovský psychologický zlom.

Ďalšou významnou udalosťou bolo Kasparovovo oddelenie od FIDE. V roku 1993 sa spolu s Nigelom Shortom dostal do konfliktu s Medzinárodnou šachovou federáciou a obaja sa rozhodli vytvoriť vlastnú organizáciu – Professional Chess Association. Tým sa začalo trinásťročné obdobie rozdeleného svetového šampionátu, keď existovali paralelní majstri sveta.

Kasparov si v rámci PCA udržal titul a postupne ho obhájil proti Nigelovi Shortovi, Viswanathanovi Anandovi a Alexejovi Širovovi. V roku 2000 však prehral zápas s Vladimirom Kramnikom. Prvýkrát po pätnástich rokoch tak nebol majstrom sveta.

A potom urobil niečo, čo bolo pre šachového veľikána jeho formátu veľmi nezvyčajné. V roku 2005 oznámil odchod z profesionálneho šachu. Mal iba 41 rokov a stále patril medzi najsilnejších hráčov sveta. Neodchádzal preto, že by už nedokázal konkurovať mladším súperom. Skôr sa rozhodol, že nechce ďalej pokračovať v systéme, ktorý podľa neho strácal zmysel, a začal sa výraznejšie venovať písaniu, prednáškam a politike.

Kasparov sa následne stal jedným z najvýraznejších kritikov ruského prezidenta Vladimira Putina a začal sa angažovať v ruskej opozícii. Jeho život sa tým opäť dostal ďaleko za hranice šachovnice. Človek, ktorý kedysi bojoval proti Karpovovi za majstrovský titul, teraz bojoval úplne iným spôsobom – prostredníctvom verejných vystúpení, kníh a politického aktivizmu.

Pre históriu šachu však zostane predovšetkým tým, čím bol počas svojej najlepšej éry: neuveriteľne pripraveným, agresívnym a sebavedomým majstrom sveta, ktorý dokázal spojiť starú sovietskú šachovú školu s novou érou počítačov.

Jeho príbeh je zároveň fascinujúcim pokračovaním Karpovovho príbehu. Karpov bol mužom malých výhod. Kasparov bol mužom iniciatívy. Karpov súpera postupne zväzoval. Kasparov naňho vytvoril tlak a prinútil ho reagovať. Obaja boli absolútne výnimoční – a práve preto ich päť zápasov o titul patrí k najväčším duelom v histórii športu. World Chess Hall of Fame ich rivalitu opisuje ako súboj dvoch odlišných štýlov, osobností a vzťahov k sovietskemu systému.

Kasparov napokon odišiel zo šachu ako stále relatívne mladý muž. Jeho odkaz však zostal. Bol majstrom sveta, ktorý pomohol zmeniť spôsob prípravy šachistov, bol prvým veľkým šachovým šampiónom, ktorého porazil špecializovaný superpočítač, a stal sa jedným z najznámejších šachistov všetkých čias.

Karpov chcel mať na šachovnici všetko pod kontrolou. Kasparov chcel kontrolovať samotný priebeh boja. A keď sa títo dvaja stretli, vznikla jedna z najväčších šachových vojen 20. storočia.

Vladimir Kramnik

Vladimir Kramnik prišiel na scénu v čase, keď sa mohlo zdať, že svetový šach patrí jedinému mužovi. Garry Kasparov bol na vrchole už pätnásť rokov, mal obrovský rešpekt, fantastickú prípravu a stále patril medzi najsilnejších hráčov planéty. A potom sa objavil mladý Rus, ktorý proti nemu nepoužil rovnaké zbrane. Namiesto toho Kasparovovi zobral presne to, čo potreboval najviac – dynamiku, iniciatívu a pohodlné pozície. Kramnik ho v roku 2000 v Londýne porazil 8½:6½ **bez jedinej prehry** a stal sa klasickým majstrom sveta. O šesť rokov neskôr potom vyhral aj zjednocovací zápas proti Veselinovi Topalovovi a obnovil jednotný titul majstra sveta. Kramnikov príbeh je preto príbehom hráča, ktorý nevyhrával tým, že by robil viac hluku než súper. Vyhral tým, že mu postupne znemožnil robiť to, čo vedel najlepšie.

Osobný život

Vladimir Borisovič Kramnik sa narodil 25. júna 1975 v Tuapse pri Čiernom mori v Sovietskom zväze. Pochádzal z umelecky založenej rodiny a šach sa naučil hrať približne ako šesťročný. Už v detstve bolo jasné, že má mimoriadny talent, no jeho cesta medzi absolútnu svetovú elitu nebola iba výsledkom prirodzeného nadania. Kramnik sa dostal do prostredia slávnej Botvinnikovovej šachovej školy, ktorá nadviazala na tradíciu najlepšej sovietskej šachovej prípravy. Práve tam sa naučil systematicky analyzovať partie, premýšľať o pozícii a pripravovať sa na konkrétného súperu.

Už ako tínedžer patril medzi najväčšie talenty v krajine, ktorá bola plná šachových talentov. V roku 1991 získal titul juniorského majstra sveta a o rok neskôr prišiel jeden z prvých veľkých momentov jeho kariéry. Sedemnášťročný Kramnik sa dostal do ruskej reprezentácie na olympiáde v Manile. Nebol ešte veľmajstrom, no napriek tomu získal fantastických 8½ bodu z 9 partíí a jeho výkon dosiahol približne úroveň 2958 Elo. Za svoj výsledok získal zlatú medailu za najlepší individuálny výkon na turnaji.

Zaujímavé je, že jeho účasť v ruskom tíme súvisela aj s Kasparovom. Kasparov mladého Kramnika podporil a pomohol mu dostať sa do reprezentácie napriek tomu, že v tom čase ešte nebol veľmajstrom. Pre Kramnika to bol obrovský impulz. O niekoľko rokov neskôr sa títo dvaja muži stretli za úplne iných okolností – jeden ako dlhoročný majster sveta, druhý ako jeho vyzývateľ.

Kramnik sa stal veľmajstrom v roku 1992 a jeho vzostup pokračoval mimoriadne rýchlo. V januári 1996 sa dostal na prvé miesto svetového ratingu. V tom čase mal iba dvadsať rokov. Nebol pritom hráčom, ktorý by potreboval vyhrávať každý turnaj efektným spôsobom. Jeho výsledky boli založené na neuveriteľnej stabilite. Dokázal poraziť najsilnejších súperov a zároveň len veľmi zriedka prehrával.

Jeho osobnosť bola v kontraste s Kasparovom pozoruhodne pokojná. Kramnik pôsobil skôr ako premýšľajúci umelec než ako bojovník. Sám neskôr prirovnával šach k umeniu a hovoril o tvorbe vzorov na 64 poliach. Tento umelecký prístup dobre zapadá aj do jeho rodinného prostredia. Jeho šach bol často elegantný, čistý a nenápadný. Kým Tal alebo Kasparov mohli diváka okamžite ohromiť, Kramnik často prinútil diváka pozrieť sa na partiu ešte raz, aby pochopil, prečo je jeho zdanlivo obyčajný ťah vlastne taký silný.

Najväčší úspech

Najväčším Kramnikovým úspechom je nepochybne zápas proti Garrymu Kasparovovi v Londýne v roku 2000.

Kasparov si pôvodne mohol vybrať prakticky kohokoľvek. Bol úradujúcim majstrom sveta, svetovou jednotkou a na vrchole kariéry. Kramnik bol síce už jedným z najlepších hráčov sveta, ale napriek tomu bol považovaný za outsidera. Kasparov bol favoritom a väčšina šachového sveta očakávala, že mladého Rusa porazí.

Kramnik však pripravil jeden z najlepších strategických plánov v histórii zápasov o titul. Pochopil, že ak bude hrať proti Kasparovovi jeho vlastnú dynamickú hru, môže sa dostať do obrovských problémov. Preto sa rozhodol obmedziť jeho možnosti. Jedným z najdôležitejších prvkov jeho prípravy bola obrana **Berlin Defence** v Španielskej hre. Otvorenie, ktoré bolo v tom čase považované za veľmi pokojné a trochu staromódne, sa v Kramnikovom podaní stalo mimoriadne účinnou zbraňou. Kramnik vytváral pozície, v ktorých Kasparov nedostával typickú iniciatívu a nemohol rozvinúť svoj obávaný útok.

Kasparov to neskôr sám veľmi výstižne opísal. Kramnik podľa neho vytvoril stratégiu, ktorá ho mala dostať mimo oblastí, v ktorých sa cítil najpohodlnejšie. A podľa Kasparova to fungovalo dokonale – v príprave bol jednoducho prekonaný.

Zápas sa skončil výsledkom 8½:6½ pre Kramnika. Ešte pôsobivejšie než samotné skóre bolo to, že Kramnik **neprehral ani jednu partiu**. Kasparov, ktorý bol v tom čase považovaný za takmer neporaziteľného, nedokázal nájsť spôsob, ako svojho vyzývateľa zlomiť.

Kramnik sa tak vo veku 25 rokov stal majstrom sveta.

Nebola to však iba jedna senzačná výhra. Kramnik potom titul obhájil v roku 2004 proti Péterovi Lékóovi. Zápas v Brissagu sa skončil 7:7 a podľa pravidiel si Kramnik titul udržal. Bolo to ďalšie potvrdenie jeho schopnosti hrať dlhé a mimoriadne vyrovnané zápasy.

Kramnikov ďalší veľký úspech prišiel v roku 2006. Svetový šach bol v tom čase rozdelený. Kramnik držal klasický titul, zatiaľ čo FIDE mala vlastného majstra sveta, Bulhara Veselina Topalova. Po rokoch rozdelenia sa konečne uskutočnil zjednocovací zápas v Elista v Kalmycku.

A ani tento zápas nebol jednoduchý. Skončil sa po základnej časti nerozhodne a Kramnik napokon zvíťazil v tajbrejku. Stal sa tak **nesporným majstrom sveta**, čím sa po trinástich rokoch rozdelenia opäť spojil svetový titul do jedných rúk.

Je to veľmi dôležitá súčasť Kramnikovho odkazu. Nebol iba mužom, ktorý porazil Kasparova. Bol aj hráčom, ktorý pomohol uzavrieť jednu z najchaotickejších kapitol histórie svetového šachu.

Štýl hry

Kramnikov šach bol v mnohých ohľadoch pokračovaním klasickej pozičnej školy, ale zároveň ju posunul do modernej éry.

Jeho hra bola pokojná, hlboká a neuveriteľne presná. Kramnik často nechcel okamžite útočiť. Najskôr sa snažil pochopiť, čo súper potrebuje. Potom mu túto možnosť jednoducho odobral.

Práve to bolo také účinné proti Kasparovovi. Kasparov potreboval dynamické pozície, v ktorých mohol vytvoriť tlak a prinútiť súpera riešiť množstvo problémov. Kramnik sa snažil tieto problémy vôbec nedovoliť. Namiesto toho vytvoril pevnú pozíciu, v ktorej jeho súper nemal jasný plán.

Kramník preto často pôsobil, akoby hral „proti súperovi“, nie iba proti šachovnici. Vedel si vybrať otvorenie podľa toho, čo súperovi vyhovuje alebo nevyhovuje. Jeho víťazstvo nad Kasparovom bolo dokonalou ukážkou tejto filozofie. Kramník sa nesnažil dokázať, že je lepší útočník. Dokázal, že dokáže zabrániť najlepšiemu útočníkovi svojej generácie, aby útočil.

Veľmi silný bol v pozičnom chápaní figúr, v strategických koncovkách a v dlhodobom plánovaní. Jeho partie často obsahujú minimum zbytočných pohybov. Každá figúra má svoje miesto a každý pešiak môže byť súčasťou plánu, ktorý sa naplno prejaví až o mnoho ťahov neskôr.

Zároveň však nie je správne označovať Kramníka iba za defenzívneho hráča. Dokázal hrať veľmi agresívne, keď si to pozícia vyžadovala. Jeho veľkou vlastnosťou bola schopnosť meniť štýl podľa situácie. Sám neskôr priznal, že proti Kasparovovi musel svoj štýl vedome meniť, aby sa dostal do pozícií, ktoré mu umožnia vyhrať.

Jeho najväčšou zbraňou tak nebola konkrétna kombinácia. Bola to **kontrola charakteru partie**.

A práve preto je Kramník mimoriadne dôležitý aj z hľadiska vývoja moderného šachu. Jeho úspech s Berlínskou obranou ukázal, že aj veľmi pevná a pokojná stratégia môže byť na najvyššej úrovni mimoriadne nebezpečná. To, čo predtým mohlo vyzerat' ako „remízová línia“, sa v rukách špičkového hráča mohlo zmeniť na účinnú zbraň proti svetovému šampiónovi.

Koho inšpiroval

Kramníkov vplyv na šach je možno menej nápadný než Kasparovov alebo Talov, ale je obrovský. Ukázal celej generácii hráčov, že moderný šach nemusí byť založený iba na agresivite. Mimoriadne dôležitá môže byť aj schopnosť kontrolovať súperove možnosti a vyberať si také pozície, v ktorých súper jednoducho nemôže použiť svoje najsilnejšie zbrane.

Veľmi významný bol aj jeho vplyv na otvorenia. Berlínsku obranu v Španielskej hre Kramnik nevymyslel, ale jeho úspech proti Kasparovovi z nej urobil jednu z najrešpektovanejších obranných zbraní na najvyššej úrovni. To, čo kedysi mohlo pôsobiť ako trochu nudná cesta k remíze, sa stalo serióznym strategickým nástrojom.

Kramnik zároveň predstavuje jednu z posledných veľkých osobností sovietskej šachovej školy. Vyrastal v Botvinnikovej tradícii, jeho kariéra sa však rozvíjala už v úplne inom svete. Sovietsky zväz zanikol, šach sa profesionalizoval a počítače začali meniť spôsob prípravy. Kramnik dokázal tieto dve éry spojiť.

Veľmi symbolické je aj to, že neskôr práve on odovzdal šachovú korunu ďalšej generácii. V roku 2007 sa majstrom sveta stal Viswanathan Anand. Kramnik potom proti Anandovi ešte raz bojoval o titul, tentoraz v roku 2008 v Bonne. Anand zápas vyhral 6½:4½ a Kramnik už titul späť nezískal.

Kramnik však zostal na svetovej špičke ešte mnoho rokov. Jeho posledným veľkým pokusom o návrat k titulu bol turnaj kandidátov v Londýne v roku 2013. Skončil na 8½ bode a spolu s Magnusom Carlsenom sa delil o prvé miesto, no Carlsen mal lepšie pomocné kritériá.

Zaujímavosti

Kramnikov príbeh obsahuje jeden nádherný paradox. Muž, ktorého kedysi do ruskej olympijskej reprezentácie podporil Kasparov, sa o osem rokov neskôr stal človekom, ktorý Kasparovovi vzal titul. A neurobil to víťazstvom v divokej partii plnej kombinácií. Urobil to tým, že Kasparovovi prakticky nedovolil hrať jeho obľúbený šach.

Kramnik bol zároveň jedným z mála hráčov, ktorí dokázali poraziť Kasparova v zápase o titul bez jedinej prehry. Kasparov bol pred zápasom výrazným favoritom a jeho prehra predstavovala obrovský šok pre šachový svet. FIDE tento zápas dodnes označuje za Kramnikov pamätný súboj, v ktorom zosadil dovtedy dominantného šampióna.

Zaujímavá bola aj jeho cesta k absolútnemu svetovému titulu. V rokoch 2000 až 2006 bol klasickým majstrom sveta v období, keď existoval paralelný FIDE šampión. Až víťazstvo nad Topalovom v roku 2006 znamenalo, že po dlhom rozdelení už neexistovali dvaja konkurenční majstri sveta. Kramnik tak nebol iba ďalším šampiónom v poradí. Bol mužom, ktorý pomohol svetovému šachu znovu vytvoriť jednotnú korunu.

Kramnik mal pritom pozoruhodne dlhú kariéru. Ešte v roku 2013, keď už mal 38 rokov, dokázal skončiť v turnaji kandidátov na delenej prvej priečke s o viac než desať rokov mladším Magnusom Carlsenom. Klasický šach definitívne ukončil až v januári 2019. Aj potom však zostal pri šachu a príležitostne sa objavoval v rapidových a bleskových súťažiach.

Kramnik je tiež zaujímavý tým, ako sa jeho pohľad na šach menil. Počas kariéry patril medzi hráčov, ktorí dokázali stráviť obrovské množstvo času prípravou. Sám neskôr uvádzal, že pravidelne prezerá tisíce partií, aby mu neušli nové myšlienky a trendy. Zároveň upozorňoval, že hráč, ktorý chce dosiahnuť veľké výsledky v klasickom šachu, by nemal príliš veľa hrať rapid a bleskový šach, pretože si môže odnaučiť dlhodobú koncentráciu potrebnú pri vážnych partiách.

A práve tým je Kramnik zaujímavý aj dnes. Nebol najväčším šachovým showmanom. Nemal Fischerovu legendu, Talovu extravaganciu ani Kasparovovu výbušnosť. Jeho sila bola oveľa subtílnejšia.

Keď Karpov vyhrával, súper často cítil, ako sa okolo neho zatvára slučka. Keď Kasparov vyhrával, súper cítil, že naňho prichádza búrka. Keď Kramnik vyhrával, súper často ani nevedel, **kedy sa vlastne dostal do prehranej pozície.**

A možno práve preto bol ideálnym mužom na ukončenie Kasparovovej éry.

Kasparov bol najväčšou búrkou šachu svojej generácie. Kramník ho neporazil tým, že vytvoril väčšiu búrku. Jednoducho zatvoril okná.

Viswanathan Anand

Viswanathan Anand patrí medzi najvýznamnejších šachistov svojej generácie a zároveň medzi ľuďmi, ktorí zmenili geografiu svetového šachu. Pred ním bolo úplne bežné, že majstri sveta pochádzali zo Sovietskeho zväzu, Ruska alebo v prípade Fischera zo Spojených štátov. Anand však ukázal, že ďalšia veľká šachová veľmoc môže vyrásť aj v Indii. Nebol pritom iba prvým veľkým indickým šachistom. Bol jedným z najuniverzálnejších hráčov svojej éry, dokázal vyhrávať v klasickom, rapidovom aj bleskovom šachu a stal sa majstrom sveta v troch rôznych formátoch – v roku 2000 v knockoutovom šampionáte FIDE, v roku 2007 v turnaji a následne v klasických zápasoch proti Kramnikovi, Topalovovi a Gelfandovi. FIDE ho uvádza ako prvého indického veľmajstra a päťnásobného majstra sveta.

Osobný život

Viswanathan Anand sa narodil 11. decembra 1969 v meste Mayiladuthurai v indickom štáte Tamilnádu. Vyrastal však predovšetkým v Madrase, dnešnom Chennai. Šach sa naučil približne vo veku šiestich rokov a prvou učiteľkou mu bola jeho matka Susheela, ktorá mala k šachu blízko. Rodina neskôr určitý čas žila na Filipínach, kde Anand pokračoval v šachovom raste. Už od detstva bolo na ňom pozoruhodné najmä tempo, akým dokázal premýšľať. Anand vedel nachádzať šachové riešenia mimoriadne rýchlo a práve preto dostal v mladosti prezývku „**Lightning Kid**“ – **Bleskový chlapec**.

Anandova cesta bola pritom pozoruhodná aj preto, že nevyrastal v krajine s tradíciou porovnateľnou so Sovietskym zväzom. Keď začínal, India ešte nebola dnešnou šachovou veľmocou, v ktorej vyrastajú tisíce mimoriadne silných mladých hráčov. Anand bol jedným z prvých, ktorí ukázali, čo môže indický talent v šachu dosiahnuť. V roku 1984 sa stal medzinárodným majstrom a v roku 1985, ako pätnásťročný, vyhral ázijský juniorský šampionát. V roku 1987 získal titul juniorského majstra sveta a stal sa prvým Ázijcom, ktorý tento titul získal. O rok neskôr, v roku 1988, sa stal **prvým veľmajstrom v histórii Indie**.

Jeho postup bol mimoriadne rýchly. India dostala mladého šachového hrdinu, ktorý začal získavať úspechy aj proti najväčším menám svetového šachu. Jeden z jeho prvých veľkých medzinárodných triumfov prišiel v roku 1991 v Reggio Emilia, kde skončil pred bývalými majstrami sveta Garrym Kasparovom a Anatolijom Karpovom. Pre Anandovu reputáciu to bol obrovský moment: už nebol iba „najlepším šachistom z Indie“. Začínal patriť medzi najlepších šachistov na svete.

Jeho prezývka „Lightning Kid“ pritom nebola iba marketingovým označením. Anand bol skutočne známy neuveriteľnou rýchlosťou hry. Dokázal robiť kvalitné rozhodnutia v čase, keď súper ešte len začínal počítať varianty. Táto vlastnosť bola obrovskou výhodou najmä v rapid šachu, ale prenášala sa aj do klasických partíí. Anand však nebol iba rýchly. Práve kombinácia rýchlosti, intuície a presného výpočtu z neho urobila jedného z najťažších súperov svojej generácie.

V osobnom vystupovaní bol pritom úplným opakom niektorých svojich veľkých predchodcov. Fischer bol uzavretý a konfliktný, Kasparov výbušný a politicky veľmi aktívny, Tal extravagantný. Anand pôsobil pokojne, skromne a priateľsky. Aj preto sa stal v Indii obrovskou osobnosťou bez toho, aby si musel vytvárať legendu prostredníctvom konfliktov.

Práve jeho popularita mala následne obrovský význam. Anand nebol iba človekom, ktorý získal titul majstra sveta. Bol dôkazom pre milióny indických detí, že šach môže byť cestou až na samotný vrchol. Jeho úspech sa stal jedným z hlavných impulzov šachového boomu v Indii. Dnes je India jednou z najväčších šachových veľmocí sveta a Anand je v tomto príbehu prirodzeným začiatkom.

Najväčší úspech

Anandova cesta k titulu bola dlhšia a komplikovanejšia než pri Kramnikovi. Už v roku 1995 sa dostal k zápasu o majstra sveta, keď vyzval Garryho Kasparova. Ich súboj sa odohral na vrchole World Trade Center v New Yorku a Anand začal neuveriteľne – po prvých ôsmich partiách viedol 3:2 pri šiestich remízach. Vyzeralo to, že svetový šampión sa môže ocitnúť v obrovských problémoch.

Kasparov však dokázal zápas otočiť. Anand následne prehral päť zo siedmich ďalších partií a zápas skončil víťazstvom Kasparova 10½:7½. Pre Ananda to bola bolestivá skúsenosť, ale zároveň dôležitá škola. O päť rokov neskôr sa k svetovému titulu vrátil.

V roku 2000 sa v Teheráne a následne v New Delhi konal turnaj o titul majstra sveta FIDE v knockoutovom formáte. Anand bol nasadenou jednotkou a svoju pozíciu favorita potvrdil. Vyhrál sedem zápasov za sebou a vo finále porazil Alexeja Širova presvedčivo 3½:½. Stal sa tak **majstrom sveta FIDE**.

Tento titul však stále neznamenal, že Anand je jediným majstrom sveta. Svetový šach bol vtedy rozdelený. Klasický titul držal Kasparov, ktorý v roku 2000 prehrál s Vladimirom Kramnikom, zatiaľ čo Anand získal titul v systéme FIDE. Anand preto ešte stále potreboval dosiahnuť niečo väčšie.

A to prišlo v roku 2007.

Majstrovstvá sveta sa tentoraz rozhodovali v úplne nezvyčajnom formáte. V Mexico City hralo o titul osem hráčov systémom každý s každým dvakrát. Medzi nimi bol aj úradujúci klasický majster sveta Vladimir Kramnik. Anand však turnaj zvládol fantasticky. Získal deväť bodov zo štrnástich partií, vyhral štyri partie, desať remizoval a **ani raz neprehral**. Stal sa tak nesporným majstrom sveta.

Tým sa začala Anandova najväčšia éra.

V roku 2008 prišla obhajoba proti mužovi, ktorého Anand dobre poznal – Vladimirovi Kramnikovi. Kramnik bol človek, ktorý porazil Kasparova a v roku 2006 zjednotil svetový titul. Anand však zápas v Bonne zvládol mimoriadne presvedčivo a vyhral 6½:4½.

O dva roky neskôr čakal Ananda ďalší veľmi nebezpečný súper – Veselin Topalov. Zápas sa odohral v Sofii, teda v Topalovovej domovine. Anand zvíťazil 6½:5½ a titul si udržal. V roku 2012 nasledoval zápas proti Borisovi Gelfandovi. Ten skončil po dvanástich klasických partiách 6:6 a o majstrovi sveta rozhodol rapidový tajbrejk. Anand ho zvládol a titul obhájil.

Anand sa tak stal **päťnásobným majstrom sveta**. A ešte pozoruhodnejšie je, že jeho päť titulov nevzniklo jednoduchým opakovaním rovnakého úspechu. Vyhral svetový šampionát v troch úplne odlišných formátoch: knockoutovým systémom, turnajom a klasickými zápasmi. To je mimoriadne unikátna súčasť jeho odkazu.

Jeho vládu však nakoniec ukončil muž, ktorý mal predstavovať novú generáciu.

V roku 2013 sa Anand stretol s Magnusom Carlsenom. Zápas sa konal priamo v Chennai, teda v Anandovom domovskom meste. Symbolika bola nádherná: jeden z najväčších šachistov Ázie bránil titul pred mladým Nórom, ktorý bol v tom čase svetovou jednotkou.

Anand však už mal 43 rokov, zatiaľ čo Carlsen mal iba 22. Mladší hráč vyhral 6½:3½ a stal sa majstrom sveta. Anand sa pokúsil titul získať späť v roku 2014, keď vyhral turnaj kandidátov a opäť sa kvalifikoval do zápasu s Carlsenom. Ani druhý pokus však nevyšiel. Carlsen vyhral 6½:4½.

Napriek tomu je nesprávne vnímať Anandovu kariéru cez jej záver. Keď prehral s Carlsenom, nebol to starnúci šampión, ktorý už nedokázal konkurovať mladým hráčom. Ešte pred zápasom v roku 2013 patril medzi absolútnu svetovú špičku a jeho schopnosť vrátiť sa do turnaja kandidátov po prvej prehre s Carlsenom bola sama osebe pozoruhodná.

Štýl hry

Anandov štýl je veľmi ťažké zhrnúť jediným slovom. A práve v tom spočívala jeho sila.

Na začiatku kariéry bol známy predovšetkým svojou rýchlosťou a taktickou brilantnosťou. Vedel veľmi rýchlo vypočítať komplikované varianty a často pôsobil, akoby videl riešenie skôr než jeho súper. Neskôr však svoj štýl výrazne rozšíril. Anand sa stal mimoriadne univerzálnym hráčom schopným hrať pozične, takticky, strategicky aj veľmi dynamicky.

To bolo dôležité najmä v jeho zápasoch o titul. Keby zostal iba „Lightning Kid“, ktorý sa spolieha na rýchlosť a taktiku, pravdepodobne by nedokázal vydržať tak dlho na absolútnom vrchole. Anand sa však neustále prispôboval.

Sám šachový svet si začal všímať, že Anand dokáže meniť štýl podľa súpera. Proti jednému hráčovi mohol hrať ostré otvorenie a vytvoriť komplikovanú pozíciu, proti inému zvoliť strategickú cestu. Jeho šach bol v tomto zmysle veľmi moderný: nebol otrokom jedného štýlu.

Obrovskou súčasťou jeho úspechu bola príprava. Anand bol jedným z prvých majstrov sveta, ktorí naplno využili moderné počítačové databázy a tímovú prípravu. V zápasoch o titul dokázal prinášať novinky v otvorených, ktoré boli pripravené veľmi hlboko. Jeho rýchlosť mu potom umožňovala tieto pripravené pozície hrať bez toho, aby na šachovnici spotreboval príliš veľa času.

Fascinujúce je, že práve človek známy svojou rýchlosťou sa dokázal stať aj majstrom dlhých a strategických zápasov. Anand sa teda postupne vyvíjal od mladého taktického génia k úplnému šachovému profesionálovi.

Jeho štýl bol navyše mimoriadne vhodný pre rapid šach. Anand získal titul majstra sveta v rapid šachu a patril medzi najlepších hráčov sveta aj v kratších časových kontrolách. Jeho rýchlosť nebola povrchná. Dokázal premýšľať rýchlo preto, že mal pozície neuveriteľne dobre zautomatizované a zároveň dokázal veľmi rýchlo rozpoznať taktické vzory.

Práve preto sa naňho hodí trochu iné prirovnanie než na Karpova alebo Kasparova.

Karpov bol **škrtič**, Kasparov **útočník** a Kramník **stavitel' pevností**. Anand bol skôr **šermiar** – rýchly, presný a schopný okamžite zmeniť smer útoku.

Koho inšpiroval

Anandov vplyv na indický šach je obrovský. Ak chceme nájsť jedného človeka, ktorý najviac prispel k tomu, že sa India stala šachovou veľmocou, Anand je prirodzeným kandidátom.

Pred jeho érou bolo v Indii len veľmi málo veľmajstrov. Po nej sa začala objavovať celá generácia mladých hráčov. Anand ukázal, že cesta z Indie na úplný vrchol svetového šachu je možná. Dnešná indická šachová sila – vrátane množstva mladých veľmajstrov a mimoriadnych talentov – vyrastala aj vďaka tomu, že Anand svojím úspechom vytvoril vzor, ktorý bolo možné nasledovať.

Jeho význam preto presahuje počet získaných titulov. Keby Anand vyhral päť majstrovstiev sveta a nikto by po ňom v Indii nevyrástol, bol by jednoducho veľkým jednotlivcom. Lenže po Anandovi prišla celá generácia. India sa postupne stala jednou z najväčších šachových mocností a Anand sa stal jej prvým veľkým symbolom.

Jeho odkaz však siaha aj za hranice Indie. Mladší hráči oceňovali jeho univerzálnosť, prácu s otvoreniami a schopnosť kombinovať rýchlosť s presnosťou. Kramnik ho rešpektoval ako mimoriadne profesionálneho súpera a Carlsen, ktorý ho nakoniec pripravil o titul, vyrastal v generácii, pre ktorú bol Anand jedným z najväčších šampiónov.

Je trochu symbolické, že Anand sa stal mostom medzi dvoma obdobiami. Karpov, Kasparov a Kramnik vyrástli zo sovietskej šachovej tradície. Anand ju prebral, ale už ju preniesol do celkom iného sveta. Jeho tím pracoval s počítačmi, šach sa stal globálnym športom a najlepší hráči už neprichádzali iba z jednej krajiny či jedného systému.

Anand bol teda nielen majstrom sveta. Bol **prvým veľkým majstrom sveta globálneho šachu**.

Zaujímavosti

Jednou z najkrajších vecí na Anandovej kariére je jeho neuveriteľná dĺžka. Na svetovej špičke sa objavil už koncom 80. rokov a ešte v roku 2013, keď prehral s Carlsenom, bol stále schopný hrať o titul. Jeho vrcholné obdobie teda trvalo celé desaťročia.

Anand sa tiež stal prvým indickým veľmajstrom v roku 1988. To je dnes možno ľahké prehliadnuť, pretože India má desiatky veľmajstrov a patrí medzi šachové veľmoci. V čase, keď tento titul získal Anand, však išlo o historický prelom.

V roku 2006 sa Anand stal iba štvrtým hráčom v histórii, ktorý prekročil hranicu 2800 Elo. Pred ním to dokázali Garry Kasparov, Vladimir Kramnik a Veselin Topalov. V roku 2007 sa prvýkrát dostal na prvé miesto svetového ratingu a svoj vrcholný rating dosiahol na hodnotu 2817 v roku 2011.

Anand je tiež jedným z mála majstrov sveta, ktorí dokázali vyhrať titul v tak odlišných podmienkach. V roku 2000 vyhral knockoutový turnaj FIDE, v roku 2007 veľký turnaj ôsmich hráčov a potom obhajoval titul v klasických zápasoch. To znamená, že dokázal byť najlepší nielen v jednom konkrétnom type súťaže, ale v prakticky každom formáte, ktorý sa v jeho ére používal.

Jeho zápas s Kramnikom v roku 2008 je navyše krásnym uzavretím jednej kapitoly. Kramnik bol muž, ktorý porazil Kasparova a prevzal od neho klasický titul. Anand potom porazil Kramnika a stal sa jeho nástupcom. A o päť rokov neskôr Anand prehral s Carlsenom. V priebehu trinástich rokov tak jeho príbeh prepoil tri generácie svetových šachistov.

Anandov význam však nie je iba historický. Aj vo vyššom veku zostal aktívny a konkurencieschopný. V roku 2022 bol zvolený za podpredsedu FIDE, takže po desaťročiach strávených pred šachovnicou začal pôsobiť aj pri riadení svetového šachu.

A práve Anandov príbeh má v chronológii tejto knihy zvláštnu symboliku. Steinitz vytvoril základy moderného pozičného šachu. Lasker doň vniesol psychológiu. Capablanca ukázal krásu jednoduchosti. Alechin priniesol dynamiku a obrovskú prípravu. Botvinnik vytvoril vedeckú šachovú školu. Tal ukázal silu útoku. Petrosian obrany. Spassky univerzálnosť. Fischer individualizmus. Karpov kontrolu. Kasparov dynamiku modernej prípravy. Kramnik dokázal poraziť Kasparova jeho vlastným odmietnutím jeho hry.

Anand potom ukázal, že celý tento šachový odkaz už nepatrí jednej krajine, jednému kontinentu ani jednej škole.

Šach sa stal globálnym.

A jeho prvým veľkým majstrom sveta z tejto novej éry bol muž z Indie, ktorého ako dieťa naučila hrať jeho matka.

Hovorili mu Lightning Kid. Nakoniec z neho vyrástol Tiger z Madrasu.

Magnus Carlsen

Osobný život

Magnus Carlsen sa narodil 30. novembra 1990 v nórskom Tønsbergu ako Sven Magnus Øen Carlsen. Vyrastal v početnej rodine spolu s tromi sestrami, pričom jeho rodičia Henrik a Sigrun Carlsenovci sa deťom venovali veľmi intenzívne. Otec bol inžinier a rodina sa kvôli jeho práci viackrát sťahovala. Magnus už ako malé dieťa prejavoval mimoriadnu pamäť a schopnosť riešiť zložité logické úlohy. Šach však spočiatku vôbec nebol jeho najväčším záujmom. Naučil sa ho hrať približne v piatich rokoch, ale vážnejšie sa mu začal venovať až okolo ôsmich rokov. Práve kombinácia obrovskej pamäti, logického myslenia a schopnosti sústrediť sa na jednu úlohu z neho postupne urobila jeden z najväčších talentov, aké sa v šachu objavili.

Veľký význam v jeho rozvoji mal nórsky veľmajster Simen Agdestein, ktorý sa stal jeho trénerom. Carlsen veľmi rýchlo začal získavať skúsenosti na medzinárodných turnajoch a už v trinástich rokoch sa stal veľmajstrom. V roku 2004 na turnaji v Reykjavíku porazil v rapid šachu bývalého majstra sveta Anatolija Karpova a v nasledujúcom kole sa stretol s Garrym Kasparovom. Kasparov síce zápas vyhral, ale Carlsen dokázal jednu partiu remizovať a v druhej mal dokonca veľmi blízko k víťazstvu. Pre svet šachu to bol mimoriadny signál: objavil sa trinásťročný Nór, ktorý sa dokázal postaviť legendám prakticky bez rešpektu.

Carlsen zároveň nebol typickým šachovým génom, ktorý by celý život žil iba pri šachovnici. Mal rád šport, predovšetkým futbal, a často pôsobil omnoho uvoľnenejšie než generácie šachistov pred ním. Už počas mladosti bolo zrejmé, že má k šachu zvláštny vzťah: dokázal pri ňom tráviť obrovské množstvo času, ale zároveň ho nevnímal ako akademickú disciplínu. Pre Carlsena bol šach predovšetkým súťažou, v ktorej treba súpera poraziť. Práve tento športový prístup sa neskôr stal jednou z jeho najvýraznejších charakteristík.

Na rozdiel od mnohých veľkých šachistov minulosti sa navyše dokázal veľmi dobre prispôbiť novému svetu internetu. Kým starší majstri budovali svoju povest' najmä prostredníctvom turnajov a kníh, Carlsen sa stal globálnou celebritou aj vďaka online šachu, rýchlym partiám a neskôr streamovaniu a veľkým internetovým súťažiam. Vďaka tomu sa stal jednou z osobností, ktoré pomohli dostať šach k úplne novej generácii hráčov.

Najväčší úspech

Carlsenov vzostup bol mimoriadne rýchly. Už v tínedžerskom veku sa dostal medzi svetovú elitu a stal sa najmladším hráčom, ktorý prekročil hranicu ratingu 2800. V roku 2010 sa prvýkrát dostal na čelo svetového rebríčka FIDE. Od júla 2011 potom toto postavenie držal prakticky nepretržite a postupne sa stal hráčom, ktorý strávil na prvom mieste viac času než ktokoľvek okrem Kasparova.

Rozhodujúci okamih jeho kariéry prišiel v roku 2013. V turnaji kandidátov v Londýne bojoval o právo vyzvať vtedajšieho majstra sveta Viswanathana Ananda. Turnaj bol mimoriadne vyrovnaný a Carlsen skončil na rovnakom počte bodov ako Vladimir Kramnik, no lepšie pomocné hodnotenie rozhodlo v jeho prospech. Stal sa tak vyzývateľom a zároveň bolo jasné, že šachový svet čaká generačná výmena. Anand bol skúsený päťnásobný majster sveta, zatiaľ čo Carlsen mal iba 22 rokov.

Zápas v Chennai sa začal 9. novembra 2013 a mal byť súbojom medzi skúsenosťou a novou šachovou silou. Carlsen však Anandovi prakticky nedovolil využiť jeho obrovské skúsenosti. Zápas vyhral $6\frac{1}{2}$ – $3\frac{1}{2}$ a už desiatu partiu rozhodla o novom majstrovi sveta. Carlsen sa stal šestnástym nesporným majstrom sveta a vo veku 22 rokov patrilo medzi najmladších držiteľov najväčšieho titulu v dejinách šachu.

Ešte pozoruhodnejšie však bolo, že jeho titul nebol krátkodobým výsledkom jedného vydareného turnaja. V roku 2014 sa Anand kvalifikoval na ďalší zápas a dostal príležitosť pokúsiť sa o odvetu. Carlsen ho však v Soči porazil $6\frac{1}{2}$ – $4\frac{1}{2}$. Potom prišli tri ďalšie obhajoby. V roku 2016 v New Yorku čelil Sergejovi Karjakinovi. Zápas skončil po dvanástich klasických partiách 6–6 a rozhodovali rapidové rozstrely, v ktorých Carlsen zvíťazil 3–1. V roku 2018 v Londýne nastúpil proti Fabianovi Caruanovi. Aj tentoraz skončilo dvanásť klasických partí remízou, no Carlsen následne vyhral všetky tri rapidové partie a titul si udržal.

Jeho posledná obhajoba bola zároveň jednou z najdominantnejších. V roku 2021 v Dubaji nastúpil proti Ianovi Nepomniachtchimu. Po prvých piatich partiách bol zápas stále vyrovnaný, no šiesta partia sa zapísala do dejín. Trvala 136 ťahov a takmer osem hodín, pričom Carlsen ju nakoniec vyhral. Bola to najdlhšia partia v histórii zápasov o titul majstra sveta. Práve v nej sa mimoriadne prejavila jeho schopnosť hrať pozície, ktoré by väčšina šachistov už dávno považovala za remízové, a napriek tomu v nich celé hodiny hľadať spôsob, ako súpera zlomiť.

Po šiestej partii sa zápas začal postupne lámať. Carlsen vyhral aj ôsmu, deviatu a jedenástu partiu a napokon zvíťazil $7\frac{1}{2}$ – $3\frac{1}{2}$. Bol to jeho piaty úspešný zápas o titul.

Práve potom však prišlo jedno z najzaujímavejších rozhodnutí jeho kariéry. Carlsen oznámil, že v roku 2023 nebude svoj titul obhajovať. Nešlo o koniec kariéry, ale o rozhodnutie, že už nemá dostatočnú motiváciu absolvovať ďalší dlhý zápas o klasický titul. FIDE preto v roku 2023 usporiadala zápas medzi Ianom Nepomniachtchim a Dingom Lirenem, ktorý Carlsen odmietol. Ding sa stal novým majstrom sveta. Carlsen teda o titul neprišiel na šachovnici – jednoducho sa rozhodol, že on už nebude bojovať.

Jeho odkaz je však oveľa väčší než samotných päť obhajob. Carlsen získal aj obrovské množstvo titulov v rapid a blitz šachu. V roku 2014 sa mu podarilo niečo mimoriadne: súčasne držal titul klasického, rapidového aj bleskového majstra sveta. FIDE označuje tento úspech za „triple crown“ a Carlsen ho dokázal zopakovať aj neskôr.

A potom je tu rating. Jeho maximálny klasický rating dosiahol hodnotu **2882**, čo zostáva najvyšším ratingom, aký kedy dosiahol človek v klasickom šachu. V rokoch 2018 až 2020 navyše odohral 125 klasických partíí bez jedinej prehry – 42 vyhral a 83 remizoval. To je ďalší z rekordov, ktoré ukazujú, aká výnimočná bola jeho dlhodobá stabilita.

Štýl hry

Carlsenov štýl je ťažké zaradiť do jednej škatule. Nie je čisto pozičným hráčom ako Karpov, nie je taktickým útočníkom ako Tal a nie je ani špecialistom na otváranie ako niektorí moderní veľmajstri. Práve jeho univerzálnosť je jednou z najväčších zbraní. Dokáže hrať prakticky všetky typy pozícií a počas jednej partie môže niekoľkokrát zmeniť charakter hry.

Jeho najväčšia sila spočíva v schopnosti nájsť malé nedokonalosti v pozícii a postupne ich zväčšovať. Tam, kde iní hráči vidia úplne rovnú pozíciu, Carlsen často vidí množstvo drobných rozhodnutí, ktoré môžu vytvoriť tlak. Neponáhľal sa. Vymení jednu figúru, zlepši postavenie druhej, získa o niečo lepšieho strelca, vytvorí slabého pešiaka a čaká. Súper pritom často nevie, v ktorom momente sa jeho „remízová“ pozícia začala meniť na prehratú.

Preto sa o ňom niekedy hovorilo, že je „**vylepšený Karpov**“. FIDE uvádza práve jeho schopnosť „vyžmýkať vodu z kameňa“, neuveriteľný pozičný cit a intuíciu ako typické znaky jeho hry. Carlsen však dokáže byť aj mimoriadne taktický. Ak sa pozícia otvorí, jeho výpočet variantov je dostatočne presný na to, aby okamžite využil príležitosť.

Veľmi silný je najmä v koncovkách. Dokáže vytvoriť výhodu aj z minimálne lepšej pozície a potom ju technicky premeniť na víťazstvo. To bolo mimoriadne dôležité v dobe počítačov, pretože moderné šachové motory dokážu veľmi presne odhaliť, či je určitá pozícia objektívne vyhratá alebo remízová. Carlsen však často nepotreboval dokazovať, že má veľkú objektívnu výhodu. Stačilo mu vytvoriť súperovi praktické problémy.

Jeho prístup k otvoreniam bol tiež trochu odlišný od toho, čo sa od špičkového veľmajstra očakáva. Carlsen samozrejme poznal teóriu neuveriteľne hlboko, ale často sa zámerne vyhýbal najostrejším a najviac analyzovaným variantom. Jeho cieľom nebolo vždy získať výhodu už v desiatom ťahu. Oveľa radšej dostal pozíciu, v ktorej síce počítač tvrdil, že je všetko približne rovné, ale súper musel ešte päť hodín robiť presné rozhodnutia.

Práve preto je veľmi ťažké porovnávať Carlsena s predchádzajúcimi majstrami sveta. Šach, ktorý hrá, už vzniká v prostredí počítačových databáz a extrémne presnej analýzy. Napriek tomu si zachoval niečo, čo pripomína starých majstrov: obrovský cit pre pozíciu a schopnosť pochopiť šach bez toho, aby všetko musel premeniť na konkrétny výpočet.

Carlsenova generácia vyrastala v úplne inom šachovom prostredí než generácie Karpova či Kasparova. Jeho najväčším odkazom preto nie je iba konkrétna technika hry, ale aj predstava o tom, ako môže vyzerat' moderný šachista. Ukázal, že svetový šampión nemusí pôsobiť ako uzavretý akademik, ktorý trávi život výlučne pri šachovnici. Môže hrať futbal, vystupovať v médiách, hrať online, robiť reklamy a zároveň byť najlepším šachistom planéty.

Obrovský vplyv mal na mladých hráčov z celého sveta. Jeho schopnosť vyhrávať z minimálnych výhod sa stala vzorom pre množstvo veľmajstrov a jeho partie sú dnes prirodzenou súčasťou štúdia modernej pozičnej hry. Veľmi dôležitý je aj jeho vplyv na popularitu rýchleho a online šachu. Carlsen dokázal, že špičkový veľmajster môže byť rovnako zaujímavý v klasickej štvorhodinovej partii ako v niekoľkokminútovom internetovom zápase.

Jeho význam možno prirovnáť k tomu, čo urobil Fischer o niekoľko desaťročí skôr, hoci úplne iným spôsobom. Fischer pomohol vytvoriť globálny záujem o šach ako o súboj jednotlivcov. Carlsen pomohol ukázať, že šach môže byť zároveň klasickým športom, internetovou zábavou a masovým fenoménom. K jeho popularite výrazne prispelo aj to, že dokázal hrať rýchly šach na absolútne špičkovej úrovni.

V roku 2023, už po odchode z klasického majstrovského trónu, napríklad vyhral tretí ročník Champions Chess Tour. FIDE uviedla, že sa stal prvým a vtedy jediným víťazom celej série od jej vzniku v roku 2021. Jeho kariéra teda rozhodne neskončila tým, že sa vzdal klasického titulu. Naďalej zostal jedným z najvýznamnejších hráčov svojej generácie a jeho meno je neoddeliteľne spojené s moderným online a rýchlym šachom.

Carlsenova kariéra je plná rekordov. Už samotný fakt, že sa stal veľmajstrom vo veku trinástich rokov, z neho urobil svetovú senzáciu. V trinástich navyše hral proti Karpovovi a Kasparovovi, teda proti dvom hráčom, ktorí v tom čase predstavovali dve úplne odlišné generácie svetového šachu.

Jeho rekordný rating **2882** je jedným z najznámejších čísel v histórii šachu. Rovnako pozoruhodná je jeho séria 125 klasických partii bez prehry. V období od júla 2018 do októbra 2020 prehral ani jedinú. Takáto stabilita je v šachu mimoriadne náročná, pretože aj najlepší hráč sveta môže jedinou nepresnosťou prehrať partiu s niekým výrazne slabším.

Carlsen sa zároveň stal jedným z najúspešnejších hráčov v histórii rýchleho šachu. Je päťnásobným majstrom sveta v rapid šachu a sedemnásobným majstrom sveta v blitz šachu, pričom jeho úspechy v týchto disciplínach pokračovali aj po tom, čo sa vzdal klasického titulu.

Veľmi symbolický je príbeh jeho zápasu s Nepomniachtchim v roku 2021. Šiesta partia trvala 136 ťahov a takmer osem hodín. Carlsen v nej nedostal obrovskú taktickú šancu, ktorá by rozhodla partiu okamžite. Namiesto toho postupne vytváral tlak, až sa z pozície, ktorá sa dlho javila ako vyrovnaná, stalo víťazstvo. Práve takáto partia možno najlepšie vysvetľuje, prečo sa Carlsen stal takým dominantným hráčom.

A potom je tu zvláštny paradox jeho kariéry. Carlsen získal titul majstra sveta, päťkrát ho úspešne obhájil, dosiahol najvyšší rating v histórii a vytvoril množstvo ďalších rekordov. Keď však mal možnosť pokračovať a bojovať o ďalší titul, jednoducho sa rozhodol, že už nechce. V roku 2023 preto šachový svet dostal nového majstra sveta bez toho, aby Carlsen prehral jediný klasický zápas o titul od roku 2013.

Magnus Carlsen je preto v dejinách šachu trochu výnimočným prípadom. Fischer bol génus, ktorý po dosiahnutí svojho cieľa takmer zmizol. Kasparov bol bojovník, ktorý chcel zostať na vrchole čo najdlhšie. Carlsen sa dostal na vrchol a potom si jednoducho vybral inú cestu. Klasický titul preňho prestal byť najdôležitejšou vecou, ale samotný šach ho neopustil.

Ak bol Capablanca **šachovým strojom**, Tal **čarodejníkom**, Karpov **boa constrictorom** a Kasparov **predátorom**, Carlsen je možno najlepším príkladom toho, kam sa môže dostať univerzálny šachista v ére počítačov. Nevyhráva vždy preto, že nájde jeden geniálny ťah. Často vyhrá preto, že dokáže hrať trochu lepšie než súper prakticky všetko – od otvorenia cez strednú hru až po úplne poslednú koncovku.

A práve v tom je jeho veľkosť. **Carlsen nebol iba majstrom sveta svojej doby. Bol hráčom, ktorý ukázal, ako môže vyzerat' šachista budúcnosti.**

Gukesh Dommaraju

Osobný život

Dommaraju Gukesh, známy jednoducho ako **Gukesh D**, sa narodil 29. mája 2006 v Chennai v indickom štáte Tamilnádu. Jeho rodné mesto má v dejinách indického šachu mimoriadne významné miesto – práve Chennai bolo domovom Viswanathana Ananda, prvého indického majstra sveta. Gukesh však nepochádzal zo šachovej rodiny. Jeho matka Padma je mikrobiologička a otec Rajinikanth je lekár, špecialista na ušné, nosové a krčné ochorenia. Šach sa do jeho života dostal pomerne náhodne. Naučil sa ho v škole ako sedemročný a veľmi rýchlo sa ukázalo, že nejde iba o detský záujem, ale o mimoriadny talent.

Jeho rodičia si čoskoro uvedomili, že ak má Gukesh dostať šancu naplno rozvinúť svoje schopnosti, bude to vyžadovať obrovskú obeť celej rodiny. Otec dokonca opustil svoju lekársku prax, aby mohol syna sprevádzať na turnajoch. Gukesh zároveň prestal chodiť do klasickej školy a vzdelávanie prispôbil profesionálnemu šachu. Nebola to jednoduchá cesta. FIDE uvádza, že počas šestnástich mesiacov odohral **276 partíí na 30 turnajoch v 13 krajinách**, keď bojoval o svoje veľmajstrovské normy. Už vtedy bolo jasné, že jeho vývoj nebude obyčajným postupným napredovaním mladého talentu. Bol to takmer nepretržitý šprint smerom k svetovej špičke.

V roku 2015 získal titul FIDE Master po víťazstve v kategórii do deviatich rokov na ázijskom školskom šampionáte. O tri roky neskôr sa ako jedenásťročný stal medzinárodným majstrom. V januári 2019 potom získal titul veľmajstra vo veku **12 rokov, 7 mesiacov a 17 dní**. V tom čase bol druhým najmladším veľmajstrom v dejinách po Sergejovi Karjakinovi. Jeho rekord však nevydržal večne, pretože neskôr ho prekonalí ďalší mladí hráči. Samotný vek však nie je na jeho príbehu to najpozoruhodnejšie. Omnoho dôležitejšie je, ako rýchlo sa z detského talentu stal hráč schopný konkurovať absolútnej svetovej elite.

Gukesh je pritom osobnostne trochu iný než niektorí predchádzajúci mladí šachoví géniovia. Nepôsobí extravagantne ani konfliktným dojmom. Je skôr tichý, sústredený a mimoriadne vážny. Sám hovoril o tom, ako sa musel naučiť zvládať emócie po prehrách. Ako dieťa sa po neúspešnej partii dokázal veľmi rozrušiť, a preto začal venovať veľkú pozornosť psychickej príprave a meditácii. Práve schopnosť zachovať pokoj sa neskôr stala jednou z jeho najväčších zbraní.

Je to pozoruhodný detail, pretože Gukesh sa dostal na absolútny vrchol šachu v období, keď sú mentálna príprava, počítačová analýza a práca s obrovským množstvom informácií rovnako dôležité ako samotný talent. Nejde teda iba o mladíka, ktorý „vie dobre počítať“. Jeho cesta ukazuje novú generáciu indických šachistov, ktorá vyrástla v prostredí vytvorenom Anandovým úspechom.

Najväčší úspech

Gukesh začal na seba výraznejšie upozorňovať už pred dosiahnutím plnoletosti. V roku 2022 sa dostal cez rating **2700**, čím vstúpil medzi svetových superveľmajstrov. Na šachovej olympiáde v Chennai v tom istom roku odohral jednu z najpôsobivejších súťaží svojej mladej kariéry. Získal **9 bodov z 11 partii** a získal individuálne zlato. India však vtedy nezískala tímové zlato – družstvo India 2 skončilo tretie. Gukeshov výkon napriek tomu ukázal, že už ako šestnásťročný dokáže hrať na úrovni absolútnej svetovej špičky.

Rok 2023 bol ešte významnejší. V auguste prekonal hranicu ratingu 2750 a stal sa najmladším hráčom, ktorému sa to dovtedy podarilo. V septembri sa dostal do svetovej desiatky a predovšetkým prekonal Viswanathana Ananda ako **najvyššie hodnotený indický šachista**. Anand bol pritom na pozícii indickej jednotky viac než 37 rokov. Symbolika bola obrovská: hráč, ktorý pomohol vytvoriť indickú šachovú veľmoc, bol nahradený ďalšou generáciou. A táto nová generácia mala byť ešte väčšia.

Gukesh navyše skončil druhý v celoročnom FIDE Circuit 2023, čím si zabezpečil miesto v Turnaji kandidátov 2024. Tam sa už písala história.

Turnaj kandidátov v Toronte bol jeho prvou účasťou v tomto osemčlennom turnaji. Medzi súpermi mal hráčov ako Fabiano Caruana, Hikaru Nakamura, Ian Nepomniachtchi či jeho krajan Rameshbabu Praggnanandhaa. Gukesh však napriek svojmu veku pôsobil neuveriteľne pokojne. Po štrnástich kolách získal **9 bodov** a skončil sám na prvom mieste. Stal sa tak najmladším víťazom Turnaja kandidátov v histórii a zároveň najmladším hráčom, ktorý získal právo hrať zápas o titul majstra sveta. Mal iba 17 rokov.

Tým sa jeho príbeh spojil s príbehom ďalšieho veľikána, ktorého už poznáme z predchádzajúcej kapitoly. Gukesh mal vyzvať **Dinga Lirena**, ktorý získal titul v roku 2023 po víťazstve nad Ianom Nepomniachtchim. Zápas sa konal v Singapore v novembri a decembri 2024 a pozostával maximálne zo štrnástich klasických partii.

Začiatok však Gukeshovi vôbec nevyšiel. Prvú partiu prehral a Ding tak získal psychologickú výhodu. Mladý Ind však okamžite ukázal jednu zo svojich najdôležitejších vlastností: schopnosť zabudnúť na predchádzajúcu partiu. Tretia partia priniesla Gukeshovo víťazstvo a zápas sa začal meniť na veľmi vyrovnaný súboj.

Ding dokázal odpovedať a zápas sa neustále prelieval z jednej strany na druhú. Gukesh však v kritických okamihoch pôsobil mimoriadne pokojne. Pred poslednou, štrnástou partiou bol stav **6½–6½**. Kto vyhrá, stane sa majstrom sveta.

Dlhý čas vyzeralo, že partia smeruje k remíze a tým aj k rozhodujúcemu rapidovému rozstreľu. Potom však prišiel moment, ktorý sa stal jedným z najznámejších okamihov v novodobých dejinách šachu. Ding Liren na 55. ťahu urobil vážnu chybu. Gukesh ju okamžite rozpoznal a využil. O tri ťahy neskôr sa Ding vzdal.

Gukesh sa stal majstrom sveta.

Mal iba **18 rokov a šesť mesiacov**. Stal sa najmladším nesporným majstrom sveta v histórii. Predchádzajúci rekord držal Garry Kasparov, ktorý získal titul v roku 1985 vo veku 22 rokov. Rozdiel medzi nimi bol viac než štyri roky. Gukesh teda neposunul rekord o niekoľko mesiacov – posunul ho o celé roky.

K jeho víťazstvu navyše patrí krásny paradox. Gukesh nevyhral poslednú partiu geniálnou kombináciou, ktorá by sa okamžite zapísala do učebníc taktiky. Pozícia bola dlho objektívne remízová. Vyhral preto, že **pokračoval v hraní a vytváral tlak**. Ding nakoniec urobil chybu a Gukesh bol pripravený ju potrestať. Je to možno najlepší obraz jeho šachovej filozofie.

Gukesh tým získal titul ako druhý Ind v histórii po Anandovi. India tak dostala po dlhých rokoch druhého klasického majstra sveta. Ešte symbolickejšie bolo, že sa tak stalo práve v období, keď indická šachová generácia, ktorú Anand svojim úspechom inšpiroval, začala ovládať svetovú scénu.

A rok 2024 bol pre Gukेशa ešte neuveriteľnejší. Pred zápasom o titul odohral olympiádu v Budapešti na prvej šachovnici a získal **9 bodov z 10 partíí**. India vyhrala tímové zlato a Gukesh zároveň získal individuálne zlato. V priebehu jediného roka sa tak stal víťazom Turnaja kandidátov, olympijským šampiónom a napokon aj majstrom sveta.

Štýl hry

Gukeshov štýl je veľmi charakteristický pre šachovú generáciu, ktorá vyrástla v ére počítačov. Jeho najväčšou zbraňou je **výpočet variantov**. Dokáže veľmi hlboko analyzovať komplikované pozície a zároveň zostať pokojný v situáciách, v ktorých by sa iní hráči začali spoliehať na intuície alebo praktické skratky.

Jeho hry často pôsobia na prvý pohľad veľmi pokojne. Nehrá neustále na efektný útok a nesnaží sa za každú cenu vytvárať kombinácie. Keď však vznikne taktická možnosť, dokáže ju okamžite využiť. FIDE pri jeho hre zdôrazňuje práve mimoriadnu schopnosť kalkulácie, minimálny počet chýb, silné nervy a schopnosť udržať koncentráciu počas veľmi dlhých partíí.

Zaujímavé je, že Gukesh nepôsobí ako hráč, ktorý by sa snažil napodobňovať jeden konkrétny historický vzor. V jeho hre možno nájsť pozičné prvky, agresívne rozhodnutia aj veľmi konkrétnu počítačovú prípravu. Jeho šach je skôr výsledkom modernej syntézy. Dokáže hrať dynamicky, ale zároveň sa nebojí dlhých manévrov a koncoviek.

Obrovskou výhodou je aj jeho schopnosť **udržať koncentráciu**. V klasickom šachu môže partia trvať päť, šesť alebo aj viac hodín. Mladý hráč, ktorý má po štyroch hodinách stále rovnakú intenzitu výpočtu ako na začiatku, získava obrovskú praktickú výhodu. Práve toto bolo viditeľné aj v Singapore.

Gukesh pritom nemá Carlsenov štýl založený na neustálom „mučení“ súpera v zdanlivo jednoduchých pozíciách. Je bližší hráčom, ktorí chcú nájsť konkrétne riešenie a presne ho vypočítať. V tomto smere predstavuje jednu z najčistejších podôb novej generácie superveľmajstrov.

Veľmi zaujímavé bude sledovať, ako sa jeho štýl bude vyvíjať. V osemnástich rokoch ešte zďaleka nie je hotovým šachistom. Kasparov, Karpov, Anand aj Carlsen menili svoju hru počas desaťročí na vrchole. Gukesh má potenciálne pred sebou ešte niekoľko desaťročí svetovej špičky. To znamená, že jeho dnešný štýl môže byť iba prvou kapitolou.

Koho inšpiroval

Pri Gukeshovi je trochu predčasné hovoriť o tom, koho inšpiroval ako hotová historická postava. Jeho veľká kariéra sa totiž práve začala. Už teraz je však zrejmé, že jeho význam pre indický šach bude obrovský.

Viswanathan Anand bol človekom, ktorý ukázal, že Ind môže byť majstrom sveta. Gukesh je prvou veľkou hviezdou generácie, ktorá vyrástla **vdďaka tomu, že Anand tento príklad vytvoril**. A nie je sám. Praggnanandhaa, Arjun Erigaisi, Nihal Sarin, Rameshbabu Vaishali a ďalší mladí indickí hráči ukázali, že India už nie je krajinou s jedným šachovým géniom. Vytvorila celý systém špičkového šachu.

Práve Gukesh však tomuto systému dal v roku 2024 symbolický vrchol. Anand bol prvým Indom, ktorý získal titul. Gukesh bol druhým. A získal ho vo veku, keď Anand ešte len začínal svoju cestu medzi svetovou elitu.

Jeho úspech môže navyše ovplyvniť šach ďaleko za hranicami Indie. Dnešné deti vyrastajúce pri online šachovniach už nepotrebujú čakať na turnaj alebo šachový klub, aby mohli sledovať svetových hráčov. Gukeshov zápas proti Dingovi sledovali milióny ľudí a jeho víťazstvo sa stalo významnou športovou udalosťou v Indii.

Jeho príbeh môže byť preto pre ďalšiu generáciu podobný tomu, akým bol Anandov príbeh pre Gukेशa. Anand ukázal indickým deťom, že majstrom sveta sa môže stať človek z Chennai. Gukesh teraz ukazuje, že človek z tejto novej generácie môže byť majstrom sveta **už v osemnástich**.

A možno najdôležitejšie je, že Gukesh ešte stále nie je na konci svojej cesty. Pri Fischerovi, Talovi, Kasparovovi či Carlsenovi môžeme spätne hovoriť o celej kariére. Pri Gukeshovi zatiaľ poznáme iba jej začiatok. To robí jeho príbeh ešte zaujímavejším.

Zaujímavosti

Gukesh sa stal veľmajstrom vo veku 12 rokov, 7 mesiacov a 17 dní. V tom čase bol druhým najmladším veľmajstrom v dejinách. Jeho cesta k titulu však nebola založená na niekoľkých geniálnych turnajoch. V šesnástich mesiacoch odohral stovky partií a cestoval po množstve medzinárodných turnajov, aby získal potrebné normy.

V roku 2022 získal na olympiáde 9/11. V roku 2024 potom na olympiáde dosiahol ešte neuveriteľnejších **9/10** a pomohol Indii k historickému tímovému zlatu. Prakticky celý rok 2024 sa tak niesol v znamení jeho výnimočných výsledkov.

Ďalšou pozoruhodnosťou je jeho vek pri získaní titulu. Keď 12. decembra 2024 porazil Dinga Lirena, mal **18 rokov, 6 mesiacov a 14 dní**. Stal sa najmladším nesporným majstrom sveta a prekonal rekord Garryho Kasparova.

Zaujímavý je aj samotný priebeh poslednej partie. Gukesh prehrával v zápase 0–1, potom sa však dokázal vrátiť. V poslednej partii mal čierne figúry a dlhý čas to vyzeralo na remízu. Keď Ding urobil chybu, Gukesh okamžite pochopil, že pozícia sa zmenila. Po víťazstve sa ešte pred úplným uvedením si toho, čo sa stalo, rozplakal. Sám označil tento okamih za pravdepodobne najlepší moment svojho života.

Gukeshov úspech má aj krásny symbolický rozmer. **Jeho predchodca na indickom šachovom tróne bol Viswanathan Anand.** Gukesh ho v roku 2023 najprv prekonal v ratingu a stal sa indickou jednotkou, čím ukončil Anandovo viac než 37 rokov trvajúce prvenstvo. O rok neskôr získal titul majstra sveta.

A ešte jedna vec je na jeho príbehu mimoriadne zaujímavá. Gukesh získal titul v čase, keď mal iba 18 rokov, ale zároveň nepôsobil ako mladík, ktorý sa na šachovnici spolieha na odvážnosť. Jeho najvýraznejšou vlastnosťou bola práve **trpezlivosť a pokoj**. Po prehrách sa dokázal vrátiť, v dlhých partiách nestrácal koncentráciu a v rozhodujúcich okamihoch dokázal zostať sústredený.

Garry Kasparov kedysi získal titul ako 22-ročný a stal sa symbolom nastupujúcej generácie. Magnus Carlsen ho získal v 22 rokoch a vytvoril jednu z najdominantnejších kariér v dejinách. Gukesh prišiel ešte mladší – a prišiel do sveta, v ktorom už vyrastali celé generácie mladých hráčov s počítačmi, databázami a online šachom.

Preto je ešte skoro povedať, kam až jeho cesta povedie.

Gukesh ešte nie je legendou, ktorá sa pozerá späť na svoju kariéru. Je legendou, ktorá ju práve začína písať.

Ding Liren

Osobný život

Ding Liren sa narodil 24. októbra 1992 v čínskom meste Wenzhou v provincii Če-t'iang. Wenzhou má v čínskom šachu výnimočné postavenie a už v mladom veku sa ukázalo, že Ding bude patriť k najväčším talentom, ktoré toto mesto vychovalo. K šachu ho priviedla jeho matka, keď mal iba štyri roky. Veľmi skoro začal pracovať s trénerom Chenom Lixingom, ktorý viedol aj neskoršiu majsterku sveta Zhu Chen. Dingov talent sa prejavil už v detstve: na majstrovstvách sveta mládeže do desať rokov v roku 2003 a do dvanásť rokov v roku 2004 skončil na delenej prvej priečke, hoci v oboch prípadoch prehral pomocné hodnotenie.

Ding vyrastal v období, keď sa čínsky šach začínal postupne meniť z okrajovej disciplíny na významnú súčasť športového života krajiny. Jeho generácia mala pritom k dispozícii oveľa lepšie podmienky než starší čínski hráči. Čína už mala kvalitný systém trénerov, mládežníckych súťaží a reprezentácie a Ding sa stal jedným z jeho najvýraznejších produktov.

V roku 2009, keď mal iba šesťnásť rokov, získal titul **čínskeho majstra** a stal sa najmladším hráčom, ktorý túto súťaž vyhral. Ešte v tom istom roku získal veľmajstrovský titul. Neskôr sa čínskym majstrom stal ešte dvakrát, v rokoch 2011 a 2012. Jeho rast však nebol založený na jednorazovom úspechu. Postupne sa presúval zo svetovej juniorskej špičky do absolútnej elity. V roku 2015 už prenikol do svetovej desiatky a v roku 2018 prekročil rating 2800 ako prvý Číňan v histórii.

Ding pritom pôsobil úplne inak než niektorí jeho extravagantnejší kolegovia. Bol známy ako skôr tichý, skromný a nenápadný človek. FIDE ho opisuje ako mimoriadne skromného a pokojného mimo šachovnice, zatiaľ čo pri hre dokázal byť mimoriadne tvrdým súperom. Tento kontrast sa stal jednou z jeho charakteristických črt.

Jeho osobný život však nebol úplne jednoduchý. Ding venoval šachu obrovskú časť svojho života a sám po zisku titulu majstra sveta hovoril o tom, že niekedy mal pocit, akoby bol na šachu závislý. Keď nemal turnaje, bolo preňho ťažké nájsť inú činnosť, ktorá by mu prinášala rovnaký pocit naplnenia. V rozhovore po majstrovstvách sveta povedal, že šach bol počas jeho života prakticky neustálou súčasťou jeho každodennosti.

Práve táto intenzita však mala aj svoju cenu. V neskoršom období pred ziskom titulu sa u Dinga objavili problémy s formou a psychickou pohodou. Človek, ktorý bol roky jedným z najstabilnejších hráčov sveta, sa začal výsledkovo prepadať. A tak jeho cesta k titulu nebola jednoduchým príbehom neustáleho vzostupu. Skôr pripomínala príbeh hráča, ktorý sa dostal na vrchol, takmer z neho spadol a potom sa ešte raz dokázal vrátiť.

Najväčší úspech

Dingova cesta k svetovému titulu sa začala dávno predtým, než vôbec dostal možnosť hrať zápas o korunu. Už v roku 2017 sa stal prvým čínskym hráčom, ktorý sa prebojoval do finále Svetového pohára. V roku 2019 tento úspech zopakoval. Dvakrát za sebou sa tak dostal medzi dvoch najlepších hráčov celej súťaže. V roku 2018 navyše prekročil rating 2800, čím sa zaradil do veľmi malej skupiny hráčov, ktorí túto hranicu v histórii prekročili.

Najväčším dôkazom jeho mimoriadnej kvality však bola séria, ktorú vytvoril medzi rokmi 2017 a 2018. Ding odohral **100 klasických partíí bez jedinej prehry**. Takáto séria je v šachu takmer neuveriteľná. Nešlo o stovku partíí proti slabším súperom – Ding sa pravidelne stretával s najlepšími hráčmi sveta. Jeho sériu napokon ukončil až Magnus Carlsen v roku 2019.

Týchto sto partíí vytvorilo Dinga ako jedného z najťažšie poraziteľných hráčov svojej generácie. Nebol vždy najlepší v turnajoch, ale bol mimoriadne stabilný. Keď sa proti nemu súper pokúsil vytvoriť veľký tlak, Ding dokázal často najst' obranu. A keď sa súper dopustil chyby, vedel ju využiť.

Prvú účasť v Turnaji kandidátov absolvoval v roku 2018. Zo štrnástich partíí vtedy **trinásť remizoval a jednu vyhral**. Na jednej strane to vyzeralo ako dôkaz jeho neuveriteľnej odolnosti, na druhej strane to zároveň ukazovalo problém, ktorý ho sprevádzal časťou kariéry: bolo veľmi ťažké ho poraziť, ale nie vždy dokázal dostatočne často vyhrávať.

Druhý pokus prišiel v roku 2020. Turnaj kandidátov v Jekaterinburgu však začal pre Dinga katastrofálne. Po siedmich kolách mal iba 2½ bodu a patril medzi najslabších hráčov turnaja. Potom však prišla pandémia COVID-19 a súťaž bola prerušená. Keď sa turnaj v roku 2021 obnovil, Ding vyhral posledné tri partie a skončil so siedmimi bodmi na piatom mieste.

Jeho tretia účasť v Turnaji kandidátov, v Madride v roku 2022, bola rozhodujúca. Ding skončil na druhom mieste za Ianom Nepomniachtchim. Za normálnych okolností by to znamenalo iba ďalšie druhé miesto v kariére. Tentoraz však bolo všetko inak.

Magnus Carlsen totiž oznámil, že svoj titul nebude obhajovať. FIDE preto pripravila zápas medzi víťazom Turnaja kandidátov Nepomniachtchim a druhým Dingom. Číňan tak dostal šancu, ktorá sa v šachu objavuje len raz za život.

Zápas v Aстане v Kazachstane sa začal 7. apríla 2023. Dingovi sa však spočiatku nedarilo. Nepomniachtchi získal vedenie a v jednej chvíli to vyzeralo, že jeho cesta k titulu bude pomerne jednoznačná. Ding však opäť ukázal vlastnosť, ktorá ho sprevádzala celou kariérou: **odolnosť**.

Vo štvrtej partii vyhral a vyrovnal stav na 2–2. V ďalšom priebehu zápasu sa vedenie niekoľkokrát menilo a obaja hráči predvádzali mimoriadne komplikovaný šach. Ding dokázal hrať odvážnejšie, než sa od jeho povesti pozičného a opatrného hráča niekedy očakávalo. FIDE dokonca pri jeho víťazstve vo štvrtej partii zdôrazňovala jeho pozičnú presnosť a schopnosť postupne prevziať kontrolu nad pozíciou.

Po štrnástich klasických partiách bol stav 7–7. O majstrovi sveta teda musel rozhodnúť rapidový rozstrel.

A práve tam sa odohral jeden z najväčších okamihov Dingovej kariéry. Prvé tri rapidové partie skončili remízou. Vo štvrtej mal Ding čierne figúry. Ak by remizoval, zápas by pokračoval ďalším rozstrelom. Ak by prehral, titul by získal Nepomniachtchi.

Ding však partiu vyhral.

Po 59...Qg6 a neskôr 62...h5 sa pozícia definitívne zlomila a Nepomniachtchi sa po ďalších šiestich ťahoch vzdal. Ding Liren sa stal **17. majstrom sveta v histórii** a zároveň **prvým čínskym majstrom sveta v otvorenej kategórii**.

Bol to historický okamih nielen pre Dinga, ale pre celý čínsky šach. Čína už mala majsterky sveta medzi ženami, ale až Ding získal najvyšší titul v otvorenej kategórii. FIDE jeho víťazstvo označila za začiatok novej kapitoly čínskeho šachu.

Jeho titul však mal jednu veľmi zvláštnu vlastnosť: trval iba približne rok a pol.

V roku 2024 totiž prišiel ďalší mimoriadny príbeh. Osemnásťročný Gukesh Dommaraju vyhral Turnaj kandidátov a získal právo vyzvať Dinga. V Singapure sa tak stretli dve úplne odlišné generácie. Na jednej strane 32-ročný obhajca titulu, ktorý sa k nemu dostal po desaťročiach práce. Na druhej strane osemnásťročný Ind, ktorý sa stal najmladším vyzývateľom v histórii.

Ding tentoraz prehral. V poslednej, štrnástej partii bol zápas dlho vyrovnaný, no na 55. ťahu urobil vážnu chybu. Gukesh ju okamžite využil a Ding sa o tri ťahy neskôr vzdal. Konečný výsledok bol 7½–6½ pre Gukेशa.

Dingova vláda nad šachovým svetom tak trvala od apríla 2023 do decembra 2024. Nebola dlhá, ale jej historický význam je obrovský.

Štýl hry

Ding Liren je veľmi zaujímavý hráč, pretože jeho štýl sa nedá jednoducho označiť za čisto pozíčný alebo čisto taktický. Je mimoriadne univerzálny. Dokáže hrať pokojné strategické pozície, ale zároveň sa nebojí komplikácií, obetí a útokov na kráľa.

Práve tým sa trochu líši od obrazu, ktorý o ňom vytvorila jeho stopercentná séria bez prehry. Pri pohľade na jeho najlepšie partie je zrejmé, že Ding rozhodne nie je hráčom, ktorý by sa snažil všetko zjednodušiť. Ak vidí možnosť vytvoriť komplikácie a získať praktické šance, dokáže sa do nich pustiť.

Jeho výnimočná vlastnosť je **odolnosť**. Súperi môžu proti nemu vytvoriť tlak, môžu získať iniciatívu a môžu sa dostať do výhodnejších pozícií, ale Ding má mimoriadnu schopnosť nájsť obranný zdroj. Jeho stovka klasických partii bez prehry je možno najlepšími dôkazom tejto vlastnosti.

Zároveň však vie byť mimoriadne kreatívny. Jeho zápas s Nepomniachtchim v roku 2023 obsahoval množstvo ostrých momentov a Ding počas neho ukázal, že nie je iba „obranným“ hráčom. Dokáže sám vytvárať hrozby, útočiť a obetovať materiál, ak mu to pozícia umožňuje. Jeho víťazné partie preto často pôsobia úplne inak než jeho remízové partie.

Veľmi dôležitá je aj jeho schopnosť pracovať s počítačovou analýzou. Ding vyrastal v generácii, pre ktorú už šachové databázy a motory neboli exotickou pomôckou, ale prirodzenou súčasťou prípravy. Dokázal sa preto pripravovať veľmi hlboko a nachádzať varianty, ktoré súper nečakali.

Jeho najväčšou prednosťou však nikdy nebola jedna konkrétna zbraň. Ding je skôr hráč, ktorý dokáže **prežiť takmer všetko**. Ak sa hra zmení na strategický súboj, vie sa prispôbiť. Ak sa zmení na taktické šialenstvo, dokáže počítať. Ak sa dostane do koncovky, dokáže byť veľmi presný.

To je aj dôvod, prečo jeho séria 100 partíí bez prehry pôsobí ešte pôsobivejšie. Takúto sériu nevytvorí jeden geniálny spôsob hry. Vytvorí ju hráč, ktorý má veľmi málo slabých stránok.

Koho inšpiroval

Dingov vplyv je zatiaľ trochu iný než vplyv Ananda alebo Carlsena. Jeho kariéra nebola dostatočne dlhá na to, aby vytvoril celú šachovú školu alebo generáciu hráčov, ktorí by otvorene kopírovali jeho štýl. Jeho význam však spočíva najmä v tom, **čo dokázal pre čínsky šach**.

Čína už dávno patrila medzi veľmoci ženského šachu. V otvorenom šachu však cesta na absolútny vrchol trvala dlhšie. Ding sa stal dôkazom, že čínsky hráč môže nielen patriť medzi svetovú elitu, ale môže sa stať aj majstrom sveta.

Jeho úspech zároveň zapadol do širšieho rozvoja čínskeho šachu. Ding nebol izolovaným génom. Bol výsledkom systému, ktorý postupne vychoval množstvo veľmi silných hráčov. Jeho titul preto neznamenal iba osobné víťazstvo. Bol aj symbolom toho, že Čína definitívne vstúpila medzi najväčšie šachové národy sveta.

Pre mladých hráčov je zaujímavý aj jeho príklad odolnosti. Ding ukázal, že človek nemusí vyhrávať každý turnaj, aby sa dostal na úplný vrchol. Môže prehrávať, môže mať slabé obdobia a môže sa niekoľkokrát vracieť. Dôležité je, že keď príde rozhodujúca príležitosť, dokáže ju využiť.

A práve jeho zápas s Nepomniachtchim je v tomto ohľade mimoriadne symbolický. Ding nevyhral preto, že by celý zápas jednoznačne dominoval. Vyhrál preto, že vydržal až do konca. Po štrnástich partiách bol stav nerozhodný a v rozstrele sa dokázal udržať pod tlakom. V poslednej partii mal čierne figúry a napriek tomu dokázal zvíťaziť.

Pre mladých hráčov môže byť Ding preto vzorom iného typu šachovej sily: **nie vždy musíš súpera zničiť od začiatku. Niekedy stačí vydržať dlhšie než on.**

Zaujímavosti

Najslávnejším rekordom Dingovej kariéry je bezpochyby jeho **100 klasických partii bez prehry**. Séria začala v roku 2017 a pokračovala až do roku 2018. Prethla ju až prehra s Magnusom Carlsenom v roku 2019. FIDE ju označuje za bezprecedentnú sériu a práve ona pomohla vytvoriť Dingovu povesť jedného z najťažšie poraziteľných hráčov sveta.

Ding bol tiež prvým čínskym hráčom, ktorý prekročil rating **2800**. Do svetovej desiatky prenikol už v roku 2015 a v roku 2018 sa stal jedným z najlepších hráčov planéty. Jeho maximálny rating dosiahol hodnotu **2816**.

Ďalšou zaujímavosťou je, že Ding získal titul majstra sveta trochu netradičnou cestou. K zápasu sa dostal iba preto, že Magnus Carlsen odmietol obhajovať titul. Ding pritom nebol ani víťazom Turnaja kandidátov – skončil v ňom druhý za Nepomniachtchim. Keď však dostal šancu, využil ju naplno.

Jeho víťazstvo v roku 2023 bolo zároveň historicky prvým titulom majstra sveta v otvorenej kategórii pre **Čínu**. Tým sa stal 17. majstrom sveta v histórii a prvým Číňanom na tomto zozname.

Zaujímavé je aj to, že Ding po zisku titulu nepôsobil ako človek, ktorý práve splnil svoj celoživotný sen. Naopak, v rozhovoroch hovoril veľmi otvorene o psychickej náročnosti šachu a o tom, že jeho život bol dlhé roky takmer úplne podriadený tejto hre. Víťazstvo preňho preto nebolo iba športovým úspechom, ale aj vyvrcholením viac než dvadsiatich rokov života strávených pri šachovnici.

A potom prišiel možno najväčší paradox jeho kariéry. **Ding sa stal majstrom sveta, keď už bol Carlsen mimo súťaže o titul, a titul stratil proti hráčovi, ktorý bol ešte mladší, než bol sám v okamihu svojho veľkého vzostupu.** Jeho éra tak vytvorila pomyselný most medzi dvoma generáciami. Najprv Carlsenovo odmietnutie obhajoby otvorilo dvere Dingovi a o rok a pol neskôr Dingovo miesto obsadil Gukesh.

Dingova vláda bola preto krátka, ale historicky veľmi významná. Vstúpil do dejín ako prvý čínsky majster sveta a zároveň ako hráč, ktorý dokázal vytvoriť jednu z najúžasnejších sérií neporaziteľnosti v modernej histórii.

Ak bol Anand mužom, ktorý **otvoril Indii dvere do svetového šachu**, Ding bol človekom, ktorý ich otvoril Číne.

A možno najlepšie ho vystihuje práve jeho cesta k titulu: **Ding Liren nebol najhluchnejší, najvýraznejší ani najdominantnejší hráč svojej generácie. Bol však jedným z tých, ktorých bolo takmer nemožné zlomiť. A keď sa raz dostal až na vrchol, dokázal ho na chvíľu celý obsadiť.**

Věra Menčíková

Osobný život

Věra Menčíková sa narodila 16. februára 1906 v Moskve v Ruskom impériu. Jej meno sa dnes v zahraničných zdrojoch najčastejšie zapisuje ako **Vera Menchik**, v češtine ako **Věra Menčíková** a v anglických či historických prameňoch sa možno stretnúť aj s podobami Vera Mencik alebo Vera Menchik-Stevenson. Jej otec František bol Čech, matka Olga bola Angličanka. Věra tak od narodenia patrila k rodine, ktorá spájala niekoľko kultúr a jazykových prostredí. Neskôr sa jej život ešte viac internacionalizoval: narodila sa v Rusku, dospievala v Anglicku, reprezentovala Československo a po svadbe používala priezvisko Stevenson. Práve preto je dnes trochu problematické priradiť ju k jedinej krajine. Najpresnejšie je hovoriť o ruskej rodáčke českého a anglického pôvodu, ktorá sa stala britsko-československou šachovou legendou.

Šach sa naučila v detstve, hoci presný vek sa v prameňoch mierne líši. FIDE uvádza, že na svoj prvý školský turnaj nastúpila ako štrnásťročná. Bolo to obdobie Ruskej revolúcie a občianskeho chaosu, ktoré zásadne ovplyvnilo život jej rodiny. V roku 1921 preto Menčíkovci opustili Rusko a presťahovali sa do **Hastingsu v Anglicku**. Práve tam sa začala skutočná šachová kariéra mladej Věry. V roku 1923 vstúpila do Hastings Chess Club a začala trénovať s Jamesom Drewittom. Neskôr sa jej trénerom stal aj významný maďarský veľmajster **Géza Maróczy**, bývalý kandidát na majstra sveta. Maróczy mal na jej vývoj veľký vplyv a pomohol zmeniť prirodzený talent na systematicky budovanú šachovú silu.

Už v roku 1925 sa ukázalo, že Menčíková nie je iba talentovanou mladou hráčkou. V dvoch zápasoch porazila britskú ženskú šampiónku Edith Charlotte Price a stala sa najlepšou hráčkou v krajine. O dva roky neskôr už získala titul, ktorý jej navždy zmenil miesto v dejinách šachu. V roku 1927 sa v Londýne uskutočnilo prvé oficiálne **majstrovstvo sveta žien**, organizované FIDE. Menčíková v turnaji dvanástich hráčok získala 10½ bodu z 11 možných. Jedinú remízu jej udelila Edith Michell. Všetky ostatné partie vyhrala. Stala sa tak vôbec prvou ženskou majsterkou sveta.

Tým sa však jej ambície nekončili. Menčíková sa totiž nechcela uzavrieť do sveta ženských turnajov. V čase, keď sa šachové súťaže mužov a žien prakticky úplne oddeľovali, začala pravidelne nastupovať aj proti mužom. A to bolo mimoriadne odvážne. Nešlo pritom o exhibičné partie proti slabým klubovým hráčom. Dostávala pozvánky na silné medzinárodné turnaje, kde sedela za šachovnicou oproti najlepším mužským hráčom svojej doby. V roku 1928 sa stala prvou ženou, ktorá pravidelne súťažila v turnajoch na majstrovej úrovni.

Jej osobný život bol napokon tragicky spätý s ďalšou veľkou udalosťou 20. storočia. V roku 1937 sa vydala za **Rufusa Henryho Streatfeilda Stevensona**, významnú osobnosť britského šachu a sekretára British Chess Federation. Odvtedy sa v niektorých prameňoch objavuje ako Vera Menchik-Stevenson alebo Vera Stevenson. Manžel však zomrel už v roku 1943. O rok neskôr zasiahla vojna priamo aj Menčíkovú. V júni 1944 jej dom v Londýne zničila nemecká lietajúca bomba V-1. Menčíková pri útoku zahynula spolu so svojou matkou a sestrou Olgou. Mala iba **38 rokov**. Zomrela pritom stále ako úradujúca majsterka sveta.

Najväčší úspech

Najväčším úspechom Věry Menčíkovej bolo nepochybne získanie a následné udržanie titulu majsterky sveta. Jej dominancia bola v ženskom šachu taká výrazná, že dnes pôsobí takmer neveriteľne. Od prvého šampionátu v roku 1927 až do posledného pred druhou svetovou vojnou vyhrala **všetky majstrovstvá sveta žien**, na ktorých sa zúčastnila. Celkovo získala osem titulov. FIDE ju preto označuje za najdlhšie vládnujúcu ženskú majsterku sveta v histórii.

Prvý titul získala v Londýne v roku 1927. Potom nasledoval Hamburg 1930, Praha 1931, Folkestone 1933, Varšava 1935, Semmering a Stockholm 1937 a napokon Buenos Aires 1939. Formát sa pritom menil. Väčšinou išlo o turnaje, v ktorých hrali všetky účastníčky proti sebe, ale v roku 1937 musela Menčíková absolvovať aj zápas proti svojej najväčšej súperke Sonji Graf. Ani zmena formátu však nič nezmenila na jej dominancii.

Niektoré jej výsledky sú úplne mimoriadne. V roku 1931 v Prahe vyhrala všetkých osem partii. V roku 1933 vo Folkestone získala **14 zo 14**. V roku 1935 vo Varšave získala 9 z 9. A na olympiáde v Buenos Aires v roku 1939, ktorá bola zároveň posledným ženským svetovým šampionátom pred dlhou vojnou, získala 17 bodov z 19 možných, pričom ani raz neprehrala.

Za celú svoju kariéru na ženských majstrovstvách sveta prehrala podľa historických záznamov iba **jedinú partiu**. FIDE uvádza, že v siedmich turnajoch majstrovstiev sveta, ktoré absolvovala, získala 78 víťazstiev, štyri remízy a jedinu prehru. Jej celková séria bez prehry bola najmenej 59 partii.

Jej najväčšou súperkou bola **Sonja Graf**, nemecká šachistka, ktorá patrila k jedným z mála hráčok schopných Menčíkovej vážnejšie konkurovať. Ich súboj bol zaujímavý nielen šachovo, ale aj osobnostne. V roku 1934 odohrali súkromne organizovaný zápas, ktorý Menčíková vyhrala 3–1. O tri roky neskôr sa stretli v oficiálne uznanom zápase o titul v rakúskom Semmeringu. Tentoraz bol výsledok ešte jednoznačnejší: **11½–4½ pre Menčíkovú**.

Najpozoruhodnejšie však je, že Menčíková svoje úspechy nedosahovala iba v ženskom šachu. Jej skutočný historický význam spočíva v tom, že sa rozhodla vstúpiť do sveta mužských turnajov a dokázala tam porážať hráčov svetovej úrovne. V roku 1929 na turnaji v Ramsgate skončila delená druhá spolu s **Akibom Rubinsteinom**, jedným z najlepších šachistov svojej generácie. V Hastingskom turnaji 1931/32 porazila budúceho majstra sveta **Maxa Euweho** a mimoriadne silného indického hráča **Mir Sultan Khana**. Proti Euweovi mala dokonca v turnajovej kariére pozitívne skóre.

Menčíková bola pritom v mužskom šachu stále považovaná za výnimku. Nebola jednou z mnohých žien, ktoré dostali príležitosť hrať s mužmi. Bola **jedinou ženou svojej éry, ktorá sa pravidelne objavovala na turnajoch najvyššej úrovne**. Preto je jej výsledok oveľa významnejší, než by sa mohlo zdať pri jednoduchom porovnaní titulov. Neexistoval vtedy ženský profesionálny šachový systém porovnateľný s tým dnešným. Menčíková si musela svoju pozíciu vybojovať prakticky sama.

Menčíkovej štýl nebol založený na okázalých kombináciách alebo riskantných obetiach. Bola predovšetkým **praktickou a pozične veľmi silnou hráčkou**. Jej hra bola pokojná, presná a disciplinovaná. Dokázala postupne zlepšovať svoje figúry, využívať slabiny súperovej pozície a čakať na správny okamih.

To bolo veľmi dôležité najmä v zápasoch proti mužom. Nemohla sa spoliehať iba na prekvapenie alebo na psychologický efekt toho, že proti nim sedí žena. Musela dokázať, že je šachovo dostatočne silná. Jej úspechy proti hráčom ako Euwe, Rubinstein, Sultan Khan, George Thomas či Jacques Mieses ukazujú, že nešlo o náhodné výsledky.

Zaujímavé je aj to, že Menčíková dokázala hrať veľmi odlišne proti rôznym typom súperov. V ženskom šachu mala často takú veľkú prevahu, že mohla hrať aktívnejšie a využívať svoju technickú prevahu. Proti mužskej elite však musela byť omnoho opatrnejšia. Jej najväčšou zbraňou sa preto stala **presnosť a schopnosť udržať pozíciu pod kontrolou**.

Alexander Aljechin ju označil za mimoriadne talentovanú a predpovedal jej, že ďalšia práca a skúsenosti z veľkých turnajov jej umožnia vypracovať sa na špičkovú medzinárodnú hráčku. To je dôležité, pretože Aljechin nehodnotil Menčíkovú iba v kontexte ženského šachu. Videl v nej hráčku, ktorá má potenciál patriť do širšej medzinárodnej elity.

Veľmi zaujímavé sú aj spomienky jej mužských súperov. Sir George Thomas, jeden z významných britských hráčov, o nej písal ako o mimoriadne športovej a ohľaduplnej súperke, ktorá po víťazstve neprejavovala prehnané nadšenie a po prehre nehľadala výhovorky. To dobre zapadá do obrazu Menčíkovej ako pokojnej, sústredenej a disciplinovanej osobnosti.

Jej štýl bol teda možno menej efektný než štýl niektorých neskorších ženských šampiónok, ale práve preto bol taký účinný. Menčíková nepotrebovala dokazovať, že je odvážnejšia alebo agresívnejšia než súper. Potrebovala jednoducho hrať lepšie šach. A veľmi často ho aj hrala.

Koho inšpirovala

Věra Menčíková bola priekopníčkou v úplne doslovnom zmysle slova. Pred ňou existovali silné šachistky, ale ona bola prvou ženou, ktorá sa **systematicky postavila proti najlepším mužským hráčom svojej doby**. V čase, keď sa všeobecne predpokladalo, že ženy patria do samostatných šachových súťaží, Menčíková jednoducho vstúpila do otvorených turnajov a nechala hovoriť výsledky.

Jej význam preto d'aleko presahuje osem titulov majsterky sveta. Bola dôkazom, že rozdiel medzi ženským a mužským šachom nie je otázkou toho, či žena môže alebo nemôže hrať kvalitný šach. Menčíková dokázala, že žena môže poraziť aj hráča patriaceho medzi najlepších mužov sveta.

Jej meno sa navyše stalo súčasťou šachového folklóru. Hráč, ktorého Menčíková porazila na silnom turnaji, mal byť údajne zaradený do takzvaného „**Vera Menchik Club**“. Bola to žartovná myšlienka, ktorá ukazovala, ako veľký rešpekt si získala medzi mužskými hráčmi. Členmi tohto pomyselného klubu sa stali aj hráči, ktorí neskôr získali titul veľmajstra alebo čestného veľmajstra.

Jej odkaz pokračuje dodnes. Trofej pre víťazný tím ženských šachových olympiád nesie meno **Vera Menchik Cup**. FIDE tým symbolicky pripomína hráčku, ktorá bola prvou ženskou majsterkou sveta a zároveň prvou ženou schopnou pravidelne súťažiť na najvyššej úrovni otvoreného šachu.

Menčíková tak vytvorila most medzi dvoma svetmi. Na jednej strane bola prvou veľkou osobnosťou organizovaného ženského šachu, na druhej strane ukázala, že ženská šachová kariéra nemusí byť obmedzená iba na ženské turnaje. Neskoršie šampiónky ako Nona Gaprindašviliová, Maija Čiburdanidzeová či Judit Polgárová už vstupovali do sveta mužského šachu do určitej miery na ceste, ktorú Menčíková pomohla vytvoriť.

Zaujímavosti

Jednou z najväčších zvláštností jej života je samotná otázka **mena a národnosti**. Věra sa narodila ako Vera Francevna Mencikova v Moskve, jej otec bol Čech a matka Angličanka. Po presťahovaní do Anglicka reprezentovala najprv Rusko a potom Československo. Po roku 1938 reprezentovala Anglicko. Po svadbe sa v prameňoch objavuje ako Vera Menchik-Stevenson alebo Vera Stevenson. Preto možno pri hľadaní jej partie alebo životopisu naraziť na niekoľko rôznych mien, ktoré označujú tú istú osobu.

Ďalšou kuriozitou je, že Menčíková sa stala majsterkou sveta v roku **1927**, teda ešte v období, keď samotná FIDE existovala iba tri roky. Prvé ženské majstrovstvo sveta bolo pritom súčasťou vôbec prvej šachovej olympiády v Londýne. Menčíková získala 10½ z 11 bodov a stala sa prvou osobou, ktorá oficiálne získala titul ženskej majsterky sveta.

Jej dominancia bola taká veľká, že medzi rokmi 1927 a 1939 **nevyhrala majstrovstvá sveta žien ani jedna iná hráčka**. Menčíková získala všetkých osem titulov. Keď sa po jej smrti majstrovstvá sveta obnovili až v roku 1950, vznikla úplne nová éra sovietskej dominancie. Medzi Menčíkovou a ďalšou majsterkou sveta Ľudmilou Rudenko tak vznikla šesťročná medzera spôsobená druhou svetovou vojnou.

Mimoriadne pôsobí aj kontrast medzi jej športovým životom a jej smrťou. Menčíková strávila prakticky celú svoju dospelosť pri šachovnici a ešte v roku 1939 bola svetovou šampiónkou. Potom prišla druhá svetová vojna. Majstrovstvá sveta boli prerušené a Menčíková pokračovala v šachu v Británii. V roku 1942 dokonca vyhrala zápas proti Jacquesovi Miesesovi. O dva roky neskôr ju však zabila nemecká V-1. Zomrela ako **úradujúca majsterka sveta**, pričom jej titul zostal po jej smrti neobsadený až do povojnového šampionátu v Moskve v rokoch 1949–1950.

A napokon je tu možno najkrajšia vec na jej príbehu. Menčíková bola v čase svojej najväčšej slávy často vnímaná predovšetkým ako „najlepšia žena v šachu“. Z dnešného pohľadu však tento opis pôsobí trochu nespravodlivo. Bola totiž **šachistkou, ktorá dokázala hrať s najlepšími hráčmi sveta**. V ére, keď ženský šach ešte len vznikal, si sama vytvorila miesto v otvorenom šachu.

Preto by sme ju nemali vnímať iba ako prvú ženskú majsterku sveta. Bola **prvou ženou, ktorá systematicky prenikla do najvyšších poschodí svetového šachu**. Jej kariéra bola krátka, ale jej dominancia neuveriteľná. Osem titulov, desiatky víťazstiev nad špičkovými hráčmi a sedemnásť rokov na svetovom tróne – to všetko skončilo smrťou vo veku iba 38 rokov.

Věra Menčíková neotvorila ženám dvere do sveta šachu tým, že ich požiadala, aby ich otvorili. Jednoducho nimi prešla.

Nona Gaprindašviliová

Osobný život

Nona Gaprindašviliová sa narodila 3. mája 1941 v gruzínskom meste Zugdidi, vtedajšej súčasťi Gruzínskej sovietskej socialistickej republiky. Bola piatym zo šiestich detí a jediným dievčaťom v rodine. K šachu sa dostala veľmi skoro – keď mala približne päť rokov, naučili ju hrať jej starší bratia. Spočiatku bola šachovnica predovšetkým ďalším miestom, kde mohla súperiť s chlapcami. Práve táto súťaživosť sa neskôr stala jednou z charakteristických črt jej osobnosti.

V roku 1954 sa ako trinásťročná presťahovala do Tbilisi, kde začala systematicky trénovať pod vedením skúsených šachových trénerov. Medzi jej významných trénerov patrili najmä **Vachtang Karseladze**, neskôr Michail Šišov a ďalší. Gruzínsko bolo v tom čase súčasťou Sovietskeho zväzu, ktorý mal mimoriadne rozvinutý šachový systém. Pre mladú Gaprindašviliovú to znamenalo možnosť trénovať v prostredí, kde sa šach nebral ako obyčajná záľuba, ale ako seriózny šport.

Veľmi skoro sa ukázalo, že nejde o obyčajný talent. Už ako tínedžerka začala porážať podstatne skúsenejšie hráčky a postupne sa zaradila medzi najlepšie sovietske šachistky. Jej cesta však bola trochu odlišná od mnohých iných úspešných hráčok. Gaprindašviliová nechcela zostať iba „najlepšou ženou“. Chcela hrať šach na čo najvyššej úrovni bez ohľadu na pohlavie súpera. Práve toto rozhodnutie sa neskôr ukázalo ako mimoriadne významné.

Jej osobnosť bola výrazná aj mimo šachovnice. Bola mimoriadne súťaživá, temperamentná a podľa spomienok súčasníkov aj veľmi emotívna. Sama neskôr opisovala, že už od detstva znášala prehry veľmi ťažko. Ani vo vysokom veku však podľa FIDE nestratila typickú bojovnosť – po prehrách bola sklamaná, rada analyzovala partie a stále sa púšťala do bleskových partii. Šach pre ňu nikdy nebol iba povolaním; zostal celoživotnou vášňou.

Gaprindašviliová sa v decembri 1969 vydala za Anzora Čičinadzeho. Jej život však zostal úzko spätý so šachom aj v nasledujúcich desaťročiach. Po rozpade Sovietskeho zväzu sa stala významnou osobnosťou samostatného Gruzínska. Bola prvou predsedníčkou Gruzínskeho národného olympijského výboru a neskôr pôsobila aj ako prezidentka Gruzínskej šachovej federácie. Zároveň sa angažovala vo verejnom živote a v rôznych športových organizáciách.

Najväčší úspech

Najväčším úspechom Gaprindašviliovej bolo bezpochyby získanie titulu **majsterky sveta v roku 1962**. Vtedajšia držiteľka titulu Elisaveta Bykovová bola skúsenou šampiónkou, no Gaprindašviliová ju v zápase úplne rozdrvila. Vyhrala pomerom **9:2**, čím sa vo veku iba 21 rokov stala piatou ženskou majsterkou sveta v histórii.

Jej víťazstvo však nebolo krátkym zábleskom. Gaprindašviliová dokázala titul udržať neuveriteľných **šestnásť rokov**, od roku 1962 až do roku 1978. Počas tohto obdobia ho úspešne obhájila v štyroch zápasoch. Trikrát nastúpila proti Alle Kušnirlovej – v rokoch 1965, 1969 a 1972 – a raz proti Nane Alexandrii v roku 1975. Proti Kušnirlovej postupne vyhrala 8,5:4,5, opäť 8,5:4,5 a napokon 8,5:7,5. Alexandriu v roku 1975 porazila 8,5:3,5.

Jej posledná obhajoba však zároveň ukázala, že v gruzínskom šachu už vyrastala ďalšia generácia. V roku 1978 sa proti nej postavila iba **sedemnásťročná Maia Čiburdanidzeová**. Mladá hráčka dokázala svoju oveľa skúsenejšiu krajanu poraziť 8,5:6,5 a Gaprindašviliovej vzala titul. Bol to symbolický okamih: jedna gruzínska šachová legenda odovzdávala korunu ďalšej. Čiburdanidzeová sa následne sama stala svetovou šampiónkou a Gruzínsko začalo dominovať ženskému šachu spôsobom, ktorý nemal v iných krajinách obdobu.

Gaprindašviliová však rozhodne nezmizla zo svetového šachu. Práve naopak. Po strate titulu zostala mimoriadne silnou hráčkou. Vyhrala napríklad Interzonálny turnaj v Bad Kissingene v roku 1982 a Interzonálny turnaj v Kuala Lumpur v roku 1990. V roku 1991 sa dokonca delila o prvé miesto na Interzonálnom turnaji v Subotici. V roku 1987 dosiahla rating **2495**, čo bol na ženské pomery vtedajšej doby mimoriadne vysoký výkon.

Mimoriadne pôsobivá bola aj jej olympijská kariéra. Za Sovietsky zväz nastúpila na jedenástich ženských šachových olympiádach. Sovietske družstvo získalo zlato v prvých desiatich jej účastiach a v roku 1990 striebro. Po vzniku samostatného Gruzínska pomohla v roku 1992 vybojovať zlato aj gruzínskemu tímu. Celkovo tak patrila k hráčkam, ktoré boli pri olympijskej dominancii Sovietskeho zväzu a následne aj pri vzostupe samostatného Gruzínska.

Ešte významnejší bol však jej úspech v turnajoch, ktoré neboli vyhradené ženám. Gaprindašviliová sa odmietala zmieriť s predstavou, že ženy majú vlastný šachový svet oddelený od toho „skutočného“. Už v 60. rokoch sa pravidelne objavovala v otvorených turnajoch a dokázala sa tam presadiť. V Hastings v rokoch 1963–1964 skončila na delenom prvom mieste v Challengers turnaji a v nasledujúcej sezóne obsadila piate miesto v prestížnom Premier turnaji. Neskôr dosiahla dobré výsledky aj v Zvole, Göteborgu, Dortmunde, Sandomierzi či Reggio Emilia.

Vrcholom bola jej účasť na **Lone Pine International 1977** v Kalifornii. V silnom medzinárodnom turnaji 48 hráčov získala 6,5 bodu z 9 a delila sa o prvé miesto. Medzi jej súpermi boli aj štyria veľmajstri, ktorých dokázala poraziť. Tento výkon jej priniesol normu potrebnú na získanie titulu veľmajstra. V roku 1978 jej FIDE titul **Grandmaster** oficiálne udelila. Gaprindašviliová sa tak stala **prvou ženou v histórii, ktorá získala všeobecný titul veľmajstra** – teda titul, ktorý dovtedy patrili výlučne mužom.

To bol možno ešte dôležitejší okamih než samotný svetový titul. Majsterkou sveta už pred ňou bola Menčíková, Rudenko, Bykovová a ďalšie ženy. Gaprindašviliová však ukázala, že žena môže nielen dominovať ženskému šachu, ale môže sa **reálne presadiť medzi najlepšími šachistami bez ohľadu na pohlavie**. Jej výsledky boli natoľko presvedčivé, že FIDE jej už nemohla dať iba ženský titul.

Ani tým sa jej kariéra neskončila. V neskoršom veku sa stala mimoriadne úspešnou účastníčkou seniorských majstrovstiev sveta. Získala **osem titulov majsterky sveta senioriek**, pričom posledný prišiel v roku 2022, keď mala neuveriteľných 81 rokov.

Štýl hry

Gaprindašviliová bola úplne iným typom hráčky než napríklad jej predchodkyňa Elisaveta Bykovová. Jej šach bol **aktívny, útočný, konkrétny a plný iniciatívy**. Nerada čakala, čo urobí súper. Ak videla možnosť vytvoriť tlak, bola ochotná podstúpiť určité riziko a dostať partiu do komplikovanej pozície.

Sama neskôr hovorila, že z veľkých šachistov jej bol štýlom najbližší **Michail Tal**. Práve taktiku považovala za jednu zo svojich najsilnejších stránok. Jej hry často vychádzali z intuície a schopnosti vycítiť okamih, keď je potrebné prejsť z pokojnej hry do útoku. Nebola to však bezhlavá útočná hráčka. Jej agresivita bola podporená veľmi dobrou technikou a schopnosťou pokračovať v hre aj po komplikáciách.

V 60. rokoch sa o nej niekedy písalo, že má „mužský“ štýl hry. Dnes tento výraz pôsobí zastarano, pretože nehovorí nič podstatné o samotnom šachu. Oveľa presnejšie je povedať, že Gaprindašviliová bola **bojovná, taktická a iniciatívna hráčka**, ktorá sa nebála pozícií s vysokou mierou rizika. A práve tým výrazne ovplyvnila mladšie generácie šachistiek.

Jej význam spočíval aj v tom, že sa stala vzorom pre ďalšie gruzínske hráčky. Po jej úspechu nasledovali Nana Alexandria, Maia Čiburdanidze a ďalšie šachistky. Gruzínsko, malá krajina s niekoľkými miliónmi obyvateľov, sa postupne premenilo na jednu z najväčších veľmocí ženského šachu. Gaprindašviliová bola jedným z hlavných dôvodov, prečo sa šach medzi gruzínskymi dievčatami stal takým populárnym.

Najväčší vplyv mala Gaprindašviliová na **gruzínsku školu ženského šachu**. Jej úspech ukázal, že dievča z Gruzínska môže vyrásť na svetovú šampiónku a zároveň sa môže pokúsiť preraziť aj v mužských turnajoch. Jej nástupkyňa Maia Čiburdanidzeová bola súčasťou tej istej gruzínskej šachovej tradície a po Gaprindašviliovej prevzala svetový titul už ako sedemnásťročná.

Jej význam však siaha ďalej než ku konkrétnym žiačkam. Gaprindašviliová pomohla zmeniť samotnú predstavu o ženskom šachu. Pred ňou existovala jasná hranica medzi ženskými a otvorenými súťažami. Ona túto hranicu začala systematicky prekračovať. Jej účasť v silných otvorených turnajoch a najmä výkon v Lone Pine ukázali, že otázka už nemusí znieť „ako dobre hrá najlepšia žena medzi ženami?“, ale „ako dobre môže žena hrať proti najlepším hráčom vôbec?“

Tento odkaz sa neskôr stal ešte významnejším vďaka **Judit Polgárovej**, ktorá sa už ako dieťa rozhodla súťažiť predovšetkým v otvorených turnajoch a napokon sa dostala medzi absolútnu svetovú špičku mužského šachu. Gaprindašviliová nebola jediným človekom, ktorý pripravil cestu k tomuto vývoju, ale patrila medzi jeho najdôležitejšie priekopníčky.

Jej vplyv bol zároveň generačný. V Gruzínsku sa zrodila mimoriadne silná tradícia ženského šachu, ktorá pokračovala ďalšími majsterkami sveta a reprezentantkami krajiny. FIDE ju dnes označuje za jednu z kľúčových osobností pri vzostupe gruzínskeho šachu a za priekopníčku, ktorá otvorila dvere ďalším generáciám.

Gaprindašviliová získala titul majsterky sveta **päťkrát**, ak sa započítajú jej jednotlivé obhajoby a víťazstvá v zápasoch o titul – 1962, 1965, 1969, 1972 a 1975. Svetovou šampiónkou však bola v jednom neprerušenom období šiestnástich rokov. Práve preto sa jej meno často spája s číslom päť, zatiaľ čo obdobie jej vlády predstavuje šesťnásť rokov.

V roku **1982 získala Chess Oscar**, pričom bola prvou ženou, ktorej toto prestížne ocenenie udelili. V roku 2013 bola uvedená do World Chess Hall of Fame a v roku 2015 dostala od prezidenta Gruzínska Prezidentský rad výnimočnosti. Gruzínsko jej venovalo aj množstvo ďalších štátnych a športových ocenení.

Jej meno dnes nesie aj **Pohár Nony Gaprindašviliovej**, ktorý FIDE udeľuje krajine s najlepším kombinovaným výsledkom mužského a ženského družstva na šachovej olympiáde. Tým sa jej meno symbolicky dostalo nad samotné rozdelenie šachu na mužský a ženský.

Zaujímavý je aj jej vzťah k populárnej kultúre. V seriáli **The Queen's Gambit** sa jej meno objavilo v jednej z replík, ktorá tvrdila, že nikdy nehrala proti mužom. To však bolo fakticky nesprávne. Gaprindašviliová totiž proti mužom skutočne hrala a práve jej výsledky v otvorených turnajoch boli jednou z najdôležitejších súčastí jej historického odkazu. V roku 2021 preto podala proti Netflixu žalobu za ohováranie a spor bol v roku 2022 urovnaný.

V roku 1997 FIDE vytvorila **Pohár Nony Gaprindašviliovej** na počesť jej prínosu šachu. Tbilisi má po nej pomenovaný Šachový palác a v roku 2016 bola pred ním odhalená jej hviezda. V rodnom Zugdidi jej bola postavená socha.

Gaprindašviliová je dodnes mimoriadne aktívnou súčasťou gruzínskej šachovej kultúry. Keď v roku 2026 oslávila 85. narodeniny, FIDE ju označila za živú šachovú legendu. Pri tejto príležitosti jej Gruzínsko udelilo najvyššie štátne športové ocenenie za jej prínos šachu, športu a krajine.

Nona Gaprindašviliová je preto v dejinách šachu viac než iba piata ženská majsterka sveta. Menčíková dokázala, že žena môže poraziť najlepších mužov svojej doby. Gaprindašviliová túto myšlienku posunula ďalej a začala z nej robiť pravidelnú súčasť svojej kariéry. A keď v roku 1978 ako prvá žena získala všeobecný titul veľmajstra, symbolicky tým prelomila ďalšiu hranicu.

Nona Gaprindašviliová nebola iba kráľovnou ženského šachu. Bola jednou z prvých žien, ktoré odmietli, aby šach mal pre ženy nižší strop.

Susan Polgárová a Judit Polgárová

Osobný život

Susan Polgárová, rodená **Polgár Zsuzsanna**, sa narodila 19. apríla 1969 v Budapešti ako najstaršia z troch dcér Lászlóa a Kláry Polgárovcov. Jej mladšími sestrami boli Sofia a Judit. Práve Susan bola prvou z nich, ktorá začala výraznejšie prenikať do svetového šachu, a jej úspechy sa stali jedným z prvých dôkazov, že nezvyčajná výchova rodiny môže skutočne fungovať.

Polgárovci sa rozhodli, že svoje dcéry nebudú vzdelávať tradičným spôsobom. László Polgár bol presvedčený, že mimoriadne schopnosti nevznikajú iba vďaka vrozenému talentu, ale dajú sa do značnej miery vytvoriť systematickou, skorou a intenzívnou výchovou. Dievčatá sa preto vzdelávali doma a šach sa stal hlavnou časťou ich vzdelávania. Nešlo však iba o hodiny hrania partií. Učili sa jazyky, matematiku, históriu a ďalšie predmety. Šach bol zároveň spôsobom, ako merať ich pokrok.

Susan začala hrať približne ako štvorročná. Už vtedy sa ukázalo, že nejde o obyčajné nadanie. V budapeštianskom dievčenskom šampionáte do jedenástich rokov dosiahla ako štvorročná perfektné skóre 10:0. Ako jedenásťročná vyhrala dievčenskú kategóriu majstrovstiev sveta mládeže do 16 rokov. Namiesto toho, aby sa sústredila výlučne na ženské súťaže, začala postupne hrávať aj otvorené turnaje proti mužom.

Práve v tomto bola Susan dôležitou predchodkyňou svojej mladšej sestry Judit. V júli 1984 sa ako pätnásťročná stala **najmladšou ženou, ktorá sa dovtedy dostala na prvé miesto ženského svetového rebríčka**. V tom čase už bolo jasné, že Polgárovci nevychovali iba výnimočne silnú juniorku, ale šachistku schopnú konkurovať svetovej špičke.

Susan neskôr žila a pôsobila aj v Spojených štátoch. Po skončení profesionálnej kariéry sa čoraz viac venovala trénerstvu, pedagogike a propagácii šachu, predovšetkým medzi deťmi a dievčatami. Založila Susan Polgar Foundation a stala sa významnou šachovou pedagogičkou. Pôsobila aj ako trénerka univerzitných tímov, pričom s Texas Tech a neskôr Webster University dosiahla mimoriadne úspechy.

Najväčší úspech

Susan bola svetovou jednotkou medzi ženami už v pätnástich rokoch, ale jej najväčším šachovým úspechom bolo získanie **titulu majsterky sveta v roku 1996**.

Jej cesta k titulu bola pritom komplikovanejšia než pri mnohých iných šampiónkach. V roku 1992 vyhrala ženský Kandidátsky turnaj v Šanghaji a postúpila do súboja o titul proti Nane Ioselianiovej. Ich zápas sa skončil remízou dokonca aj po dvoch tajbrejkoch. O víťazke preto rozhodol žreb – a ten Susan neprial. Namiesto rezignácie sa rozhodla skúsiť to znova.

V ďalšom cykle bola ešte úspešnejšia. V roku 1995 presvedčivo zvládla rozhodujúci súboj s Maiou Čiburdanidzeovou a získala právo vyzvať úradujúcu majsterku sveta **Xie Jun**. Zápas sa hral v Jaene v roku 1996 a Susan ho ovládla. Vyhrala **6:2 pri piatich remízach**, pričom potrebný počet víťazstiev dosiahla ešte pred poslednými tromi partiami. Stala sa tak štvrtou svetovou šampiónkou z rodiny Polgárovcov? Nie – a práve tu je dôležitý rozdiel: **bola prvou a jedinou sestrou, ktorá získala klasický ženský titul majsterky sveta**. Judit sa oň nikdy neusilovala.

Susan však nebola iba ženskou šampiónkou. V roku 1991 získala titul **veľmajstra (GM)** a stala sa prvou ženou v histórii, ktorá ho získala splnením všeobecných veľmajstrovských podmienok. Pred ňou síce existovali ženy s titulom GM, ale Susan týmto úspechom definitívne prelomila jednu z najdôležitejších bariér medzi ženským a otvoreným šachom.

Mimoriadne úspešná bola aj na šachových olympiádach. Za Maďarsko a neskôr Spojené štáty získala množstvo medailí a patrila medzi najúspešnejšie ženské olympijské šachistky svojej generácie. Jej olympijská kariéra zahŕňala štyri zlaté medaily podľa FIDE a ďalšie tímové a individuálne úspechy.

Štýl hry

Susanin štýl bol v mnohom odlišný od toho, ktorý neskôr preslávil Judit. Bola veľmi **systematická, technická a praktická**, s výbornou prípravou a schopnosťou premieňať malé výhody. Jej hra bola menej založená na neustálom útoku a viac na dlhodobej kontrole pozície.

Veľmi dôležitá bola jej schopnosť pracovať so šachom ako s celým systémom. Otvorenia, strategické plánovanie, koncovky, psychológia súpera aj príprava boli pre ňu rovnako dôležité. To sa neskôr prirodzene prenieslo aj do jej trénerskej práce.

Zaujímavé je, že všetky tri sestry boli veľmi odlišné. Susan bola disciplinovaná a systematická, Sofia mala mimoriadnu tvorivosť a Judit bola najbojovnejšia a najagresívnejšia. Práve preto je trochu zavádzajúce hovoriť o „polgárovskom štýle“. Rodinná metóda vytvorila šachistky, ktoré mali spoločný základ, ale na šachovnici sa prejavovali veľmi rozdielne.

Koho inšpirovala

Susan Polgárová mala obrovský význam najmä tým, že ukázala, že žena môže dosiahnuť **všeobecný titul veľmajstra** a zároveň patriť medzi absolútnu špičku ženského šachu. Jej cesta bola dôležitým mostom medzi generáciou Nony Gaprindašviliovej a Judit Polgárovej.

Ešte väčší vplyv mala po skončení aktívnej kariéry. Prostredníctvom svojej nadácie, trénerstva a práce s mládežou sa snažila dostať šach k deťom, ktoré by sa k nemu inak nedostali. Osobitne podporovala dievčatá a snažila sa odstrániť predstavu, že šach je predovšetkým mužskou záležitosťou.

Jej príbeh má navyše jednu krásnu iróniu. Susan chcela preraziť hranice ženského šachu a podarilo sa jej to. Jej mladšia sestra Judit však túto hranicu posunula ešte omnoho ďalej.

Zaujímavosti

Susan sa v roku 1986 dostala do situácie, ktorá dnes pôsobí neuveriteľne. Kvalifikovala sa do zóny mužského majstrovstva sveta, ale **nebolo jej umožnené pokračovať v kvalifikácii iba preto, že bola žena**. O päť rokov neskôr už FIDE nemohla podobnú bariéru obhájiť: Susan získala všeobecný titul GM.

Je tiež jedinou hráčkou, ktorá podľa FIDE získala všetkých šesť veľkých šachových „korún“ – svetovú jednotku, svetové tituly v klasickom, rapidovom a bleskovom šachu a individuálne aj tímové olympijské zlato.

Susan Polgárová preto v dejinách šachu predstavuje trochu iný druh priekopníčky než jej sestra Judit. Judit sa rozhodla dokázať, že žena môže byť medzi úplne najlepšimi hráčmi planéty. Susan najprv ukázala, že žena môže prekročiť hranice ženského šachu – a potom sa stala svetovou šampiónkou, trénerkou a jednou z najvýznamnejších propagátoriek šachu pre mladých.

Susan Polgárová otvorila dvere. Judit Polgárová nimi potom prešla až medzi svetovú elitu.

Osobný život

Judit Polgárová sa narodila 23. júla 1976 v Budapešti ako najmladšia z troch sestier. Jej staršie sestry Susan a Sofia už boli úspešnými šachistkami, keď Judit začínala. Všetky tri vyrastali v nezvyčajnom vzdelávacom prostredí, ktoré vytvorili ich rodičia László a Klára Polgárovci. Šach nebol iba koníčkom – stal sa centrálnou súčasťou ich vzdelávania.

Judit sa však od začiatku od svojich sestier v jednej zásadnej veci líšila. **Nechcela byť najlepšou šachistkou medzi ženami. Chcela byť jednou z najlepších šachistov vôbec.** Preto sa vyhýbala ženským súťažiam a postupne sa sústredila prakticky výlučne na otvorené turnaje. Jej rozhodnutie bolo radikálne, ale práve ono z nej urobilo jednu z najvýznamnejších osobností v histórii ženského športu.

Už ako dieťa pritom predvádzala výkony, ktoré pôsobili neuveriteľne. Ako sedemročná hrala naslepo proti majstrovi a vyhrala. Ako deväťročná vyhrala svoju prvú medzinárodnú súťaž. V januári 1989 sa vo veku iba dvanásť rokov dostala na **55. miesto svetového rebríčka**, čím sa stala vtedajšou najmladšou hráčkou, ktorá sa dostala do prvej stovky.

Ešte pozoruhodnejšie bolo, že sa neuspokojila s juniorskými úspechmi. V roku 1991 získala titul veľmajstra vo veku **15 rokov a 4 mesiace**. Prekonala tým rekord Bobbyho Fischera, ktorý platil 33 rokov. Susan získala rovnaký titul v tom istom roku, iba o niekoľko mesiacov skôr, a obe sestry sa tak stali tretou a štvrtou ženou v histórii s titulom GM.

Judit sa nikdy nestala klasickou ženskou majsterkou sveta, pretože o tento titul prakticky nebojovala. Jej cieľom bolo porovnávať sa s najlepšími hráčmi bez rozdielu pohlavia. A v tomto bola mimoriadne úspešná.

Najväčší úspech

Ak by sme mali vybrať jediný údaj, ktorý vysvetľuje význam Judit Polgárovej, bol by to jej **8. priečka na svetovom rebríčku**. Dosiahla ju v roku 2004 a jej rating neskôr vystúpil až na **2735**, čo je dodnes najvyšší rating, aký kedy dosiahla žena. Žiadna iná šachistka sa zatiaľ nedostala do prvej desiatky svetového rebríčka ani nad hranicu 2700 Elo.

To znamená, že Judit nebola „najlepšia žena svojej doby“. Bola jednoducho **jedným z najlepších šachistov svojej doby**.

Do svetovej špičky prenikla už v 90. rokoch. Vyhrávala významné otvorené turnaje a porážala hráčov, ktorí boli považovaní za absolútnu elitu. Jej zoznam skalpov obsahuje jedenásť súčasných alebo bývalých majstrov sveta, medzi nimi Anatolija Karpova, Garryho Kasparova, Vladimira Kramnika, Viswanathana Ananda, Borisa Spasského, Veselina Topalova a Magnusa Carlsena.

Obzvlášť symbolické bolo jej víťazstvo nad **Garrym Kasparovom v roku 2002**. Judit sa stala prvou ženou, ktorá v klasickej vážnej partii porazila hráča, ktorý bol v tom okamihu svetovou jednotkou. Bol to okamih, ktorý presahoval samotnú partiu. Po desaťročiach, keď sa diskutovalo o tom, či ženy môžu konkurovať absolútnej mužskej špičke, tu bola konkrétna odpoveď na šachovnici.

Judit sa dokonca dostala do **Kandidátskeho turnaja majstrovstiev sveta 2005**, čím sa stala jedinou ženou, ktorá sa dostala do záverečnej fázy kvalifikácie o klasický otvorený titul majstra sveta. Už predtým hrávala v rozsiahlych vyradovacích majstrovstvách sveta, ale v roku 2005 sa dostala do najvyššej fázy tradičného systému Kandidátov.

Štýl hry

Juditin šach bol úplne iný než šach jej sestry Susan. Bola známa predovšetkým ako **mimoriadne agresívna, taktická a bojovná hráčka**. Milovala iniciatívu, otvorené línie, útoky na kráľa a komplikované pozície, v ktorých bolo potrebné počítat množstvo variantov.

Nebála sa obetovať materiál, ak zaň dostala aktivitu. Jej partie často vyzerali, akoby sa na šachovnici odohrávala neustála vojna. Práve v tomto bola veľmi blízka odkazu Michaila Tala – rozdiel však spočíval v tom, že Judit vyrastala už v modernejšom období a mala k dispozícii oveľa dokonalejšiu teoretickú prípravu.

Jej štýl zároveň nebol iba „útočný“. Bola mimoriadne silná aj v strategických a technických pozíciách. Vďaka vynikajúcej taktike však často dokázala vytvoriť hrozbu tam, kde ju súper vôbec neočakával. Jej najväčšou zbraňou bola pravdepodobne schopnosť **udržiavať tlak a prinútiť súpera riešiť konkrétne problémy**.

Práve preto bola pre elitných hráčov nepríjemná. Proti Judit nebolo jednoduché hrať „bezpečný šach“. Ak súper urobil malú nepresnosť, mohla z nej okamžite vytvoriť útok.

Koho inšpirovala

Judit Polgárová mala obrovský vplyv na mladé šachistky, ale jej význam je ešte širší. Stala sa jedným z najvýraznejších dôkazov, že **pohlavie nie je šachovou kategóriou**. Sama sa pritom nikdy nesnažila dokazovať svoju hodnotu tým, že by vyhrávala ženské turnaje. Dokazovala ju v otvorených turnajoch.

Jej úspech mal obrovský psychologický efekt. Predchádzajúce generácie ako Menčíková, Gaprindašviliová či Susan Polgárová už búraly jednotlivé bariéry. Judit však dosiahla niečo úplne nové: žena sa dostala do svetovej top 10 a držala sa tam medzi hráčmi, ktorí boli potenciálnymi kandidátmi na titul majstra sveta.

Inšpirovala tým množstvo mladých hráčov, ale aj trénerov a rodičov. Jej príbeh sa stal súčasťou širšej diskusie o vzdelávaní a o tom, čo dokáže intenzívny tréning od raného detstva.

Po skončení profesionálnej kariéry sa začala výrazne venovať vzdelávaniu. Je autorkou metódy využívajúcej šach na rozvoj detí a zakladateľkou **Judit Polgar Global Chess Festival**. Šach dnes propaguje ako nástroj na rozvoj logického myslenia, rozhodovania a tvorivosti.

Zaujímavosti

Judit bola svetovou ženskou jednotkou neuveriteľných **26 rokov** – od roku 1989 až do svojho odchodu z profesionálneho šachu v roku 2014.

Je jedinou ženou, ktorá prekročila **2700 Elo**, jedinou ženou v prvej desiatke svetového rebríčka a jedinou ženou, ktorá sa dostala do záverečnej fázy klasického Kandidátskeho turnaja o titul majstra sveta.

Jej víťazstvo nad Kasparovom v roku 2002 je obzvlášť zaujímavé aj preto, že Kasparov sa k jej šachovej sile v minulosti nevyjadroval vždy jednoznačne. Keď ho však Judit v Moskve porazila, stala sa prvou ženou, ktorá zdolala aktuálnu svetovú jednotku v klasickej partii.

Judit zároveň porazila aj **Magnusa Carlsena**, ktorý bol v tom čase ešte mladým talentom. Neskôr sa stal majstrom sveta a jedným z najsilnejších hráčov histórie.

Na jej príbehu je však najzaujímavejšie niečo iné. Susan získala titul majsterky sveta. Judit ho nezískala – a napriek tomu je dnes všeobecne považovaná za **najsilnejšiu šachistku v dejinách**. FIDE ju pri jej päťdesiatke v roku 2026 označila za najväčšiu šachistku všetkých čias.

Judit Polgárová tak vlastne obrátila tradičnú otázku naruby. Nešlo už o to, či žena môže byť najlepšou ženou v šachu. Jej kariéra ukázala, že môže byť **jedným z najlepších šachistov na svete**.

Susan Polgárová získala titul majsterky sveta. Judit Polgárová ukázala, že žena vôbec nemusí mať vlastný šachový svet. Môže jednoducho hrať v tom najlepšom.

Anna Ušeniová a Mária Muzyčuková

Osobný život

Anna Jurijivna Ušeniová sa narodila 30. augusta 1985 v Charkove, vtedajšej Ukrajinskej SSR. K šachu ju priviedla matka, ktorá chcela, aby sa dcéra rozvíjala nielen intelektuálne, ale aj tvorivo. Preto jej okrem šachu predstavila aj maľovanie a hudbu. Šach však postupne zvíťazil. Keď mala Anna sedem rokov, začala sa mu venovať pravidelnejšie a už v pätnástich rokoch sa stala ukrajinskou juniorskou šampiónkou do 20 rokov.

Jej cesta medzi špičkové šachistky však nebola príbehom typického zázračného dieťaťa, ktoré od najútlejšieho veku vyhráva všetko, čo mu príde pod ruku. Veľkú časť svojich šachových znalostí získavala sama. V rokoch 2000 až 2002 síce navštevovala charkovskú športovú školu olympijskej rezervy, kde ju trénoval medzinárodný majster Artiom Cepotan, no veľká časť jej rozvoja bola založená na vlastnej práci. Neskôr sa začala presadzovať v ukrajinských aj medzinárodných súťažiach.

Ušeniová bola zároveň dôležitou súčasťou silnej ukrajinskej reprezentácie. Na olympiáde v roku 2006 pomohla Ukrajine k zlatým medailám a o dva roky neskôr bola pri zisku striebra. Na majstrovstvách Európy družstiev získala v roku 2007 individuálne zlato so skóre 5 zo 7. V roku 2005 sa stala majsterkou Ukrajiny a v roku 2006 skončila v národnom šampionáte druhá.

Jej kariéra tak postupne smerovala k medzinárodnej špičke, hoci ešte krátko pred majstrovstvami sveta 2012 nepatrila medzi úplne najväčšie favoritky. Práve v tom spočíva jedna z najkrajších častí jej príbehu.

Najväčší úspech

Najväčším úspechom Anny Ušenievej bolo jednoznačne **víťazstvo na majstrovstvách sveta žien v roku 2012**. Do turnaja pritom vstupovala ako až tridsiata nasadená hráčka. Málokto od nej očakával, že sa dostane až do finále. Ušenievová však postupne vyradila jednu súperku za druhou a dostala sa do rozhodujúceho zápasu proti bývalej majsterke sveta **Antoanete Stefanovovej**.

Finále bolo mimoriadne dramatické. Po klasických partiách bol stav vyrovnaný a o majsterke sveta musel rozhodnúť tajbrejk. Ušenievová ho zvládla a zvíťazila. Stala sa tak **prvou ukrajinskou majsterkou sveta v šachu** a celkovo štrnástou ženskou majsterkou sveta. Jej víťazstvo bolo o to pozoruhodnejšie, že na začiatku turnaja patrila k outsiderkám.

Triumf jej automaticky priniesol aj titul veľmajstra. Ušenievová sa tak v roku 2012 stala šachovou veľmajsterkou nielen podľa ženských kritérií, ale získala všeobecný titul **Grandmaster**. Zároveň sa kvalifikovala na Svetový pohár 2013, kde už nastupovala ako úradujúca majsterka sveta.

Jej vláda však trvala iba krátko. V roku 2013 nastúpila proti čínskej hráčke **Hou I-fan**, ktorá bola v tom čase jednou z najväčších mladých hviezd ženského šachu. Zápas bol naplánovaný na desať partií a Hou I-fan ho ukončila už po siedmej, keď získala potrebný počet víťazstiev. Ušenievová tak o titul prišla po necelom roku.

Krátka vláda však nezmenšuje význam jej triumfu. Práve naopak. Majstrovstvá sveta 2012 zostávajú krásnym príkladom toho, že v šachu môže jediný vynikajúci turnaj úplne zmeniť kariéru hráča. Ušenievová neprišla na šampionát ako najväčšia hviezda. Odišla z neho ako majsterka sveta.

V ďalších rokoch zostala silnou reprezentantkou Ukrajiny. Neskôr sa opäť objavovala v medzinárodných súťažiach a v roku 2022 bola členkou ukrajinského družstva, ktoré získalo zlato na šachovej olympiáde v Chennai.

Ušenievej štýl bol často opisovaný ako **pevný, pozičný a veľmi pracovitý**. Nebola typickou šachistkou, ktorá by sa snažila každú partiu rozhodnúť efektnou kombináciou. Jej sila spočívala skôr v postupnom vytváraní tlaku a v schopnosti využiť aj veľmi malú nepresnosť súpera.

FIDE pri charakteristike jej hry používa veľmi podobné hodnotenie: označuje ju za solídnu a veľmi usilovnú šachistku, pričom Nigel Short jej štýl opísal ako „solid, not spectacular“, ale zároveň upozornil, že keď súper urobí aj malú chybu, Ušeniová ju dokáže potrestať.

To dobre vystihuje aj jej cestu k svetovému titulu. Ušeniová nemusela súperky ničiť v brilantných útokoch. Stačilo jej zostať v partii, udržiavať tlak a čakať na príležitosť. Jej vlastné slová pritom dobre vystihujú filozofiu jej kariéry: šach je podľa nej kombináciou tvrdej práce a určitej dávky šťastia a každý súper hráča niečo naučí.

Jej hra preto pôsobí ako protipól k výrazne taktickým šachistkám. Nebola „čarodejnicou“ typu Tal ani extrémnou útočníčkou typu Judit Polgárovej. Jej zbraňou bola spoľahlivosť.

Koho inšpirovala

Ušenievej príbeh je zaujímavý predovšetkým pre hráčov, ktorí neboli v detstve považovaní za absolútne zázraky. Jej kariéra ukazuje, že cesta na vrchol nemusí byť priamočiara. Dôležitá môže byť vytrvalosť, postupné zlepšovanie a schopnosť využiť jednu veľkú príležitosť.

Významná bola aj pre ukrajinský šach. Jej víťazstvo v roku 2012 znamenalo, že Ukrajina získala svoju prvú ženskú majsterku sveta. Neskôr sa k nej pridala ďalšia ukrajinská šampiónka – Mária Muzyčuková – a obe sa stali súčasťou mimoriadne silnej generácie ukrajinských šachistiek.

Jej príklad navyše pekne ukazuje, že ani strata svetového titulu nemusí znamenať koniec významnej kariéry. Ušeniová po roku 2013 zostala aktívnou medzinárodnou hráčkou a neskôr sa podieľala aj na veľkých tímových úspechoch Ukrajiny.

Zaujímavosti

Ušeniová bola na svetovom šampionáte 2012 nasadená až ako **30. hráčka**. Napriek tomu sa dostala cez celý vyradovací pavúk až do finále. Je to jeden z najväčších kontrastov medzi predturnajovým očakávaním a konečným výsledkom v histórii ženských majstrovstiev sveta.

Zaujímavé je aj to, že jej veľmajstrovský titul bol priamo spojený s víťazstvom na majstrovstvách sveta. FIDE jej titul GM udelila práve po triumfe v roku 2012.

A napokon je tu olympijská kapitola. Ušeniová bola pri zlate Ukrajiny v roku 2006 a o šesťnásť rokov neskôr, v roku 2022, sa stala súčasťou ďalšieho zlatého ukrajinského družstva. Jej kariéra tak vytvára pozoruhodný most medzi dvoma generáciami ukrajinského ženského šachu.

Anna Ušeniová nebola majsterkou sveta, ktorá by titul držala celé desaťročie. Jej príbeh je zaujímavý práve preto, že sa na vrchol dostala v jedinom veľkom výbuchu formy – a dokázala využiť príležitosť, ktorá sa jej otvorila.

Anna Ušeniová neprišla na majstrovstvá sveta ako favoritka. Prišla ako tridsiata nasadená hráčka. Odišla ako majsterka sveta.

Osobný život

Mária Olegivna Muzyčuková sa narodila 21. septembra 1992 v meste Stryj v Lvovskej oblasti na Ukrajine. Vyrastala v šachovej rodine a k hre sa dostala veľmi skoro. Jej rodičia pracovali v detskej športovej škole v obci Ugersko a šach sa stal prirodzenou súčasťou života celej rodiny. Mária mala navyše jednu mimoriadne výhodnú tréningovú partnerku – svoju staršiu sestru **Annu Muzyčukovú**.

Od siedmich rokov hrávala ukrajinské mládežnícke majstrovstvá. Už v roku 2002, keď mala iba deväť rokov, vyhrala ukrajinské aj európske majstrovstvá dievčat do desiatich rokov. Neskôr pridala titul majsterky sveta mládeže do 14 rokov a ďalšie medaily z európskych a svetových mládežníckych súťaží. Jej kariéra tak od detstva smerovala k profesionálnemu šachu.

Mária však nevyrastala iba v tieni svojej staršej sestry. Anna bola už v mladom veku výbornou hráčkou a neskôr reprezentovala Slovinosko, zatiaľ čo Mária sa stala pevnou súčasťou ukrajinskej reprezentácie. Obe sestry si tak vytvorili vlastné kariéry a v roku 2015 sa Mária dostala až na samotný vrchol ženského šachu.

Mária patrila k hráčkam, ktoré sa dokázali presadiť nielen v ženských súťažiach. V roku 2014 získala najlepšiu ženskú cenu na prestížnom turnaji **Gibraltar Masters**, kde zároveň získala jednu zo svojich veľmajstrovských noriem. FIDE neskôr jej hru charakterizovala ako taktickú a veľmi prirodzenú pri riešení komplikovaných stredných hier.

Najväčší úspech

Máriin najväčší úspech prišiel v roku **2015**, keď sa stala pätnástou ženskou majsterkou sveta. Majstrovstvá sveta sa vtedy konali v ruskom Soči a mali podobu obrovského vyrad'ovacieho turnaja so 64 hráčkami. Mária nebola najvyššie nasadenou účastníčkou – patrilo jej až ôsme nasadenie.

Jej cesta k titulu bola pozoruhodná tým, koľko kvalitných súperiek musela postupne prekonať. Najskôr vyradila Yuanling Yuan a Moniku Sockovú, potom bývalú majsterku sveta Antoanetu Stefanovovú. Vo štvrtfinále narazila na jednu z najväčších favoritiek, Indku Humpy Koneru, ktorú zdolala až v tajbrejku. V semifinále prešla cez Hariku Dronavalliovú a vo finále ju čakala Ruska Natália Pogoninová.

Ani finále nebolo jednoznačné. Po dvoch klasických partiách bol stav vyrovnaný a o titule rozhodol tajbrejk. Muzyčuková ho zvládla a zvíťazila **2,5:1,5**. Stala sa tak novou svetovou šampiónkou.

Jej triumf mal ešte jeden významný dôsledok. V roku 2015 získala aj titul **Grandmaster**. Bola tak ďalšou z radu ženských šampiónok, ktorých cesta na vrchol viedla až k všeobecnému veľmajstrovskému titulu.

Mária však mala na titul iba jeden rok. V marci 2016 ho obhajovala proti čínskej hviezde **Hou I-fan**. Tentoraz sa žiadna dráma nekonala – Hou I-fan zvíťazila v zápase pomerom **6:3** a Muzyčuková tak svoju korunu neobhájila.

Jej kariéra však pokračovala. V roku 2018 sa dostala do semifinále ďalšieho ženského svetového šampionátu a na olympiáde v tom istom roku mala na druhej šachovnici najlepší výsledok zo všetkých hráčok. Ukrajina získala tímové striebro. V roku 2019 sa na turnaji kandidátok v Kazani stala jedinou hráčkou, ktorá dokázala poraziť víťazku turnaja Alexandru Gorjačkinovú. Jej partia navyše získala cenu za najkrajšiu partiu turnaja.

Mária Muzyčuková je predovšetkým **taktická a univerzálna hráčka**, ktorá sa veľmi dobre cíti v komplikovaných stredných hrách. FIDE priamo zdôrazňuje jej taktický talent a ľahkosť, s akou sa orientuje v komplikovaných pozíciách.

Jej šach preto nepôsobí tak pokojne a kontrolovane ako Ušeniovej. Mária sa nebojí komplikácií a v prípade potreby dokáže pozíciu výrazne zostriť. Dôležitá je však jej schopnosť zachovať si v komplikáciách prehľad. Nejde o útok za každú cenu, ale o schopnosť nájsť konkrétne riešenie v pozícii, kde už všeobecné pravidlá nestačia.

To bolo viditeľné aj na jej ceste k titulu v Soči. Viaceré kolá musela rozhodovať v rapidových tajbrejkoch. V takom systéme nestačí byť iba teoreticky dobre pripravená hráčka. Treba zvládnuť časový tlak, nervozitu a nutnosť okamžite sa prispôbiť súperke. Muzyčuková to dokázala opakovane.

Jej štýl tak dobre zapadá do modernej generácie ženského šachu, v ktorej sa hranice medzi „pozičnou“ a „taktickou“ hráčkou čoraz viac stierajú. Je schopná hrať pokojne, ale keď pozícia vyžaduje konkrétnu akciu, dokáže prejsť do ostrého režimu.

Mária Muzyčuková je predovšetkým súčasťou mimoriadne silnej ukrajinskej šachovej generácie. Ukrajina mala v tomto období množstvo svetovo silných hráčov a Muzyčuková bola jednou z ich najvýraznejších osobností.

Jej príbeh má navyše špecifický rodinný rozmer. Jej staršia sestra **Anna Muzyčuková** sa sama stala veľmajsterkou a patrila medzi absolútnu ženskú špičku. Vznikla tak jedna z najzaujímavejších sesterských dvojíc v modernom šachu. Mária a Anna sa navzájom podporovali, trénovali a zároveň sa každá vydala vlastnou cestou. Mária reprezentovala Ukrajinu, zatiaľ čo Anna v určitom období reprezentovala Slovinsko.

Máriin príklad môže byť zaujímavý aj pre mladé šachistky preto, že jej cesta nebola založená na jedinom detskom rekorde. Od mládežníckych titulov postupne prešla cez ženskú reprezentáciu, medzinárodné turnaje a veľmajstrovský titul až k svetovému prvenstvu.

Významné je aj to, že po strate titulu nezmizla zo špičky. Pokračovala v turnajoch kandidátok a v tímových súťažiach a zostala hráčkou schopnou poraziť aj najlepšie súperky. To je možno dôležitejšia lekcia než samotné víťazstvo v Soči: **majsterka sveta nemusí byť iba hráčkou jedného turnaja.**

Mária bola v čase svojho víťazstva v Soči iba **22-ročná**. Na titul sa pritom musela dostať cez celý vyradovací pavúk 64 hráčov. V niektorých kolách jej nestačili klasické partie a musela zvládnuť aj rapidové rozhodnutia.

V roku 2015 získala aj prestížne ocenenie **Caïssa Award**, ktoré FIDE udeľuje najlepšej ženskej šachistke roka. Jej víťazstvo v Soči teda nebolo iba jednorazovým úspechom na majstrovstvách sveta – bola oficiálne vyhodnotená ako najlepšia ženská hráčka roka.

Veľmi zaujímavá je jej olympijská kariéra. Ako členka ukrajinského tímu získala bronzové medaily v rokoch 2012, 2014 a 2016, striebro v roku 2018 a neskôr bola súčasťou ukrajinského družstva, ktoré získalo historické olympijské zlato v Chennai v roku 2022.

A potom je tu, samozrejme, jej sestra Anna. Keď sa povie „**sestry Muzyčukové**“, nejde o jednu šachovú legendu a jej menej úspešnú súrodenkyňu. Obe sú veľmajsterky a obe patrili medzi svetovú ženskú špičku. Ich príbeh preto trochu pripomína Polgárovú rodinu, hoci v oveľa menšom rozsahu: dve sestry, ktoré spolu vyrastali pri šachovnici a obe sa dostali medzi svetovú elitu.

Mária Muzyčuková napokon patrí k tým majsterkám sveta, ktorých vláda bola krátka, ale víťazstvo mimoriadne náročné. V Soči musela prejsť cez šesť kôl, množstvo tajbrejkov a niekoľko hráčov zo svetovej špičky.

Mária Muzyčuková nezdedila svetový titul po svojej sestre. Vybojovala si ho sama – a pritom vytvorila jednu z najzaujímavejších sesterských dvojíc v dejinách moderného šachu.

Pia Cramlingová

Osobný život

Pia Ann Rosa-Della Cramlingová sa narodila 23. apríla 1963 v Štokholme vo Švédsku. K šachu sa dostala pomerne neskoro v porovnaní s mnohými detskými šachovými zázrakmi – začala hrať približne ako desaťročná. Dôležitú úlohu v jej začiatkoch zohral starší brat Dan, ktorý bol o štyri roky starší a neskôr sa sám stal medzinárodným majstrom. Pia ho vnímala ako svoj veľký vzor a práve prostredníctvom neho sa šach postupne stal súčasťou jej života. Už ako dvanásťročná začala hrať súťažne a v roku 1978, keď mala iba pätnásť rokov, reprezentovala Švédsko na ženskej šachovej olympiáde v Buenos Aires. Od tej chvíle sa jej kariéra začala rozvíjať mimoriadne rýchlo.

Cramlingová patrí k tým šachistkám, ktorých kariéra je výnimočná predovšetkým svojou dĺžkou a stálosťou. Nebola iba hviezdou jednej generácie. Už začiatkom osemdesiatych rokov patrila medzi absolútnu svetovú špičku a v januári 1984 sa dostala na prvé miesto ženského svetového rebríčka. Na prvom mieste alebo spoločne na prvom mieste sa objavila vo svetovom rebríčku viackrát. V tom období pritom pravidelne hrávala aj v otvorených turnajoch, kde nastupovali prevažne muži. V roku 1984 napríklad v Bielu porazila Viktora Korčného, vtedajšieho jedného z najsilnejších šachistov sveta. V turnaji pritom nebola žiadnou exotickou účastníčkou, ktorá by prišla iba „skúsiť šťastie“ – získala päť bodov z jedenástich a skončila približne v strede silného poľa.

Práve hranie medzi mužmi bolo pre Cramlingovú dôležitou súčasťou kariéry. Nechcela zostať uzavretá iba v ženskom šachu a počas desaťročí sa objavovala na veľkých otvorených turnajoch po celom svete. V roku 1992 získala titul veľmajsterky, pričom bola iba piatou ženou v histórii, ktorej sa podarilo splniť podmienky na získanie všeobecného titulu Grandmaster. Pred ňou to dokázali Nona Gaprindašviliová, Maia Chiburdanidzeová, Susan Polgárová a Judit Polgárová. Jej veľmajstrovský titul tak nebol iba symbolickým ocenením úspešnej šachistky, ale potvrdením toho, že patrila medzi skutočnú medzinárodnú elitu.

Veľká časť jej života je spojená aj so Španielskom. V roku 1984 sa v Zürichu zoznámila so španielskym veľmajstrom Juanom Manuelom Bellónom Lópezom a o niekoľko rokov neskôr, v roku 1988, sa zaňho vydala a presťahovala sa do Španielska. Dlhé roky žili na pobreží Costa del Sol, najmä v okolí Fuengirola. Ich manželstvo bolo v šachovom svete mimoriadne zaujímavé: obaja manželia boli veľmajstrami a obaja zároveň pokračovali v aktívnom šachovom živote. Pia neskôr povedala, že bez Juana by sa možno venovala niečomu úplne inému a šach by sa pre ňu stal iba koníčkom.

Ich dcéra Anna sa narodila v roku 2002 v španielskej Málage. Vyrastala teda v prostredí, v ktorom bol šach úplne prirodzenou súčasťou rodinného života. Cramlingová však nebola iba matkou šachistky – sama zostala počas Anninho detstva aktívnou profesionálnou hráčkou. Rodina tak vytvorila veľmi nezvyčajnú kombináciu: matka bola švédka veľmajsterka, otec španielsky veľmajster a dcéra postupne začala kráčať vlastnou šachovou cestou.

Najväčší úspech

Pia Cramlingová nikdy nevyhrala ženské majstrovstvá sveta a práve preto je jej kariéra zaujímavým kontrastom k hráčkam ako Nona Gaprindašviliová, Susan Polgárová či Judit Polgárová. Jej najväčším úspechom nebol jeden svetový titul, ale skôr schopnosť celého desaťročia patriť medzi najsilnejšie šachistky planéty a zároveň sa presadzovať v otvorenom šachu.

Jedným z jej najvýznamnejších individuálnych úspechov bolo víťazstvo na prvých majstrovstvách Európy žien v roku 2003. Cramlingová tým získala titul majsterky Európy a ukázala, že ani po štyridsiatke sa jej výkonnosť výrazne neznižuje. K európskemu titulu sa navyše neskôr pridala ešte jedna zlatá medaila z majstrovstiev Európy v roku 2010. V tom istom období sa stala známou aj svojimi úspechmi na turnaji v Gibraltári, kde si vybudovala povesť mimoriadne úspešnej účastníčky a dostala prezývku „Mrs Gibraltar“.

Mimoriadne dôležitou súčasťou jej kariéry boli šachové olympiády. Za Švédsko nastupovala celé desaťročia a získala individuálne úspechy, ktoré sa rozprestierajú cez neuveriteľných niekoľko generácií šachu. Olympijské zlato získala so švédskym družstvom v Los Angeles v roku 1984 a potom opäť v Soule v roku 1988. Tretie zlato prišlo až v Pekingu v roku 2022 – teda **38 rokov po jej prvom olympijskom triumfe**. Takýto časový rozsah je v profesionálnom športe mimoriadne vzácný.

Práve olympijské zlato z roku 2022 patrí medzi najkrajšie kapitoly jej kariéry. Cramlingová mala vtedy 59 rokov a už dávno nepatrila medzi mladé šachové hviezdy, ktoré sa snažia preraziť. Bola skôr živou pripomienkou toho, že šach má v porovnaní s väčšinou športov jednu obrovskú výhodu – vrcholová kariéra nemusí skončiť v tridsiatke. Pia dokázala zostať konkurencieschopná aj po desaťročiach hrania a na olympiáde sa opäť dostala na najvyššiu priečku. EFE ju preto pri príležitosti rozhovoru v roku 2023 označila za trojnásobnú olympijskú víťazku.

Jej maximálny rating dosiahol 2550 bodov v októbri 2008. Zaujímavé pritom je, že hoci nikdy nebola ženskou majsterkou sveta, v najlepších rokoch sa pohybovala na úrovni, ktorá jej umožňovala pravidelne súťažiť s mužskými veľmajstrami. Jej kariéra je preto dobrým príkladom toho, že ženský šach a otvorený šach nemožno vždy jednoducho rozdeliť na dva oddelené svety. Cramlingová patrila medzi hráčky, ktoré prirodzene prechádzali z jedného do druhého.

Štýl hry

Pia Cramlingová nebola šachistkou, ktorá by potrebovala každú partiu meniť na veľkolepú taktickú búrku. Jej sila spočívala skôr v pozičnom cítení, v schopnosti vytvárať malé a dlhodobé výhody a v trpezlivosti, s akou ich dokázala premieňať na víťazstvo. Jej partie často ukazujú postupné zlepšovanie postavenia figúr, tlak na slabiny súpera a veľmi presné manévrovanie. Sama sa pri opise svojho prístupu k šachu vyjadrovala v zmysle, že počas partie sa dostáva do akejsi vlastnej „bubliny“ a snaží sa predovšetkým nájsť plán, ktorý ju dovedie k víťazstvu.

To však neznamená, že by bola čisto obrannou alebo pasívnou hráčkou. Práve naopak. Cramlingová sa počas kariéry dokázala prispôbovať súperovi a meniacemu sa šachu. Jej repertoár a spôsob prípravy sa postupne menili spolu s vývojom počítačovej analýzy. V novšej fáze kariéry otvorene hovorila o tom, akú veľkú pomoc jej poskytuje počítač pri analýze vlastných partíí, chýb aj súperových otvorení. Pre hráčku, ktorá začala hrať v sedemdesiatych rokoch, to znamenalo prechod od šachu analyzovaného prevažne pri šachovnici a s knihami k úplne novej ére počítačovej prípravy.

Jej štýl preto možno vnímať ako určitý most medzi staršou a modernou generáciou. V mladosti vyrastala na klasickom pozičnom šachu, no dokázala sa prispôbiť šachu, v ktorom začali rozhodovať databázy, počítačové enginy a mimoriadne presná príprava. To je jeden z dôvodov, prečo jej kariéra trvala tak dlho. Cramlingová nebola viazaná na jeden konkrétny spôsob hrania – bola predovšetkým praktickou a veľmi skúsenou šachistkou.

Dôležitá bola aj jej psychická odolnosť. Hráčka, ktorá desaťročia nastupuje proti súperom často výrazne mladším než ona, musí neustále dokazovať, že ešte stále dokáže konkurovať. Cramlingová sa však nikdy nestala iba nostalgickou hviezdou minulosti. Aj v neskoršom veku dokázala vyhrávať významné partie, získavať medzinárodné úspechy a reprezentovať Švédsko na najvyššej úrovni. Jej kariéra je tak do značnej miery príbehom šachovej dlhovekosti.

Koho inšpirovala táto šachistka

Pia Cramlingová patrí k hráčkam, ktoré mali veľký význam pre vývoj ženského šachu jednoducho tým, že sa desaťročia odmietali obmedziť na ženské súťaže. V čase, keď bolo stále nezvyčajné vidieť ženu v silnom otvorenom turnaji, tam Cramlingová pravidelne sedela za šachovnicou a hrala proti veľmajstrom. Jej víťazstvo nad Viktorom Korčným v roku 1984 sa stalo jedným zo symbolov tejto éry. Nebolo to víťazstvo nad „mužským šachom“ – bol to jednoducho výsledok partie, v ktorej žena porazila jedného z najlepších hráčov svojej doby.

V tomto je jej odkaz trochu iný ako pri Judit Polgárovej. Judit sa stala symbolom myšlienky, že žena môže preniknúť až do úplného svetového top 10. Pia Cramlingová zase ukázala, že žena môže byť desaťročia prirodzenou súčasťou veľkých medzinárodných turnajov, reprezentovať svoju krajinu medzi mužmi aj ženami a pritom zostať na šachovej scéne od mladosti až do vysokého športového veku. Jej príklad preto pôsobí menej ako jednorazová senzácia a viac ako dlhodobý model.

Jej význam je viditeľný aj v samotnom Švédsku. Cramlingová bola po desaťročia jednou z najvýraznejších tvárí švédskeho šachu a zároveň sa stala jednou z najznámejších švédskych šachistiek vôbec. Jej úspechy pomáhali udržiavať predstavu, že ženská reprezentácia nemusí existovať iba ako paralelná súťaž, ale môže byť súčasťou celého šachového systému.

Zaujímavosti

Najzaujímavejším aspektom života Pia Cramlingovej je možno to, že šach sa v jej rodine postupne zmenil z individuálnej kariéry na **celý rodinný príbeh**. Jej manžel Juan Manuel Bellón López je španielsky veľmajster, ktorý bol päťkrát majstrom Španielska – v rokoch 1969, 1971, 1974, 1977 a 1982. Aj on patril v mladosti medzi najsilnejších španielskych šachistov a v roku 1978 získal titul veľmajstra. Pia a Juan sa spoznali v roku 1984 v Zürichu, kde obaja štartovali na silnom otvorenom turnaji. O štyri roky neskôr sa vzali. Ich manželstvo je pozoruhodné aj historicky: **ide o prvé manželstvo, v ktorom boli obaja partneri šachovými veľmajstrami**. Nie je to teda iba rodina, v ktorej sa „niekto zaujíma o šach“. V tomto prípade sa stretli dvaja profesionálni šachisti, ktorí si svoje kariéry budovali súčasne.

Juan Manuel navyše nebol pre Piu iba manželom. Stal sa jej životným partnerom aj v šachovej kariére. Spoločne cestovali na turnaje, žili šachovým rytmom a vychovávali dcéru v prostredí, kde bola šachovnica úplne bežnou súčasťou domácnosti. Pia sama neskôr priznala, že bez Juana by sa možno rozhodla pre inú životnú cestu a zo šachu by sa stal iba koníček. Ich vzťah je preto zaujímavý aj z opačnej strany: Juan nebol iba „manžel slávnej šachistky“, ale sám bol významným hráčom a päťnásobným španielskym šampiónom.

A potom prišla Anna. **Anna Cramlingová sa narodila 30. apríla 2002 v Málage** a od začiatku vyrastala v azda jednej z najšachovejších domácností, aké si možno predstaviť. Jej matkou bola Pia Cramlingová a otcom Juan Manuel Bellón López – teda dvaja veľmajstri. Anna začala hrať šach už približne ako trojročná. Spočiatku reprezentovala Španielsko, neskôr sa s rodinou presťahovala do Švédska a od roku 2014 reprezentuje Švédsko. V roku 2018 získala titul Woman FIDE Master a jej najvyšší rating dosiahol 2175.

Anna však nakoniec nenašla svoju najväčšiu cestu v šachu iba prostredníctvom klasických turnajov. V dvadsiatych rokoch 21. storočia sa stala jednou z výrazných tvárí novej generácie šachového internetu. Začala streamovať na Twitchi a vytvárať videá na YouTube, pričom šach dokázala prezentovať spôsobom, ktorý bol úplne odlišný od generácie jej rodičov. Namiesto toho, aby divák iba sledoval partiu veľmajstrov pri šachovnici, Anna začala šach ukazovať ako spoločenskú, zábavnú a internetovú aktivitu. Jej streamy a videá oslovili obrovské množstvo ľudí, ktorí by možno nikdy nesledovali klasický šachový turnaj. V roku 2021 sa navyše stala prvou švédskou šachistkou, ktorá podpísala zmluvu s e-športovou organizáciou Panda Global.

Ešte zaujímavejšie je, že Anna sa so svojimi rodičmi dokázala stretnúť priamo pri reprezentácii. Na olympiáde v Baku v roku 2016 reprezentovali Švédsko **všetci traja členovia rodiny** – Pia ako hráčka, Anna ako mladá šachistka a Juan Manuel ako kapitán tímu. Pre bežného športovca je predstava, že nastúpi za národný tím so svojou matkou a zároveň bude mať svojho otca ako kapitána, takmer neuveriteľná. V rodine Cramlingovcov však bola takáto situácia jednoducho súčasťou ich života.

Práve tu sa príbeh Pii Cramlingovej krásne uzatvára a zároveň pokračuje. Ona patrí ku generácii šachistov, ktorí vyrastali s knihami, zapisovaním partíí a cestovaním z turnaja na turnaj. Jej manžel Juan Manuel reprezentuje ešte staršiu španielsku veľmajstrovskú školu. A ich dcéra Anna vyrástla v rovnakom svete, ale dokázala ho preniesť do úplne nového prostredia internetu, streamovania a sociálnych sietí. Tri generácie šachu sa tak v jednej rodine stretli v priebehu niekoľkých desaťročí.

Pia Cramlingová preto nie je iba príbehom ženy, ktorá bola kedysi svetovou jednotkou a neskôr sa stala majsterkou Európy. Je príbehom **šachistky, ktorá prežila niekoľko období šachu** – od klasickej éry bez počítačov až po modernú dobu enginov, online partíí a streamovania. A možno práve preto je jej miesto v dejinách šachu také zvláštne: nikdy nepotrebovala jeden svetový titul, aby dokázala, že patrí medzi najvýznamnejšie šachistky svojej generácie.

Pia Cramlingová nebola kráľovnou jediného turnaja. Bola šachovou stálicou, ktorá zostala pri šachovnici tak dlho, až sa jej vlastná kariéra stala mostom medzi generáciami.

Hou Yifan

Osobný život

Hou Yifan sa narodila 27. februára 1994 v meste Xinghua v čínskej provincii Ťiang-su. Už ako malé dieťa prejavovala mimoriadnu zvedavosť a rodičia si všimli, že ju priťahujú hry, pri ktorých musí premýšľať. K šachu sa dostala približne ako päťročná. Jej otec Hou Xuejian jej preto najal trénera a čoskoro sa ukázalo, že nejde o obyčajný detský záujem. Rodina sa presťahovala do Pekingu, aby mala Hou lepšie podmienky na rozvoj, a mladá šachistka sa dostala do Národnej šachovej akadémie. Jej významným trénerom sa stal veľmajster Ye Jiangchuan, jedna z kľúčových postáv čínskeho šachu.

Hou rástla neuveriteľnou rýchlosťou. V roku 2003 vyhrala majstrovstvá sveta mládeže do desať rokov a už v roku 2004 získala titul FIDE Master. V júli 2006, keď mala iba dvanásť rokov, sa stala najmladšou účastníčkou ženských majstrovstiev sveta a zároveň najmladšou účastníčkou šachovej olympiády. Na olympiáde v Turíne dokonca získala 11 bodov z 13 partií na tretej šachovnici. O rok neskôr sa stala najmladšou čínskou ženskou šampiónkou. V roku 2007 získala titul Woman Grandmaster a v auguste 2008, ako štrnásťročná, aj všeobecný titul Grandmaster.

V roku 2008 už nebola iba mladou nádejou. Na majstrovstvách sveta žien v Nalčiku sa prebojovala až do finále. Mala vtedy iba štrnásť rokov a vo finále sa stretla s Alexandrou Kosteniukovou. Hou síce prehrala, ale samotná účasť vo finále bola obrovským úspechom. O dva roky neskôr sa však všetko zmenilo. V tureckom Hatayi už Hou Yifan nezastavila žiadna súperka a po víťazstve vo finále nad krajanou Ruan Lufei sa vo veku šesťnásť rokov stala najmladšou ženskou majsterkou sveta v histórii. Prekonala tým rekord, ktorý predtým držala Maia Chiburdanidzeová.

Hou však mala k šachu trochu iný vzťah než mnohí iní šachoví géniovia. Hoci bola už v úvodnom veku jednou z najlepších hráčok sveta, nechcela, aby šach určoval celý jej život. Zaujímal ju vzdelanie, medzinárodné vzťahy a neskôr akademické prostredie. Študovala medzinárodné vzťahy na Pekingskej univerzite zahraničných štúdií a následne získala miesto na Oxfordskej univerzite, kde študovala odbor Public Policy. V roku 2020 sa ako iba dvadsaťšesťročná stala profesorkou na Shenzhen University. Neskôr pôsobila aj na Pekingskej univerzite. FIDE preto jej neskoršiu životnú cestu opisuje ako vedomý odklon od profesionálneho šachu smerom k akademickej kariére.

Je to trochu nezvyčajný koniec príbehu šachového zázraku. Hou Yifan totiž neprestala hrať preto, že by už nestačila svetovej špičke. Práve naopak – ešte v roku 2018 bola na vrchole ženského rebríčka a následne sa zo súťažného šachu začala postupne sťahovať. Aj po tomto ústupe však zostala mimoriadne silnou hráčkou. FIDE ju dnes označuje za štvornásobnú ženskú majsterku sveta a druhú najvyššie hodnotenú šachistku v histórii ženského šachu.

Najväčší úspech

Najväčším úspechom Hou Yifan je bezpochyby zisk prvého svetového titulu v roku 2010. Vo veku iba šesťnásť rokov sa stala najmladšou ženskou majsterkou sveta v histórii. Nebol to však prípad, keď mladá senzácia náhodou vyhrala jeden knockoutový turnaj. Hou svoju výnimočnosť následne potvrdila opakovane.

V roku 2011 obhájila titul v súboji s Koneru Humpy. Zápas v Tírane vyhrala presvedčivo 5½–2½ a ani raz neprehrala. V roku 2012 však prišiel zvláštny paradox jej kariéry. Majstrovstvá sveta sa vtedy hrali knockoutovým systémom a Hou prehrala už v druhom kole s Monikou Soćko. Namiesto toho, aby sa tým jej cesta za titulom skončila, vyhrala Grand Prix žien 2011–2012 a tým si zabezpečila právo na nový zápas o titul.

V roku 2013 sa teda vrátila do zápasu o korunu. Jej súperkou bola ukrajinská majsterka sveta Anna Ušeninová. Tentoraz Hou predviedla obrovskú prevahu a vyhrala 4–0 v klasických partiách, pričom tri ďalšie partie sa skončili remízou. Titul tak získala späť bez jedinej prehry. O tri roky neskôr prišiel ďalší titulový zápas, tentoraz proti Márii Muzyčukovej. Aj v tomto prípade Hou neprehrala ani jednu partiu a zvíťazila 6–3.

Celkovo teda získala ženský titul štyrikrát – v rokoch 2010, 2011, 2013 a 2016. Ešte pôsobivejšie vyzerá bilancia jej troch titulových zápasov po návrate na vrchol: proti Humpy Koneru, Anne Ušeninovej a Márii Muzyčukovej dosiahla dohromady desať víťazstiev, žiadnu prehru a štrnásť remíz.

Hou sa však nikdy úplne nestotožnila s myšlienkou, že jej hlavnou úlohou je zbierať ženské tituly. V roku 2015 napríklad na majstrovstvách sveta žien neštartovala a v roku 2017 sa rozhodla nezúčastniť knockoutového šampionátu. Tým sa vzdala možnosti obhajovať titul, ktorý získala v roku 2016. Pre hráčku, ktorá mala v tom čase iba dvadsaťtri rokov a stále patrila medzi absolútnu svetovú špičku, to bolo nezvyčajné rozhodnutie. Ukazovalo však, že Hou nechce svoju kariéru merať iba počtom svetových titulov.

Mimoriadne dôležitý je aj jej úspech v otvorenom svetovom šachu. Hou sa stala treťou ženou v histórii, ktorá sa dostala do prvej stovky celkového svetového rebríčka, po Maie Chiburdanidzeovej a Judit Polgárovej. To je oveľa významnejšie než samotný ženský rebríček, pretože v ňom súťažia muži aj ženy spoločne. Jej kariéra preto ukázala, že najlepšia čínska šachistka svojej generácie nebola iba dominantnou hráčkou ženských súťaží, ale dokázala sa presadzovať aj v otvorenom šachu.

Štýl hry

Hou Yifan bola od mladosti známa veľmi konkrétnym a racionálnym spôsobom hry. Na rozdiel od Mikhaila Tala, ktorý dokázal postaviť celú partiu na intuitívnom obetovaní figúry a nejasnej iniciatíve, Hou pôsobila oveľa pragmatickejšie. Jej sila bola v hlbokkej kalkulácii, pozičnom cítení a schopnosti vyhodnotiť, kedy sa oplatí zaútočiť a kedy je lepšie jednoducho zlepšiť postavenie vlastných figúr.

Už ako veľmi mladá dokázala hrať mimoriadne zrelý šach. Nebola iba hráčkou, ktorá sa spoliehala na obrovskú pamäť a počítačovú prípravu. Vedela vytvárať dlhodobý tlak, dobre pracovala so štruktúrou pešiakov a v koncovkách bola veľmi technická. Jej hra bola často založená na postupnom zvyšovaní tlaku namiesto jedného efektného úderu.

Zaujímavá je aj jej schopnosť prispôbovať sa súperom. Proti agresívnejším hráčkam dokázala zvoliť pokojný pozičný prístup a počkať na ich chybu, no sama sa nebála komplikácií, keď si ich vyžadovala pozícia. V tomto zmysle predstavovala typickú modernú šachistku: veľmi dobrú prípravu spájala s univerzálnym chápaním pozície.

Jej výnimočnosť ešte viac vynikne, keď si uvedomíme vek, v ktorom tieto schopnosti získala. Keď sa v roku 2010 stala majsterkou sveta, mala šesťnásť rokov. Keď v roku 2008 získala titul veľmajstra, mala iba štrnásť. A napriek tomu jej šach nepôsobil ako hra dieťaťa, ktoré sa snaží prekvapiť dospelých. Pôsobil ako šach dospelého profesionála, ktorý už veľmi dobre vie, čo chce z pozície dostať.

Aj preto bola Hou Yifan často porovnávaná s hráčkami, ktoré dokázali prekročiť hranice ženského šachu. Jej význam však nespočíva iba v ratingu. Bola jednou z prvých hráčok svojej generácie, ktoré ukázali, že mladá čínska šachistka môže vyrásť priamo do svetovej absolútnej špičky bez toho, aby musela najprv desaťročia prechádzať tradičnou európskou cestou.

Koho inšpirovala táto šachistka

Hou Yifan mala obrovský význam predovšetkým pre mladé čínske šachistky. Keď sa stala v roku 2010 majsterkou sveta, Čína už mala za sebou takmer dve desaťročia dominancie v ženskom šachu, ale Hou tejto tradícii dala úplne novú podobu. Xie Jun bola symbolom prvej čínskej generácie, ktorá prenikla na samotný vrchol. Hou bola jej mladšou pokračovateľkou – dieťaťom systému, ktorý už dokázal vyrábať špičkové hráčky pravidelne.

Jej príklad bol dôležitý aj preto, že ukázala, že šachová kariéra nemusí znamenať iba jednu cestu. Mohla sa stať profesionálnou šachistkou na celý život, bojovať o ďalšie tituly a zostať na turnajoch. Namiesto toho sa rozhodla pokračovať vo vzdelávaní a vstúpiť do akademického sveta. V jej prípade sa tak spojili dve veci, ktoré sa niekedy nesprávne stavajú proti sebe: mimoriadny intelekt v šachu a záujem o svet mimo šachovnice.

Jej príbeh zároveň dobre ilustruje premenu Číny na šachovú veľmoc. FIDE uvádza, že od roku 1991 získali čínske hráčky pätnásť z posledných dvadsiatich titulov majsterky sveta a o tieto tituly sa podelilo šesť rôznych čínskych šampiónok. V tomto období sa teda už nedalo hovoriť o jednej výnimočnej šachistke. Išlo o celú generáciu a systém, ktorý dokázal vychovávať ďalšie a ďalšie hráčky svetovej úrovne.

Zaujímavosti

Hou Yifan bola štvrtou čínskou ženskou majsterkou sveta a zároveň jednou z najvýraznejších postáv obdobia, v ktorom sa čínsky ženský šach stal svetovou veľmocou. Pred ňou však stáli tri ženy, bez ktorých by jej príbeh vyzeral úplne inak. **Xie Jun** sa v roku 1991 stala prvou čínskou a zároveň prvou ázijskou ženskou majsterkou sveta. Porazila vtedy Maiju Chiburdanidzeovú a jej víťazstvo bolo symbolickým začiatkom čínskej éry. Xie bola mimoriadne významná aj mimo samotnej šachovnice – neskôr sa stala prezidentkou Čínskej šachovej asociácie a výrazne pomáhala popularizovať šach v Číne. Jej svetový titul získala v rokoch 1991–1996 a opäť 1999–2001.

Po Xie Jun prišla **Zhu Chen**, ďalšia veľká čínska šachistka. Narodila sa v roku 1976 a už v roku 1988 sa stala prvou Číňankou, ktorá vyhrala medzinárodnú mládežnícku šachovú súťaž, keď triumfovala na majstrovstvách sveta dievčat do 12 rokov. Neskôr dvakrát vyhrala majstrovstvá sveta junioriek a v roku 1999 získala titul veľmajsterky. V roku 2001 potom vyhrala ženské majstrovstvá sveta v Moskve, kde vo finále porazila Alexandru Kostenjukovú. Jej príbeh má aj veľmi ľudskú stránku: v roku 2004 sa rozhodla neobhajovať titul okrem iného aj pre tehotenstvo. FIDE ju označuje za prvú ženskú majsterku sveta, ktorá sa vzdala možnosti obhajovať titul z dôvodu tehotenstva.

Ďalšou bola **Xu Yuhua**, ktorá získala titul v roku 2006. Jej víťazstvo patrí medzi najnečakanejšie príbehy ženských majstrovstiev sveta. Do turnaja v Jekaterinburgu totiž vstupovala po dlhšom období neaktivity a bola v treťom mesiaci tehotenstva. Napriek tomu prešla silným poľom a vo finále porazila Alisu Galliamovovú. FIDE jej neskôr pripisovala hlboký pozičný štýl a silnú taktiku. Titul držala do roku 2008.

Po Hou Yifan pokračovala čínska dominancia cez **Tan Zhongyi**. Tá sa narodila v roku 1991 a ako dieťa vyhrala majstrovstvá sveta dievčat do desať rokov dvakrát za sebou, v rokoch 2000 a 2001, a následne aj kategóriu do dvanásť rokov. V roku 2017 sa v Teheráne stala ženskou majsterkou sveta po víťazstve nad Annou Muzyčukovou v rapidovom tiebreaku. Jej vláda síce trvala iba rok, pretože v roku 2018 ju porazila ďalšia Číňanka – Ju Wenjunová – ale Tan zostala jednou z najsilnejších hráčok svojej generácie. V roku 2024 navyše vyhrala turnaj kandidátok a získala právo znova bojovať o svetový titul.

Ju Wenjunová je ďalšou mimoriadnou postavou tejto čínskej šachovej éry. Narodila sa v Šanghaji v roku 1991 a k šachu sa dostala ako sedemročná. Zaujímavé je, že ako dieťa radšej hrávala proti dospelým než v klasických mládežníckych súťažiach. Už ako trinásťročná skončila druhá na ázijskom ženskom šampionáte. V roku 2018 porazila Tan Zhongyi a získala svetový titul. Potom ho dokázala obhájiť v niekoľkých rôznych formátoch – v roku 2018 v knockoutovom šampionáte, v roku 2020 proti Aleksandre Goryachkinovej a v roku 2023 proti ďalšej Číňanke Lei Tingjie.

A práve **Lei Tingjie** je ďalším dôkazom, že čínska ženská šachová škola nie je založená iba na niekoľkých historických menách. Lei získala v roku 2017 titul veľmajsterky a už ako devätnásťročná sa stala čínskou šampiónkou pred vtedajšou majsterkou sveta Tan Zhongyi. V roku 2023 vyhrala turnaj kandidátok a dostala sa do zápasu o titul proti Ju Wenjunovej. FIDE ju charakterizuje ako ambicióznou a dynamickú hráčku, ktorá sa nebojí riskovať.

Tak vzniká pozoruhodná čínska línia: **Xie Jun → Zhu Chen → Xu Yuhua → Hou Yifan → Tan Zhongyi → Ju Wenjun**. Šesť rôznych žien, ktoré dokázali vyhrať ženské majstrovstvá sveta, a medzi nimi desiatky rokov čínskej dominancie. FIDE uvádza, že Čína má zo všetkých krajín najviac ženských majstrierok sveta – šesť. Je to mimoriadny športový úspech, najmä ak si uvedomíme, že prvá z nich získala titul až v roku 1991.

Hou Yifan však medzi nimi zostáva výnimočná. Xie Jun bola priekopníčkou, Zhu Chen a Xu Yuhua pokračovali v čínskej tradícii, Tan Zhongyi a Ju Wenjun ju ďalej rozvíjali. Hou však bola zároveň **zázračným dieťaťom, štvornásobnou majsterkou sveta, hráčkou svetovej absolútnej špičky a neskôr akademičkou**, ktorá sa rozhodla šachovú kariéru čiastočne odsunúť napriek tomu, že ešte stále mala čo ponúknuť. V roku 2018 vstúpila na Oxford a neskôr sa stala profesorkou. Jej život tak ukazuje, že vrcholom šachového talentu nemusí byť ďalší titul. Môže ním byť aj rozhodnutie využiť vlastný talent niekde úplne inde.

Hou Yifan začala ako dieťa, ktoré malo byť šachovým zázrakom. Skončila ako žena, ktorá dokázala, že jej svet je oveľa väčší než šachovnica.

Nie sú majstri sveta, ale pozná ich celý svet

Šach mal väčšinu svojej modernej histórie pomerne jednoduchú hierarchiu slávy. Najväčšiu pozornosť získaval majster sveta, jeho vyzývateľ a niekoľko ďalších veľmajstrov, ktorí sa pohybovali na absolútnom vrchole. Internet však toto pravidlo zmenil. Dnes môže byť človek známym šachovým menom aj bez toho, aby niekedy získal titul majstra sveta – a dokonca bez toho, aby bol profesionálnym hráčom. Šach sa presťahoval na YouTube, Twitch, sociálne siete a streamovacie platformy. Vznikla nová generácia šachových celebrit, ktoré dokážu osloviť milióny ľudí. Niektorí z nich patria medzi najsilnejších hráčov planéty, iní sú predovšetkým učiteľmi a zabávačmi a jedna z najznámejších šachistiek tejto éry dokonca nikdy neexistovala.

Hikaru Nakamura

Hikaru Nakamura patrí k najzaujímavejším osobnostiam moderného šachu, pretože sa v jeho prípade takmer nedá oddeliť **šachový veľmajster od internetovej celebrity**. Narodil sa 9. decembra 1987 v japonskej Hirakate, ale vyrastal v Spojených štátoch, kam sa jeho rodina presťahovala, keď mal dva roky. Už ako dieťa sa ukázalo, že má mimoriadny talent. Postupne sa vypracoval medzi absolútnu svetovú špičku a päťkrát získal titul majstra USA. Do turnaja kandidátov o titul majstra sveta sa dostal v rokoch 2016, 2022 a 2024 a aj v roku 2026 patrí medzi hráčov, ktorí bojujú o svetový titul.

Nakamura však získal niečo, čo mnohým šachovým veľmajstrom chýba – **schopnosť preniesť svoju osobnosť mimo šachovnice**. Je mimoriadne silný v rapid a bleskovom šachu a práve rýchle partie sa výborne hodia na internet. Na Twitchi dokáže komentovať vlastnú hru, reagovať na divákov, analyzovať partie a zároveň hrať na úrovni, ktorá je pre väčšinu profesionálnych šachistov nedosiahnuteľná. Jeho popularita pomohla vytvoriť predstavu, že šachový veľmajster nemusí byť iba vážny človek sediaci v turnajovej sále. Môže byť zároveň streamerom, zabávačom a internetovou celebritou.

Hikaru je pritom stále predovšetkým výnimočný šachista. Jeho štýl je založený na rýchlosti, presnosti, praktickom rozhodovaní a schopnosti vytvárať problémy aj v pozíciách, ktoré vyzerajú úplne pokojne. V bleskovom šachu patrí medzi najväčšie postavy histórie a jeho súboje s Magnusom Carlsenom patria k najväčším internetovým šachovým udalostiam. Jeho kariéra zároveň ukazuje zvláštny paradox: človek môže byť jedným z najlepších hráčov svojej generácie, opakovane sa dostať do boja o titul majstra sveta, a predsa môže byť pre širokú verejnosť známejší **ako streamer než ako turnajový veľmajster**.

Hikaru preto predstavuje jeden z prvých skutočných mostov medzi klasickým profesionálnym šachom a internetovou érou.

Fabiano Caruana je trochu iný prípad. Ak je Hikaru symbolom internetového šachu, Caruana je symbolom **čistého profesionálneho šachového génia**. Narodil sa 30. júna 1992 v Miami v taliansko-americkej rodine a šachové schopnosti prejavil veľmi skoro. Jeho rodina sa kvôli jeho kariére presťahovala do Európy, kde trénoval v Španielsku a neskôr v Budapešti. Veľmajstrom sa stal ešte pred pätnástymi narodeninami.

Caruana patrí už viac než desať rokov k absolútnej svetovej špičke. Jeho najväčšou chvíľou bol rok 2014, keď na Sinquefield Cupe dosiahol neuveriteľných **7 víťazstiev za sebou** a celkovo 8,5 bodu z 10 proti svetovej špičke. V roku 2018 vyhral turnaj kandidátov v Berlíne a získal právo vyzvať Magnusa Carlsena. Ich zápas v Londýne sa skončil po dvanástich remízach 6–6 a Carlsen napokon vyhral až rapidový tajbrejk. Bol to jeden z najtesnejších súbojov o svetový titul v histórii.

Caruana je presne tým typom hráča, ktorého ocenia predovšetkým samotní šachisti. Jeho partie sú plné neuveriteľne hlbokej prípravy, presnej kalkulácie a množstva domácich analýz. Kým niektorí veľmajstri dokážu súpera prekvapiť intuitívnym nápadom, Caruana môže prísť za šachovnicu s takou podrobnou prípravou, že prvých dvadsať ťahov partie môže vyzerat' ako výsledok vedeckého výskumu. FIDE ho aj dnes opisuje ako jedného z najsilnejších hráčov 21. storočia a ako jedného z najskúsenejších uchádzačov o svetovú korunu.

Jeho príbeh je preto trochu tragikomický. Caruana je bezpochyby jedným z najlepších šachistov svojej generácie, ale v období, keď mohol získať titul, stál proti nemu Magnus Carlsen. A neskôr sa objavili ďalší súper. História si tak možno raz bude pamätať Caruanu ako jedného z najlepších hráčov, ktorí **nikdy neboli majstrami sveta**.

Ian Nepomniachtchi

Ian Nepomniachtchi, ktorému šachový svet hovorí jednoducho **Nepo**, patrí do úplne inej kategórie. Nie je internetovou šachovou celebritou predovšetkým preto, že by bol streamerom. Pozná ho celý svet preto, že sa dvakrát dostal až na posledný schod pred titulom majstra sveta.

Narodil sa 14. júla 1990 v Brjansku a už ako dieťa patril k výnimočným talentom. V roku 2002 vyhral majstrovstvá sveta do desať rokov, kde predstihol aj mladého Magnusa Carlsena. O dve desaťročia neskôr sa ich kariéry opäť stretli – tentoraz vo finále svetového šampionátu.

Nepomniachtchi vyhral turnaj kandidátov v roku 2021 a získal právo vyzvať Carlsena. V Dubaji však zažil veľmi ťažký zápas. Po relatívne vyrovnanom začiatku sa jeho hra zlomila a Carlsen napokon vyhral $7\frac{1}{2}$ – $3\frac{1}{2}$. Nepo sa však nevzdal. V roku 2022 vyhral kandidátov znovu, dokonca s kolom k dobru, a dostal druhú šancu. Keďže Carlsen odmietol obhajovať titul, Nepomniachtchi nastúpil v roku 2023 proti Dingovi Lirenovi. Tentoraz bol zápas dlho úplne vyrovnaný, ale Ding zvíťazil v tajbrejku a stal sa majstrom sveta.

Nepo je fascinujúci najmä svojim štýlom. Jeho hra dokáže byť neuveriteľne rýchla, konkrétna a agresívna. Má výborný cit pre taktiku a keď sa dostane do pozície, v ktorej treba počítať množstvo variantov, dokáže hrať desiatky ťahov prakticky bez spomalenia. Jeho slabšou stránkou bola v minulosti stabilita – dokázal zahrať fantastickú partiu a následne urobiť chybu, ktorá by na tejto úrovni nemala existovať. Práve kontrast medzi obrovským talentom a občasnou nestabilitou z neho urobil jednu z najzaujímavejších postáv svetového šachu.

Nepo teda nie je majstrom sveta. Je však **dvojnásobným víťazom turnaja kandidátov a dvojnásobným vyzývateľom majstra sveta**. To je úspech, ktorý má v dejinách šachu len veľmi málo hráčov.

A potom prichádza osobnosť, ktorá ukazuje, ako veľmi sa šach zmenil.

Levy Rozman, známy ako **GothamChess**, nie je svetovým šampiónom a ani sa nepohybuje medzi absolútnou profesionálnou elitou. Je medzinárodným majstrom a jeho vrcholové FIDE Elo bolo približne 2420. Jeho význam však nemožno merať iba ratingom.

Rozman začal učiť šach už počas strednej školy a neskôr sa postupne presunul k internetovému obsahu. Jeho kanál GothamChess sa stal jedným z najväčších šachových kanálov na svete. Na svojej oficiálnej stránke dnes uvádza viac než **8 miliónov sledovateľov naprieč svojimi kanálmi a viac než dve miliardy zhliadnutí YouTube videí od roku 2020**. Jeho prezývka „The Internet's Chess Teacher“ preto vôbec nie je prehnaná.

Jeho úspech spočíva v schopnosti vysvetliť šach spôsobom, ktorý je zrozumiteľný človeku, ktorý možno začal hrať pred týždňom. Dokáže z partie svetového veľmajstra urobiť príbeh. Z otvorenia vytvorí dobrodružstvo, z blundera katastrofu a z nenápadného taktického motívu okamih, na ktorý si divák zapamätá. Zároveň dokáže sledovať dianie v profesionálnom šachu a okamžite ho premeniť na obsah pre milióny ľudí.

GothamChess je preto dôležitý z úplne iného dôvodu než Caruana. **Caruana ukazuje, kam až sa môže dostať človek ako šachista. Rozman ukazuje, kam až sa môže dostať človek ako šachový popularizátor.**

A jeho vplyv na nových hráčov môže byť dokonca väčší než vplyv mnohých majstrov sveta. Človek, ktorý nikdy nepočul o Karpovovi, môže poznať GothamChess. A práve vďaka nemu si možno prvýkrát otvorí šachovnicu.

Ak je GothamChess internetovým učiteľom, **Agadmator** je internetovým rozprávačom šachových dejín.

Za touto prezývkou sa skrýva Chorvát **Antonio Radić**, narodený v roku 1987. Sám nie je veľmajstrom – jeho vrcholové Elo bolo približne 2100 – ale napriek tomu sa stal jedným z najznámejších šachových tvorcov na YouTube. Jeho kanál funguje od roku 2016 a v roku 2021 sa stal prvým šachovým tvorcom, ktorý prekročil hranicu milióna odberateľov.

Jeho formát je pritom neuveriteľne jednoduchý. Na obrazovke je šachovnica a Agadmator rozoberá zaujímavú partiu. Žiadne veľké štúdio, žiadna komplikovaná produkcia. Dôležité sú samotné ťahy a príbeh partie. Jeho charakteristické komentovanie, krátke vysvetlenia a dôraz na rozhodujúce momenty vytvorili štýl, ktorý spozná množstvo šachistov po celom svete.

Agadmator tak urobil niečo pozoruhodné. Dokázal zmeniť **záznam partie na rozprávanie**. Človek nemusí byť schopný pochopiť celú strategickú hĺbku partie Carlsena, Tal alebo Fischera. Stačí mu niekto, kto mu ukáže, čo sa stalo, prečo bol určitý ťah úžasný a prečo sa súper po inom ťahu dostal do problémov.

Vďaka tomu sa Agadmator stal akýmsi kronikárom internetovej éry šachu. A jeho popularita priniesla aj jednu veľmi netradičnú požiadavku. Keď sa na Chess.com rozhodli vytvoriť Agadmatorovho šachového bota, Radić nechcel, aby bol v hre iba on. Trval na tom, že súčasťou bota musí byť aj jeho pes Doggy. Výsledkom tak nebola iba virtuálna šachová verzia známeho komentátora, ale dvojica Agadmator a Doggy. Je to možno maličkosť, ale veľmi dobre vystihuje jeho vzťah k fanúšikom a tiež humor, ktorý sa stal súčasťou jeho internetovej identity. Veď ak už má existovať váš vlastný šachový bot, prečo by mal hrať sám?

Alexandra a Andrea Botezové predstavujú ďalší úplne nový typ šachovej celebrity. Nie sú známe preto, že by vyhrali ženské majstrovstvá sveta. Ich význam spočíva v tom, že dokázali spojiť **šach, streaming, humor a zábavu** a dostať ho k publiku, ktoré by možno klasický turnaj nikdy nesledovalo.

Staršia Alexandra Botezová sa narodila v roku 1995 a získala titul Woman FIDE Master. Ako tínedžerka vyhrala viacero národných juniorských titulov v Kanade a Spojených štátoch a reprezentovala Kanadu na troch šachových olympiádach. Jej mladšia sestra Andrea sa narodila v roku 2002, začala hrať ako šesťročná a neskôr získala juniorské úspechy v Kanade.

Ich projekt **BotezLive** však prerástol klasický šach. Sestry spolu hrajú šach, rozprávajú sa s divákmi, riešia taktické úlohy, hrajú rôzne hry a vytvárajú obsah, v ktorom je šach často iba jednou súčasťou celého predstavenia. Ich úspech ukázal, že na to, aby človek zaujal milióny ľudí, nemusí byť majstrom sveta. Musí vedieť byť zaujímavý.

Alexandra navyše pôsobí ako komentátorka a tvorkyňa a Andrea sa postupne stala samostatnou internetovou osobnosťou. Obe sa tak podieľali na jednej z najväčších zmien v modernom šachu: **šach sa prestal prezentovať iba ako šport a začal sa prezentovať aj ako zábava.**

Botez Sisters sú preto dôležité aj z hľadiska budúcnosti šachu. Pre mladého diváka, ktorý by nikdy nepozeral šesťhodinovú partiu, môže byť sledovanie dvoch sestier pri šachovnici prvým kontaktom s touto hrou.

Eric Rosen je ďalším dôkazom toho, že internet dokáže zmeniť spôsob, akým sa šachová kariéra vníma. Narodil sa v roku 1993 v Spojených štátoch, získal titul FIDE Master v roku 2011 a titul International Master v roku 2015. Jeho vrcholové Elo bolo 2423.

Rosen sa stal známym predovšetkým svojím pokojnejším a analytickým štýlom. Kým GothamChess často stavia na energii a dramatickom rozprávaní, Rosen dokáže hodiny pokojne vysvetľovať pozície, experimentovať s nezvyčajnými otvoreniami a ukazovať taktické možnosti. Jeho meno sa výrazne spojilo napríklad so **Stafford Gambitom**, ktorý sa stal jedným z najznámejších internetových gambitov modernej éry. V roku 2024 dokonca týmto otvorením porazil veľmajstra Sergeja Erenburga v 14 ťahoch na svetovom bleskovom šampionáte.

Rosen je pritom zaujímavý aj tým, že pôsobí veľmi ľudsky. Nehrá šach ako nedosiahnuteľný superpočítač. Experimentuje, skúša zvláštne otvorenia a ukazuje, že aj veľmi silný hráč môže byť zvedavý a hravý.

V roku 2022 navyše vyhral Chess.com I'M Not a GM Speed Chess Championship, súťaž určenú práve prominentným hráčom bez titulu veľmajstra. Jeho kariéra tak pekne ukazuje jednu z čŕt internetového šachu: **nemusíte byť GM, aby vás poznali milióny ľudí – ale musíte mať niečo, čo ľudia chcú sledovať.**

Beth Harmon – šachistka, ktorá nikdy neexistovala

A napokon prichádza najzvláštnjšia osobnosť tejto kapitoly.

Beth Harmonová nikdy neexistovala.

Je hlavnou postavou románu *The Queen's Gambit*, ktorý Walter Tevis vydal v roku 1983, a následne protagonistkou rovnomenného seriálu Netflixu z roku 2020, kde ju stvárnila Anya Taylor-Joy. Je teda fiktívnou šachistkou – a napriek tomu ju poznajú možno milióny ľudí, ktorí nikdy predtým nevedeli pomenovať jediného skutočného šachistu.

Beth je geniálne šachové dieťa, ktoré vyrastá v sirotinci a od školníka pána Shaibela sa naučí hrať šach. Z obyčajnej hry sa postupne stane posadnutosť. Beth sa vydáva na cestu cez americké turnaje, stretáva najlepších hráčov svojej generácie a nakoniec sa dostáva až k súboju so sovietskym majstrom sveta Vasilijom Borgovom.

Práve tu však vzniká zaujímavý paradox. **Beth Harmonová nie je skutočnou historickou osobnosťou, ale svet, v ktorom žije, pôsobí veľmi skutočne.** Šachové partie v seriáli vychádzajú z reálnych šachových myšlienok a Tevis sa pri vytváraní jej príbehu inšpiroval veľkými šachistami, medzi ktorými spomínal Bobbyho Fischera, Borisa Spasského a Anatolija Karpova.

Jej najväčší význam však nespočíva v tom, či by bola podľa dnešných počítačov realisticky schopná poraziť všetkých svojich súperov. Dôležité je, čo spôsobila v skutočnom svete. Seriál *The Queen's Gambit* sa stal celosvetovým fenoménom a priviedol k šachu obrovské množstvo nových hráčov. Zrazu sa šachovnice objavovali v domácnostiach ľudí, ktorí sa o šach dovtedy nezaujímal.

Beth Harmonová sa tak stala zvláštnym druhom šachovej legendy. **Jej partie sa nikdy nehrali v skutočnosti, jej súper neexistovali a nikdy nevyhrala žiadny skutočný turnaj. A predsa ovplyvnila šachový svet viac než množstvo skutočných šachistov.**

Nová definícia šachovej slávy

Hikaru Nakamura, Fabiano Caruana, Ian Nepomniachtchi, GothamChess, Agadmator, Botez Sisters, Eric Rosen a Beth Harmonová majú na prvý pohľad len veľmi málo spoločného. Jeden je svetová špička a internetový streamer, druhý patrí medzi najlepších analytikov svojej generácie, tretí dvakrát bojoval o svetový titul, ďalší sú tvorcovia internetového obsahu a posledná je literárna postava. Napriek tomu patria do jednej kapitoly.

Všetci ukazujú, že **„najslávnejší šachista“ a „najlepší šachista“ už nemusia znamenať to isté.**

Caruana môže byť objektívne silnejším turnajovým hráčom než väčšina ľudí, ktorí majú viac sledovateľov. Agadmator nemusí byť ani zďaleka taký silný ako profesionálny veľmajster, ale jeho videá videli ľudia po celom svete. Botez Sisters nemusia bojovať o svetový titul, aby dokázali pritiahnuť k šachu novú generáciu. GothamChess nemusí vyhrať turnaj kandidátov, aby ovplyvnil viac začínajúcich hráčov než mnohí majstri sveta. A Beth Harmonová nepotrebovala ani jednu skutočnú partiu, aby sa stala jednou z najznámejších šachových postáv vôbec.

Kedysi sa šachová sláva merala najmä titulmi, turnajovými víťazstvami a ratingom. **Dnes sa meria aj tým, koľko ľudí si vďaka vám sadne k šachovníci.**

A práve preto môžu byť niektorí ľudia bez koruny majstra sveta napriek tomu súčasťou najznámejšej šachovej spoločnosti na svete.

Nie je šach ako šach

Keď sa povie šach, väčšina ľudí si predstaví známu šachovnicu s 64 políčkami, šestnástimi figúrkami na každej strane a cieľom dať súperovmu kráľovi mat. Lenže táto podoba šachu je iba jedna z mnohých. Počas stáročí ľudia šachovnicu zväčšovali, menili pravidlá, pridávali nové figúrky, odstraňovali niektoré tradičné pravidlá a dokonca úplne menili spôsob, akým sa dá vyhrať. Existujú šachové varianty, ktoré sa snažia zachovať podstatu klasickej hry, ale odstrániť memorovanie otvorení. Existujú varianty, v ktorých môžete do hry vracat' zajaté figúrky, v ktorých explodujú celé skupiny figúrok, v ktorých musíte dať tri šachy alebo v ktorých je najlepšou stratégiou nechať si zobrat' všetky figúrky. A potom existujú také, pri ktorých človek po prvých piatich minútach začne premýšľať, či ešte vôbec hrá šach.

Tamerlánov šach

Jedným z najzaujímavejších príkladov je **Tamerlánov šach**, niekedy označovaný ako Veľký šach. Vznikol v strednej Ázii počas vlády Timura, ktorý je v západnom svete známy ako Tamerlán. Nešlo však iba o obyčajný šach na väčšej doske. Hral sa na obrovskej doske s rozmermi 10×11 políček a navyše s dvoma zvláštnymi políčkami – citadelami – vystupujúcimi z okraja dosky. Každý hráč mal až 28 figúrok a približne 21 rôznych druhov figúrok a pešiakov.

Niektoré figúrky poznáme aj z dnešného šachu, napríklad kráľ, veža alebo jazdec, ale vedľa nich sa objavovali figúrky ako **ťava**, **slon**, **žirafa**, **vezír** či **ferz**. Žirafa napríklad kombinovala diagonálny a priamy pohyb a ťava sa pohybovala podobne ako veľmi natiahnutý jazdec. Niektoré druhy pešiakov navyše mali vlastné pravidlá a po povýšení sa mohli meniť na rôzne figúrky.

A ani pravidlá konca hry neboli rovnaké ako dnes. V niektorých rekonštrukciách Tamerlánovho šachu je **pat víťazstvom**, čo je presný opak moderného šachu. Kráľ sa navyše mohol v určitej situácii vymeniť s inou vlastnou figúrkou a dostať sa z ohrozenia. Citadela mala tiež zvláštnu funkciu: ak sa súperov kráľ dostal do vašej citadely, mohol tým dosiahnuť remízu.

Je pritom dobré uvedomiť si, že o presnej podobe tejto hry nevieme všetko. Zachovalo sa viacero perzských rukopisov a rekonštrukcie pravidiel sa v detailoch líšia. To však robí Tamerlánov šach ešte zaujímavejším. Je to akoby sme našli starú stolovú hru a museli ju po stáročiach znovu poskladať z historických dokumentov.

Tamerlánov šach nám zároveň pripomína, že predstava „jediného pravého šachu“ je trochu moderná. Už v stredoveku existovali veľmi odlišné šachové hry.

Chess960 – šach bez naučeného otvorenia

O niekoľko storočí neskôr prišiel úplne iný nápad. Bobby Fischer si všimol problém, ktorý poznajú predovšetkým profesionálni šachisti: čím viac sa šach analyzuje, tým viac sa dá naučiť naspamäť. Najlepší hráči poznajú obrovské množstvo otvorení, variantov a počítačových analýz. Fischer preto navrhol, aby sme figúrky jednoducho **zamiešali**.

Tak vznikol **Chess960**, známy aj ako Fischer Random Chess.

Pravidlá sú takmer rovnaké ako v klasickom šachu, ale figúrky na prvom a ôsmom rade sa pred začiatkom partie náhodne rozmiestnia. Existuje presne **960 možných počiatočných pozícií**. Stále však platí napríklad pravidlo, že strelci musia stáť na opačných farbách a kráľ musí byť umiestnený medzi vežami, aby bolo možné zachovať určitú podobu rošády.

Myšlienka je jednoduchá: ak neviete, ktorá pozícia vás čaká, nemôžete sa pripraviť tak, ako v klasickom šachu. Prvé ťahy už nie sú recitovaním otvorenia, ale skutočným riešením problému.

A práve preto si Chess960 obľúbili aj najlepší hráči sveta. Magnus Carlsen ho hrá pravidelne a v roku 2024 vyhral prvý veľký Freestyle Chess G.O.A.T. Challenge. V roku 2025 sa dokonca stal prvým hráčom na čele samostatného Freestyle ratingu s hodnotením nad 2900.

Carlsen pritom veľmi dobre vystihol, čo je na Chess960 zvláštne: hráč musí od začiatku „odnaučiť“ niektoré automatické vzorce z klasického šachu. Namiesto toho, aby si povedal, že pozná otvorenie, musí sa okamžite pozerat' na konkrétnu pozíciu pred sebou.

Chess960 je preto asi najlepším príkladom variantu, ktorý nie je vytvorený preto, aby bol bláznivý. Naopak. Chce byť **čistým šachom bez obrovskej knižnice naučených začiatkov**.

A nie je náhoda, že ho hrávajú práve Carlsen, Hikaru Nakamura, Fabiano Caruana, Levon Aronian a ďalší špičkoví veľmajstri.

Bughouse – keď potrebujete na výhru kamaráta

Potom však existuje Bughouse.

A Bughouse už klasický šach pripomína iba veľmi vzdialene.

Hrajú ho **štyria ľudia na dvoch šachovniciach**, rozdelení do dvoch dvojíc. Na každej šachovnici hrá jeden člen tímu bielymi a druhý čiernymi. Najväčší trik spočíva v tom, že keď zajmete súperovu figúrku, neodstráni sa úplne z hry. Dostane ju váš spoluhráč na druhej šachovnici a ten ju môže neskôr položiť na ľubovoľné voľné políčko svojej šachovnice.

Predstavte si teda, že súper vám práve zobral jazdca. O niekoľko sekúnd sa ten istý jazdec môže objaviť na úplne inom mieste – na šachovnici vášho spoluhráča. Zrazu sa na políčku, ktoré bolo pred chvíľou bezpečné, môže objaviť veža, strelec alebo jazdec. Hráči si počas partie neustále kričia veci ako „potrebujem dámu!“, „pošli mi jazdca!“ alebo „neber toho pešiaka, potrebujem ho!“.

Je to šach, v ktorom nestačí rozmyšľať nad vlastnou pozíciou. Musíte sledovať **dve šachovnice naraz** a zároveň komunikovať so spoluhráčom.

A čo je najzaujímavejšie, Bughouse si občas zahrajú aj absolútne svetové hviezdy. Po Sinquefield Cupe v roku 2014 vznikla mimoriadne silná partia, v ktorej vytvorili dvojicu **Magnus Carlsen a Maxime Vachier-Lagrave**, zatiaľ čo proti nim nastúpili **Fabiano Caruana a Levon Aronian**. Všetci štyria vtedy patrili medzi desať najlepších hráčov sveta.

Bughouse teda nie je iba zábavka amatérov. Aj veľmajstri si radi sadnú k dvom šachovniciam a na chvíľu zabudnú na seriózny turnajový šach. V roku 2022 sa napríklad pri spoločenskej akcii Norway Chess pustili do Bughouse Magnus Carlsen a ďalší špičkoví hráči. A v roku 2026 má táto disciplína dokonca vlastný Chess.com Bughouse Championship.

Crazyhouse – figúrky sa vracajú z hrobu

Bughouse má ešte jedného veľmi blízkeho príbuzného: **Crazyhouse**.

Tu nepotrebuje štyroch hráčov. Hráte jeden proti jednému, ale každá figúrka, ktorú súperovi zajmete, sa dostane do vášho „zásobníka“. Namiesto normálneho ťahu môžete vo svojom kole jednu z týchto figúrok položiť späť na šachovnicu. Zajatý jazdec teda môže zrazu pristáť napríklad na f7 a vytvoriť úplne novú hrozbu.

To úplne mení hodnotu figúrok. V klasickom šachu môže byť výmena dámy za dve figúrky katastrofou. V Crazyhouse však môže mať zdanlivo nevýhodná výmena obrovský význam, pretože získate figúrky, ktoré môžete neskôr „zhodiť“ priamo do súperovej obrany.

A tak sa stáva, že kráľ stojí relatívne bezpečne a zrazu na políčko vedľa neho padne jazdec z neba.

Preto je Crazyhouse veľmi obľúbený medzi hráčmi, ktorí majú radi **taktiku, útok a chaos**. Nie je náhodou, že patrí medzi najhrávanejšie varianty na online šachových serveroch. Lichess ho má medzi hlavnými variantmi spolu s Chess960, Atomic, Antichess, King of the Hill či Three-Check.

Atomic – šach s výbuchmi

Ak sa vám Crazyhouse zdá príliš pokojný, existuje **Atomic Chess**.

Tu každé zajatie spôsobí výbuch. Výbuch odstráni zajatú figúrku a zároveň môže odstrániť figúrky stojace v jej okolí. Zrazu teda nemusíte premýšľať iba o tom, či figúrku môžete zobrať. Musíte premýšľať, **čo všetko pri tom vybuchne**.

A tým vzniká jeden z najväčších paradoxov variantového šachu: kráľ sa môže nachádzať v pozícii, v ktorej by bol v klasickom šachu dokonale bezpečný, ale v Atomic Chess môže byť jeho okolie jediným taktickým terčom. Niektoré pozície sa končia doslova jedným výbuchom.

Atomic preto milujú hráči, ktorí chcú šach bez dlhých pokojnejších manévrov. Je to **taktická vojna**, v ktorej môže jediná obeť zničiť polovicu obrany.

Antichess – vyhrajte tým, že prehráte

A potom je tu možno najväčší útok na všetko, čo nás šach naučil: **Antichess**, známy aj ako Losing Chess alebo Giveaway v rôznych pravidlových verziách.

Cieľom totiž nie je dať súperovi mat.

Cieľom je **zbaviť sa vlastných figúrok**.

Ak môžete niečo zobrať, musíte to zobrať. A keďže sa snažíte prísť o vlastné figúrky, môže byť úplne nádherným ťahom obetovať dámu. V klasickom šachu by ste si za to možno zaslúžili kritiku. V Antichesse sa môžete práve týmto spôsobom približovať k víťazstvu.

Existujú dokonca situácie, keď hráč, ktorý vyzerá na šachovnici úplne prehrato, v skutočnosti smeruje k víťazstvu, pretože súper je nútený brať jeho posledné figúrky. Lichess uvádza medzi základnými variantmi Antichess spolu s pravidlom, že víťazstvo môže prísť odstránením všetkých vlastných figúrok alebo patom.

Pre milovníkov klasického šachu je to spočiatku takmer nepríjemné. Mozog vám totiž celé desaťročia hovorí: „Chráň svoje figúrky!“ Antichess odpovedá: „Nie. Zbav sa ich.“

King of the Hill, Three-Check a Racing Kings

Nie všetky varianty musia meniť figúrky. Niekedy stačí zmeniť **cieľ hry**.

V **King of the Hill** nemusíte dať mat. Vyhráte vtedy, keď dostanete svojho kráľa do stredu šachovnice. Z kráľa, ktorý sa v klasickom šachu väčšinu partie schováva za ostatnými figúrkami, sa tak zrazu stáva útočník.

V **Three-Check** stačí dať súperovi šach trikrát. Nemusíte teda čakať na mat. Ak dokážete trikrát dostať súperovho kráľa do šachu, vyhrali ste.

A **Racing Kings** je ešte jednoduchší v myšlienke: obaja králi pretekajú smerom na opačný koniec šachovnice. Vyhráva ten, kto sa tam dostane prvý. Na šachovnici tak môžete vidieť partiu, v ktorej sa dvaja králi ženú dopredu ako v dostihových pretekoch a klasický koncept „kráľ musí byť v bezpečí“ je prakticky obrátený naruby.

Horde – 36 pešiakov proti armáde

Existuje dokonca variant, v ktorom jedna strana začne hru s **36 pešiakmi** namiesto normálnej armády.

Volá sa **Horde**.

Jedna strana má klasické figúrky, zatiaľ čo druhá dostane obrovskú masu pešiakov. Úlohy sú asymetrické: hráč s normálnou armádou musí odstrániť celú hordu, zatiaľ čo hráč s pešiakmi sa snaží dať súperovmu kráľovi mat.

A zrazu sa z malej armády šestnástich figúrok stáva obrovská pechota, ktorá sa valí cez šachovnicu.

Klasický šach je súboj dvoch armád.

Horde je skôr **bitka malej elitnej jednotky proti obrovskej pechotnej armáde**.

Existujú aj ešte šialenejšie varianty

A toto všetko je iba začiatok. Šachových variantov existujú **stovky**. Niektoré sú historické, iné vznikli ako experimenty a ďalšie sú čisto internetové výmysly. Existujú varianty s viacerými kráľmi, varianty na obrovských šachovniciach, šach pre troch či štyroch hráčov, varianty so zahmlenými políčkami, hry, v ktorých majú figúrky úplne nové pohyby, a dokonca takzvané fairy chess varianty, v ktorých sa objavujú úplne nové figúrky a pravidlá.

A práve internet dal týmto experimentom nový život. Na stránkach ako Lichess alebo Chess.com nemusí človek hľadať spoluhráča, vyrábať vlastnú šachovnicu alebo študovať starý rukopis. Vyberie si variant a o niekoľko sekúnd môže hrať.

To vytvorilo úplne novú komunitu hráčov, ktorí sa možno nikdy nestanú veľmajstrami klasického šachu, ale v niektorom zvláštnom variante patria medzi absolútnu špičku. Existujú špecializované turnaje v Crazyhouse, Bughouse, Atomic či ďalších hrách. V roku 2026 sa napríklad koná samostatný Chess.com Bughouse Championship, čo dobre ukazuje, že variantový šach už dávno nie je iba náhodnou zábavou medzi dvoma turnajmi.

A čo na to Magnus?

Najzaujímavejšie je, že najlepší hráči klasického šachu sa variantom vôbec nevyhýbajú.

Magnus Carlsen hráva Chess960 a patril medzi jeho najvýraznejších propagátorov. Hikaru Nakamura sa objavuje v rôznych rýchlych a variantových formátoch. Levon Aronian je známy ako veľmi silný hráč Bughouse. Fabiano Caruana si Bughouse zahral dokonca v spomínanej elitnej štvorici s Carlsenom, Aronianom a Vachier-Lagravom. A špičkoví hráči si podobné hry často zahrajú jednoducho preto, že sú **zábavné**.

Práve to je možno najkrajšia vec na celom fenoméne. Človek, ktorý strávi šesť hodín nad jedinou klasickou partiou, môže večer úplne pokojne sadnúť k Bughouse a kričať na kamaráta, aby mu poslal jazdca.

Najlepší šachisti totiž veľmi dobre vedia, že šach nemusí byť vždy smrteľne vážny.

Šach ako celá rodina hier

Klasický šach je úžasná hra práve preto, že má jednoduché pravidlá a neuveriteľnú hĺbkú. Ale keď sa naň pozrieme historicky, zistíme, že nikdy neexistoval iba jeden šach. Tamerlánov šach ukazuje, ako veľmi sa mohla šachová hra zmeniť už v stredoveku. Chess960 ukazuje, že môžeme odstrániť memorovanie otvorení a ponechať pritom takmer všetky ostatné pravidlá. Bughouse mení šach na tímovú hru. Crazyhouse vracia zajaté figúrky späť do boja. Atomic z nich robí bomby. Antichess obráti cieľ hry naruby. King of the Hill spraví z kráľa bežca. Horde postaví desiatky pešiakov proti klasickej armáde.

A potom sú tu stovky ďalších možností, ktoré čakajú na človeka, ktorý sa chce so šachom jednoducho **pohrať**.

Možno teda nie je úplne správne hovoriť „šachový variant“.

Možno je presnejšie povedať, že **šach je celý rod hier, ktoré majú spoločného predka – ale nie vždy aj rovnaké pravidlá**.

A keď si raz človek zahrá Bughouse, potom Atomic a nakoniec Antichess, návrat ku klasickému šachu môže byť chvíľu trochu zvláštny.

Pretože keď vám súper vezme dámu, prvá myšlienka už nemusí byť:

„Dočerta, stratil som dámu.“

Môže byť:

„Výborne. Teraz ju môžem zhodiť na jeho kráľa.“

Mal by Fischer alebo Capablanca šancu proti Leela Chess Zero?

Predstavme si jednu z najzaujímavejších šachových otázok, aké vôbec môžeme položiť. Na jednej strane by sedel Bobby Fischer, muž, ktorý v roku 1972 dosiahol rating 2785 a v tom čase bol od druhého hráča sveta vzdialený neuveriteľných 125 ratingových bodov. Na druhej strane by bol José Raúl Capablanca, legendárny kubánsky majster sveta, ktorého šachový historik Arpad Elo spätne ohodnotil na 2725. Obaja patria medzi najväčších šachistov všetkých čias. Fischer dominoval svojej ére neuveriteľným spôsobom a Capablanca bol považovaný za jedného z najprirodzenejších šachových talentov v dejinách. Proti nim by však tentoraz nesedel ďalší človek, ale Leela Chess Zero – moderný šachový program založený na neurónovej sieti, ktorý sa učí hru predovšetkým prostredníctvom vlastného hrania. A hoci je lákavé predstaviť si veľkolepý súboj medzi historickým géniom a modernou umelou inteligenciou, pri realistickom porovnaní by bol výsledok pre človeka veľmi nepriaznivý.

Čo je vlastne Leela?

Leela Chess Zero, skrátene Lc0, je šachový program, ktorý vznikol ako otvorený projekt inšpirovaný systémom AlphaZero od spoločnosti DeepMind. Na rozdiel od tradičných šachových programov, ktoré boli založené najmä na prehľadávaní obrovského množstva variantov a následnom hodnotení pozícií, Leela využíva neurónovú sieť a Monte Carlo Tree Search. Svoju šachovú silu si buduje hraním obrovského množstva vlastných partií, v ktorých sa postupne učí rozpoznávať, ktoré pozície a ťahy sú silné. Neznamená to, že Leela „rozumie šachu“ rovnakým spôsobom ako človek, ale jej schopnosť nachádzať hlboké a často prekvapivé riešenia ukazuje, že k veľmi silnej hre sa dá dostať aj úplne inou cestou, než akou sa učili Fischer, Capablanca či ostatní veľmajstri minulosti. Samotný projekt Lc0 zdôrazňuje rozdiel medzi týmto prístupom a klasickými enginmi a zároveň upozorňuje, že jej sila závisí od použitej siete a hardvéru; pri porovnateľných podmienkach je dnes Stockfish spravidla ešte o niečo silnejší.

Najväčší problém historického šachistu proti takémuto systému však nie je iba v tom, že počítač dokáže prepočítať viac variantov. Je to predovšetkým skutočnosť, že človek má vlastnosti, ktoré sú v súboji proti stroju skôr nevýhodou. Fischer môže byť unavený, môže byť pod psychickým tlakom, môže zle odhadnúť súperove úmysly a po niekoľkých hodinách hry môže stratiť koncentráciu. Leela nič z toho nezažíva. Nemá nervy, strach, bolesti hlavy, problémy so spánkom ani obavu z toho, že práve hrá najdôležitejšiu partiu svojho života. Ak jej poskytneme dostatočne výkonný hardvér a čas na výpočet, bude analyzovať pozíciu rovnako sústredene na začiatku aj na konci partie. Práve preto je porovnanie historického veľmajstra s moderným enginom trochu nespravodlivé. Nejde iba o súboj dvoch hráčov, ale o súboj dvoch úplne odlišných spôsobov existencie.

Bobby Fischer bol výnimočný aj tým, že dokázal spojiť prirodzený talent s obrovskou pracovitosťou a takmer posadnutou koncentráciou. Jeho rating 2785 z roku 1972 bol v tom čase historickým rekordom a ešte dlho zostal symbolom absolútnej šachovej sily. Pred zápasom so Spasským navyše dosiahol sériu výsledkov, ktorá dodnes pôsobí takmer neuveriteľne: v zápasoch kandidátov porazil Marka Taimanova aj Bent Larsena pomerom 6–0 a potom v semifinále kandidátov zdolal Tigrana Petrosiana. Fischer bol teda človekom, ktorý dokázal svojich súperov ničiť spôsobom, aký bol v jeho dobe takmer nevídaný.

Proti Leele by však jeho najväčšie prednosti prestali fungovať tak, ako fungovali proti ľuďom. Fischer bol mimoriadne silný v príprave, vedel súpera prekvapiť a mal obrovský cit pre dynamiku pozície, ale psychologická stránka hry by proti počítaču prakticky zmizla. Leelu nemožno znervózniť, nemožno ju prinútiť pochybovať o sebe a nemožno ju unaviť. Fischer by navyše nevedel využiť jednu z najdôležitejších ľudských slabín – tendenciu robiť rozhodnutia pod tlakom. Moderný engine môže pokojne celé desiatky ťahov hrať pozíciu, ktorá človeku pripadá úplne bezproblémová, a čakať na jedinú nepresnosť. Fischer by pritom možno ešte stále veril, že svoju pozíciu drží. Leela by už mohla vedieť, že jeho obrana sa pomaly rozpadá.

To však neznamená, že Fischer bol „slabý“ v porovnaní s počítačom. Znamená to iba, že technológia sa dostala do oblasti, v ktorej už historické ľudské ratingy prestávajú byť priamo porovnateľné. Fischerov rating 2785 vyjadroval jeho dominanciu nad ostatnými ľuďmi v konkrétnej historickej dobe. Nehovoril nič o tom, ako by sa jeho hra porovnávala s programom, ktorý má k dispozícii moderný hardvér a desaťročia počítačového vývoja. Keby sme Fischera jednoducho preniesli z roku 1972 do dnešnej doby a postavili ho proti silnej verzii Lc0, pravdepodobne by prehrával veľmi často.

A čo Capablanca?

José Raúl Capablanca je ešte zaujímavejší prípad, pretože práve jemu sa niekedy hovorilo „šachový stroj“. Jeho hra bola preslávená jednoduchosťou, presnosťou a neuveriteľným citom pre koncovky. Capablanca dokázal zdanlivo komplikovanú pozíciu zjednodušiť tak, že sa jeho súperovi postupne vytratili všetky možnosti na odpor. Jeho sila často spočívala v tom, že nepotreboval hľadať desať krásnych možností. Stačilo mu nájsť jednu, ktorá bola správna, a potom ju dokonale uskutočniť. Spätné historické hodnotenia jeho sily, napríklad Eloho rating 2725, samozrejme nemožno priamo porovnávať s dnešnými ratingmi, pretože ide o historický výpočet, nie o číslo, ktoré by Capablanca vtedy reálne používal.

Ak by sme však Capablancu postavili proti Leele, vznikol by nádherný paradox. Človek, ktorého svet obdivoval ako takmer dokonalý šachový stroj, by sa ocitol proti skutočnému stroju. Capablanca by možno dostal pozíciu, ktorá by sa mu zdala úplne prirodzená, a dokázal by ju hrať presnejšie než prakticky ktorýkoľvek človek svojej doby. Leela by však nemusela hrať podľa ľudskej intuície. Mohla by nájsť pokračovanie, ktoré by Capablanca vôbec nepovažoval za potrebné, pretože by išlo o mimoriadne jemný detail, ktorý ľudský hráč bez počítača jednoducho nemusí objaviť. A práve v tom spočíva rozdiel medzi ľudským géniom a dnešným enginom: Capablanca vedel úžasne dobre rozpoznať, čo je dôležité, zatiaľ čo Leela môže preskúmať obrovské množstvo možností a následne ukázať, že dôležité bolo niečo, čo človek vôbec nepovažoval za podstatné.

Prečo vlastne nevieme povedať presné skóre?

Bolo by lákavé napísať, že Leela by Fischera porazila napríklad 20–0 alebo že Capablanca by získal jednu remízu z desiatich partíí. Takéto čísla by však boli skôr pôsobivé než vedecky podložené. Pri historických hráčoch totiž nepoznáme ich skutočnú silu podľa dnešných meradiel a navyše nevieme presne určiť podmienky, za ktorých by sa zápas odohrával. Záležalo by na verzii Lc0, použitej neurónovej sieti, hardvéri, časovom limite, pravidlách zápasu a dokonca aj na tom, či by sme historického hráča nechali pripraviť sa pomocou moderných počítačov. Preto je férovejšie povedať, že pri dostatočnom hardvéri a normálnych turnajových podmienkach by moderný šachový engine mal proti človeku z Fischerovej alebo Capablancovej éry obrovskú výhodu, než predstierať presné skóre, ktoré v skutočnosti nemáme ako spoľahlivo vypočítať.

Zároveň je dôležité uviesť si, že samotné porovnanie ratingov môže byť zavádzajúce. Fischerov rating 2785 bol výsledkom jeho výkonov proti ľudským súperom v období, keď bola svetová špička výrazne slabšia než dnešné enginy. Capablancov historický rating je zase spätne vypočítané číslo. Leela však nemá rating v rovnakom zmysle ako človek, ktorý absolvuje turnaje. Jej sila sa mení podľa hardvéru a použitej siete a počítačové ratingové listiny navyše používajú vlastné metodiky. Porovnávať preto 2725 Capablancu, 2785 Fischera a číslo moderného enginu v jednej tabuľke môže byť zaujímavé, ale nemožno z toho automaticky vyvodit', koľko bodov by kto získal v skutočnom zápase.

Čo keby sme dali Fischerovi moderný počítač?

A práve tu sa otázka stáva oveľa zaujímavejšou. Predstavme si, že Fischera jednoducho nevrátime do roku 1972, ale prenesieme ho do dnešnej doby. Dáme mu moderný počítač, databázy, internet, šachové enginy a možnosť analyzovať každú svoju partiu. Fischer by tak získal všetky nástroje, ktoré majú k dispozícii dnešní profesionáli. Mohol by analyzovať svoje staré partie, hľadať nové možnosti v otvoreníach, pripravovať sa na konkrétnych súperov a skúmať pozície spôsobom, ktorý bol v jeho mladosti úplne nepredstaviteľný.

Je dokonca možné, že by mu moderná technológia veľmi vyhovovala. Fischer bol posadnutý presnosťou a prípravou a zároveň mal obrovskú chuť nachádzať nové riešenia. Pravdepodobne by využíval počítače veľmi intenzívne a jeho šach by sa vyvíjal spolu s technológiou. Nemáme však žiadny dôvod myslieť si, že by sa tým rozdiel medzi ním a najsilnejšími enginami úplne odstránil. Aj dnešní najlepší veľmajstri používajú počítače denne, a napriek tomu zostáva medzi človekom a špičkovým enginom obrovská priepasť. Fischer by teda mohol byť s modernými nástrojmi výrazne silnejší než historický Fischer, ale stále by bol človekom.

Najzaujímavejšia možnosť: Fischer Random

Existuje však jeden variant, ktorý je s Fischerovým menom spojený priamo – Chess960, známy aj ako Fischer Random Chess. Fischer ho navrhol preto, aby znížil význam memorovania otvorení. V klasickom šachu môže profesionál stráviť obrovské množstvo času prípravou konkrétnych variantov a niektoré pozície môžu byť známe do desiatok ťahov. V Chess960 sa však počiatočné postavenie figúrok vyberá z 960 možností, pričom sú splnené určité podmienky, napríklad strelci musia stáť na opačných farbách a kráľ musí byť medzi vežami. Hráči tak nemôžu jednoducho reprodukovat' tradičnú openingovú teóriu a musia od prvých ťahov riešiť konkrétnu pozíciu pred sebou.

Mohlo by sa zdať, že práve tu by človek získal proti stroju výhodu, pretože počítač by nemal k dispozícii obrovskú databázu naučených otvorení. V skutočnosti však modernému enginu tento problém príliš neprekáža. Leela nemusí „vedieť“, že určitá pozícia patrí do známeho otvorenia. Môže ju jednoducho analyzovať. Chess960 preto odstráni časť ľudskej výhody založenej na pamäti a príprave, ale neodstráni výpočtovú a pozičnú silu moderného enginu. Práve preto je tento variant taký zaujímavý: Fischer chcel šach oslobodiť od nadmerného memorovania, ale v súboji s počítačom zistíme, že problém memorovania je iba malou časťou celej otázky.

Mohol by človek niekedy poraziť Leelu?

Samozrejme, že áno. Ak by sme Leelu spustili na slabom hardvéri, dali jej veľmi krátky čas na premýšľanie alebo použili slabšiu sieť, silný veľmajster by ju mohol poraziť. Ani šachový engine nie je magická bytosť, ktorá automaticky nájde najlepší ťah v každej situácii bez ohľadu na podmienky. Preto sa nedá povedať, že človek už nikdy nemôže poraziť Leelu. Rozhodujúce je, o akom súboji hovoríme.

Ak by sme sa však pýtali, či by Fischer alebo Capablanca dokázali v dlhom serióznom zápase poraziť modernú, dostatočne výkonnú verziu Leela Chess Zero, odpoveď by bola veľmi pravdepodobne záporná. Človek by mohol jednotlivú partiu zachrániť, prípadne využiť nejaké špecifické obmedzenie, ale v dlhodobom zápase by sa prejavila obrovská rozdielnosť medzi ľudskou a strojovou hrou. Človek potrebuje robiť rozhodnutia na základe obmedzeného množstva informácií. Engine môže analyzovať obrovské množstvo možností a opakovane sa vracat' k pozíciám, ktoré by človek považoval za príliš komplikované alebo príliš pokojné na hlboké skúmanie.

Čo by teda zostalo Fischerovi a Capablancovi?

Ostalo by im niečo, čo Leela nikdy nebude mať: ich historický význam. Fischer dokázal poraziť najsilnejších ľudských súperov svojej doby, ukončil dlhú sovietsku dominanciu v boji o titul a stal sa jednou z najväčších postáv športu 20. storočia. Capablanca zase vytvoril predstavu šachovej dokonalosti založenej na jednoduchosti, presnosti a výnimočnom pozičnom cite. Ani jeden z nich nepotreboval vedieť, čo je neurónová sieť alebo Monte Carlo Tree Search. Museli si všetko nájsť sami, s vlastnou pamäťou, vlastnou intuíciou a vlastnou schopnosťou počítat varianty.

A práve v tom je trochu zvláštny paradox moderného šachu. Počítače dokázali, že ľudia už nedokážu konkurovať strojom v čistej sile hry, ale zároveň nám pomohli oveľa lepšie pochopiť, akí neuveriteľní boli najlepší hráči minulosti. Keď dnes počítač analyzuje Fischerovu alebo Capablancovu partiu, môžeme vidieť, ktoré rozhodnutia boli objektívne najlepšie, kde sa veľmajster pomýlil a ktoré jeho nápady boli skutočne geniálne. Počítač teda nezmazal históriu šachu. Naopak, dal nám nástroje, pomocou ktorých ju môžeme skúmať s presnosťou, o akej sa samotným majstrom sveta nikdy nesnívalo.

Šach po šachistoch

Capablanca dostal prezývku šachový stroj dávno predtým, než existoval skutočný šachový stroj. Fischer bol považovaný za hráča s takmer nadľudskou koncentráciou. Kasparov dokázal prepočítavať varianty rýchlejšie než väčšina súperov a Magnus Carlsen neskôr ukázal, ako ďaleko sa môže dostať človek v praktickom využívaní intuície, pozičného cítenia a koncoviek. Potom však prišli počítače, ktoré prekročili hranicu ľudských možností a postupne začali objavovať šachové riešenia, ktoré sa človeku niekedy zdajú takmer cudzie. Leela je pritom obzvlášť zaujímavá preto, že jej cesta k sile nevychádza iba z mechanického kopírovania ľudskej šachovej teórie, ale z učenia prostredníctvom vlastnej hry.

Ak by sme teda postavili Fischera alebo Capablancu proti modernej Leele, pravdepodobne by sme nevideli vyrovnaný súboj dvoch šachových géniov. Videli by sme skôr okamih, v ktorom sa stretávajú dve epochy. Na jednej strane človek, ktorý dokázal svojím mozgom posunúť hranice toho, čo sa v šachu považovalo za možné, a na druhej strane systém, ktorý už nepotrebuje ľudský mozog na to, aby objavoval nové šachové pravdy. Leela by bola pravdepodobne silnejšia. Fischer ani Capablanca by však neboli porazení v tom, čo ich urobilo legendami.

Fischer bol lepší **človek** než akýkoľvek šachový program svojej doby. Capablanca bol jedným z najväčších **ľudských šachových talentov**, aké kedy existovali. Leela je zase dôkazom, že šachová sila môže prekročiť hranice človeka.

A možno je práve toto najzaujímavejší príbeh zo všetkých: ľudia vytvorili hru, ľudia v nej dosiahli neuveriteľnú úroveň a potom vytvorili stroje, ktoré túto úroveň prekonali.

Človek však stále zostáva tým, kto sa na šachovnicu pozerá a pýta sa, **prečo je ten najlepší t'ah práve najlepším t'ahom.**

Rozdiel medzi šachovým veľmajstrom a nováčikom, alebo prečo 3 body nie sú vždy 3 body

Na prvý pohľad je šach neuveriteľne spravodlivá hra. Veľmajster aj úplný začiatočník dostanú rovnakú šachovnicu, rovnaké figúrky, rovnaké pravidlá a začínajú z presne rovnakej pozície. Nikto nemá silnejšiu dámu, väčšieho kráľa ani lepšieho strelca. Ak si sadne veľmajster oproti človeku, ktorý sa naučil pravidlá pred desiatimi minútami, rozdiel medzi nimi však môže byť obrovský. Nejde iba o to, že veľmajster „pozná viac otvorení“ alebo dokáže počítať viac ťahov dopredu. Rozdiel je oveľa hlbší. Obaja sa pozerajú na tú istú šachovnicu, ale **nevidia na nej to isté**. Začiatočník vidí jednotlivé figúrky. Skúsенý hráč vidí vzťahy medzi nimi. Majster vidí vzorce, hrozby, typické plány a možnosti, ktoré ešte ani nenastali. Výskum šachovej expertízy už desaťročia ukazuje, že jednou z najdôležitejších schopností silných hráčov je práve rozpoznávanie vzorcov, často označované pojmom *chunking*. Skúsенý hráč si nevšima každú figúrku úplne izolovane, ale dokáže vnímať skupiny figúr ako zmysluplné celky.

Predstavme si jednoduchú pozíciu. Začiatočník sa môže pozrieť na bieleho strelca a povedať si: „Strelec stojí na c4.“ Potom si všimne čierneho kráľa a možno ďalšiu figúrku. Veľmajster však môže okamžite vidieť úplne inú vec: strelec tlačí na f7, čierny kráľ nemá dobré únikové políčko, dáma sa môže dostať na h5 a jazdec na g5 by mohol vytvoriť matovú hrozbu. Nemusí si pritom vedome hovoriť každú z týchto vecí jednu po druhej. Jeho mozog pozná podobné usporiadania z tisícov a tisícov predchádzajúcich situácií. Keď sa objaví známy vzorec, automaticky sa aktivujú možné taktické motívy, plány a typické pokračovania. Práve preto môže veľmajster urobiť dobrý ťah za niekoľko sekúnd, zatiaľ čo slabší hráč môže nad rovnakou pozíciou premýšľať desať minút a stále sa nedopracovať k správnej myšlienke. Neznamená to, že veľmajster má jednoducho „rýchlejší mozog“. Dôležitejšie je, že vie oveľa lepšie rozhodnúť, **na čo sa vôbec oplatí pozerat’**.

A práve tu vzniká jeden z najväčších omylov o šachových veľmajstroch. Mnohí ľudia si predstavujú, že veľmajster sedí nad šachovnicou a v hlave vypočítava stovky variantov, možno dvadsať alebo tridsať ťahov dopredu. Realita je zaujímavejšia. Silný hráč samozrejme počíta varianty, niekedy veľmi hlboko, ale jeho najväčšou výhodou nie je neustále počítanie všetkého. Jeho výhodou je schopnosť vybrať si, **čo má zmysel počítať**. Výskumy De Groota a ďalších psychológov ukázali, že veľmajstri nemusia v každej situácii prehľadávať viac možností než amatéri. V niektorých taktických situáciách dokonca skúmajú menej variantov. Rozdiel spočíva v tom, že ich výber kandidátskych ťahov býva kvalitnejší. Skôr odhodia nezmyselné možnosti a sústredia sa na niekoľko skutočne relevantných. Veľmajster teda nemusí prehľadávať celý les. Často jednoducho veľmi rýchlo vie, **do ktorého stromu sa oplatí pozrieť**.

To je aj dôvod, prečo môže začiatovník pôsobiť pri premýšľaní neuveriteľne usilovne a napriek tomu robiť chyby, ktoré sú pre silného hráča takmer nepochopiteľné. Začiatovník môže desať minút počítať variant, v ktorom chce zaútočiť na súperovho kráľa, pričom si nevšimne, že jeho vlastná dáma visí na útok jazdca. Veľmajster často najprv vykoná niečo, čo by sa dalo nazvať mentálnou kontrolou reality: Čo mi súper hrozí? Ktoré figúry sú napadnuté? Čo sa zmenilo posledným ťahom? Existuje šach, brání alebo okamžitá taktická hrozba? Až potom začne počítať konkrétne varianty. Tieto základné návyky sa postupne stávajú automatickými. Silný hráč teda nielen lepšie počíta. **Lepšie si organizuje pozornosť**. Výskum očných pohybov šachistov napríklad ukazuje rozdiely v tom, ako experti a nováčikovia vyhľadávajú relevantné informácie na šachovnici.

Zaujímavé je, že tento rozdiel sa prejavuje aj v pamäti. Ak ukážeme veľmajstrovi a nováčikovi skutočnú šachovú pozíciu iba na krátky čas a potom ju necháme zrekonštruovať, veľmajster si spravidla zapamätá oveľa viac figúrok a ich vzájomných vzťahov. Mohlo by sa zdať, že má jednoducho fenomenálnu fotografickú pamäť. Lenže experimenty priniesli veľmi zaujímavú vec: keď sú figúrky na šachovnici rozmiestnené úplne náhodne, rozdiel medzi silným a slabým hráčom sa výrazne znižuje. Veľmajster si teda nezapamätá lepšie náhodný chaos preto, že by mal univerzálne lepšiu pamäť. Jeho výnimočná pamäť funguje predovšetkým vtedy, keď pozícia dáva šachový zmysel. Jeho mozog si môže namiesto desiatich samostatných figúrok zapamätáť jednu známu štruktúru. Podobá sa to čítaniu. Začiatovník môže vnímať písmená jednotlivo, zatiaľ čo skúsený čitateľ okamžite rozpoznáva celé slová.

Preto je aj šachová intuícia oveľa menej magická, než sa na prvý pohľad zdá. Keď Magnus Carlsen pozrie na pozíciu a po niekoľkých sekundách zahrá ťah, ktorý vyzerá ako neuveriteľný intuitívny výkon, neznamená to, že má nejaký nadprirodzený šiesty zmysel. Jeho intuícia je do veľkej miery výsledkom obrovského množstva skúseností. Je to niečo podobné ako skúsený lekár, ktorý sa pozrie na pacienta a okamžite si všimne, že „niečo nesedí“, alebo profesionálny hudobník, ktorý po niekoľkých sekundách počúvania spozná problém v skladbe. Začiatok môže vidieť všetky rovnaké informácie, ale nevie, ktoré z nich sú dôležité. Expert ich dokáže okamžite zaradiť do kontextu. Intuícia teda často nie je opakom premýšľania. Je výsledkom toho, že **veľká časť premýšľania už bola vykonaná v minulosti** – počas tisícov odohraných partíí, analýz, tréningových pozícií a chýb.

A potom prichádza ďalšia vec: **hodnota jedného bodu**. V šachu má štandardná výhra jeden bod, remíza pol bodu a prehra nula. Na výsledkovej listine teda vyzerá každá výhra rovnako. Veľmajster porazí nováčika a dostane jeden bod. Nováčik porazí veľmajstra a tiež dostane jeden bod. Z matematického hľadiska je to úplne rovnaký výsledok. Z hľadiska šachovej kvality a významu však môže ísť o dve úplne odlišné udalosti. Ak hráč s ratingom 2500 porazí hráča s ratingom 1500, nestalo sa nič mimoriadne – je to výsledok, ktorý sa vzhľadom na rozdiel sily očakáva. Ak však hráč s ratingom 1500 porazí hráča s ratingom 2500, získal síce na výsledkovej listine iba jeden bod, ale predviedol výkon, ktorý môže byť z hľadiska očakávania obrovským prekvapením. Jeden bod teda môže mať **úplne inú informačnú hodnotu**.

Ešte zaujímavejšie to vyzerá v turnaji. Predstavme si dvoch hráčov, ktorí po troch kolách získali presne tri body. Prvý hráč porazil troch súperov s ratingom 1200, 1250 a 1300. Druhý hráč porazil súperov s ratingom 2200, 2250 a 2300. Na tabuľke majú obaja tri body. Ich šachový príbeh však nemôže byť odlišnejší. Prvý hráč splnil povinnosť. Druhý hráč dosiahol výsledok, ktorý môže znamenať fantastickú formu. A práve preto v šachu existujú ratingové výkony, pomocné hodnotenia a rôzne turnajové štatistiky. Samotný počet bodov totiž niekedy nevypovedá dostatočne o tom, **proti komu boli získané a akým spôsobom.**

To isté platí aj pre jednotlivú partiu. Predstavme si veľmajstra, ktorý porazí začiatočníka za dvadsať ťahov. Mohol dominovať od prvého ťahu a súperovi nedovoliť jedínú skutočnú šancu. Potom máme inú partiu, v ktorej veľmajster porazí iného veľmajstra po šiestich hodinách boja v koncovke. Výsledok je stále iba jeden bod. Ale druhá výhra môže byť pre hráča oveľa cennejšia, pretože musel počas nej riešiť problémy na hranici svojich schopností. A opačne: remíza veľmajstra s nováčikom môže byť katastrofálnym výsledkom, zatiaľ čo remíza dvoch svetových špičiek po siedmich hodinách môže byť dokonale normálnym výsledkom. **Pol bodu nie je vždy „iba pol bodu“.**

Rating Elo sa práve preto snaží oddeliť samotný výsledok od očakávania. Ak hráč porazí výrazne slabšieho súpera, jeho rating sa zmení len málo, pretože systém takýto výsledok očakával. Ak však porazí výrazne silnejšieho hráča, získa oveľa viac. A platí to aj opačne. Prehra favorita so slabším hráčom môže byť ratingovo veľmi bolestivá. Šach tak vlastne nehodnotí iba to, **koľko bodov ste získali**, ale aj to, **čo sa od vás pred partiou očakávalo.**

Tu sa dostávame k ďalšiemu obrovskému rozdielu medzi nováčikom a veľmajstrom. Nováčik často hodnotí svoju partiu podľa výsledku: „Vyhral som, takže som hral dobre.“ Veľmajster vie, že to vôbec nemusí byť pravda. Môže vyhrať úplne prehratú pozíciu, pretože súper urobil hrubú chybu. Môže hrať nádhernú partiu a nakoniec prehrať kvôli jednej jedinej chybe. Môže dokonca zahrať objektívne veľmi kvalitnú partiu a dostať sa iba k remíze proti dokonalejšej obrane. Výsledok je dôležitý, ale nie je totožný s kvalitou hry. Preto silní hráči analyzujú svoje partie aj vtedy, keď vyhrajú. Niekedy je práve víťazná partia tou, ktorú treba najviac skúmať, pretože výhra mohla zakryť vážny problém.

A tým sa dostávame k možno najkrajšiemu paradoxu šachového učenia. **Nováčik sa snaží nájsť správny ťah. Veľmajster sa snaží pochopiť, prečo je správny.** Začiatočníkovi môže tréner povedať: „Tu si mal zahrať jazdcom.“ Veľmajster potrebuje rozumieť tomu, prečo práve jazdec, aký plán tým vzniká, aké sú alternatívy, čo sa stane pri inej obrane a v akých podobných pozíciách bude rovnaký princíp fungovať. Preto sa skúsenosť postupne premieňa z jednotlivých správnych odpovedí na všeobecné pravidlá. Hráč si prestáva pamätať iba „v tejto partii som zahral Jg5“ a začína chápať „v podobných pozíciách je jazdec na g5 dôležitý preto, že vytvára tlak na kráľa a podporuje otvorenie diagonály“. To je rozdiel medzi zapamätaním si ťahu a pochopením šachu.

Samozrejme, veľmajster nie je neomylný. Aj svetový šampión môže prehliadnuť jednoduchý taktický úder, môže sa dostať do časovej tiesne, môže byť unavený alebo jednoducho zle vyhodnotiť pozíciu. Dokonca aj elitní hráči občas prehliadnu vzorec, ktorý by za normálnych okolností okamžite rozpoznali. Rozdiel je v pravdepodobnosti. Nováčik môže prehliadnuť základnú hrozbu často. Veľmajster ju prehliadne veľmi zriedka. A keď sa mu to stane, môže ísť o pozíciu, ktorá je nezvyčajná, extrémne komplikovaná alebo vznikla po sérii rozhodnutí, ktoré narušili jeho obvyklé vzorce. Výhoda veľmajstra teda nie je absolútna. Je **štatistická**. Jeho mozog robí správne rozhodnutia oveľa častejšie.

A práve preto sa šach podobá mnohým iným oblastiam ľudskej odbornosti. Rozdiel medzi amatérom a profesionálom často nie je v tom, že profesionál pozná úplne iné pravidlá. Lekár používa rovnakú anatómiu ako študent medicíny, hudobník používa rovnaké noty ako začiatočník a pilot lieta podľa rovnakých fyzikálnych zákonov ako človek, ktorý si sadol do simulátora prvýkrát. Rozdiel vzniká rokmi vytváraných mentálnych modelov. Expert vidí význam tam, kde začiatočník vidí iba jednotlivosti.

A preto sa dá na začiatku tejto kapitoly položená otázka obrátiť naruby. **Prečo tri body nie sú vždy tri body?** Pretože číslo samo o sebe často rozpráva iba polovicu príbehu. V šachu môže mať jeden bod hodnotu povinnej výhry, životnej výhry, náhodnej výhry alebo víťazstva nad hráčom, ktorého ste podľa všetkých papierových predpokladov nemali poraziť. Môžu existovať dve remízy, z ktorých jedna je sklamaním a druhá majstrovským výsledkom. A môžu existovať dve prehry, z ktorých jedna ukazuje katastrofálnu hru a druhá partiu, ktorú by si hráč napriek výsledku mal uložiť medzi svoje najlepšie.

Šach preto nie je iba hra, v ktorej vyhráva ten, kto nazbiera viac bodov. Je to hra, v ktorej sa za každým bodom skrýva **kontext**. Veľmajster má oproti nováčikovi obrovskú výhodu práve preto, že tento kontext dokáže vidieť. Nevidí iba figúrku, ale jej funkciu. Nevidí iba ťah, ale jeho následky. Nevidí iba výsledok, ale aj kvalitu rozhodnutí, ktoré k nemu viedli. A možno práve preto je najväčší rozdiel medzi začínajúcim hráčom a veľmajstrom nakoniec veľmi jednoduchý: **nováčik hrá šachovú pozíciu, ktorú vidí. Veľmajster hrá aj všetky tie pozície, ktoré z nej môžu vzniknúť.**

Politický šach

Šach sa často označuje za hru kráľov. Nie je to iba poetický názov. Po stáročia ho skutočne hrávali králi, cisári, šľachtici, diplomati, vojaci a vzdelanci a jeho samotná podoba bola ovplyvňovaná svetom, v ktorom títo ľudia žili. Na šachovnici sa stretávali kráľ, kráľovná, biskup, jazdci, veže a pešiaci – teda postavy, ktoré veľmi nápadne pripomínali spoločenské a vojenské usporiadanie stredovekej Európy. Šach však nebol iba odrazom politiky. Niekedy sa stal jej nástrojom, inokedy symbolom moci a v niektorých obdobiach dokonca akousi intelektuálnou bojovou arénou, v ktorej sa krajiny snažili dokázať svoju nadradenosť bez toho, aby na seba museli vystreliť jediný náboj. Keď sa na šach pozrieme z tohto uhla, dejiny hry začnú vyzerat trochu inak. Nie sú to iba dejiny Steinitza, Laskera, Capablancu, Fischera či Kasparova. Sú to aj dejiny ríš, ideológií, vojen, propagandy, diplomacie a predstavy, že **kto dokáže byť lepší na šachovnici, možno dokáže byť lepší aj v samotnom svete.**

Jedným z najznámejších politikov spájaných so šachom bol Napoleon Bonaparte. Francúzsky cisár mal k hre vzťah a šach hrával, hoci jeho skutočná hráčska sila bola oveľa menšia, než by sa mohlo zdať z legendy, ktorá okolo neho vznikla. Existujú partie pripisované Napoleonovi, ale ich pravosť je v niektorých prípadoch pochybná a historici upozorňujú, že jeho povest veľkého šachistu je značne romantizovaná. Isté však je, že Napoleon sa stretol s najslávnejším „šachovým automatom“ svojej doby – Turkým. Tento mechanický šachista, vytvorený Wolfgangom von Kempelenom, mal pôsobiť ako stroj schopný samostatne hrať šach, v skutočnosti však vo vnútri skrýval človeka, ktorý partiu ovládal. Napoleon sa s ním stretol vo Viedni v roku 1809 a podľa dobových správ sa pokúšal automat oklamať aj tým, že urobil nepovolený ťah. Turka to však neoklamalo a údajne nakoniec Napoleona porazil. Samotná partia sa stala legendou, hoci príbeh o Napoleonovom provokovaní automatu obsahuje aj neskoršie rozprávania a treba ho brať s určitou rezervou.

Na príbehu Napoleona a Turka je zaujímavé ešte niečo iné. V skutočnosti ide o veľmi skorú predzvest' otázky, ktorá sa vráti o takmer dvesto rokov neskôr: **môže stroj poraziť človeka v šachu?** Napoleon si myslel, že testuje stroj. V skutočnosti testoval človeka ukrytého v stroji. O mnoho desaťročí neskôr sa situácia obrátila. Počítače už nepotrebovali človeka schovaného v skrinke a začali skutočne hrať šach samy. Od mechanického Turka cez prvé šachové programy až po moderné neurónové siete vedie jedna z najzaujímavejších línií dejín šachu: ľudia sa najprv snažili vytvoriť ilúziu stroja, ktorý myslí, a nakoniec vytvorili stroje, ktoré dokážu hrať oveľa lepšie než oni.

Politický príbeh šachu sa však začal dávno pred Napoleonom. Veľmi zaujímavý príklad pochádza z čias stredoázijského vládcu Timura, známeho v Európe ako Tamerlán. S jeho dvorom sa spája veľká verzia šachu, dnes označovaná ako Tamerlánov šach alebo *Great Chess*. Hrala sa na doske 10 × 11 polí a obsahovala množstvo nezvyčajných figúrok. Presné historické pravidlá sa rekonštruujú z prameňov a nie všetky podrobnosti sú isté, ale hra sa spája s prostredím Timuridského dvora a veľmi dobre zapadá do sveta, v ktorom boli vojenská sila, hierarchia a panovnícka moc základnými hodnotami. Už samotná predstava rozšírenia klasickej šachovej armády o ďalšie figúrky pôsobí takmer ako šachová verzia veľkej ríše: viac jednotiek, väčšia plocha a komplikovanejšia hierarchia. Šach tu teda nebol iba zmenšenou vojnou. Mohol byť aj obrazom predstavy o tom, ako má fungovať moc.

Ešte pozoruhodnejší politický príbeh sa odohral v Európe na konci 15. storočia. V tomto období sa šach začal meniť na hru, ktorú poznáme dnes. Najväčšou zmenou bolo posilnenie dámy. Z pomerne slabej figúrky, ktorá sa pohybovala iba obmedzene, sa postupne stala najmocnejšia figúrka na šachovnici. Táto zmena sa spája predovšetkým so Španielskom a Talianskom a časovo sa prekrýva s vládou Izabely I. Kastílskej, jednej z najmocnejších žien vtedajšej Európy. Odtiaľ pochádza fascinujúca teória, že nová, mimoriadne silná šachová dáma mohla byť určitým symbolickým odrazom mocnej kráľovnej. Je to krásna myšlienka a historici ju už dlho diskutujú, ale **nemáme priamy dôkaz, že Izabela skutočne spôsobila zmenu pravidiel dámy**. Ide skôr o hypotézu založenú na časovej a kultúrnej súvislosti. Samotná moderná dáma sa objavuje v španielskom a talianskom šachovom prostredí a prvé významné diela opisujúce modernú podobu hry vznikli práve v tomto období.

Izabela však so šachom spojená bola aj osobne. Podľa historických správ patrila spolu s Ferdinandom Aragónskym medzi panovníkov, ktorí šach poznali a hrávali. Existuje dokonca pozoruhodná legenda z roku 1487, podľa ktorej sa počas obliehania Málagy odohral pokus o atentát na kráľovský pár, pričom útočník si mal pomýliť Izabelinu priateľku Beatriz de Bobadilla a šľachtica Álvara Portugalského, ktorí práve hrali šach, s kráľovnou a kráľom. Nech už bol tento príbeh v detailoch akokoľvek dramatizovaný, dobre ukazuje, akú symbolickú úlohu mohla mať šachovnica v predstavách o panovníckej moci. Šachovnica bola malým kráľovstvom a v kráľovskom paláci sa dalo prirodzene premýšľať o kráľoch, útokoch, obrane, obetách a rozhodnutiach spôsobom, ktorý pripomínal skutočnú politiku.

Najväčšou politickou kapitolou v dejinách šachu však bola nepochybne **studená vojna**. Po druhej svetovej vojne sa Sovietsky zväz stal v šachu dominantnou veľmocou. Šach dostal v sovietskom systéme mimoriadnu podporu: existovali kluby, tréningové programy, školské aktivity, profesionálni tréneri, systematická príprava a široká štátna podpora. Zrodila sa škola, ktorá produkovala jedného veľmajstra za druhým. Botvinnik, Smyslov, Tal, Petrosian, Spassky, Karpov a neskôr Kasparov neboli iba jednotlivými géniami. Boli aj výsledkom systému, ktorý považoval šach za dôležitú súčasť kultúry a medzinárodnej prestíže. Sovietsky zväz tak získal niečo, čo sa v klasickom vojenskom súperení nedalo jednoducho zmerať: obraz krajiny, ktorá dokáže vychovať najlepších intelektuálov sveta.

V tomto zmysle mal šach počas studenej vojny pre Sovietsky zväz podobnú symbolickú funkciu ako vesmírny program. Samozrejme, nebol rovnako dôležitý z hľadiska technológií, armády či geopolitiky, ale fungoval ako **intelektuálna súťaž dvoch systémov**. Vesmír hovoril: dokážeme vypustiť človeka do vesmíru. Šach hovoril: dokážeme vychovať človeka, ktorý porazí každého na svete. Obe disciplíny boli navyše výborne použiteľné v propagande. Sovietska raketa letela vyššie než americká a sovietsky veľmajster mal poraziť amerického protivníka. Každé víťazstvo bolo možné predstaviť ako dôkaz kvality celého systému. World Chess Hall of Fame dokonca výslovne porovnáva atmosféru zápasu Fischer – Spassky s atmosférou vesmírnych pretekov medzi USA a Sovietskym zväzom.

Potom prišiel rok 1972 a Reykjavík. Boris Spassky proti Bobbymu Fischerovi. Američan proti sovietskemu majstrovi sveta. Dnes už vieme, že išlo predovšetkým o športový zápas dvoch mimoriadnych šachistov. Vtedajší svet ho však videl oveľa širšie. Fischer bol Američan, ktorý sa pokúšal prelomiť desaťročia sovietskej dominancie. Spassky bol síce osobnostne nezávislý a nebol typickým politickým predstaviteľom sovietskeho režimu, ale reprezentoval krajinu, ktorá držala svetový titul od roku 1948. Zápas dostal obrovskú mediálnu pozornosť a označenie „Match of the Century“. Fischer vyhral 12½ : 8½ a stal sa majstrom sveta. FIDE dnes tento zápas priamo opisuje ako symbol rivalry USA a ZSSR počas studenej vojny a uvádza, že sledovanie zápasu dosiahlo približne 50 miliónov divákov.

Pre Ameriku bolo Fischerovo víťazstvo mimoriadne symbolické. Spojené štáty konečne získali svetového šachového šampióna a sovietsky šachový monopol bol prelomený. Pre Sovietsky zväz to nebola iba obyčajná športová prehra. Fischer ukázal, že človek vychovaný mimo sovietskeho systému dokáže poraziť jeho najlepšie produkty. A sovietska reakcia bola okamžitá: po Reykjavíku 1972 sa pozornosť ešte viac sústredila na domácu šachovú prípravu a na to, ako získať titul späť. FIDE vo svojej histórii kandidátskych súťaží opisuje Fischerovo víťazstvo ako moment, ktorý narušil sovietsku dominanciu, a po Fischerovom odmietnutí obhajoby v roku 1975 sa na čelo sovietskeho šachu dostal Anatolij Karpov.

Karpov a Kasparov potom vytvorili ďalšiu kapitolu, v ktorej sa šach a politika opäť prepojili. Karpov bol vychovaný v sovietskom systéme a stal sa jeho veľkou šachovou hviezdou. Kasparov bol mladšia generácia, ktorá sa postupne dostávala do konfliktu nielen so šachovou autoritou, ale aj so sovietskym politickým prostredím. Ich zápasy v rokoch 1984 až 1990 boli obrovskými športovými udalosťami, no zároveň sa odohrávali v období, keď sa samotný Sovietsky zväz začínal meniť. Michail Gorbačov zavádzal perestrojku a glasnosť a Kasparov sa postupne stal výrazným kritikom systému. Sám neskôr opisoval paradox, že Sovietsky zväz šachistov podporoval, pretože ich úspech považoval za dôkaz intelektuálnej nadradenosti socializmu, no práve jeden z jeho najväčších šachových produktov sa neskôr stal jeho hlasným kritikom.

Karpov a Kasparov tak dnes pôsobia takmer ako dve tváre jednej éry. Karpov sa stal symbolom vrcholného sovietskeho šachového systému, zatiaľ čo Kasparov sa po rozpade Sovietskeho zväzu postupne stal jedným z jeho najznámejších kritikov a neskôr otvoreným odporcom Vladimira Putina. Karpov sa naopak stal politicky aktívnym v Rusku a od roku 2011 pôsobí ako poslanec Štátnej dumy za Jednotné Rusko. Po ruskej invázii na Ukrajinu v roku 2022 sa jeho politické postavenie dostalo do priameho konfliktu s medzinárodným šachovým prostredím: FIDE mu pozastavila titul „Ambassador for Life“ a uviedla, že sankcionované osoby nemajú zastávať čestné či oficiálne funkcie vo FIDE.

A práve tu sa dostávame k dnešnej podobe politického šachu. Po ruskej invázii na Ukrajinu v roku 2022 sa FIDE rozhodla suspendovať ruské a bieloruské reprezentačné tímy z oficiálnych súťaží. Jednotlivci z týchto krajín však mohli pokračovať v individuálnych súťažiach pod vlajkou FIDE podľa stanovených pravidiel. Ruská a bieloruská vlajka ani hymna zároveň nemali byť používané na medzinárodných turnajoch pod FIDE a organizovanie oficiálnych podujatí v Rusku a Bielorusku bolo zastavené. Toto rozhodnutie ukázalo veľmi nepríjemnú otázku: **má byť šach apolitický, alebo môže športová organizácia reagovať na politické udalosti, ktoré zásadne ovplyvňujú jej členov?**

Odpoveď nie je jednoduchá. Na jednej strane existuje predstava šachu ako univerzálneho jazyka, v ktorom by sa mali stretnúť dvaja ľudia bez ohľadu na to, z akej krajiny pochádzajú. Ak hráč urobí dobrý ťah, je dobrý bez ohľadu na farbu jeho pasu. Na druhej strane šachisti nežijú mimo reality. Sú občanmi štátov, reprezentujú federácie, dostávajú štátnu podporu a niekedy zastávajú politické funkcie. Ak je šach využívaný štátom na propagandu, je prirodzené, že sa potom objaví otázka, či môže zostať úplne oddelený od politiky. FIDE sa v roku 2022 pokúsila rozlíšiť medzi štátom a jednotlivým hráčom: reprezentačné tímy Ruska a Bieloruska boli suspendované, zatiaľ čo jednotliví oprávnení hráči dostali možnosť hrať pod neutrálnou vlajkou FIDE.

Ešte zaujímavejší je príbeh samotných ruských šachistov. Politika totiž nevytvorila jeden jednotný „ruský šachový tábor“. Krátko po invázii podpísalo 44 významných ruských šachistov otvorený list Vladimiru Putinovi, v ktorom vyzvali na zastavenie vojny a vyjadrili solidaritu s Ukrajinou. Medzi podpísanými bol aj Ian Nepomniachtchi, dvakrát vyzývateľ svetového šampióna. To je veľmi zaujímavý kontrast k jeho predchádzajúcej pozícii ako jednej z tvárí ruského vrcholového športu. Nepomniachtchi tak nepredstavuje jednoduchý príbeh „ruský šachista = podpora Kremľa“. Naopak, ukazuje, že aj v rámci jednej šachovej školy môžu existovať úplne odlišné politické postoje.

A tým sa kruh uzatvára. Na jednej strane máme Anatolija Karpova, ktorý sa stal súčasťou ruského politického establishmentu a ktorý bol po invázii predmetom opatrení FIDE. Na druhej strane stojí Garry Kasparov, ktorý sa stal jedným z najhlasnejších kritikov Putinovho režimu. A medzi nimi je Ian Nepomniachtchi, ktorý pochádza z rovnakého ruského šachového prostredia, bojoval o svetový titul a napriek tomu podpísal verejnú výzvu proti vojne. Rovnaká šachová škola teda môže vyprodukovať ľudí, ktorí sa politicky ocitnú na úplne opačných stranách. To je možno najlepší dôkaz, že **šach nevyrába politické názory automaticky**. Vyrába iba hráčov. Čo s týmto intelektom človek urobí mimo šachovnice, je už jeho vlastné rozhodnutie.

Politika však do šachu nevstupuje iba cez vojny a štáty. Niekedy vstupuje priamo cez zákaz účasti. História pozná prípady, keď jednotlivci nemohli hrať turnaje alebo reprezentovať svoje krajiny z politických, náboženských či organizačných dôvodov. V modernej dobe sa najvýraznejšie prejavili sankcie po ruskej invázii, ale existujú aj prípady, keď sa samotný hráč stal predmetom disciplinárnych opatrení. V roku 2022 FIDE napríklad riešila prípady ruských veľmajstrov Sergeja Karjagina a Sergeja Šipova v súvislosti s verejnými vyjadreniami podporujúcimi vojenskú akciu; Karjakin bol následne disciplinárne potrestaný zákazom účasti na súťažiach pod záštitou FIDE na šesť mesiacov.

Takéto rozhodnutia však vždy otvárajú ďalšiu otázku: **kde končí športový trest a začína politická cenzúra?** A opačne: kde končí neutralita a začína tolerovanie propagandy? V športe je jednoduché povedať, že šport nemá byť politikou. Oveľa ťažšie je vysvetliť, čo to znamená v praxi, keď organizátor pochádza z krajiny vo vojne, keď hráč verejne podporuje vojenskú agresiu alebo keď štát používa úspech športovcov ako propagandistický nástroj. Šach je v tomto smere možno ešte citlivejší než mnohé iné športy, pretože jeho história je tak úzko spojená s predstavou **intelektuálnej a kultúrnej nadradenosti**.

A pritom existuje ešte jeden krásny paradox. Šachová partia sama osebe je dokonale politicky neutrálna. Pešiak nevie, či ho posúva Rus, Ukrajiniec, Američan alebo Číňan. Veža nepozná hranice. Jazdec nevie, komu patrí prezident. Kráľ nemá pas. Na šachovnici existujú iba pravidlá a rozhodnutia hráčov. Práve preto mohol šach tak dobre slúžiť politickej propagande: jeho výsledok pôsobil objektívne. Nikto nemusel tvrdiť, že Sovietsky zväz je inteligentnejší. Stačilo ukázať tabuľku, na ktorej stálo, že jeho hráč porazil Američana.

Možno preto nie je náhoda, že sa politické konflikty v šachu tak často zhmotňovali práve v súbojoch jednotlivcov. Napoleon proti Turkovi. Španielsko a Taliansko pri zrode modernej dámy. Timuridský dvor a jeho obrovský šach. Sovietsky zväz proti Fischerovi. Karpov proti Korchnojovi, ktorý zo Sovietskeho zväzu emigroval. Karpov proti Kasparovovi. Fischer proti Spasskému. A dnes Karpov, Kasparov či Nepomniachtchi na úplne odlišných stranách politickej mapy. Šachovnica zostáva rovnaká, ale ľudia okolo nej sa menia.

Šach je preto zvláštny druh politického zrkadla. Nehovorí nám, kto má pravdu. Nevie rozhodnúť, ktorý politický systém je lepší. A určite nemôžeme z toho, že jedna krajina vychováva lepších šachistov, automaticky vyvodiť, že je lepšia vo všetkom ostatnom. História však opakovane ukazuje, že mocní ľudia v šachu videli niečo viac než iba hru. Videli v ňom obraz spoločnosti, nástroj prestíže, tréning mysle, kultúrnu zbraň a niekedy aj spôsob, ako svetu ukázať, že **my sme tí, ktorí dokážu myslieť o jeden ťah dopredu.**

A možno práve preto je názov tejto kapitoly taký výstižný. **Politický šach** nie je zvláštny variant hry, v ktorom sa namiesto figúrok pohybujú prezidenti. Je to šach, ktorý sa hrá na skutočnej šachovnici, ale jeho význam sa odohráva ďaleko za ňou. Niekedy v paláci, inokedy v novinách, na televíznych obrazovkách, vo vesmíre, v parlamente alebo na bojisku. A hoci sa v šachu často hovorí, že všetko rozhoduje jediný ťah, dejiny nám ukazujú niečo oveľa zložitejšie: **niekedy jeden ťah na šachovnici dokáže ovplyvniť spôsob, akým sa na celé desaťročia pozerá na svet.**

Legendárne partie

V šachu existujú partie, ktoré sa skončia výsledkom 1:0 a po niekoľkých desaťročiach si na ne nikto nespomenie. A potom existujú partie, ktoré sa zmenia na príbehy. Niektoré preslávil neuveriteľný útok, iné jediný ťah, ďalšie osobnosti hráčov a niektoré dokonca historka, pri ktorej si človek nie je celkom istý, čo sa vlastne stalo. Šachová história je plná takýchto okamihov. Keď sa povie „Nesmrtelná partia“, väčšina šachistov okamžite vie, o ktorú ide. Keď sa spomenú zlaté mince, objaví sa obraz divákov, ktorí nimi zasypávajú šachovnicu. A keď sa povie Magnus Carlsen a Bill Gates, väčšina ľudí si vybaví jednu z najkratších a najzábavnejších televíznych šachových partií vôbec. Tieto partie pritom ukazujú, že šach môže byť dramatický aj bez jediného slova. Niekedy stačí jeden ťah, aby sa z obyčajnej partie stal príbeh, ktorý prežije svojich hráčov.

Jedna z najznámejších šachových kombinácií histórie patrí Edwardovi Laskerovi, vzdialenému príbuznému oveľa slávnejšieho majstra sveta Emanuela Laskera. V roku 1912 odohral v Londýne partiu proti anglickému majstrovi Georgeovi Thomasovi, ktorá sa zapísala do dejín najmä tým, čo sa stalo s čiernym kráľom. Lasker obetoval dámu, čím otvoril cestu k útoku, a potom začal svojimi šachmi kráľa doslova vyháňať cez šachovnicu. Čierny kráľ postupoval stále ďalej a ďalej, až sa ocitol takmer na opačnom konci dosky. Napokon bol Laskerov vlastný kráľ súčasťou záverečného matového útoku. Je to jedna z tých partií, pri ktorých aj človek, ktorý šach veľmi nepozná, okamžite pochopí, prečo sa o nich rozpráva. Kráľ, ktorý má byť najchránenejšou figúrou celej armády, sa zrazu ocitne na výlete cez celú šachovnicu, zatiaľ čo súper ho neúprosne prenasleduje. Partia Edwarda Laskera s Thomasom je dodnes uvádzaná medzi najpozoruhodnejšími šachovými kombináciami.

Ešte slávnejšiu kombináciu predviedol v roku 1912 Frank Marshall proti Stepanovi Levitskému v Breslau. Marshall bol typom hráča, ktorý miloval komplikácie, útok a krásne taktické riešenia. V závere partie sa dostal k neuveriteľnému ťahu dámy: **23...Qg3!**. Na prvý pohľad to vyzerá ako šialenstvo. Marshall položil svoju dámu na pole, kde ju mohol súper napadnúť hneď niekoľkými spôsobmi. Zdalo sa, že čierna dáma sa jednoducho ponúka. Problém bol v tom, že každý zo spôsobov jej získania viedol k úplne inej, ale vždy prehrávajúcej katastrofe. Levitsky teda stál pred situáciou, keď mohol dámu zobrať – ale nech si vybral ktorúkoľvek možnosť, Marshall mal pripravený rozhodujúci útok. Ťah bol tak pôsobivý, že sa okolo neho vytvorila jedna z najznámejších legend šachovej histórie. Podľa rozšíreného príbehu boli diváci takí nadšení, že začali na šachovnicu hádzať zlaté mince. Táto historka sa často opakuje dodnes, hoci historické detaily o samotnom hádzaní mincí nie sú spoľahlivo doložené a je rozumnejšie hovoriť o legende než o nespochybniteľnom fakte. Samotný Marshallov ťah však legendou nie je. Je skutočne jedným z najpozoruhodnejších taktických zakončení v dejinách šachu.

Marshall pritom nebol jediný, kto dokázal vytvoriť partiu, ktorá sa začala žiť vlastným životom. Už v roku 1851 vznikla v Londýne partia, ktorá dostala pomenovanie **Nesmrteľná partia**. Adolf Anderssen v nej porazil Lionela Kieseritzkého a predviedol sériu obetí, pri ktorých sa zdá, akoby sa biely hráč rozhodol postupne zbaviť takmer všetkých svojich najcennejších figúr. Anderssen obetoval dvoch strelcov, vežu a napokon dámu, aby dosiahol mat. Z dnešného pohľadu vieme, že nie všetky jeho rozhodnutia by moderný šachový engine označil za najlepšie a partia nebola „dokonalá“ v dnešnom technickom zmysle. Práve to však na nej robí niečo výnimočné. Je nádherným dokumentom obdobia romantického šachu, keď sa od najlepších hráčov očakávali obete, útoky a kombinácie, ktoré vyzerali takmer ako kúzlícke predstavenie. Anderssen vtedy neukazoval iba to, ako vyhrať. Ukazoval, ako môže šach vyzeráť ako umenie.

Podobne slávna je takzvaná **Opera Game**, ktorú v roku 1858 v Paríži odohral Paul Morphy proti vojvodovi Karlovi II. Brunšvickému a grófovi Isouardovi. Morphy hral proti dvom súperom naraz a partia sa odohrávala počas predstavenia v parížskej Opere. Aj preto dostala svoje meno. Morphyho hra pôsobí neuveriteľne moderne. Rýchlo vyvinul figúry, otvoril línie, obetoval materiál a využil vývojovú výhodu skôr, než sa jeho protivníci stihli poriadne postaviť na nohy. Zaujímavé je, že práve táto partia zostala populárna aj medzi ľuďmi, ktorí šach nehrajú. Nie je potrebné rozumieť každej pozícii, aby človek videl základnú myšlienku: Morphy necháva súperovho kráľa bez ochrany a potom do otvoreného priestoru posielal všetky svoje figúry. Je to takmer učebnicová ukážka toho, ako môže koordinácia figúr poraziť materiálnu prevahu.

O niekoľko desaťročí neskôr vytvoril jednu z najznámejších partií histórie práve Emanuel Lasker. Proti nemu stál José Raúl Capablanca, muž, ktorý bol považovaný za jeden z najprirodzenejších šachových talentov všetkých čias. Ich slávna partia zo Petrohradu 1914 je zaujímavá aj preto, že Lasker sa v nej nespoliehal iba na objektívne najlepšie pokračovania. Vedel, že proti nemu sedí hráč s mimoriadnou pozičnou schopnosťou, a preto vytvoril pozíciu, v ktorej musel Capablanca riešiť nečakané problémy. Lasker nakoniec zvíťazil a práve táto partia sa často uvádza ako ukážka jeho schopnosti prispôbiť sa súperovi. Je to veľmi laskerovský paradox: niekedy sa zdá, že jeho najväčšou zbraňou nebola konkrétna šachová technika, ale schopnosť pochopiť človeka sediaceho oproti nemu. Laskerových významných partií existuje množstvo a medzi jeho najčastejšie uvádzané majstrovské diela patria aj partie proti Bauerovi, Pillsburymu, Marshallovi či Rétimu.

Jedna z najkrajších partí dvadsiateho storočia vznikla v roku 1956 v New Yorku. Sedemnásťročný Bobby Fischer vtedy hral proti Donaldovi Byrnemu a predviedol partiu, ktorá sa neskôr začala označovať ako **Game of the Century** – Partia storočia. Fischer v nej vykonal obrovskú obeť dámy a následne vytvoril takú komplikovanú kombináciu, že partia pôsobí takmer ako šachová fikcia. Mimoriadne pôsobivé na nej je, že Fischer nebol v tom čase ešte svetovým šampiónom ani etablovanou hviezdou, ktorú by každý poznal. Bol to mladý talent, ktorý práve ukazoval, čo môže byť schopný dokázať. O šesťnásť rokov neskôr už bude sedieť oproti Borisovi Spasskému v Reykjavíku a hrať zápas, ktorý bude sledovať celý svet. V New Yorku však ešte len vznikala mýtus Bobbyho Fischera.

Do histórie sa zapísala aj partia, ktorá nie je slávna iba svojou krásou, ale aj tým, že ukončila jednu neuveriteľnú sériu. V roku 1924 hral Richard Réti proti úradujúcemu majstrovi sveta José Raúlovi Capablancovi na turnaji v New Yorku. Kubánek v tom čase pôsobil takmer neporaziteľne a jeho séria bez prehry v turnajovom šachu trvala približne osem rokov. Réti ho však dokázal poraziť. Bola to senzácia a zároveň ukážka toho, že ani hráč, ktorý pôsobí takmer neporaziteľne, nie je imúnny voči novým myšlienkam. Réti bol jedným z predstaviteľov hypermoderného šachu a namiesto klasického obsadzovania centra pešiakmi ho dokázal kontrolovať z diaľky. Jeho víťazstvo nad Capablancom patrilo k najväčším prekvapeniam newyorského turnaja.

A potom prišiel Michail Tal. Pri ňom je takmer nemožné vybrať iba jednu legendárnu partiu, pretože Talova kariéra bola plná pozícií, v ktorých diváci ani súperi netušili, čo vlastne zamýšľa. Jeho štýl bol založený na obetiach, komplikáciách a praktickom tlaku. Často nešlo o to, či bola jeho obeť podľa objektívnych počítačových kritérií úplne správna. Súper jednoducho dostal problém, ktorý musel vyriešiť pri šachovnici. A to bola presne Talova obľúbená situácia. Jeho partie pôsobia niekedy ako kúzelnícke triky: súper vidí, že Tal niečo obetoval, ale až príliš neskoro zisťuje, že za obeťou sa skrýva ďalší útok, ďalšia hrozba a ďalšia pasca. Moderné počítače nám umožňujú jeho partie analyzovať oveľa presnejšie, ale paradoxne tým nezmizlo ich čaro. Práve naopak. Ukazuje sa, aké odvážne boli jeho rozhodnutia v dobe, keď nemal vedľa seba engine, ktorý by mu povedal, či sa jeho intuitívna obeť matematicky vypláca.

O niekoľko desaťročí neskôr prišla partia, ktorá ukázala úplne inú podobu šachového génia. Garry Kasparov proti Veselinovi Topalovovi v roku 1999 v Wijk aan Zee. Kasparov v nej predviedol kombináciu, ktorá je dodnes jednou z najznámejších partií modernej éry. Bola plná obetí, výpočtov a útokov, ale najpôsobivejšie je, že rozhodujúca kombinácia sa začína ďaleko pred samotným matom. Kasparov dokázal dostať svoje figúry do takých aktívnych pozícií, že Topalovov kráľ postupne stratil bezpečné únikové cesty. Keď prišiel záverečný útok, pôsobil už takmer nevyhnutne. Táto partia sa stala jednou z ukážok Kasparovho štýlu: obrovská výpočtová schopnosť spojená s agresivitou a ochotou vstúpiť do komplikácií, v ktorých sa aj najlepší súper môže stratiť. Dodnes patrí medzi partie, ktoré si šachisti prehrávajú nie preto, aby sa naučili konkrétnu variantu, ale jednoducho preto, aby si pripomenuli, čo všetko môže človek na šachovnici vymyslieť.

A potom je tu partia, ktorá sa do histórie zapísala možno viac svojou okolnosťou než šachovou kvalitou. V januári 2014 sa naživo v televíznom programe odohrala krátka partia medzi vtedajším majstrom sveta **Magnusom Carlsenom a Billom Gatesom**. Gates hral bielymi a mal k dispozícii dve minúty, zatiaľ čo Carlsen dostal iba tridsať sekúnd. To znie ako obrovská výhoda pre Gatesa. Proti nemu však nesedel bežný šachista. Carlsen sa rozhodol hrať veľmi prakticky a nastražil súperovi taktické problémy. Gates sa dostal do komplikovanej situácie a po iba deviatich ťahoch dostal mat. Celá partia trvala približne osemdesiat sekúnd.

Na tejto partii je zábavné práve to, že ukazuje rozdiel medzi „mať viac času“ a „vedieť čas využiť“. Gates mal pôvodne štyrikrát viac času než Carlsen, ale tento rozdiel mu bol prakticky nanič. Carlsen nepotreboval vypočítať desiatky ťahov dopredu. Stačilo mu nájsť pozíciu, v ktorej sa súper ocitol pod okamžitým tlakom. Je to jeden z najjednoduchších spôsobov, ako laik môže pochopiť, prečo je šachový veľmajster taký nebezpečný. Gates síce dostal viac času, ale Carlsen dostal niečo oveľa cennejšie – obrovské množstvo skúseností a schopnosť okamžite rozpoznať, kde sa súper môže dostať do problémov.

Takýchto partií existujú stovky. Kasparovov zápas s počítačom Deep Blue sa stal symbolom súboja človeka so strojom. Capablanca vytvoril množstvo koncoviek, ktoré dodnes slúžia ako učebnicové príklady dokonalej techniky. Alechin vedel vytvárať kombinácie, ktoré pripomínali komplikované hádanky. Botvinnik priniesol do šachu vedeckú systematickosť, Tal šialenstvo a intuíciu, Fischer presnosť a neuveriteľnú koncentráciu, Kasparov energiu a výpočet a Carlsen schopnosť vyhrávať aj pozície, ktoré by väčšina hráčov považovala za takmer úplne remízové. Každá generácia tak vytvorila svoje vlastné „nesmrteľné partie“.

A práve to je na legendárnych šachových partiách najkrajšie. Nie všetky sú objektívne najlepšie. Niektoré obsahujú chyby, ktoré by dnešný počítač okamžite odhalil. Niektoré vznikli za úplne iných pravidiel prípravy a bez databáz či internetového pripojenia. Niektoré sprevádzajú legendy, ktoré sa možno nikdy nepodarí úplne potvrdiť. A napriek tomu zostávajú živé. Pretože ľudia si často nepamätajú hodnotenie partie ani presný počet bodov, o ktoré sa niekto odchýlil od ideálneho ťahu. Pamätajú si príbeh.

Pamätajú si Anderssena, ktorý obetoval takmer všetko. Morphyho, ktorý hral šach počas opery. Edwarda Laskera, ktorý nechal kráľa prejsť cez celú šachovnicu. Marshalla, ktorého dáma sa zdala byť ponúknutá na popravu a namiesto toho priniesla víťazstvo. Fischera, ktorý ako mladík vytvoril Partiu storočia. Tala, ktorý dokázal obetovať figúru spôsobom, ktorému niekedy nerozumel ani jeho vlastný súper. Kasparova, ktorého útok proti Topalovovi vyzeral ako šachová búrka. A napokon Carlsena, ktorý v televíznom prenose potreboval iba niekoľko desiatok sekúnd, aby jedného z najznámejších ľudí sveta presvedčil, že proti svetovému šampiónovi môže byť aj deväť ťahov neuveriteľne dlhá cesta.

Legendárna partia teda nemusí byť iba tá, ktorú označia šachové knihy za najkrajšiu. Je to partia, pri ktorej sa na chvíľu stane niečo, čo presahuje samotné pravidlá hry. Diváci zalapia po dychu, súper nevie, čo sa deje, niekto urobí ťah, o ktorom sa bude rozprávať celé desaťročia – a šachová partia prestane byť iba záznamom dvadsiatich, tridsiatich alebo päťdesiatich ťahov. Stane sa príbehom.

A práve preto sa na niektoré partie nezabúda ani po viac než sto rokoch. Šachovnica zostáva rovnaká. Figúrky zostávajú rovnaké. Pravidlá sa nemenia. Menia sa však ľudia, ktorí za ňu sadajú. A občas sa medzi nimi nájde niekto, kto dokáže za tých šesťdesiatštyri políčok povedať viac než celé knihy.